
**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

ВИПУСК 110

(ЧАСТИНА II)

КИЇВ – 2012

Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць.
Випуск 110. Частина II (у двох частинах).

К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інститут міжнародних відносин, 2012. – 174 с.

У збірнику представлені наукові публікації міжнародної наукової конференції «Глобальний поділ праці: посткризові виміри», присвячена 80-ти річчю видатного вченого, доктора економічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, Академіка наук вищої школи Будкіна Віктора Сергійовича, яка була проведена в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка кафедрою світового господарства і міжнародних економічних відносин за підтримки Всеукраїнської громадської організації «Українська асоціація економістів-міжнародників».

Редакційна колегія:

Копійка В.В.,	д-р політ. наук, проф. (<i>головний редактор</i>);
Бірюков О.М.,	д-р юрид. наук, доц. (<i>заст. головного редактора</i>);
Вергун В. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Дайнеко В. В.,	канд. філол. наук, проф.;
Денисов В. Н.,	д-р юрид. наук, проф.;
Довгерт А. С.,	д-р юрид. наук, проф., член-кор. АПрН України;
Кисіль В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Коппель О. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Крижанівський В. П.,	д-р істор. наук, проф.;
Крушинський В. Ю.,	д-р політ. наук, проф.;
Макаренко Є. А.,	д-р політ. наук, проф.;
Манжола В. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Матвієнко В. М.,	д-р істор. наук, проф.;
Муравйов В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Пахомов Ю. М.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Перепелиця Г. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Пирожков С. І.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Пузанов І. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Рижков М. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Рогач О. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Скороход Ю. С.,	д-р політ. наук, проф.;
Філіпенко А. С.,	д-р екон. наук, проф.;
Фурса С. Я.,	д-р юрид. наук, проф.;
Шемшученко Ю. С.,	д-р юрид. наук, проф., академік НАН України;
Шнирков О. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Циганов С. А.	д-р. екон. наук, проф.

Відповідальний редактор: **Римська Т.Ю.**

Адреса редакційної колегії: 04119, Київ, вул. Мельникова, 36/1,
Інститут міжнародних відносин; тел. 481-44-14.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен власних та інших відомостей.

УДК 338.48:332.146.2

Вязовик С.М.*

СОВРЕМЕННАЯ ПАРАДИГМА РАЗВИТИЯ ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННОЙ ДЕСТИНАЦИИ

В статье раскрываются научные аспекты организационного развития туристско-рекреационной дестинации.

Ключевые слова: парадигма, туристско-рекреационная дестинация, развитие, сценарии.

У статті розкрито наукові аспекти організаційного розвитку туристсько-рекреаційної дестинації.

Ключові слова: парадигма, туристсько-рекреаційна дестинація, розвиток, сценарії.

The scientific aspects of organizational development of tourism and recreation destination are described.

Key words: paradigm, tourism and recreation destination, development, scenarios.

Постановка проблемы. По мере роста популярности туристско-рекреационной дестинации, все основные компоненты ее структуры, а именно: социально-демографические, инфраструктурные, физико-экологические и экономические подвергаются все большему давлению со стороны туристов, ресурсная база используется все интенсивнее. Следовательно, все перечисленные выше факторы могут привести к негативным и необратимым процессам в дестинации, особенно, если турпотоки плохо управляются и развитие туризма не планируется на долгосрочную перспективу. Данная тенденция усугубляется также неэффективным стратегическим управлением отраслевого развития, как со стороны государства, так и со стороны органов, уполномоченных к подобному управлению.

В этой связи представляется уместным говорить о необходимости поиска новых подходов к пониманию места и роли туристско-рекреационных услуг в процессах социально-экономического и территориального развития регионов, создание новых туристских центров и дальнейшее инновационное развитие уже существующих туристских дестинаций.

Анализ последних достижений и публикаций. В работах отечественных и зарубежных ученых таких как: Л. Анастасовой, Р. Баталера, М. Барнета, Е. Богданова, Н. Васильевой, А. Дуровича, А. Йоргенсена, А. Коля, К. Купера, Н. Лейпера, В. Матиесона, П. Мерфи, М. Морозова, С. Николаева, Дж. Суорбрука, Т. Ткаченко, Н. Шмолла, Р. Фостера, Д. Чоя и других, туристская дестинация рассматривается как объект интегрированного управления, поскольку именно она способна объединить все компоненты в единую систему для создания и реализации туристского продукта.

* к.э.н., доцент кафедры внешнеэкономической деятельности Таврический национальный университет имени В.И. Вернадского

В опубликованных работах достаточно глубоко и полно исследованы различные аспекты исследуемой тематики. Однако, отдавая должное значительному вкладу и результатам исследований названных ученых, вопросы уровня развития туристско-рекреационной дестинации, ее экономического роста и социально-экономического потенциала, до сих пор продолжают оставаться предметом научного поиска в силу значимости дальнейшего исследования в целях достижения состояния устойчивого развития.

Цель статьи является теоретическое обоснование процессов организации развития туристско-рекреационной дестинации под воздействием внешних и внутренних факторов.

Изложение основного материала исследования. В зарубежной литературе существует два подхода к определению понятия "дестинация". В рамках первого подхода "туристская дестинация" определяется как территория, имеющая определенные географические границы (термин введен Лейпером в середине 1980-х гг.).

Согласно другой точке зрения, идет уточнение и здесь туристская дестинация уже определяется как географическая территория, обладающая привлекательностью для туристов. Так как различные группы туристов имеют личные предпочтения, то и привлекательность для них будет различной, на которую могут влиять такие факторы как: возраст, социальное положение, цель отдыха и другие. Также это касается и рекреантов, например, с одними и теми же заболеваниями они могут выбирать различные места реабилитации.

Дестинация (место назначения) привлекает путешественников для временного пребывания, т.к. она обладает такими характерными особенностями, которых нет в странах их проживания. Индустрия туризма этих мест занимается расселением (размещением), организацией питания, отдыха и развлечений, розничной продажей товаров туристского спроса, сувениров [2].

Туристские дестинации – это страны, регионы, города и другие территории, которые выбирают для посещения туристы и которые являются результатом воздействия их деятельности [1].

Туристская дестинация представляет собой определенное место, имеет реальную или умозрительную границу (город, регион, район, остров и т.п.), что привлекает туристов в счет наличия своих туристско-рекреационных ресурсов, аттрактивных возможностей и необходимой инфраструктуры, доведенных до потребителя в форме сложившегося и подготовленного к продаже туристического продукта современными средствами маркетинговых коммуникаций в системе рычагов интегрированного управления субъектами хозяйствования [5].

Обобщая вышесказанное, во-первых, мы рассматриваем саму туристско-рекреационную дестинацию в рамках территории, которая обладает рекреационными ресурсами и определенной самостоятельностью в финансовом и управленческом понимании. Во-вторых, определяющим фактором, влияющим на развитие дестинации, являются оказываемые туристско-рекреационные услуги.

Термин "развитие" часто употребляется в следующих сочетаниях: экономическое развитие, социально-экономическое развитие, развитие экономики страны, развитие региона, дестинации. Наряду с чисто экономическими характеристиками нередко рассматривают социальные параметры развития. Более того, социальные характеристики давно уже стали полноправными показателями, оценивающими степень развития любого региона (территории).

Как и в философии, так и в экономике развитие характеризуется как необратимое и направленное. Одновременное наличие этих свойств отличает развитие от других изменений. Обратимые изменения присущи циклическому воспроизведению постоянной системы связей и отношений (то есть процессу функционирования).

Под направленностью подразумевается в некоторой степени условная классификация развития на: прогрессивное, регрессивное и горизонтальное. Отсутствие направленности делает невозможным «накопление» изменений. Поэтому, если эта направленность положительна, то говорят о прогрессе, если отрицательна, то о регрессе, или о деградации. Иными словами, природа развития всегда предполагает определенную цель или несколько целей.

Современная парадигма развития туристско-рекреационной дестинации заключается в том, что она должна базироваться преимущественно на ее внутреннем потенциале - региональной экономике и преимуществах межсекторного сотрудничества с делегированием части властных полномочий от общегосударственных до региональных органов, т.е. саморазвитие (рис. 1.).

Рис. 1. Современная парадигма развития туристско-рекреационной дестинации

Вместе направление и темпы развития дестинаций напрямую зависят от учета значительного количества факторов, которые делятся на: эндогенные (внутренние) и экзогенные (внешние). Некоторые авторы также выделяют сдерживающие факторы, к которым относят факторы риска [3]. Следовательно, перед туристско-рекреационной дестинацией встают вопросы не только относительно расширения полномочий самоуправления, а и внутреннего объединения отдельных хозяйствующих субъектов.

Для развития туристско-рекреационных дестинаций важное значение имеет правильная постановка и ранжирование целей развития. Согласование целей развития и ресурсов, необходимых для их достижения, позволяет определить альтернативные варианты регионального развития, а привязка на каждом последующем этапе определенного варианта развития дестинации до временных параметров достижения цели позволяет разработать тот или иной сценарий развития.

Существуют различные классификации сценариев, так, например: сценарий инерционного развития, сценарий умеренного развития и сценарий инновационного развития (или пессимистический, средний и оптимистический сценарии) [4]. При инерционном сценарии развития происходит снижение конкурентоспособности, как в целом экономики региона, так и туристско-рекреационной дестинации в частности. Обостряется конфликт интересов между представителями туристско-рекреационного бизнеса и представителями бизнесов других секторов экономики по вопросам использования природных ресурсов. Увеличение туристского потока в регион ограничивается слабым развитием инфраструктуры и недостаточным ассортиментом туристско-рекреационных продуктов. Высокой остается доля неорганизованного туризма.

При применении умеренного сценария развития происходят частичные структурные преобразования в экономике региона. В рамках реализации данного сценария увеличивается общий туристский поток в дестинацию, туристско-рекреационная сфера становится одной из основных. Увеличение туристского потока происходит преимущественно за счет отечественных туристов. Реализуются ряд крупных инвестиционных проектов по развитию туристской и вспомогательной инфраструктуры, однако общий уровень ее развития не позволяет полностью реализовать имеющийся туристско-рекреационный потенциал дестинации.

И, наконец, сценарий инновационного развития предполагает существенное увеличение доли новых видов туристско-рекреационных услуг, в структуре экономики региона и дестинации с постепенным переносом на них основной экономической специализации. Осуществление данного сценария приводит к реализации ряда крупных инвестиционных проектов, направленных на развитие туристской инфраструктуры, разработку принципиально новых туристско-рекреационных продуктов, конкурентоспособных на мировом рынке, осуществляется активный брендинг дестинации.

В основе современного развития регионов и отдельных территорий (дестинаций) также лежат идеи постоянства, сбалансированности и социальной ориентации, которые являются не теоретическими конструкциями, а реальными характеристиками того или иного региона. Постоянство развития региональных социально-экономических систем предполагает способность данной системы оставаться относительно неизменной в течение определенного временного интервала под воздействием внешних и внутренних факторов. Сбалансированность развития региона предусматривает соблюдение особой для каждой региональной системы пропорции ее экономического, экологического, демографического потенциалов. Социальная ориентация регионального развития предполагает направленность функционирования всех подсистем на повышение уровня и качества жизни населения.

Согласно другому подходу, выделяют такие сценарии социально-экономического развития дестинаций (территорий) как: инерционное развитие, свободное предпринимательство и устойчивое развитие. Сценарий свободного предпринимательства ориентирован на максимизацию доли доходов, направляемых на развитие производства, и минимизацию доли доходов, направляемых на социальные нужды, незначительность

средств, выделяемых на охрану природной среды, что противоречит интересам регионального социума в целом.

Сценарий устойчивого развития предполагает эффективное использование природных ресурсов и сохранение окружающей среды, а также удовлетворение потребностей людей и улучшение качества жизни не только ныне живущих, но и будущих поколений. В таком понимании устойчивого развития многие ученые видят противоречие между, с одной стороны, требованием сохранения окружающей среды, а с другой - необходимостью удовлетворения возрастающих потребностей людей. Здесь первое условие предполагает ограничение в использовании технологий загрязняющих атмосферу и приводящих к истощению природных и земельных ресурсов, и это все при надвигающемся мировом дефиците продуктов питания, а второе – расширение (освоение) новых технологий основанных, целью которых является экономический рост со всеми последствиями загрязнения окружающей среды и природных катастроф.

По мнению Е. А. Тюгашева экономика устойчивого развития не тождественна рыночной экономике, хотя использует его инструменты, она может существовать и развиваться в нерыночном формате [6]. Автор также считает, что «по совокупности двух критериев: рационального использования природных ресурсов и обеспечения межпоколенной трансляции природных ресурсов – экономику устойчивого развития следует отнести к системе традиционной экономики», которую он определяет как экономику 상호обмена, основанную на взаимных обязательствах и принципе справедливости.

Очевидно, что развитие любой дестинации, в том числе туристско-рекреационной происходит по нескольким сценариям в разные периоды времени, комбинация которых в значительной степени зависит от состояния макроэкономических показателей в целом и самой дестинации, ее готовности к развитию. Так при экономическом росте возможно использование сценария инновационного развития, в условиях кризиса – сбалансированности и т.д.

Выводы. Развитие туристско-рекреационной дестинации - это комплекс согласованных целенаправленных действий хозяйственных субъектов разного уровня по ее прогрессивному изменению в соответствии с вызовами современного этапа развития мировой экономики в целом и страны в частности. Оно воплощается в концепции и политике достижения выдвинутых целей. Одной из приоритетных задач государственной политики является развитие внутреннего и въездного туризма. При этом необходима широкая популяризация туристских возможностей Украины как внутри страны, так и за рубежом. Для решения данной задачи необходимо достичь достаточной согласованности и взаимозависимости механизмов их реализации по целям, задачам, методам, средствам, формам, приоритетам, этапам и условиям осуществления на всех уровнях хозяйства.

Список использованных источников

1. Гончарова Н.А. Развитие туристской дестинации / Н.А. Гончарова // Ольборг: Ольборгский университет. – 2010. – 152 с.
2. Драчева Е.Л. Основные понятия международного туризма как системы: учеб. пособие. – М. – 2005.
3. Рябцев А.А. Туристские услуги как системообразующий фактор развития дестинаций : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. эконом. наук : спец. 08.00.05. – Экономика и управление народным хозяйством (рекреация и туризм)» / А.А. Рябцев. – Сочи, 2012. – 26 с.

4. Савельев Ю.В. Управление развитием туризма в регионе. Опыт реализации Стратегии Республики Карелии / Институт экономики КарНЦ РАН, Под общей ред. Ю.В. Савельева, О.В. Толстогузова. – Петрозаводск: Изд-во Карельского научного центра РАН. – 2008. – 141 с., прилож.
5. Ткаченко Т.І. Сталый розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т.І. Ткаченко. – К.: Київ. Нац. торг.-екон. ун-т, 2-ге вид., випр. та доповн. – 2009. – 463 с.
6. Тюгашев Е. А. Экономика устойчивого развития: возражение ценностей традиционной экономики/ Е. А. Тюгашев // Новые исследования Тувы. - 2010. - № 2.

Поліщук Л.С.*

ЕКОНОМІЧНА КОНВЕРГЕНЦІЯ ЄС В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕРІВНОМІРНОСТІ

Анотація. У статті проаналізовано нові механізми та інструменти економічної конвергенції в Європейському Союзі, виявлено проблеми економічного управління на наднаціональному рівні угруповання, а також розкрито напрями його посилення та поглиблення.

Аннотация. В статье проанализированы новые механизмы и инструменты экономической конвергенции в Европейском Союзе, определены проблемы экономического управления на наднациональном уровне интеграционного объединения, а также раскрыты направления его усиления и углубления.

Annotation. The article analyzes the new mechanisms and instruments of economic convergence in the European Union, identified the problems of economic governance at the supranational level integration association, and discloses the direction of its strengthening and deepening.

Актуальність дослідження. Глобальна криза продемонструвала, що відповідність Пактові про Стабільність та Зростання є недостатньою для забезпечення збалансованого розвитку в ЄС. Стаття 2 Угоди про ЄЕС визначає як завдання Союзу "...сприяти гармонічному і пропорційному розвитку економіки всередині співтовариства, постійному та безінфляційному зростанню, конвергенції в управлінні економікою, високому рівню життя, зайнятості та соціального захисту, економічному та соціальному зближенні та солідарності країн-членів."

Цю ціль можна досягти, якщо ЄС відповідно має правові та фінансові можливості сприяти країнам та регіонам, що відстають у своєму розвитку та на основі цього створити по можливості гомогенний економічний простір, для того щоб зберегти і посилити конкурентоздатність на міжнародній арені.

Паралельно з утворенням єдиного внутрішнього ринку ЄС одночасно переслідує ціль економічного і соціального зближення, визнає проблеми різноманітності економічного розвитку і робить спроби єдиною економічною політикою їм протидіяти. Це досягається з одного боку концептуально, а з іншого - за допомогою певного інструментарію для скорочення диспропорцій між проблемними країнами та регіонами.

Для цього створюється відповідна правова база, розробляються загальні принципи, критерії, стандарти, що закріплюються в нормативних документах ЄС і стають частиною наднаціонального законодавства. Тільки завдяки посиленню і гармонізації практично усіх сфер економічного й соціального життя та проведенню єдиної і узгодженої політики стає

* к.е.н, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

можливим ліквідувати територіальні й соціально-економічні відмінності у Європейському Союзі.

Мета статті. Вивчення цієї проблематики, теоретичне осмислення передумов формування та особливостей і інструментів економічної конвергенції в ЄС є важливим в умовах економічної нерівномірності, в тому числі, і для України.

Виклад основного змісту дослідження. Протягом 2011-2012рр. бурхливі події в єврозоні продовжували приковувати до себе увагу не тільки органів ЄС, а й усього світу. За даними європейської статистики, загальна соціально-економічна ситуація в країнах Євросоюзу почала стабілізуватися. Тим не менш, високим є рівень безробіття. У Латвії та Литві він склав відповідно 17,8% і 17,4%. Вище виявився рівень безробіття лише в Іспанії. Польща і Словаччина виявилися в групі країн з високим бюджетним дефіцитом (7,9%). Естонія разом з Болгарією увійшла до групи країн з найменшою бюджетною заборгованістю. Державний борг Естонії в 2011 р. склав приблизно 6,1%, в Словенії - 42,8%, у Словаччині - 44,8%. Естонія посіла перше місце за розмірами інфляції - 5,4%. У Словенії цей показник склав 2%. Угорщина опинилася в трійці держав, разом з Францією та Бельгією, з найвищим рівнем прибуткового податку.[3]

Одним з найважливіших пунктів нової програми економічної конвергенції в ЄС стала робота над Актом про єдиний ринок (АЄР), проект якого опублікований в квітні 2011 р. Він передбачає координацію зусиль країн-членів за 12 пріоритетними напрямками для підвищення ефективності європейської економіки, удосконалення системи оподаткування та правил регулювання. У документі перераховані конкретні інструменти, які використає Європейська Комісія в найближчі два роки.

Також визначено основні пріоритети структурних реформ і фінансової консолідації для програм стабілізації та конвергенції. На цій основі та із урахуванням стратегії «Європа 2020» країни-члени розробляють національні програми реформ, а також програми стабілізації чи конвергенції.

Другим важливим кроком стала сесія Ради Екофін, що відбулася 3-4 жовтня в Люксембурзі, яка схвалила пакет з шести законодавчих актів, запропонованих Комісією ще у вересні 2010 р. Вони є відповіддю ЄС на світову економічну кризу і кризу державної заборгованості країн-членів. Мета пакета - посилення економічного управління в Євросоюзі, особливо в зоні євро.

Прийнятий пакет складається з п'яти Регламентів і однієї Директиви. Перший вносить поправки в Регламент, що встановлює правила представлення національних програм стабілізації та конвергенції (превентивна частина Пакту стабільності і зростання). Другий Регламент вносить поправки щодо правил введення санкцій за порушення бюджетної дисципліни (коригувальна частина Пакту стабільності і зростання). Третій - встановлює правила запобігання та виправлення макроекономічних дисбалансів в державах-членах. Четвертий - вводить норми і процедури примусу в сфері стеження за бюджетними показниками в зоні євро. Директива про вимоги до бюджетних правил та процедур держав-членів покликана підвищити ефективність бюджетного планування в країнах ЄС. П'ятий Регламент встановлює примусові заходи з метою корегування макроекономічних дисбалансів в зоні євро.[2]

Названі законодавчі акти істотно розширюють повноваження органів ЄС в сфері макроекономічної політики держав-членів. Фактично вони наближають Євросоюз до створення економічного уряду і до побудови його спільної економічної політики на наднаціональних принципах, тоді як до цих пір вона здійснювалася на принципах міжурядового співробітництва. Нові правила дозволять Комісії та Раді вводити санкції на ран-

ніх етапах порушення бюджетної дисципліни. Важливо, що процедури накладання санкцій сильно спростяться, в тому числі завдяки застосуванню голосування зворотною більшістю.

Пакт євро-плюс (Euro Plus Pact) був схвалений главами держав та урядів країн-учасниць єврозони. На добровільній основі до нього приєдналися шість країн ЄС, що не входять в ЄВС: Болгарія, Данія, Латвія, Литва, Польща та Румунія. Мета Пакту - зміцнити економічну частину ЄВС, підвищивши ступінь координації економічної політики держав-членів і рівень конвергенції їхніх економік. Пакт відкрито для приєднання всіх держав-членів ЄС. Країни, котрі його підписали зобов'язуються в 12-місячний термін оприлюднити комплекс конкретних заходів, спрямованих на досягнення цілей документа. Причому всі вони повинні відповідати спеціально розробленим принципам і кількісним показникам. Дані заходи повинні бути включені в національні програми конвергенції або національні програми реформ.

Важливою для всієї Європи проблемою є регіональні відмінності країн-членів у рівні добробуту. Так, було запропоновано переглянути підходи до виділення допомоги регіонам, в яких ВВП становить від 75% до 90% від середньоєвропейського. Ці регіони запропоновано вважати перехідними.

Влітку 2011 року вийшла у світ доповідь ЄК про застосування Регламенту, що заснував Новий європейський інструмент сприяння співробітництву національних, регіональних та місцевих органів влади для цілей політики зближення - Європейські групи територіального співробітництва. Такі групи стають все більш популярними; створені шляхом укладення відповідної конвенції, вони дозволяють здійснювати проекти транскордонного співробітництва там, де повноваження регіональних або місцевих влад по різні боки кордону не збігаються. Наразі в ЄС створено 16 транскордонних груп, що володіють правосуб'єктністю, у стадії підготовки ще 21.[3]

Основні цілі їх формування найрізноманітніші: від спільного управління природними ресурсами до сприяння розвитку послуг загальноєкономічного і соціального значення, таких як транспорт та охорона здоров'я. Створення цих груп спрощує освоєння коштів, що виділяються Структурними фондами за програмами, що сприяють економічному і соціальному зближенню в ЄС.

Програмний підхід Структурних Фондів розвивається та вдосконалюється, але в цілому залишається незмінним протягом останніх років. У цей час були розроблені і здійснені декілька сотень програм. Оцінка цієї системи у 2000-2006 рр, на основі якої були затверджені положення на 2007-2013 роки, відображає загальну згоду відносно необхідності збереження цього підходу (розробка та впровадження програм), при певних модифікаціях системи в бік її спрощення, більшої концентрації та ефективності. На сьогодні можна констатувати наступні позитивні результати впровадження програм Структурних Фондів спрямованих на конвергенцію та усунення диспропорцій:

- Конвергентний розвиток як спільне завдання. У програмах підкреслюється ідея, що всі сфери управління мають інтереси в збалансованому економічному розвитку – хоча їх роль відмінна і відповідає їх можливостям і положенню в загальній системі. ЄС в обмін на асигнування коштів на вирівнювання економічного розвитку отримує право вирішувати, як і де організуються і здійснюються програми. В той же час процес впровадження політики передається національним і субнаціональним організаціям, ближче до територій, які будуть проводити політику, відповідно принципу субсидіарності. Це розумно, адже ЄС не має адміністративних важелів ні для здійснення сотень програм, ні для того, щоб проводити політику на мікрорівні.

- Політика узгодження Система програмового підходу цінний засіб для узгодження політики на різних рівнях економічного управління в ЄС. Вона доповнила механізм управління, що організований тільки за принципом “знизу - вверху” або “зверху - вниз”, і дала можливість різним органам влади на даній території приймати широке коло дій, які найкраще координуються на основі спільного уявлення про пріоритети розвитку. Це, в свою чергу, надає економічному розвитку стратегічну цілісність та дозволяє учасникам відійти від проведення ряду проектів, які не є сумісними.

- Стабільність. Програми, котрі розраховані на декілька років, забезпечують стабільність. Кожен учасник ознайомлений зі стратегією, що застосовується в даному територіальному масштабі та в залежності від терміну її впровадження має можливість планувати дії з метою підтримки програм у реальних часових рамках.

- Прозорість. Діяльність щодо економічному розвитку вирізняється багато більшою прозорістю, якщо існує єдиний документ про спільну стратегію з викладом загальних цілей і способів їх досягнення.

- Встановлення пріоритетів. Складання стратегічних програм сприяло встановленню пріоритетів, завдяки яким господарські організації можуть сконцентрувати дефіцитні ресурси на найбільш важливих та перспективних проектах. У зв'язку з цим проекти отримують підтримку на основі економічних (об'єктивних), а не політичних (суб'єктивних) чинників, завдяки чому забезпечується максимальний економічний ефект.

- Роль партнерства. Програми створили нові методи роботи, в яких пріоритетними є контакти і співробітництво між учасниками. Ця система забезпечує механізм координації для учасників на кожному рівні, від Комісії до низової ланки управління. На регіональному рівні зв'язок між учасниками – “партнерство” здійснюється через створення комітетів, листування, регулярні звіти про хід виконання програми. Таким чином, зміцнюються зв'язки і зменшується можливість дублювання щодо економічного розвитку територій.

- Несуперечливі принципи, гнучкість у застосуванні. У результаті використання програмового методу була створена структурно організована, послідовна і досить гнучка система, яка здатна враховувати велику різноманітність конкретних регіональних умов і розвиватися в часі у процесі зміни цих умов. Без цього вона не була б такою ефективною і не могла б впливати на практику економічного розвитку на всіх рівнях.

- Інновації та обмін ідеями економічного вирівнювання та регіонального розвитку – в регіоні і поза ним. Програми представили цінний форум для експериментування та обміну досвідом у вирішенні проблем регіонального розвитку. Кількість учасників програмового підходу на всіх рівнях, їх точки зору, пріоритети сприяють ефективному взаємному обміну ідеями щодо вирішення проблем економічного розвитку – і на стратегічному і на оперативному рівні.

- Великий вплив і великі ресурси для учасників на всіх рівнях. Для окремих учасників програм ця система відповідає їх бажанню відігравати більшу роль у регіональному розвитку. Вони отримують можливість впливати на рішення про використання коштів у регіональній економіці. Організації, що подають заявки на отримання допомоги на рівні програм, виграють від додаткових фінансових ресурсів і можуть застосовувати їх для підтримки власних проектів.

У доповнення до вказаних переваг, програмовий підхід має і серйозні проблеми.

- Складність. Програмовий підхід є складним і трудоемким. Він вимагає спеціальних навиків та знань від персоналу на всіх рівнях, а рівень освіти не зовсім відповідає цій потребі. Тільки недавно Комісія розпочала більше займатися навчанням учасників програм, що працюють у середовищі, яке постійно змінюється.

- Бюрократизм. Бюрократизм програм вважається дуже високим, особливо для малих програм, і ускладнюється тим фактом, що більшість регіонів, які мають економічні проблеми, приймають участь одночасно в багатьох програмах на своїй території, кожна потребує власного партнерства, управління та адміністративних зусиль.

- Операції з бюджетом ускладнюються у зв'язку з обмінними курсами. Комісія гарантувала наявність європейської частини бюджетів програм структурного фонду в євро, але той факт, що вони обмінюються до використання на національні валюти за плаваючими курсами обміну, означає, що вони складають суму більшу чи меншу, ніж передбачалось на етапі здійснення. Це ускладнює процес фінансового врегулювання і може приводити до неочікуваних зупинок у фінансуванні.

Отже, на сучасному етапі Європейський Союз розробляє і впроваджує нові інструменти та ініціативи спрямовані на подальшу конвергенцію країн-членів в умовах економічної та фінансової нерівномірності.

Список використаної література:

1. Report fro the Commission to the European Parliament and the Council: The application of the Regulation (EC) No 1082/2006 on a European Grouping of Territorial Cooperation (EGTC), COM(2011) 462 final, 29.7.2011.
2. Single Market Act II - Together for new growth [Електронний ресурс] -Режим доступу: http://ec.europa.eu/internal_market/smact/index_en.htm
3. «Европейский Союз: факты и комментарии» Выпуск 63-64.[Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.edcaes.ru>

Беліков В.С.*

НАУКОВО-ТЕХНІЧНЕ СПРЯМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті описано важливість міжнародної кооперації як для України так і для всього світу, а також важливість кооперації України з Російською Федерацією і проблеми, які виникають на даному етапі співробітництва. Сформульовано напрями інституційної підтримки впровадження механізмів науково-технологічного співробітництва.

Ключові слова: інновації, науково-технічна кооперація, інвестиції, міжнародна кооперація.

В статтє описана важность международной кооперации как для Украины так и для всего мира, а также важность кооперации Украины с Российской Федерацией и проблемы, которые возникают на данном этапе сотрудничества. Сформулированы направления институциональной поддержки внедрения механизмов научно-технологического сотрудничества.

Ключевые слова: инновации, научно-техническая кооперация, инвестиции, международная кооперация

This article describes the importance of international cooperation both for Ukraine and for the entire world, and also the importance of Ukraine's cooperation with Russian Federation and problems that arise at this stage of cooperation. The ways of institutional support for the implementation of the mechanisms of scientific and technological cooperation are formulated.

Keywords: innovation, research and technical cooperation, investment, international cooperation.

В умовах спаду світового виробництва, викликаного глобальною фінансово-економічною кризою, процеси інтеграції та кооперації набувають все більшого значення, так як сприяють мобілізації науково-технологічного потенціалу з метою підвищення конкурентоспроможності, в тому числі технологічної.

Тенденції сучасного світового розвитку свідчать, що міжнародна науково-технічна кооперація є найважливішим фактором економічного зростання, культурного і суспільного прогресу. Проте в даний час цей процес протікає суперечливо: інтеграційним тенденціям протистоять дезінтеграційні форми взаємодії і співпраці. Подібні протиріччя притаманні і країнам СНД.

Питання розвитку країн СНД і регулювання їх інтеграційних процесів набули особливо актуального значення в зв'язку з поширенням євроінтеграційної політики України. Між тим досвід показує, що тільки виважена і системно обґрунтована зовнішньоекономічна політика держави здатна створювати реальні умови для розвитку економіки, залу-

* старший викладач Київського економічного інституту менеджменту

чати стратегічних партнерів і забезпечувати досягнення високого рейтингу країни в світовому господарстві.

Інноваційний фактор сьогодні - вагомий аргумент в стратегії забезпечення конкурентоспроможності країни, в тому числі і за її межами. Сукупність засобів і прийомів, які спрямовані на відродження інноваційного, високотехнологічного виробництва та конкурентоспроможності України, визначає її науково-технологічну політику і ступінь міжнародної науково-технологічної кооперації з іншими країнами, у тому числі з РФ.

Ретроспектива показує, що протягом 1991-2011 рр.. для організації багато- та двосторонньої кооперації з країнами-учасницями СНД проводиться постійний моніторинг пріоритетних напрямів науково-технологічної кооперації. Прийняті і схвалені угоди, програми, проекти, договори наукового та науково-технологічного співробітництва дали можливість сформуванню науково-технологічного іміджу Україні, відстояти національні інтереси співробітництва в сфері науки і технологій, консолідувати вчених і фахівців країн - учасниць СНД, залучити і реалізувати власний науковий потенціал в міжнародній науково-технологічній кооперації.

Важливим для реалізації набутого науково-технологічного потенціалу є співробітництво України в галузі науки і технологій з багатьма країнами. Проте історична стійкість економічних зв'язків, географічна близькість визначають як основного стратегічного партнера Україні Російську Федерацію. Так, експерт в галузі досліджень науки та інновацій А. Терехов аргументовано зазначає, що «тільки дві найбільш розвинені республіки (зі складу Радянського Союзу), Росія і Україна, здатні вести дослідження по всьому науковому фронту і готувати фахівців у всіх наукових областях» [1, с. 7].

У сфері міжнародного співробітництва широко поширена як альтернативний варіант кооперації підприємств практика об'єднання високотехнологічних компаній з різних країн на договірній основі для реалізації окремих науково-виробничих проектів. Цей процес відбувається, перш за все, шляхом створення крупних міжнародних консорціумів, технологічних спілок та альянсів між провідними ТНК, спільних підприємств, а також в інших формах, основу яких складає договір між учасниками. Серед таких організаційних структур в якості прикладу можна привести: Airbus і Eurfighter (союз ТНК в авіаційній сфері); Microelectronics and Computer Technology Corporation (MCC) і Sematech (союз ТНК в сфері виробництва комп'ютерної техніки); спільне підприємство Eurocopter (об'єднання ТНК в авіаційній сфері).

Високотехнологічні корпорації сьогодні формують новий принцип взаємовідносин з партнерами. Принцип «конкуренція з усіма, а співпраця з обраними» замінений іншим: «конкуренція з обраними, а співпраця з іншими». Цей принцип реалізується в створенні виробничо-комерційних агломерацій – тимчасових, порівняно стійких об'єднань із загальною виробничою базою, технологічною та науково-технічною єдністю.

Стимулювання НТП з боку сучасної держави відбувається в таких напрямках:

- Безпосередньо фінансується значна частка НДДКР у системі державних науково-дослідних організацій і ВУЗів;
- Діє система державних замовлень на НДДКР приватним та іншим недержавним науково-дослідним організаціям і промисловим корпораціям;
- Держава фінансує дослідження, пов'язані з виконанням приватними компаніями урядових замовлень на ті чи інші товари;
- Держава надає фінансову допомогу фірмам, що проводять дослідження в перспективних, з точки зору уряду, напрямах і сферах.

Однією з форм науково-технічних зв'язків, яка одержала значний імпульс на новому етапі НТР є кооперація в інноваційній сфері. В сучасних умовах науково-технічна коо-

перація здійснюється на трьох рівнях. Одним з них є науково-виробнича кооперація на рівні фірм – поєднання зусиль та коштів різних компаній для розробки спільних проектів. На основі кооперації, наприклад:

- Компанії Siemens (Німеччина) та Intel (США) займаються розробкою та виробництвом мікропроцесорів;
- Toshiba (Японія) та LSI Logic (США) створюють електронні компоненти нового покоління;
- General Electric (США) та Philips (Нідерланди) виробляють електронні медичні прилади;
- Ericsson (Швеція) та Matra (Франція) виробляють телекомунікаційну техніку;
- Mitsubishi (Японія) - Boeing (США) розробляють авіалайнери

Важливість розвитку міжнародної кооперації в більшій мірі пояснюється постійною тенденцією підвищення капіталоємності випуску нової високотехнологічної продукції. Так, за даними ЄЕК ООН, міждержавні угоди про технологічне співробітництво та обмін вузлами і деталями на базі кооперування в середньому приблизно на 14-20 міс. зменшують термін налагодження виробництва нової продукції в порівнянні з організацією його виключно власними силами, а також на 50-70% знижують вартість освоєння виробництва. Крім того, кооперація дає можливість досягти більш ніж 90-відсотковий рівень якості продукції іноземного партнера, тоді як освоєння зарубіжної технології власними силами дозволяє забезпечити лише 70-80% даного показника. Це обумовлено тим, що міжнародне кооперування розширює можливості комплексного використання різних виробничих ресурсів. При цьому виникає також економія в результаті нових технологічних зарубіжних розробок.

Яскравим прикладом є програма науково-технічної кооперації “Евріка”. Спільне рішення про її організацію було прийнято в 1985р. представниками 19 країн Європи. Це комплексна програма, в межах якої розроблюється велика кількість наукових проектів в різноманітних галузях. Мета програми – подолати відносну відсталість економік європейських країн від США та Японії. Сьогодні в рамках EURICA здійснюється кілька сотен різноманітних проектів. Програма має як і мирний (виробничий) напрямок, так і військовий – участь в реалізації програми “Стратегічна оборонна ініціатива”. EURICA є повністю демократичною програмою, тобто кожна країна сама вирішує, чи брати їй безпосередньо участь в ній, чи бути спостерігачем.

Новою і перспективною формою реалізації технологічних нововведень є лізинг. Сьогодні на засадах лізингу здійснюється 25-35% загальних капіталовкладень у розвинених західних країнах.

Науково-технічне спрямування міжнародної кооперації, з огляду на її особливості і глобальну сутність, швидке одержання й найбільш ефективно впровадження результатів є можливим лише за умов тісного переплетення національних потенціалів, об’єднання матеріальних та інтелектуальних ресурсів різних країн, розподілу ризиків і фронтів роботи на міжнародному і глобальному рівнях. Ця особливість знаходить своє втілення в процесах міжнародної інтернаціоналізації сфери науки і техніки. [4, с. 198-199].

У контексті розвитку і поглиблення процесів інтернаціоналізації світової економічної і науково-технічної сфер вирішального значення у підвищенні ефективності реалізації національної стратегії інноваційного розвитку України набуває використання переваг міжнародної науково-технічної інтеграції.

Науково-технічний прогрес на сучасному етапі розвитку світової економіки багато в чому визначає характер і зміст процесів, що відбуваються як в окремих країнах і регіонах, так і в усій сфері міжнародних відносин. Аналіз наукових досліджень з питань залеж-

ності інтенсивного економічного зростання від науково-технічних чинників дозволяє зробити висновок про те, що від володіння сучасними технологіями на сьогодні залежить рівень економічного розвитку країн, ступінь їх участі в міжнародному розподілі праці, положення в світовій спільноті, здатність успішно вирішувати різні соціально-економічні проблеми.

Враховуючи глобальну сутність НТП і особливості розробки та впровадження досягнень науки і техніки, науково-технічна сфера здатна до найефективнішого функціонування лише за умов найтіснішого переплетення національних потенціалів, об'єднання матеріальних та інтелектуальних ресурсів різних країн, розподілу ризиків і фронтів роботи, що знаходять своє втілення в процесах міжнародної співпраці, міжнародної інтеграції. Передумови цієї тенденції сформувалися в 60-70-х рр., коли міжнародна науково-технічна інтеграція виступила необхідною умовою розгортання другого етапу НТР, пов'язаного зі створенням новітньої технологічної бази виробництва.

Виникнувши в рамках економічної інтеграції, на сучасному етапі науково-технічна інтеграція вийшла за її межі, що обумовило її власні особливості та динаміку розвитку.

Процес міжнародної науково-технічної інтеграції здійснюється із використанням всіх форм науково-технічного обміну. Він припускає об'єднання зусиль країн і їх суб'єктів у науково-технічній сфері на різних рівнях (на рівні реального бізнесу, прямих зв'язків, на державному та наднаціональному рівнях).

Сукупність всіх рівнів з їх характеристиками становить цілісний механізм взаємодії національної науково-технічної сфери зі світовим простором, її включення до світового ринку високотехнологічних товарів і наукоємних послуг. У той же час, характер, спрямованість і глибина всіх сфер взаємодії визначається на державному рівні, який відповідає за формування сприятливих передумов, середовища і механізмів здійснення міжнародної науково-технічної взаємодії.

Визначення глобальної спрямованості науки, напрямків та ефективних механізмів об'єднання міжнародних зусиль в науково-технічній сфері для вирішення найважливіших проблем розвитку людства належить до функцій системи спеціалізованих організацій ООН.

Найбільшої глибини процес регіональної науково-технічної кооперації досяг в рамках Європейського Союзу, подальше зміцнення позицій якого на світовій арені залежить від ефективності залучення до процесу вирішення завдань науково-технічного розвитку потенціалів всіх держав європейського регіону. З цією метою Європейською Комісією розроблено план створення "Європейського наукового простору", особливе місце в якому відведено співпраці з державами, що розвиваються, і країнам з перехідною економікою.

З урахуванням особливостей сучасного етапу НТП і інтернаціонального характеру розвитку світового господарства для прискорення й інтенсифікації зростання національної економіки Україною обрано стратегію інноваційного розвитку. Великого значення в контексті її реалізації набуває застосування державою дієвого механізму подолання несприятливих наслідків ізоляції держави від світової науково-технічної спільноти, забезпечення максимального використання переваг міжнародної кооперації і спеціалізації у сфері науки, техніки та інновацій для розвитку національної науково-технічної й економічної сфер[5, с. 152-154].

Аналіз стану науково-технічного потенціалу України показує, що в результаті тривалого кризового періоду він скоротився в кількісному і якісному відношенні: кількість вчених скоротилася вдвічі, фінансування – втричі, скоротилась також кількість публікацій, патентів, здійснюваних проектів, впроваджуваних інновацій, високими є показники "витоку мізків".

У всіх країнах світу, насамперед розвинутих, посилюється роль знань у розвитку економіки. В Україні ж не приділяється належна увага збільшенню нематеріальних активів. Наприклад, в США частка інвестицій в нематеріальні активи сягає 10-11% ВВП, в Україні на даний час - менше 1%.

Загрозливої тенденції набирає процес зменшення в загальному товарному експорті частки високотехнологічної продукції — обсяги імпорту високотехнологічної продукції у декілька разів перевищують обсяги експорту.

Ринок Росії зараз є ключовим у збуті високотехнологічних товарів машино- та приладобудівної промисловості.

Українське інноваційне законодавство не орієнтоване на функціонування економіки в жорсткому конкурентному середовищі. Не реалізовані завдання Указу Президента "Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України" від 11.07.2006 р. № 606. У Програмі уряду "Український прорив: для людей, а не політиків" (Постанова КМУ від 16.01.2008 р. №14) наголошується, що зі вступом до СОТ "розширення ринку збуту, посилення коопераційних зв'язків та активізація міжнародного співробітництва в промисловості ... забезпечуватиметься шляхом стимулювання експорту промислової продукції, насамперед, наукоємної", проте конкретних механізмів у цьому напрямку не пропонується.

У співпраці України і РФ в науково-технологічній та інноваційній сферах важливу роль в свій час відіграли прийняті Економічною радою СНД Концепція міждержавної інноваційної політики держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав на період до 2005 року (22 червня 2001 р.) і Комплексний план її реалізації (28 червня 2002). Проте можливості розвитку співробітництва в інноваційній сфері, створення конкурентоспроможних на світових ринках високих технологій виробництв в рамках реалізації вищевказаних міждержавних документів повністю не реалізовані.

Нормативно-законодавчі основи взаємовигідного співробітництва підприємств України і Росії закріплені в Угоді про загальні умови і механізм підтримки розвитку виробничої кооперації підприємств і галузей країн - учасниць СНД (23.12.1993, м. Ашхабад), згідно з яким, зокрема, за рахунок податкових пільг можливо підвищення конкурентоспроможності кінцевої продукції українських та російських товаровиробників на світових ринках.

На основі Ашхабадської Угоди було укладено Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про виробничу кооперацію (24.04.1998 р.), яке успішно реалізовувалося в 1998-2011 рр.. в процесі щорічного підписання міжурядових протоколів і переліків взаємопоставленої продукції. З метою уніфікації нормативної бази країн СНД з питань порядку та митного оформлення товарів, які поставляються за виробничою кооперацією, прийнято Постанову Кабінету Міністрів України (18 травня 1994 р. № 323) «Про затвердження Положення про порядок постачання і митного оформлення продукції за виробничою кооперацією підприємств і областей країн - учасниць СНД ». Постановою функції ведення міжвідомчих, галузевих угод покладено на галузеві міністерства та відомства, а загальна координація робіт, пов'язана з виконанням міжвідомчих і міжурядових угод - на Мінекономіки України.

Постановою Кабінету Міністрів України (26.10.2001 № 1427) «Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 18.05.1994 № 323» координація роботи, пов'язаної з веденням угод про виробничу кооперацію з Російською Федерацією, покладена на Міністерство промислової політики України (з 23 грудня 2011 року реорганізовано у Державне агентство України з управління державними корпоративними правами та майном).

Враховуючи, що приблизно 90% поставок в рамках міждержавної угоди про виробничу кооперацію складає продукція підприємств, що належать до сфери діяльності саме Мінпромполітики України, внесення зазначених змін до зазначеної постанови дозволило значно спростити механізм підготовки щорічного міждержавного протоколу та переліків взаємопоставленої продукції з українського боку.

В цілому реалізація механізмів науково-виробничої кооперації дозволяє зберігати конкурентоспроможність продукції українських товаровиробників на російському ринку і сприяє підвищенню експортного потенціалу промисловості України і Росії в цілому.

Згідно нормативно-законодавчим положенням, включення товарів до переліків продукції для науково-виробничої кооперації здійснюється відповідно до критеріїв:

- обов'язковими - продукція не є кінцевим виробом, а призначена для використання в технологічному процесі підприємства (матеріали, напівфабрикати, комплектуючі виробу); продукція не виробляється в Україні або виробляється в недостатній кількості; продукція не є енергоносієм або підакцизним товаром;
- додатковими - продукція призначена для реалізації спільних міждержавних програм - пріоритетних напрямків двостороннього співробітництва (наприклад, програми затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України з 17.04.2008 року № 651-р): а) програма українсько-російського співробітництва в галузі машинобудування; б) загальне серійне виробництво літаків АН 140, 148, 124).

Серед провідних авіабудівників давно побутує думка, що з технологічної точки зору авіапрому Росії та Україні за умови спільних зусиль здатні створити конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію. Останнім часом це наочно підтверджується успішним використанням «Русланів», обладданими перспективами участі цих літаків, нарівні з «Боїнгом-С17», в оголошених НАТО і ЄС європейських програмах SALIS і ESAP з виконання стратегічних повітряних перевезень і т. п. Сьогодні загально визнано, що в авіабудівній галузі, як і в космічній, старання окремої країни створити продукт світового класу неминуче призведуть лише до розтрати коштів, матеріальних та інтелектуальних ресурсів. Використання переваг чіткої спеціалізації авіапідприємств дозволяє істотно зменшити вартість перспективних проектів і прискорити їх реалізацію, що є головним фактором кінцевого успіху. У той же час придбаний Україною досвід науково-технологічної кооперації вказує на те, що при формуванні виробничих зв'язків завжди слід враховувати можливість виникнення негативних результатів.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що в процесі науково-виробничої кооперації Україна з РФ виявлені наступні проблемні питання:

- суттєва диверсифікація українського експорту в напрямку третіх країн з урахуванням переорієнтації значної частини російського ринку на продукцію з країн далекого зарубіжжя;
- слабка активність українських товаровиробників у вишукуванні форм просування вітчизняних товарів на російський ринок, зокрема, створення СП, участі в тендерах, виставково-ярмаркових заходах;
- залежність взаємозв'язків українських і російських підприємств в процесі співробітництва від зміни політичних взаємин між двома країнами на вищому рівні державної влади;
- надзвичайно громіздка система митного оформлення, яка вимагає від підприємства, при перетині кордону при поставках продукції, підготовки безлічі довідок, що пояснюють підтверджень і т.п.

В контексті поглиблення науково-технічного співробітництва важливого значення набуває виконання зобов'язань сторін зі сприяння (в рамках своєї компетенції) вирішення пи-

тань на міждержавному рівні про включення в двосторонні угоди між Україною і РФ про економічне, науково-технічне і культурне співробітництво положень про забезпечення охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Так, 22 грудня 2006 р. було підписано Угоду між Урядом Російської Федерації і Кабінетом Міністрів України про взаємну охорону прав на результати інтелектуальної діяльності, що використовуються та отримані в ході двостороннього військово-технічного співробітництва. Оцінюючи динаміку подачі заявників України в патентних відомствах за кордоном, слід зазначити, що пріоритетним відомством було і залишається патентне відомство РФ за всіма видами патентів - на винаходи, корисні моделі та промислові зразки.

Варто враховувати, що міжнародне науково-технічна кооперація є важливим чинником прискорення національного економічного зростання та подолання технологічного відставання лише в тому випадку, якщо стратегія держави спрямована на використання його результатів для створення власного високорозвинутого потенціалу в сфері науки і техніки, що має високу конкурентоспроможність і на світових ринках.

У той же час, при незмінності розроблених стратегічних цілей і завдань науково-технічної кооперації механізм здійснення цього процесу не може залишатися незмінним. Він повинен оперативної і повною мірою реагувати на вплив факторів національного, регіонального і глобального рівнів, що дуже швидко змінюються. Тому розробка національної політики у сфері міжнародного науково-технічного співробітництва являє собою безперервне удосконалення методів і форм взаємодії на кожній стадії національного розвитку з урахуванням міжнародних політичних та економічних змін [6, с. 179-182].

Як показує практика, для досягнення результативності інтеграційних процесів необхідно:

- підвищити якість системи управління, зокрема державної, і підсилити його вплив на конкурентоспроможність держав;
- посилити відповідальність органів законодавчої та виконавчої влади за підвищення конкурентоспроможності країни, темпи, результати і перспективи інноваційного та технологічного розвитку;
- активізувати роль держави і регіонів у розробці та реалізації стратегії інноваційного розвитку національної економіки;
- удосконалити систему науково-технологічного прогнозування та планування, розробки ефективних механізмів державно-приватного партнерства;
- використовувати кредитні та податково-бюджетні механізми, що стимулюють інноваційно-технологічний розвиток;
- стимулювати особливо значущі для пріоритетних сфер соціально-економічного розвитку фундаментальні і прикладні дослідження та реалізацію на їхній базі інноваційних проектів;
- сприяти системної інтеграції інноваційних проектів, розвитку інноваційних мереж і кластерів;
- сприяти державі в просуванні на зовнішні ринки наукомістких та інноваційних продуктів і послуг вітчизняних підприємств.

Необхідно розвивати механізми інституційної підтримки реалізації політики науково-технологічного співробітництва України і РФ в цілому, а також виробничої кооперації в тому числі за такими напрямками:

1) Політичний:

- Визнання пріоритетів в тому числі і науково-технологічних у внутрішній і зовнішній політиці держав;

- Розробка державної технологічної політики, а також системи надання переваги в напрямках досліджень для концентрації науково-технологічного потенціалу держави у відповідних «технологічних нішах».

2) Нормативно-правовий:

- Законодавче закріплення моделі технологічного розвитку економіки та обов'язковості її впровадження усіма рівнями державного управління в кожній з країн;
- Прийняття системи законодавчих актів, яка забезпечує відкриту і стимулюючу процедуру здійснення виробничої кооперації між країнами з урахуванням критеріїв підвищення технологічного рівня виробництва в усіх видах економічної діяльності;
- Гармонізація нормативно-правової бази у сфері управління інтелектуальною власністю в напрямку більш ефективного законодавчого закріплення на всіх рівнях міждержавного регулювання прав на інтелектуальну власність і забезпечення правових основ їх ефективного захисту.

3) Інформаційний:

- Створення мережі комунікаційних майданчиків для вибору потенційних учасників співробітництва між Україною та РФ;
- Формування позитивного образу вченого, інженера винахідника, внесок якого в суспільний розвиток високо оцінюється державою;
- Інформування про досягнення російської і української науки в сфері технологій.

4) Організаційно-адміністративний:

- Виявлення та усунення адміністративних бар'єрів на шляху створення суб'єктів різних організаційно-правових форм, орієнтованих на науково-технологічне співробітництво між країнами;
- Надання допомоги у вирішенні організаційних питань, наприклад, в рамках функціонування загальної інноваційної та технологічної інфраструктури «інкубаторів», «технопарків» і т.д. [7].

Висновок: Таким чином, виробничо-технологічна кооперація і тісно пов'язана з нею торгівля науково-технічними знаннями між Україною і РФ повинні представляти собою сферу інтенсивно зростаючих міжнародних економічних зв'язків та сприяти суттєвим зрушенням в структурі економік обох країн. Вона повинна доповнюватися науково-технологічною кооперацією на стадії розробки продукту; кооперуванням у безпосередньому виробництві; наданням технологічних послуг на стадії монтажу і пуску об'єкта в експлуатацію; інжинірингом в період його експлуатації.

Орієнтація взаємних зв'язків на конкретні проекти міжнародної кооперації є в даний час найбільш перспективним підходом до розвитку інтеграційних процесів.

Список літератури

1. Науково-технічна та інноваційна діяльність в Україні у контексті євро інтеграційних процесів: [Монографія] /І.Ю. Єгоров, І.А. Жукович, Ю.О. Рижкова, М.В. Пугачова; наук.-техн. Комплекс стат. досліджень. К.: ІВЦДержкомстату України, 2006.
2. Science and Engineering Indicators 2012. - US National Science Foundation. - <http://www.nsf.gov/nsb>
3. Липов В. Міжнародна економіка : Навчальний посібник/ Володимир Липов,; М-во освіти і науки України, ХНЕУ. -Харків: ВД "ІНЖЕК", 2005. -406 с.
4. Міжнародні економічні відносини : Історія міжнар. екон. відносин: Підручник для екон. вузів і фак./ А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, О. В. Бутенко та ін.. -К.: Либідь, 1992. -190 с.

5. Економічна теорія : Підручник/ В. М. Тарасевич, В. В. Білоцерківець, С. П. Горобець, О. В. Давидов та ін.; За ред. В. М. Тарасевича; М-во освіти і науки України, Нац. металургійна акад. України . -К.: Центр навчальної літератури, 2006. -779 с.
6. Горбач Л. Міжнародні економічні відносини : Підручник/ Люд-мила Горбач, Олексій Плотніков,. -К.: Кондор, 2005. -263 с.
7. Комков Н.И., Бондарева Н.Н., Федулова Л.И. Украина-Россия: состояние и перспективы научно-технологической интеграции (по результатам опроса) //Иновация. 2009. № 8 (130).

УДК 336.76

Нанавов А.С.*

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ТІНЬОВИЙ БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР РОЗВИНЕНИХ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ СУЧАСНОСТІ

Термін «тіньова банківська діяльність» використовується для описання банківської діяльності, що здійснюється поза межами традиційної системи комерційних банків. Важливим елементом світової фінансової системи є також «паралельна» банківська (парабанківська) діяльність. Так, під тіньовим банкінгом слід розуміти діяльність банківської установи, яка безпосередньо не відображається на балансі банку, а під паралельним банкінгом - діяльність, що не пов'язана із банківською інституцією взагалі[9]. Слід зазначити, що за оцінками Ради з фінансової стабільності, світовий обсяг тіньового банкінгу у період 2002-2011 рр. збільшився майже втричі і оцінюється у понад 67 трлн. дол., при чому частка тіньового банківського сектору США скоротилася з 44% у 2005 році до 35% у 2011 році. Загалом, на США припадає понад 23 трлн. позабалансових активів, у країнах Європейського валютного союзу сконцентровано «прихованих» активів в обсязі 22 трлн. дол. США, у Великобританії – 9 трлн. дол. США [3].

Важливого значення набуває також оцінка діяльності інвестиційних банків як одного із «наближених» до тіньової банківської системи учасників міжнародних ринків капіталів. Так, не зважаючи на те, що діяльність інвестиційного банку з надання посередницьких послуг при торгівлі цінними паперами, андеррайтингу та організації злиттів і поглинань є об'єктом фінансового нагляду з боку центральних органів фінансово-банківського регулювання, діяльність інвестиційних банків неможна повністю ототожнювати із класичною практикою ведення бізнесу комерційними банками. Наприклад, інвестиційні банки здійснювали активне фінансування урядових іпотечних програм за рахунок позабалансової сек'юритизації кредитів (в т. ч. іпотечних), ризики по яким хеджувалися через нерегульований державою механізм кредитно-дефолтних свопів.

Чимало компаній тіньового банківського сектору створювались переважно з метою купівлі іпотечних банківських кредитів. Така схема реалізується за рахунок надання спеціалізованими фінансовими інститутами кредитів під заставу цінних паперів, здійснення операції РЕПО, емісія цінних паперів, забезпечених активами (ЦПЗА) та спрямована на купівлю сек'юритизованих інструментів, що випускаються банками. Найбільш важливими серед компаній, на які слід звернути увагу з урахуванням попиту на сек'юритизовані інструменти, є так звані «кондуїти» SIV (структуровані інвестиційні компанії) та SPE (компанії спеціального призначення). Банки фінансують створення програм ЦПЗА і надають їм різноманітну кредитну підтримку.

В умовах стабільної ринкової кон'юнктури такі програми приносять прибуток банку, що їх фінансує, завдяки різниці між відсотком доходності по облігаціях, в які інвестує SIV та відсотком по короткостроковим комерційним цінним паперах, які реалізуються SIV. Так, ЦПЗА, в нормальних ринкових умовах, збільшують потенційну доступність залучення фінансування корпоративним сектором і прибутковість активних операцій банків. В умовах

* асистент кафедри Світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київський національний університет імені Тараса Шевченка

нестабільного ринку, програми ЦПЗА призводять до зменшення рівня дохідності операцій SIV через підвищення рівня ризикованості цінних паперів, що є забезпеченням ЦПЗА що, в свою чергу, здійснює тиск на капітал і рівень ліквідності банку, що створив SIV. У Великобританії, наприклад, обсяг міжбанківських кредитів збільшився на 7.7% у 2009 році в результаті припинення реалізації програм ЦПЗА компаніями-кондуїтами. Таким чином, залучення кредитування банками стало більше прив'язаним до міжбанківського ринку. Непогашені зобов'язання SIV по ЦПЗА досягли 1.3 трлн. дол. США у липні 2010 – більше, ніж заборгованість уряду США по казначейським векселям, і вдвічі більше за цей же показник у січні 2004 року.

Таблиця 1.
Обсяг ліквідності, що надавався структурним інвестиційним компаніям банками по програмах ЦПЗА в різних країнах світу

	Обсяг фінансування, у млрд. дол.	% до ВВП
Бельгія	52,33	11,52
Франція	90,66	3,5
Німеччина	310,84	9,36
Італія	2,72	0,13
Нідерланди	173,87	22,37
Іспанія	7,08	0,49
Великобританія	214,25	7,75
США	356,83	2,58

Побудовано автором на основі даних, наведених у [4].

Аналіз даних, наведених у Табл. 1 дає можливість визначити ступінь залучення банків до тіньової банківської системи. За умов різкого падіння попиту на ЦПЗА, які випускалися SIV, банки були змушені викупити переважну більшість таких ЦПЗА. Як результат, функціонування SIV сприяло підвищенню обсягів фінансових ресурсів, що залучалися банками на грошових міжбанківських ринках.

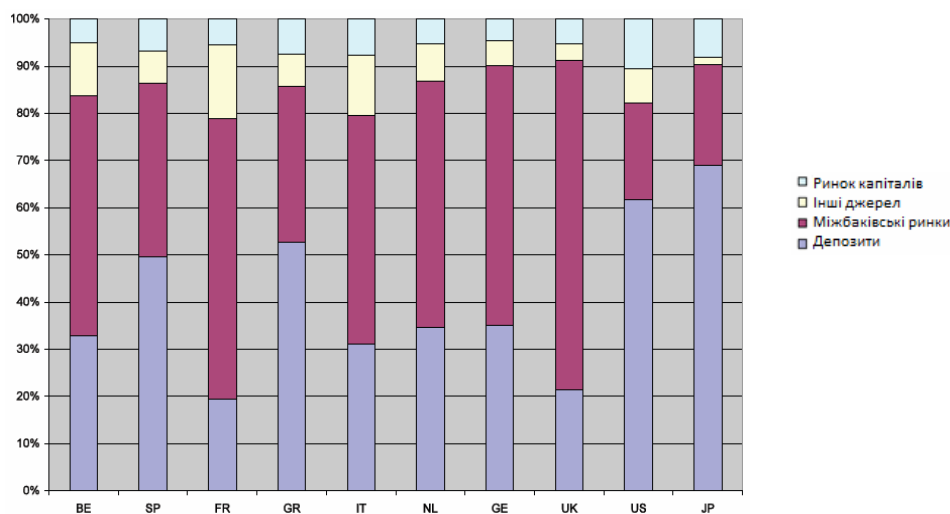

Рис. 1. Структура зобов'язань комерційних банків в країнах із розвиненими фінансовими системами.

Примітки: Побудовано автором на основі даних, наведених у [5].

Зобов'язання, пов'язані із ринком. Під терміном «зобов'язання, пов'язані із ринком» слід розуміти сукупність вимог до банку, які впливають на здатність банку надавати кредити з урахуванням наявності фінансових ресурсів грошового ринку. Балансу приватного банку не від-

повідас традиційній концепції банківського кредитування, що переважно фінансується депозитними вкладками клієнта. Частка депозитів у структурі банківських зобов'язань варіюються від 69.0% (Японія) до лише 19.5 % (Франція) [6].

Зобов'язання банків формуються через ринковий механізм у Великобританії, дещо меншим є вплив ринку в Японії, Греції та Іспанії. Примітним є те, що комерційні банки в США поступилися банкам Японії в ступені орієнтації на найстабільніші-депозитні джерела фінансування. В цілому, в США торгівля та посередництво при торгівлі ринковими зобов'язаннями є здебільшого прерогативою діяльності інвестиційних банків, які, на відміну від тіньових фінансових установ, входять до компетенції фінансового контролю Центрального банку.

Фінансова система Великобританії також суттєво залежить від короткострокових міжбанківських ринків (особливо міжнародних) та ринків комерційних цінних паперів (через «тіньову» банківську діяльність). Обидва ці ринки, разом із ринком операцій РЕПО, були «особливо» короткостроковими протягом періоду, що передував кризі. У червні 2008 року, більш ніж 60% комерційних цінних паперів мали період погашення 1-4 дні [8]. Банківський сектор Великобританії гостро потребував додаткової ліквідності як з метою підтримання обсягів активних операцій, так і з метою виконання фінансових нормативів. Таким чином, мала місце поступова переорієнтація банків із практики залучення фінансування на умовах кредитів overnight на грошовому міжбанківському ринку на виконання короткострокових операцій РЕПО.

Слід зазначити, що серед банків, які найбільше потребували державної фінансової допомоги за умов кризи були переважно банки, що належать до найбільших ринкових банківських систем - Великобританії та США та банки класичних банківських систем - Бельгії та Нідерландів (див. Рис. 2).

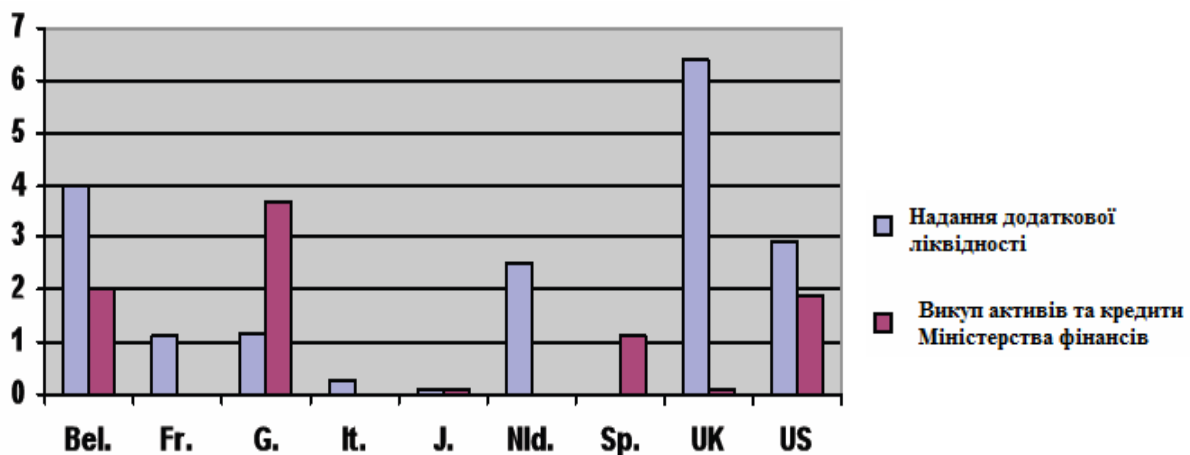

Рис. 2. Обсяг державної підтримки, що надавалась сектору комерційних найбільших класичних банківських систем.

Примітки: Побудовано автором на основі даних, наведених у [10].

Наприклад, банківський сектор Франції зазнав значно меншого впливу кризи, ніж сектор комерційних банків США (частка активів комерційних банків Франції у ВВП майже вдвічі вища за відповідний показник по США), оскільки саме ступінь залучення банківського сектору країни до механізмів ринкового фінансування є ключовим показником прив'язаності банківського сектора до ринку. У США значну роль, однак, відіграли інвестиційні банки, діяльність яких була спрямована не лише на здійснення посередницької діяльності при операціях андеррайтингу та фінансового консалтингу, а була спря-

мована переважно на сек'юритизацію та купівлю кредитно-дефолтних свопів. Сектор комерційних банків США опосередковано приймав участь у реалізації ЦПЗА та операцій РЕПО через тіньові банківські компанії. Поступове зниження інвестиційної привабливості сек'юритизованих активів та значне підвищення ризикованості пулу активів, що надавались у забезпечення ЦПЗА призвели до зменшення прибутковості операцій тіньових банківських операцій. Наслідком зменшення попиту на сек'юритизовані активи стало поступове скорочення обсягу наявної у банків ліквідності та звуження обсягів активних операцій, в першу чергу кредитів реального сектора.

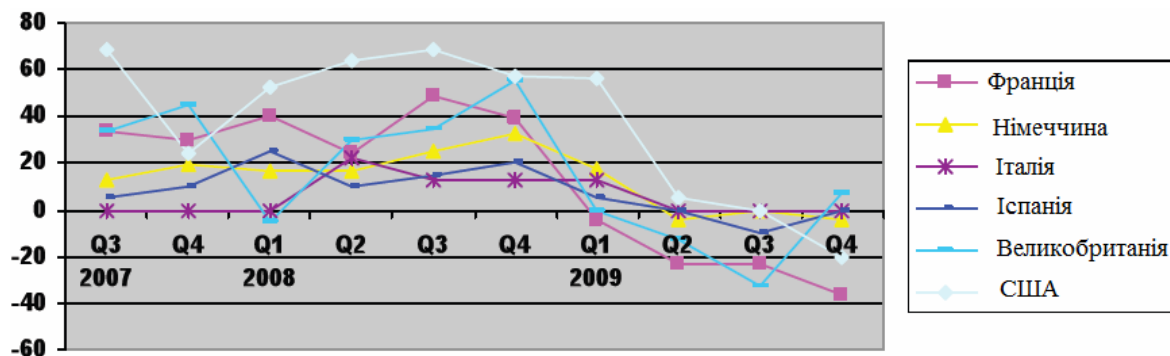

Рис. 3. Зменшення обсягів кредитування в групі розвинених економік світу в період 2007-2009 рр.
Примітки: Побудовано автором на основі даних, наведених у [2].

Важливість сек'юритизації для фінансової стабільності США, таким чином, є набагато вищою, ніж для всіх інших країн, включаючи Великобританію. Значна частина сек'юритизації у США включає сектор інвестиційних банків. Окрім того, припинення програм сек'юритизації справило значний вплив на спроможність банків багатьох європейських країн надавати кредити, особливо у випадку із Іспанією і Італією, де сек'юритизовані інструменти викупувалися інвесторами порівняно мало, а тому темпи відновлення кредитування були незначними.

Важливо відзначити, що загалом сек'юритизація не зводилася виключно до сек'юритизації житлової іпотеки. В той час як Цінні папери, забезпечені житловою іпотекою складають більше 80% сек'юритизованих активів в Бельгії і Нідерландах, 75% у США, 68% у Іспанії та 62% у Великобританії, даний показник у Німеччині та Італії складає менше 50%. Однак, важливою є та обставина, що обсяг непогашених сек'юритизованих активів в Європі, без урахування житлової іпотеки, склав понад 600 мільярдів євро у 2010 р. (European Securitisation Forum 2010), у США – понад 1,5 трильйони євро [7].

Висновки. Сучасна фінансова криза стала одним із основних чинників глобальних змін у сфері банківського бізнесу. Можна стверджувати, що в результаті докорінних змін в структурі міжнародних фінансів група фінансових інститутів, що утворюють тіньову банківську систему можуть припинити існування. В результаті поступової розробки та реалізації нових стандартів регулювання банківського бізнесу значно скоротилися обсяги емісії комерційних цінних паперів, забезпечених активами, чимала кількість інвестиційних банків повертається до традиційного комерційного банківництва. Одним із основних завдань державного регулювання на даному етапі слід вважати пошук шляхів зменшення потенційних ризиків високої залежності банків від фінансових ринків. З іншого боку, повнення програм сек'юритизації небезпідставно вважають необхідною передумовою відновлення банківського кредитування в економіці, а тому, очевидно, відмовитись від даного фінансового інструмента не має можливості. Розв'язання наведеної суперечності, на нашу

думку, слід шукати у поєднанні ринкового банківського бізнесу та посиленого регуляторного нагляду, який би регламентував безпосередній доступ банків до фінансових ринків і не створював передумов до появ тіньової паралельної банківської системи.

Література

1. Кордонець І.М., Квасницька Р.С. Використання механізму сек'юритизації для забезпечення фінансової стійкості та безпеки банків// Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2010. – С.145-148.
2. Acharya, Viral V., Philipp Schnabl and Gustavo Suarez. 2010. 'Securitization Without Risk Transfer'.
3. Bank of England. 2012. Financial Stability Review (September).
4. Borio, Claudio. 2008. 'The Financial Turmoil of 2007-?: A Preliminary Assessment and Some Policy Considerations', BIS Working Papers No.251 (March).
5. Basel Committee of Banking Supervision. 2009. Report on Special Purpose Entities (September).
6. Committee on the Global Financial System. 2010. The Role of Valuation and Leverage in Procyclicality. CGFSPapers No.34 (April).
7. Fitch Ratings. 2010. Fair Value Disclosures. A Reality Check. (24 October).
8. McGuire, Patrick and von Peter, Goetz. 2010. 'The US Dollar Shortage in Global Banking', in BIS Quarterly Review (March): 47-60.
9. Miles, David. 2010. The Future Financial Landscape. Speech given at Bloomberg(16 December 2010).
10. 10.Tucker, Paul. 2010. 'Shadow Banking, Financing Markets and Financial Stability', 3 March 2011.

УДК 165.2

Остапенко Б.И.*

ИННОВАЦИОННО-ИНДУСТРИАЛЬНАЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ – НОВАЯ ПАРАДИГМА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ В ГЛОБАЛЬНОМ РАЗДЕЛЕНИИ ТРУДА

Какова модель цивилизации, ориентированной на наиболее эффективное вовлечение творческого потенциала индивида и общества во всём спектре социально-экономической деятельности людей?

Сложившееся глобальное разделение труда на постиндустриальный «золотой миллиард» и индустриальный мир, в котором первые производили и экспортировали знания, а вторые производили индустриальные продукты на основе импортированного знания, и расплачивались промышленным экспортом, демонстрирует нарастающий дисбаланс. Постиндустриальные страны более не справляются с задачей производить нужное количество знания и успешного его экспорта для покрытия своих потребностей в индустриальных продуктах. А индустриальные страны нарастили производство знания до уровня стратегического перелома в глобальном разделении труда, всё менее импортируя знания из постиндустриальных стран, обретая всё большую продуктивность на основе своих знаний, и создавая конкуренцию постиндустриальным странам на рынке знаний. При этом, индустриальные страны имеют стратегическое преимущество в индустриальном производстве жизненно необходимых товаров. Таким образом, складывается новая ситуация взаимоотношений постиндустриальных и индустриальных стран, когда лидерство в глобальном разделении труда смещается ко вторым. Более того, изначальная компенсация значительной потери рабочих мест в постиндустриальных странах финансовыми и социально-экономическими выгодами переноса индустриального производства в регионы с дешевой и не подлежащей дороговизной системе социальных гарантий рабочей силой более не достаточна для обеспечения высокого уровня жизни «золотого миллиарда». И это публично отражено в выступлениях президента США Б. Обамы и премьер-министра Великобритании Д. Камэрона. В феврале 2012г. Б. Обама заявил, что «ключом для выхода американской экономики из кризиса является производство»[3]. Позднее в 2012 г. Д. Камэрон также заявил, что «восстановление производства необходимо для британской экономики»[1].

По сути, речь идёт о смене понимания принципов достижения конкурентоспособности в глобальном разделении труда [2, 4, 5]. Новой парадигмой конкурентоспособности осознаётся соединение постиндустриальной и индустриальной экономик в единое инновационно-индустриальное социально-экономическое общество.

Ключевым для понимания предлагаемой концепции инновационно-индустриальной экономики является объединение в одном обществе научного и индустриального производства для обеспечения авангардным знанием, продовольствием, товарами, услугами и эффективной информацией в реальном времени. Инновационно-индустриальная соци-

* ст. преподаватель, НМАПО имени П.Л. Шупика

ально-экономическая модель позволяет реализовать творческий потенциал индивида и общества во всем спектре социально-экономической деятельности людей.

И для этого требуется формирование мировоззрения, которое признает достоинство человека критерием, целью и источником процветания.

Литература

1. Cameron, David. David Cameron prepares economic growth plan. BBC News. UK Politics. Web Site. 2012. <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-19454322> (проверено 19 октября 2012г.).
2. Nowicki, Dan. Manufacturing key part of Obama economic plan. 2012. <http://www.azcentral.com/arizonarepublic/news/articles/2012/01/25/20120125obama-manufacturing-key-part-economic-plan.html> (проверено 19 октября 2012г.).
3. Obama, Barak. Remarks by the President on American Manufacturing. Boeing Production Facility. Everett, Washington. The White House Web Site. February 17, 2012. <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/02/17/remarks-president-american-manufacturing> (проверено 19 октября 2012г.).
4. The Secrets of Germany's Success. What Europe's Manufacturing Powerhouse Can Teach America. Foreign Affairs. July/August 2011. <http://www.foreignaffairs.com/print/67878> (проверено 19 октября 2012г.).
5. Weinberger, Jillian. Is Manufacturing the Key to Innovation? The Takeaway Web Site. October 16 2012. <http://www.thetakeaway.org/2012/oct/16/producing-prosperity-manufacturing-key-innovation/#> (проверено 19 октября 2012г.).

Сібекіна А.Ю.*

СПОНУКАЛЬНІ УМОВИ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗВТВ УМОВАХ ГПП

Домовленості про вільну торгівлю повинні узгоджуватись з нормами і принципами ГАТТ, зокрема з принципами лібералізації та недискримінації, а саме ст. 24, однією з головних статей, що регулює відносини в межах митних союзів та ЗВТ [1]. Саме ця стаття заклала основи для переговорів про надання компенсацій країнам, права яких опинились “скривдженими” в результаті створення таких зон. [2, с.44]

Через те, що наприкінці 80-х років ХХ ст. тільки цих критеріїв стало недостатньо, виникла об’єктивна необхідність не тільки в більшій лібералізації торгівлі, а й в зміцненні та розширенні багатосторонніх норм, що було спричинено низкою факторів: зростання кількості регіональних угод та участь деяких країн одночасно в кількох з них, вплив сфери дії таких домовленостей на галузі, не охоплені ГАТТ, та існуюча у певному колі країн думка, що регіональні угруповання можуть підірвати основний принцип ГАТТ, режим найбільш сприятливої нації (НСН), і замість розширення торговельних зв’язків призвести до переорієнтації та створення замкнених дискримінаційних “блоків”, що борються за сфери свого впливу.

ГАТТ передбачає можливість утворення інтеграційних об’єднань виключно між окремими митними територіями, у зв’язку з чим виникає питання, чи можуть окремі інтеграційні об’єднання входити до складу інших, тобто, чи можуть держави, котрі є членами одного інтеграційного об’єднання, водночас належати до іншого? Це питання досить швидко стало актуальним для ГАТТ, по-перше, у зв’язку з нормами Римської Угоди про утворення ЄЕС, а саме ст. 131-136, котрі передбачали об’єднання ЄЕС з колишніми заморськими колоніями європейських держав, а пізніше, з підписанням Конвенції Яунде, котра передбачала створення ЗВТ ЄЕС, із 17 країнами африканського континенту. [3, с.101]

Численна група держав-членів вважала, що одночасна належність до митного союзу та ЗВТ не передбачена ГАТТ. Іншу позицію зайняли держави-члени ЄЕС. Слід зазначити, що згідно із положеннями пункту 8 ст. 24 ГАТТ митні союзи та ЗВТ можуть утворювати “окремі митні території”, тобто будь-яку територію, де діють окремі митні тарифи та інші митні правила, котрі регулюють значну частину торгівлі даної території з третіми сторонами. [3, с.102]

Отже, щоб визначити, чи може митний союз або ЗВТ бути складовою частиною іншого інтеграційного угруповання, потрібно з’ясувати, чи утворюють митний союз або ЗВТ окрему митну територію, як її розуміє ГАТТ.

Держави-члени ЗВТ лише знімають внутрішні перешкоди у взаємній торгівлі між собою, водночас застосовуючи цілком інші митні тарифи щодо третіх держав. Таким чином, ЗВТ не можна кваліфікувати як окрему митну територію. Отже, відповідно до правил СОТ інтеграційні угруповання, я яких беруть участь не тільки члени цієї організації,

* ст. викл. кафедри світового господарства і міжнародної економічної інтеграції УДУФМТ

не відповідають пункту 5 ст. 24 ГАТТ (1994). [4] Тому ані ЗВТ, ані тим більше тимчасова угода про її утворення не можуть входити до складу інших інтеграційних об'єднань.

Принцип режиму НСН є специфічним методом регулювання міжнародного поділу праці. На його підставі держава бере зобов'язання на умовах взаємності або без такої надавати іншій державі, її громадянам, юридичним особам, а також товарам (послугам), що походять з території цієї держави, привілеї, якими користуються громадяни, юридичні особи та будь-якої іншої держави. Для багатьох країн світу цей принцип став універсальним. Більше того, надання безумовного режиму НСН є однією із засад ГАТТ. [3, с.100]

З цього приводу цікавим є трактування принципу НСН французьким юристом Н. Іто, який зауважив: “Якщо погодитися з тим, що на підставі принципу НСН, котрий зафіксований у двосторонній угоді, держава отримує право на привілеї, передбачені багатосторонньою угодою без врахування того, чи приєдналася вона до неї, й незважаючи на те, що така можливість існує, то результатом такої позиції було б те, що жодна., держава не мала б стимулу для підписання багатосторонніх угод, а всі чекали б, коли така угода буде підписана іншими, аби вимагати привілеїв для себе без будь-яких зобов'язань. Майбутнє багатосторонніх угод було б сумним” [5, с.13].

Г. Шварценбергер висловив думку, що “при відсутності чіткого застереження держава має право на підставі принципу НСН двосторонньої угоди вимагати надання привілеїв, передбачених у багатосторонніх договорах” [6, с.109]. Однак він застерігає, що коли багатостороння угода відкрита для приєднання, то багато що свідчить, що держава не має права вимагати привілеїв, не беручи на себе взаємних зобов'язань або не надаючи взаємних привілеїв.

До вищезазначених поглядів варто долучити доповнення Ш. Кісс, який виступаючи за чіткий розподіл відкритих та закритих угод, переконаний, що в іншому випадку принцип НСН втрачає своє значення та цінність. [7, с.482]

Так, російські вчені Д.М.Геніан та Є.Усенко у своїх наукових працях схильні до протилежної позиції і обґрунтували це, по-перше, тим, що міжнародна угода не може бути змінена інакше, як за погодженням сторін цієї угоди, а по-друге, тим, що положення міжнародної угоди не повинні зачіпати прав та інтересів третіх держав [8, с.51].

Деякі науковці вважають, що хвиля торговельних угод не має позитивних наслідків. Зокрема, на думку професора Колумбійського університету ДжегдішБхагваті, укладення нових регіональних торговельних угод зменшує шанси на те, що тарифи будуть знижені в усьому світі відразу, оскільки загальна лібералізація знизить вигоди, отримані від цих угод. Оскільки боротися з цими угодами неможливо, слід якнайшвидше зменшити тарифи по всьому світу, і тоді регіональні угоди втратять сенс.[9]

Міжнародна практика з цього приводу також йшла складним шляхом. Так, при вступі Фінляндії ЄАВТ Радянський Союз, котрий тоді не був членом ГАТТ, але мав режим НСН в торгівлі з Фінляндією на підставі двосторонньої угоди, вимагав тих самих привілеїв, які Фінляндія надала державам-членам ЄАВТ. Після багаторічних переговорів Фінляндія фактично погодилася це зробити. Але аналогічні вимоги колишнього СРСР до Великобританії та Швеції не мали успіху. Ці дві держави заявили про те, що ГАТТ визнала митні союзи та ЗВТ та встановила норму міжнародного права, котра дає право формувати їх без будь-яких зобов'язань щодо третіх сторін. СРСР формально не визнав цю позицію, але був змушений анулювати свої торговельні угоди з Великобританією та Швецією. [3, с.104]

Таким чином, тенденції окреслені вище призвели у 1994 році до вироблення Довоголеності щодо тлумачення ст. 24, в якій, зокрема, визнається, що внесок ЗВТ та митних

союзів у розширення світової торгівлі збільшується, коли відміна мита та інших обмежувальних заходів у торгівлі між територіями, що їх створюють, поширюється на всі торговельні потоки, і знижується у випадку виключення якогось великого сектора. [2, с.45]

У Домовленості не міститься зобов'язань про проведення компенсаційних корегувань по відношенню до утворюючих митний союз територій. Підтвержені процедури повідомлення у відповідності із ст. 24 ГАТТ, а також закладені механізми урегулювання можливих суперечок (ст. 22, 23 ГАТТ 1994). [2, с.45]

Хоча режим вільної торгівлі декларує відмову від кількісних обмежень, практично всі угоди про вільну торгівлю містять спеціальне “рятивне застереження”, яке дає змогу кожній із сторін вживати відповідні заходи, коли ввезення товарів завдає або може завдати значних збитків місцевим виробникам подібної або безпосередньо конкуруючої продукції. До обмежень, що можуть встановлюватися в односторонньому порядку, варто віднести можливість введення кількісного обмеження імпорту (квотування та ліцензування) або навіть його заборону, введення компенсаційних, спеціальних та антидемпінгових мит. Деякі угоди передбачають односторонню відмову від принципу незастосування кількісних обмежень за умови дефіциту платіжного балансу або нестачі тих чи інших товарів на внутрішньому ринку. [10] Зауважимо, що процедура введення “рятивних застережень” регулюється Угодою про захисні заходи, прийнятою в ході Уругвайського раунду.

Отже, метою окреслених вище регулюючих механізмів можна визначити стимулювання торгівлі між утворюючими союз або зону територіями, а не створення бар'єрів для торгівлі інших членів з такими територіями, і що в процесі створення або розширення цих механізмів їх сторони повинні в максимально можливій мірі нівелювати негативні наслідки для торгівлі інших членів.

Список використаних джерел:

1. Генеральна Угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) // Законодавство України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_264. 20.05.2012 – Заголовок з титул. екрану.
2. Ярова Н.В. Регулювання відносин у межах митних союзів та зон вільної торгівлі: досвід для України / Н.В. Ярова // Збірка праць вчених. Ін-т світової економіки і міжнародних відносин. – К.: 1997, Вип. 10. - С. 43-47.
3. Піонтковський С.В. Принцип найбільшого сприяння і формування митних союзів та зон вільної торгівлі / С.В. Піонтковський // Міжвідомчий науковий збірник. – К., 1995. - Вип. 46. - С. 99-105.
4. Колишко Світлана. Правові аспекти участі України в зоні вільної торгівлі / Світлана Колишко // Юридичний журнал. - № 11, 2009. - - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3341>. - Заголовок з титул. екрану.
5. Ito H. Laclausedelanationlaplusfavourisee / H. Ito. – Paris, 1930. – P.13
6. Schwarzenberger G. ThemostfavourednationstandardinBritishstatepractice / G. Schwarzenberger. – London, 1945. – P.109.
7. KissCh. Laconventioneuropeneed'establissementetlaclausedelanationlaplusfavourisee (Annuairefrancaisdedroitinternational) / Ch. Kiss. - Paris, 1957. – P.482.
8. Усенко Е. Принцип недискриминации и принцип наибольшегоблагоприятствования в международныхэкономическихотношениях. - М.: Внешняяторговля, 1960 – № 7. - С.51.

9. OxfordUniversityPress, USA (July 14, 2008) 160 pages *Termite in the Trading System: How Preferential Agreements Undermine Free Trade* (Council of Foreign Relations).
10. Угода про захисні заходи // Законодавство України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_016. 20.05.2012 – Заголовок з титул. екрану.

УДК 339.91

Стаканов Р.Д.*

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В ГЛОБАЛІЗОВАНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу розвитку сучасного світового ринку праці за умов динамічних змін світовому господарстві в XXI ст.

Ключові слова: ринок праці, міжнародна трудова міграція, грошові перекази.

Аннотация. Статья посвящена анализу развития современного мирового рынка труда в условиях динамичных изменений мировой экономике в XXI веке.

Ключевые слова: рынок труда, международная трудовая миграция, денежные переводы.

Summary. The article is devoted to the development of the modern world labor market under the dynamic changes in the world economy in the twenty-first century.

Keywords: labour market, international labour migration, remittance.

Актуальність теми дослідження. Глобалізаційні процеси призводять до постійного динамічного розвитку системи міжнародних економічних відносин. Взаємопроникнення економік країн світу зробило взаємозалежними всі зміни в економічних процесах та економічному регулюванні як національних, такі регіональних та глобальної економіки країн світу. Міжнародна трудова міграція не є виключенням, вона також тісно переплетена з іншими формами МEB, багато в чому розвивається в унісон з загальними тенденціями у світовій економіці. Однак, значна роль людського фактору, та неекономічних чинників, досить часто контр циклічного прояву трудової міграції, та її похідної - грошових переказів, а також менший рівень лібералізації руху робочої сили на глобальному рівні, спричинюють власний та несхожий з іншими формами розвиток міжнародної трудової міграції за умов глобалізації.

Аналіз останніх публікацій. Міжнародна трудова міграція, глобальний та регіональні ринки праці, а також грошові перекази мігрантів досліджувались рядом українських та зарубіжних науковців, серед яких в першу чергу варто виділити Дж. Борхаса, А. Вінтерса, А. Гайдуцького, С. Дрінквотера, І. Івахнюка, Е. Лібанову, О.Малиновську, С. Метельова, Д. Рату, А. Румянцева, О. Старка, А. Філіпенка, Дж. Флореса, Р. Чамі.

Постановка проблеми. Завданням даної статті є проаналізувати еволюцію розвитку міжнародної трудової міграції за умов глобалізації, визначити нові тенденції в розвитку міжнародного переміщення осіб, та окреслити тенденції руху грошових переказів мігрантів з початком світової економічної кризи.

* к.е.н., асистент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Результати дослідження автора. Сучасне світове господарство та міжнародні економічні відносини постійно трансформуються внаслідок процесів глобалізації. Економіки держав стають все більшою мірою інтегрованими та взаємозалежними, нові технології дають можливість капіталу, товарам, послугам, інформації більш швидко переміщуватись з однієї країни до іншої, а все більша кількість людей має намір мігрувати в пошуках кращих умов життя. Хоча глобалізаційні тренди сприяють руху товарів, послуг та капіталу через між державами, їхній вплив на міжнародну трудову міграцію є значною мірою обмеженим. Не в останню чергу цьому сприяють ряд факторів, серед яких міграційне законодавство, а також міграційна політика приймаючих країн. Однак, глобалізація і надалі залишається одним з ключових факторів, які як сприяють так і стримують міжнародну трудову міграцію.

Світова економічна криза посилила нерівність на світовому ринку праці. При цьому, глибина кризи відрізняється в різних регіонах світу, а отже її вплив на мігрантів залежить від ситуації на ринку праці як в країні призначення, так і в країні походження. Так, в Ірландії, Іспанії та США робітники в сфері будівництва значно постраждали, оскільки цей сектор був суттєво уражений кризою в цих країнах, в той час як в Японії, Малайзії та Південній Кореї робітники, що втратили найбільшу кількість робочих місць, працювали на виробництві. Одночасно в ряді секторів (в охороні здоров'я, освіті, послугах домогосподарств) окремих країн, наприклад, Ірландії, США, спостерігалось навпаки зростання зайнятості [1, р. 14].

Міжнародна міграція є глобальним процесом, який залучає понад 100 млн. осіб щороку, а кількість країн, які залучаються до нього все більше зростає. В окремих випадках таке переміщення може бути як тимчасовим, так і постійним. Якщо раніше можна було говорити про переважно міграцію по лінії Південь-Північ, то на сьогодні переважною тенденцією є міжнародне переміщення робітників в рамках країн, що розвивається. Міжнародна трудова міграція, включно з нелегальною міграцією, розвивається незважаючи на посилення імміграційного контролю в промислових країнах, а також – на відміну від міжнародного переміщення товарів, послуг та капіталу – без узгоджених зусиль по її просуванню на міжнародній арені.

За оцінками ООН [1, р. 15] загальна кількість мігрантів в світі в 2010 р. нараховує 214 млн. осіб. Незважаючи на те, що у відсотковому відношенні глобальна кількість мігрантів складає лише 3%, даний показник збільшився більш ніж в 2 рази з 1980 р., коли мігрантів в світі нараховувалось 102 млн. За цей період найбільший приріст міграції припав на 1990-91 рр., коли внаслідок розпаду СРСР кількість мігрантів в нових незалежних країнах збільшилась на 27 млн. осіб., що насправді не відображало реального збільшення обсягів міграції, а було статистичним наслідком розподілення кордонами колишньої єдиної держави. Із загальної кількості мігрантів, 60% проживають в розвинених країнах. Міжнародні мігранти складають від 7 до 20% в країнах ОЕСР, а в країнах Перської Затоки даний показник є ще вищим. Переважна більшість цих людей є або трудовими мігрантами, або членами їх сімей.

Більшість мігрантів рухаються по трьох ключових напрямках. Майже третину всього міграційного потоку складають традиційна міграція з «бідного» Півдня – країн, що розвиваються до «багатої» Півночі – розвинених країн. Приблизно така ж частка припадає на міграцію по лінії «Південь-Південь» між країнами, що розвиваються, третій напрямок «Північ-Північ» між розвиненими країнами складає менше однієї третини міграційного потоку (Таблиця 1).

Таблиця 1
Напрямки міжнародної трудової міграції, 2005 р.

Напрямок	Кількість, млн. осіб	Частка, %
Південь-Південь	61	32
Південь-Північ	63	33
Північ-Північ	53	28
Північ-Південь	14	7
Загалом	191	100

Джерело: [4]

Більша частина міграції по лінії Південь-Північ спрямовується в Європу та США, в той час як міграція Північ-Північ переважно відбувається в рамках ЄС, або ж через Атлантику. Близько половини всіх мігрантів з країн, що розвиваються проживають в інших країнах, що розвиваються, майже 80% міграції по лінії Південь-Південь знаходяться в суміжних країнах. Наприклад, спостерігаються великі показники міграції робітників з Буркіна-Фасо до Кот-Д'Івуару, з Єгипту до Йорданії, з Гаїті до Домініканської республіки, з Індонезії до Малайзії, з сусідніх країн до Аргентини. Багато країн є одночасно і країнами походження і країнами призначення міграції. Для прикладу, Канада є традиційною країною призначення для мігрантів, однак Канада також відправляє значну кількість робітників, зокрема, висококваліфікованих, до США. Такий же феномен спостерігається в Азії. Таїланд приймає багато низькокваліфікованих іммігрантів з Камбоджі, Лаосу, М'янми, а також є країною походження при еміграції робітників до Ізраїлю, Південної Кореї, а також Тайваню [1, р. 16].

Таблиця 2
Оцінка загальної кількості мігрантів, по регіонам, 2000 і 2010 рр.

Регіон	Мігранти				Трудові мігранти			
	2000		2010		2000		2010	
	Млн.	%	Млн.	%	Млн.	%	Млн.	%
Африка	16,3	9,3	19,3	9	7,1	8	8,4	8
Азія	49,9	28,5	61,3	28,7	25	29	30,7	29
Європа	56,1	32,1	69,8	32,6	28,2	33	35,1	33
Латинська Америка та Кариби	5,9	3,4	7,5	3,5	2,5	3	3,2	3
Північна Америка	40,8	23,3	50	23,4	20,5	24	25,1	24
Океанія	5,8	3,3	6	2,8	2,9	3	3	3
Загалом	174,8	100	213,9	100	86,2	100	105,5	100

Джерело: [1, р.17]

За оцінками МОП в 2010 р. в світі нараховувалось 105,4 млн. економічно активних мігрантів (включно з біженцями), що складає 44% від загальної кількості мігрантів. Близько 39,1 млн. з них знаходяться в Африці та Азії, в США та Північній Америці – 60,2 млн. (Таблиця 2).

Населення світу, яке в 2008 р. нараховувало 6,7 млрд. людей, зростає на 75млн. осіб щорічно, при цьому основна частка зростання припадає на країни, що розвиваються. За оцінками МОП [1, р.18], в 2008 р. світова робоча сила складала 3 млрд. робітників. Гло-

бальне скорочення ділової активності, яке розпочалось в 2008 р. спричинило призупинення розвитку ринку праці, та значних обсягів звільнень. Кількість «працюючих бідних», тобто осіб, які живуть на суму коштів, які в еквіваленті складають менше 2 дол. США на день, продовжувала зростати. В 2009 р. даний показник склав 1,4 млрд. людей, у порівнянні з 200 млн. в 2007 р.

Складна ситуація в сільському господарстві країн, що розвиваються є вагомим економічним фактором, який сприяє міжнародній трудовій міграції і буде таким і надалі. В багатьох промислово розвинених країнах міграція з сіл пройшла в 1950-60 рр., і схожа міграційна динаміка відбувається зараз в багатьох сучасних країнах походження, включно з Китаєм, Мексикою і Туреччиною. В 2008 р. близько 33,5% робітників в світі все ще були зайняті в сільському господарстві, і цей показник постійно скорочується. Міське населення в ХХ ст. зростало високими темпами, збільшившись з показника в 220 млн. до 2,8 млрд., а в 2008 р. даний показник досяг 3,3 млрд. осіб. В найближчі десятиліття прискореними темпами урбанізуюватимуться, в першу чергу, країни, що розвиваються, в першу чергу в Африці та Азії, де міське населення подвоїться в 2030 р. у порівнянні з 2000 р. [1, р.19].

Дана тенденція має декілька важливих наслідків для майбутнього трудової міграції. Колишні робітники сільського господарства мігруючи закордон, зайняті в низькокваліфікованій роботі, з важкими умовами праці в міських регіонах. Так, це є характерним для Китаю, де завдяки внутрішній міграції по лінії село-місто заповнюється значна частина робочих місць в прибережних містах. Досить часто мігранту з сільської місцевості легше виїхати на роботу закордон, ніж офіційно працевлаштуватись в місті на батьківщині.

Для того, щоб зрозуміти масштаб розвитку явища трудової міграції, варто порівняти її з іншими формами міжнародних економічних відносин. Так, якщо з 1970 по 2005 рр. кількість міжнародних мігрантів зросла з 82 млн. до 190 млн. осіб, то за аналогічний період обсяг світової торгівлі виріс в 7 разів, а величина ПІІ з 1970 по 2000 рр. виріс в понад 100 разів. Хоча міжнародній трудовій міграції приділяється значна увага з боку урядів, міжнародних організацій в продовж останніх десятиліть глобалізації, збільшення обсягів міжнародної міграції значно відстає від руху товарів або ж капіталу. Частка мігрантів у структурі світового населення і надалі залишається практично на одному рівні вже понад 50 років. Якщо в 1960 р. мігранти склали 2,5% від світового населення, то в 2010 р. даний показник виріс лише до 3% [5]. При цьому, слід пам'ятати про суто статичне, а не фактичне збільшення даного показника, внаслідок розпаду СРСР. Це є, в тому числі, основним чинником, чому Україна стабільно займає перші місця по кількості мігрантів в країні, водночас, в щорічній динаміці реального припливу до країни, наша держава не займає вагомої частини серед світових центрів притягання іммігрантів.

Лімітоване розширення міжнародної трудової міграції великою мірою визначається бюрократичними перепонами для міграції, але не лише це є причиною незначного збільшення фізичних та відносних показників міграції. Домінуючою причиною, яка стримує переміщення робочої сили є небажання, або неспроможність самих мігрантів переїжджати в іншу країну.

Як ХІХ ст., яке характеризувалась міграцією з густонаселеної Європи до менш населеної Америки та Океанії, так і нова зміна в густоті населення в різних регіонах світу очікується в першій половині ХХІ ст. Населення найменш розвинених регіонів світу зростає значно швидшими темпами ніж в розвинених регіонах (1,5 та 0,25% щорічно, відповідно). Також відрізняється середній вік населення в більш та менш розвинених державах, при цьому в розвинених країнах спостерігається ефект старіння населення, а країни, що роз-

виваються більшу частину молоді в структурі населення. Незважаючи на те, що середня тривалість життя зростає у всьому світі, цей процес іде значно швидше в Європі та Японії, де рівень народжуваності є настільки низьким, що смертність перевищує народжуваність. Комбінація низької народжуваності і зростання очікуваної тривалості життя призведе до зміни частки людей віком понад 65 років в Європі з 15 до 28% в період з 2000 по 2050 рр., а в Японії з 17 до 36%. Натомість населення Африки та Азії (за виключенням Китаю та Японії) до 2050 р. зростатиме стабільними темпами. Передбачається, що замість чотирьох працюючих на одну людину віком понад 65 років в ЄС в 2000 р. до 2050 р. буде лише двоє [1, р.19].

Глобалізація і зростаюча конкуренція призводить до сегментації ринків праці в багатьох приймаючих країнах. Оскільки висококваліфіковані працівники на первинному ринку праці, який характеризується високими показниками зайнятості та рівнями заробітної плати, є залежними від наявності на ринку середньо- та низькокваліфікованих робітників на вторинному ринку праці в неформальному секторі економіки, а малі підприємства залежать від низькокваліфікованих мігрантів, які часто працюють нелегально. Малі та середні підприємства, а також деякі працеінтенсивні сектори економіки не мають можливості перенести свою діяльність закордон, або ж зменшити витрати в якості альтернативи припиненню виробництва. Такі підприємства часто роблять вибір на користь трудових іммігрантів.

Трудова міграція має потенціал служити базисом для економічного зростання та розвитку для всіх учасників процесу переміщення робочої сили через кордон – країн призначення, країн походження, а також самих мігрантів. В країнах призначення міграція омолоджує структуру робочої сили, дає можливість вижити традиційним секторам в сільському господарстві та сфері послуг, сприяє розвитку підприємництва, підтримує системи соціальної безпеки та добробуту, а також задовольняють попит на кваліфікованих спеціалістів в високотехнологічній промисловості. В регіонах, що розвиваються, з яких емігрує переважна більшість робітників, позитивний внесок мігрантів проявляється у формі високих обсягів притоку грошових переказів, трансферу інвестицій, технологій, а також набуття мігрантами окремих навиків та вмінь, які вони мають можливість використати при поверненні на батьківщину. Останнє твердження є, переважно, істинним для висококваліфікованих мігрантів, які працювали за кордоном по спеціальності, а також для реемігрантів, які працюватимуть у сфері малого бізнесу і використовуватимуть нові підходи в розвитку підприємств. Важливе значення має також зв'язок країни-походження міграції з діаспорами, які формуються за кордоном, внаслідок еміграції робітників та членів їхніх сімей.

Грошові перекази є одним з найбільш відчутних позитивних наслідків трудової міграції для країн експортерів робочої сили. Перекази мігрантів, зазвичай спрямовуються на покращення житлових умов, поточне споживання, охорону здоров'я та освіти. Таким чином, грошові перекази фінансують створення людського капіталу, фінансуючи освіту дітей і підтримку здоров'я всіх вікових груп. Обсяг грошових переказів в країнах, що розвиваються значно зріс в останні роки – з 60 млрд. дол. в 1990 р. до 285 млрд. в 2007 р. В 2008 р. грошові перекази досягли свого піку в 328 млрд. дол., доки в 2009 р. не зазнали певного корегування внаслідок економічної кризи. Зокрема, скоротились потоки грошових переказів в Латинську Америку. Грошові перекази на сьогодні є стабільно одним з основних джерел фінансових ресурсів для країн, що розвиваються. Так, в 2007 р. вони перевищували показники Офіційної допомоги розвитку (ОДР) більш ніж в двічі [2]. Для деяких країн грошові перекази складають основу поступлень іноземної валюти. Також

необхідно відзначити, що грошові перекази є приватними трансфертами домогосподарств і не можуть розглядатись в якості субститута ОДР або ПШ, або ж державним інвестиціям.

Вагомою перевагою грошових переказів перед ПШ є те, що вони більш рівномірно розподіляються, на відміну від ПШ, які йдуть переважно в декілька ключових країн, що розвиваються. Грошові перекази мають значно меншу схильність до коливань під час різних фаз економічних циклів, також вони є менш волатильними за потоки капіталу. Так, наприклад, грошові перекази продовжували зростати під час Азійської фінансової кризи в кінці 1990х, навіть коли рівень ПШ скорочувався. Фактично, грошові перекази мають тенденцію до зростання під час економічних спадів, оскільки члени сімей мігрантів залежать від них, як від основного джерела доходів, а робітники, під час економічних криз, мають більше стимулів до еміграції в пошуках роботи, якої не можуть знайти на батьківщині. Мігранти, які інвестують в економіку власної країни, меншою мірою схильні до припинення капіталовкладень під час економічних криз ніж іноземні інвестори. За дослідженням Світового Банку [2], грошові перекази покращують доступ країн, що розвиваються до міжнародних ринків капіталу на сприятливих для них умовах. Водночас, грошові перекази можуть зробити експорт країн менш конкурентоспроможним, а інвестиції в промисловість, яка заміщує імпорт менш привабливими, оскільки вони сприяють укріпленню обмінного курсу національної валюти.

Більша частина статистичних даних щодо обсягів грошових переказів стосується офіційних трансфертів. При цьому необхідно зазначити, що вони складають лише частину від загального потоку грошових переказів. В деяких країнах лише близько половини грошових переказів проходить через офіційні банківські канали. Причиною такої ситуації є те, що мігранти не мають стимулів до використання легальних каналів грошових переказів через високу вартість, низькі курси обміну валют та складні бюрократичні процедури. Існують неформальні системи грошових переказів, переважно на Близькому Сході, Африці та Азії, коли кошти передаються через велику систему грошових брокерів. Результати дослідження Світового Банку [3], в якому аналізувались грошові перекази по лінії Південь-Південь, визначили, що в 2005 р. на частку грошових переказів даного типу припадало від 9 до 30% грошових переказів країн, що розвиваються. За результатами дослідження, економічна вигода від грошових переказів по лінії Південь-Південь є більш обмеженою ніж по лінії Південь-Північ, оскільки витрати, які несуть мігранти при першому типі грошових переказів є вищими ніж при другому, а мігранти, які їдуть працювати з одних країн, що розвиваються до інших, зазвичай, є біднішими, часто переміщуються і працюють нелегально, а, відповідно, рівень грошових переказів є нижчим.

Не зважаючи на це, навіть невелике зростання доходів може мати дуже суттєві наслідки для добробуту населення за таких умов. Дослідження Світового Банку [3] показало, що 10% зростання грошових переказів на душу населення призводить до скорочення бідності на 3,5%. Оскільки грошові перекази йдуть безпосередньо до домогосподарств мігрантів, які мають високу схильність до споживання, мультиплікаційний ефект для національного доходу країни реципієнта міграційних надходжень є досить значним. Так, наприклад, дослідження по Бангладеш показало, що грошові перекази в цій країні мають мультиплікаційний ефект щодо ВВП на рівні 3,3, споживанні – 2,8, інвестицій – 0,4. Дослідження показують, що 10% зростання частки грошових переказів у ВВП країни призводить до скорочення частки людей, які живуть поза межею абсолютної бідності (витрачають менше 1 дол. США на день) на 1,2%. Вплив міжнародної трудової міграції та грошових переказів на скорочення бідності варіюється від одного до іншого регіону, особливо в результаті відмінностей в вимірюванні нелегальної міграції.

Від 20 до 50% мігрантів (залежно від країни призначення) залишають країну в яку іммігрували впродовж 5 років і повертаються на батьківщину або ж їдуть в треті країни (вторинна міграція). Ця частка варіюється в залежності від країни призначення. Так, Канада, Нова Зеландія та США є більш успішними в Європейських країнах в інтеграції іммігрантів. Індивідуальний вибір щодо необхідності повернення базується на чотирьох основних причинах: 1) неспроможність інтегруватись в приймаючій країні, 2) індивідуальні переваги, згідно з якими повернення на батьківщину є для мігранта більш бажаним, 3) досягнення цільового рівня заощаджень, які ставив перед собою емігрант перед виїздом закордон, 4) поява нових можливостей для зайнятості на батьківщині, в зв'язку набуття нових вмінь в країні призначення. Окремими випадками повернення можуть бути завершення контрактів на працевлаштування, що особливо характерно для робітників в країнах Перської затоки.

Однак, широкомасштабна рееміграція робітників неможлива без покращення економічної ситуації в країні-походження мігрантів. Прикладом цього можуть слугувати випадки, коли з початком економічного розвитку в північній Італії, італійські трудові мігранти повернулись з Німеччини та США, після розпаду СРСР етнічні росіяни, які були раніше переміщені в Центральну Азію та на Кавказ, повернулись в Російську Федерацію, після початку швидкого економічного зростання в Ірландії, в неї повернулось багато кваліфікованих емігрантів. Характерна дана тенденція і для сучасного Китаю, все більша кількість емігрантів з якого повертається в країну разом з економічним зростанням. Наприклад, в 1995 р. в Китай повернулось 6 тис. китайських студентів, які виїхали на навчання закордоном, а в 2005 р. даний показник уже складав 35 тис.

Фактичний вплив рееміграції на країни походження залежить від ряду факторів, серед яких мотиви повернення на батьківщину, через який проміжок часу мігранти повертаються в країну походження. Ті мігранти, які повертаються назад через період часу достатній для набуття додаткової кваліфікації та вмінь, досвіду роботи та акумулювання ресурсів можуть зробити значно більший внесок в розвиток держави по поверненні. Натомість, мігранти які повертають на батьківщину після короткого перебування закордоном не зможуть запропонувати суттєвих вигод для своєї країни після повернення.

Більшість міжнародної міграції низькокваліфікованої робочої сили з країн з низьким рівнем доходів відбувається по лінії Південь-Південь. Більша частина цих переміщень відноситься до категорії нелегальних, стосовно яких немає надійних статистичних даних. Багато з цих мігрантів мігрують до сусідніх країн з дещо кращими умовами життя. Прикладом такої міграції може слугувати міграція з Бангладеш до Індії, з Індонезії до Малайзії, з М'янми до Таїланду, з Лесото до Південноафриканської Республіки [5]. Потенційний дохід від таких переміщень є значно меншим ніж від міграції до промислово розвинених регіонів. Незважаючи на це, деякі з цих потоків грають важливу роль в зменшенні бідності в країнах походження, особливо якщо вони походять з регіонів з низькими доходами.

Існує як прямий, так і непрямий зв'язок між торгівлею та міграцією. Обмін професіоналами та іншими кваліфікованими мігрантами між країнами є прямою і необхідною передумовою торгівлі товарами та прямих іноземних інвестицій. Метод 4 Генеральної угоди по торгівлі послугами в рамках Світової організації торгівлі забезпечує формальну кодифікацію переміщення осіб для надання послуг в іншій країні. На сьогодні угоди в рамках цього положення обмежені майже виключно висококваліфікованим робітникам працюючим в сфері послуг. Переміщення професіоналів між країнами, що розвиваються та промислово розвиненими країнами має майже виключно один напрямок – з країн, що

розвиваються в розвинені країни. Розвинені країни меншою мірою схильні залучати малокваліфіковану робочу силу, використовуючи торгівельні угоди, при цьому в багатьох з них країн спостерігаються значні обсяги нелегальної міграції, яким не має системної протидії з боку національних урядів.

Висновки. Міжнародна міграція робочої сили є процесом, який впливає на більшість країн світу, вона постійно знаходиться в центрі уваги науковців, міжнародних організацій, урядів і є об'єктом регулювання на національному, регіональному та міжнародному рівнях. З одного боку, існує багато позитивних аспектів міжнародної міграції. Завдяки робочій силі мігрантів в країнах призначення спостерігається прискорений економічний розвиток, країни походження отримують грошові перекази, а також додатково набутті вміння тих робітників, які повертаються на батьківщину. Однак, міграційні переміщення ставлять перед світовою економікою і ряд викликів. Багато мігрантів, особливо низько кваліфіковані робітники, можуть піддаватись експлуатації і бути недостатньо соціально захищеними. Значною проблемою є також рестрикційна міграційна політика ряду країн, що не в останню чергу породжує стимули для розвитку широкомасштабної нелегальної міграції.

Список використаних джерел

1. International labour migration: A rights-based approach / International Labour Organization, Geneva, 2010. – 324 p.
2. Ratha. D.; Xu,Z. Migration and Remittances Factbook 2008 / D. Ratha., Z. Xu // [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ru.scribd.com/doc/14462029/Migration-and-Remittances-Factbook-2008>
3. Ratha, D. Leveraging remittances for international capital market access / D.Ratha. // [Electronic resource]. – Mode of access: <http://siteresources.worldbank.org/INTACCESSFINANCE/Resources/Ratha-leveragingRemittances.pdf>
4. Ratha, D., Shaw W. 2007. South–South migration and remittances / D. Ratha, W. Shaw // [Electronic resource]. – Mode of access: <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/South-SouthmigrationJan192006.pdf>
5. Lucas R. International labor migration in a globalizing economy / R.Lucas // Washington DC, 2008 – 32 p.

Тонких О.Г.*

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

У цій статті розкривається і аналізується розвиток та стан міжнародної конкурентоспроможності України, розглядаються рівні міжнародної конкурентоспроможності та проводиться оцінка окремих показників.

Ключові слова: конкурентоспроможність, міжнародні економічні відносини, світове господарство.

В этой статье исследуется и анализируется развитие и состояние международной конкурентоспособности Украины, рассматриваются уровни международной конкурентоспособности, дается оценка отдельных показателей.

Ключевые слова: конкурентоспособность, международные экономические отношения, мировое хозяйство.

This article investigates and analyzes the development and status of the international competitiveness of Ukraine, examines levels of international competitiveness, an assessment of individual performance.

Key words: competitiveness, international economic relations, world economy.

Постановка проблеми. Проблема конкурентоспроможності, як сукупності притаманних економіці певної країни факторів, здатних забезпечити пропозицію товарів і послуг, виготовлених за умов застосування новітніх технологій, вільного і справедливого ринку та зростаючих доходів населення, є однією з основних для розвитку національної економіки, оскільки саме в її межах вирішується також проблема формування стратегії соціально-економічного розвитку країни. Від того, які цілі, пріоритети та принципи розвитку будуть закладені в стратегії, залежить довгострокова соціально-економічна стабільність в державі.

Аналіз досліджень та публікацій. Методологічні аспекти розвитку конкуренції та конкурентоспроможності висвітлено в працях таких зарубіжних вчених, як Ф. Браун, М. Гілберт, Ф. Ларрен, В. Лаунгарт, Н. Решер, Дж. Стігліц. Серед вітчизняних і російських вчених, які досліджували питання міжнародної конкурентоспроможності слід відзначити Я.Б. Базилюк, О.П. Гребельника, Я.О. Жаліла, А.І. Кредісова, Д.Г. Лук'яненко, Ю.В. Макогона, Ю.М. Пахомова, О.В. Плотнікова, А. П. Румянцева, А.С. Філіпенка, О.І. Шниркова. Особливий інтерес викликають наукові праці І.В. Бураковського, В.С. Будкіна, С.І. Пирожкова, Б.А. Шмельова, Е.Я. Шейніна, В.І. Мироненка, які присвячені питанням розвитку міжнародної конкурентоспроможності України.

Мета статті – висвітлити важливість розвитку міжнародної конкурентоспроможності України, та її вплив на місце нашої держави у системі міжнародних конкурентних відно-

* ст. викл. Київського економічного інституту менеджменту

синах країн світу. Завдання статті: розглянути рівні міжнародної конкурентоспроможності та проаналізувати місце України відносно країн світової спільноти за конкурентним потенціалом.

Виклад основного матеріалу. Для оцінки конкурентоспроможності національної економіки застосовують кількісні та якісні методи. Кількісні методи базуються на використанні математичних і статистичних методів аналізу для показників. Це здебільшого стосується обсягів ринку в грошовому чи натуральному вираженні, цін, витрат і факторів, які на них впливають. Даний метод використовують у своїх дослідженнях, передусім, консалтингові фірми, які оцінюють конкурентоспроможність різних країн світу та роблять конкретні техніко-економічні обґрунтування різних методів і підходів до їх підвищення. Кількісний аналіз доповнює якісний, оскільки не всі фактори та механізми зростання конкурентних переваг нагромадження потенціалу конкурентоспроможності, можна виміряти. Цей метод достатньо точний, хоча й дає можливість оцінити явище через певний проміжок часу [1, с. 14].

У теорії та практиці міжнародних економічних взаємин існує декілька підходів до визначення конкурентоспроможності національної економіки та показників, які її характеризують. На наш погляд, їх можна згрупувати у дві основні групи. До першої групи можна віднести — оцінювання на основі окремих показників, які характеризують вартісні результати виробництва, чи використання певних ресурсів. До другої — оцінювання на основі системного підходу з використанням як статистичних показників, так і результатів моніторингу. Однак, визначення того, окремі це показники, чи комплексні методики, здебільшого, проводять на наступних рівнях: По-перше, це мікрорівень, на якому визначається конкурентоспроможність фірми з допомогою таких показників як прибутковість, рентабельність, продуктивність праці, ліквідність і кредитоспроможність, а також — якість продукції, ступінь задоволеності споживачів та інші.

По-друге, це мезорівень, на якому визначають конкурентоспроможність галузі та кластерів з допомогою середніх показників діяльності фірм певної галузі, а також, використовуючи торговельні показники. По-третє, це макрорівень, на якому визначають конкурентоспроможність країни за допомогою таких показників, як динаміка прибутків населення, ефективність використання усіх видів ресурсів, темпи інфляції, рівень зайнятості, сальдо торговельного балансу, питома вага високотехнологічного експорту та інші.

Для прийняття ефективних управлінських рішень щодо впровадження стратегії сталого розвитку важливе значення мають міжнародні оцінки, які показують відповідність діяльності держави певним принципам і показникам. Такі оцінки визначаються за допомогою системи індикаторів, що якісно та кількісно характеризують процес переходу держави до екологічно зрівноваженого розвитку. Кожний індекс є середньозваженим показником, що розраховується на основі системи індикаторів. Міжнародні рейтинги є зручним інструментом для визначення місця країни у світовій системі координат.

За допомогою світових досліджень ми вважаємо за доцільне проаналізувати становище України в аспекті економічної, екологічної та соціальної сталості. Аналітичне узагальнення матеріалів міжнародних рейтингів дасть можливість побачити ситуацію, що склалася під впливом соціально-економічних та екологічно-природних чинників.

Одними з вагомих економічних показників є індекс зростання конкурентоспроможності (GCI – the Growth Competitiveness Index), а з 2008 р. – індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index). Глобальна оцінка конкурентоспроможності дає можливість проаналізувати перспективу економічного розвитку (на 5–8 років). Індекс глобальної конкурентоспроможності складений з 113 змін-

них, які детально характеризують конкурентоспроможність країн світу, що знаходяться на різних рівнях економічного розвитку [2, с. 77]. Показниками конкурентоспроможності в Україні є:

- Ступінь конкурентних можливостей товару, його здатність бути своєчасно реалізованим з певними перевагами над аналогічними товарами на даному товарному чи регіональному ринку.

- Сукупність якісних і вартісних характеристик товару, які забезпечують його відповідність вимогам ринку в певний період часу: техніко-економічні характеристики, ціна, суспільна корисність, переваги перед аналогічними іншими товарами тощо.

- Здатність товару зайняти стабільне становище у системі споживання, мати стабільного покупця. Розрізняють одиничні, групові й інтегральні показники товару. На підставі інформації про динаміку реалізації товарів різних фірм вираховують індекси конкурентоспроможності товарів.

Україна покращила свій рейтинг лише за трьома складовими конкурентоспроможності. Країна посіла 49-е місце за ефективністю ринку праці, 29-е місце за розміром ринку і 78-е місце за складовою «інфраструктура». Так, покращення рейтингу ефективності ринку праці на п'ять пунктів пояснюється більшою гнучкістю визначення заробітних плат у країні (перехід з 61-го на 52-е місце в глобальному рейтингу) [3]. Динаміка Індексу економічної свободи демонструє, як після стрімкого покращення результату, починаючи з кінця 90-х рр. минулого сторіччя, Україна з 2005 р. розпочала стійкий рух назад (рис. 1). Але навіть найкращий результат України (55,8%), якого вона досягла у 2005 р., був нижчим на 3,8 % за середньосвітове значення (59,6%), тоді як вже у 2010 році - нижче на 13 %.

Зміну українських позицій на світовому ринку за 2003-2011 рр. відображено в таблиці 1.

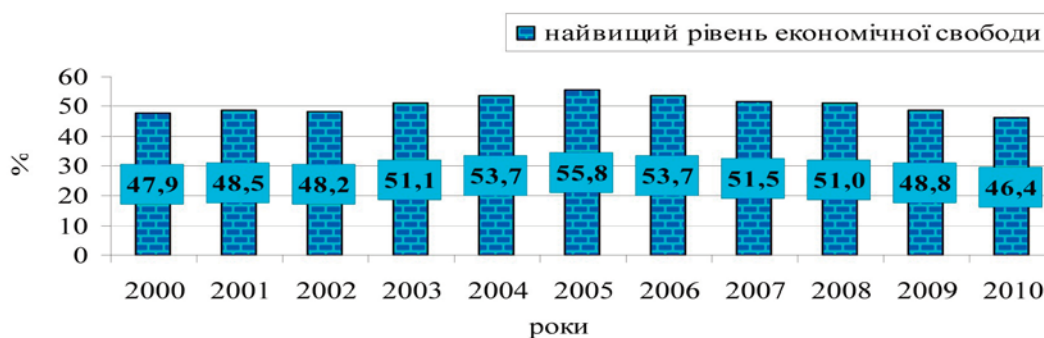

Рис. 1. Динаміка індексу економічної свободи в Україні за станом на 2000 – 2010 рр.

Джерело: ukrstat.gov.ua

Таблиця 1
Рейтинг України за індексом конкурентоспроможності економіки
(оцінка Світового економічного форуму)

Рік	Місце в міжнародному рейтингу за індексом зростання конкурентоспроможності	Місце в міжнародному рейтингу за індексом глобальної конкурентоспроможності
2003	69 серед 75 країн	
2004	77 серед 80 країн	
2005	84 серед 102 країн	

Рік	Місце в міжнародному рейтингу за індексом зростання конкурентоспроможності	Місце в міжнародному рейтингу за індексом глобальної конкурентоспроможності
2006	86 серед 104 країн	
2007	84 серед 117 країн	
2008		78 серед 125 країн
2009		73 серед 131 країн
2010		72 серед 134 країн
2011		82 серед 133 країн

Репрезентація та висвітлення загальної проблематики України в міжнародних рейтингах сталого розвитку варті поглибленого аналізу. Огляд складових компонентів індексу глобальної конкурентоспроможності дасть змогу визначити основні фактори, які негативно впливають на рейтинг країн.

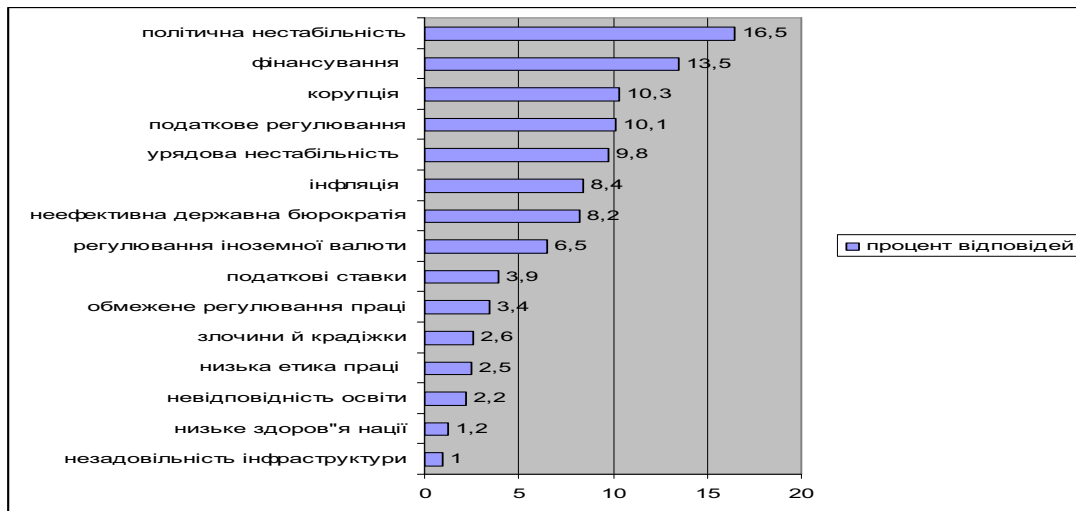

Рис. 2. Фактори, що гальмують сталий розвиток України

З рис. 2. видно, що більшість позицій займають фактори політичного характеру, такі як: політична нестабільність (16,5 %), корупція (10,3 %), урядова нестабільність (9,8 %), неефективна державна бюрократія (8,2 %). Ця група чинників отримала найбільший відсоток відповідей респондентів. Це свідчить про короткозорість політики сталого розвитку. До другої групи факторів можна віднести податкове регулювання (10,1 %) та податкові ставки (3,9 %). Зокрема, чинна податкова система є досить незбалансованою, оскільки значно збільшує вартість праці (робочої сили) серед інших економічних факторів – в Україні соціальні податки на фонд заробітної плати сягають 40 % від розміру зарплати. Значно впливають на рейтинг сталого розвитку України соціальні фактори, основні з них – злочини та крадіжки (2,6 %), низька етика праці (2,5 %), невідповідність освіти (2,2 %), низьке здоров'я нації (1,2 %). Таким чином, маємо низку взаємозалежних факторів, що перебувають у кореляційному зв'язку з політикою нашої держави.

У рейтингу Індексу глобальної конкурентоспроможності 2012 Україна посіла 73-є місце серед 144 країн, піднявшись на дев'ять позицій у порівнянні з минулим роком. Істотне підвищення позиції України, як цього, так і минулого року, обумовлене стабілізацією окремих макроекономічних показників. В індексі 2012 року істотне зростання було також відзначено і за складовою інфраструктури. Водночас, проблемою залишається низька

оцінка за складовою інститутів, що не дозволяє належною мірою відчутти позитивний ефект від переходу України на другу стадію розвитку – економік, орієнтованих на ефективність. Варто також звернути увагу на складову фінансового ринку, за якою Україна посідає низьке 114-е місце у світі, програючи докризовому рівню 29 позицій.

В 2012 році відповідно до рейтингу конкурентоспроможності регіонів України, всі регіони поліпшили свої позиції, так само як і Україна у глобальному рейтингу. При цьому розрив між лідерами й аутсайдерами істотно скоротився. Як і в попередні роки, перше місце в регіональному індексі залишилося за столицею. Друге місце посіла Харківська область, випередивши Дніпропетровську в порівнянні з результатами минулого року, а Київська область поступилася четвертим місцем Донецькій, і цього року замикає п'ятірку лідерів рейтингу. Низькі позиції, як і торік, посіли сільськогосподарські регіони: Житомирська, Тернопільська, Чернігівська, Кіровоградська та Херсонська області. Розрив в оцінках складових Індексу спостерігається не тільки між регіонами, але й усередині кожної окремої області. У країні немає однозначного лідера за всіма складовими, як немає й однозначного аутсайдера. Наприклад, Київ лідирує за такими складовими як інфраструктура й технологічна готовність, але замикає рейтинг регіонів за складовою інститутів. І навпаки, Чернігівська область, яка посідає 24-е місце в рейтингу і відстає за такими складовими як технологічна готовність, ефективність ринку товарів і рівень розвитку бізнесу, лідирує за ефективністю ринку праці. За такими складовими конкурентоспроможності як інститути й ефективність ринку товарів, навіть регіони-лідери рейтингу посідають позиції, нижчі від середньосвітових. Однак з ефективності ринку праці, вищої освіти, охорони здоров'я та початкової освіти всі регіони України мають оцінки, вищі від середніх результатів у світі.

Опитування керівників компаній виявило, що три з п'яти найбільш проблемних чинників для провадження бізнесу в Україні мають відношення до неефективності державних інститутів - це нестабільність державної політики, корупція та неефективність державного апарату. Інші два чинники пов'язані з обтяжливістю податкового регулювання - це податкові ставки та податкова політика. Остання, як і торік, посідає перше місце у списку найбільш проблематичних чинників для провадження бізнесу, і її лідерство відзначене у 14 регіонах, що на один регіон більше, ніж минулого року. У цілому, неефективність державних інститутів є найслабшим місцем України. Це підтверджується результатами за складовою інститутів, які є гіршими, ніж у всіх країн-сусідів, і, більше того, протягом останніх років продовжують знижуватися. Гірші результати за цією складовою одержали великі промислові регіони - лідери національного рейтингу, що обумовлено великим масштабом економічної діяльності та більш високими запитами бізнесу.

Кожний фактор можна охарактеризувати з точки зору негативного впливу на рейтинг сталого розвитку України. Загострення цієї проблеми призвело до формування потреби в політиці, яка органічно поєднає прагнення політичної та економічної свободи, соціальної справедливості та екологічної безпеки. Державна політика щодо сталого розвитку повинна базуватися на таких основних принципах, які забезпечують:

- збалансованість розвитку українського суспільства – паритетність економічного, соціального та екологічного складників, визнання неможливості тривалого поступального розвитку суспільства в умовах деградації природного середовища;
- екологічно та техногенно безпечні умови життєдіяльності населення;
- утвердження гуманізму, демократії та загальнолюдських цінностей;
- екологічно-економічну збалансованість розвитку окремих регіонів та її узгодження із загальнонаціональними потребами.

Другим економічним показником сталого розвитку є індекс економічної свободи у світі (Index of Economic Freedom). Це агрегований рейтинг, що синтезує десять категорій показників торговельної, монетарної, податкової політики, стану ринку фінансових послуг, цінового регулювання та стабільності, втручання уряду в економіку, захищеності прав власності, наявності “чорного ринку” тощо. Індекс економічної свободи був розроблений дослідницьким центром “The Heritage Foundation”. Результати досліджень наведено у табл. 2.

Таблиця 2
Місце України в міжнародному рейтингу за індексом економічної свободи у світі

Рік	Місце в міжнародному рейтингу
2003	129 серед 159 країн
2004	137 серед 155 країн
2005	133 серед 155 країн
2006	138 серед 150 країн
2007	114 серед 152 країн
2008	101 серед 154 країн
2009	110 серед 156 країн
2010	135 серед 157 країн
2011	133 серед 157 країн

Виходячи з даних про рейтинг України за індексом економічної свободи, можна говорити про загалом низький рівень розвитку за цим показником. Динаміка протягом всього періоду (2003–2011 рр.) свідчить про високі темпи лібералізації економіки. Примітно, що в 2008 р. країна досягла відносно високих результатів, коли опинилася на 101-му місці серед 154 країн. З табл. 2 можна прослідкувати й різке падіння індексу економічної свободи в 2010 р. Саме тоді Україна втратила 25 позицій, опустившись із 110-ї сходинки рейтингу на 135-ту. Фактично, це повернення економічного розвитку до рівня 2004 року [3].

За результатами всебічного аналізу позиціонування України на ієрархічних сходинках міжнародних рейтингів досягнення економічної сталості можна зробити висновок про досить низький рівень докладених нацією зусиль для власного економічного прогресу. При огляді складових компонентів індексу глобальної конкурентоспроможності було виявлено фактори, які негативно впливають на рейтинг країни за індексом конкурентоспроможності економіки. До основних чинників можна віднести: політичну нестабільність (16,5 %), корупцію (10,3 %), урядову нестабільність (9,8 %), неефективну державну бюрократію (8,2 %). Вирішення цієї проблеми вимагає нагальної та виваженої трансформації вітчизняної економічної політики, що відповідає економічним критеріям сталого розвитку.

Результати дослідження та проведений моніторинг коливань позиції України в міжнародних рейтингах сталого розвитку є основою для подальшого поглибленого вивчення теорії екологічно-економічної діяльності держави, вдосконалення концептуальних положень і заходів стратегії сталого розвитку України. Конкурентоспроможність держави значною мірою залежить від наявності в ній трьох основних чинників виробництва -природних і трудових ресурсів та капіталу. З розвитком виробництва та під впливом технічного прогресу конкурентоспроможність почали визначати чинники вищого рівня, насамперед, інфраструктура країни, її науковий потенціал, рівень освіченості населення. В

сучасних умовах основною конкурентною перевагою є технологічний відрив від конкурентів, тобто здатність провідних структур даної країни створювати нові технології і високотехнологічні наукоємні продукти.

Філіпенко А., Корнійчук Л., Васирина О., Могильний О. вважають, що найважливішу конкурентну перевагу України складає наявність величезного людського капіталу. Проте його наявність - це лише потенційна конкурентна перевага, яка перетворюється на реальну в процесі інноваційної діяльності, тобто створення принципово нових технологій, високотехнологічних продуктів, нових форм організації виробництва та реалізації цих продуктів. Саме у поєднанні науки і виробництва знаходиться найслабкіше місце української економіки [4, с. 170]. Крім того, в інвестиційному секторі економіки України у багатьох випадках втрачений науково-технічний та виробничий досвід.

На сьогодні конкурентні переваги національних виробників обумовлюються наявністю в Україні масштабної транспортної інфраструктури, її вигідним географічним положенням і забезпеченість природними ресурсами. Ресурсний потенціал України складає могутню конкуренцію світовим ринкам. Конкурентоспроможність українських виробників ґрунтується також на низькому рівні внутрішніх цін на вугілля, залізняк, електроенергію, природний газ. Чинниками, які деформують їхню конкурентоспроможність, є занижений курс національної валюти, низька вартість робочої сили, пряме та приховане субсидування державою базових галузей економіки.

Резерви зростання експорту на старій виробничій базі практично вичерпані. Висока енергоємність базових галузей економіки в умовах постійного зростання цін на енергоносії і використання застарілих технологій у виробничому процесі негативно впливають на рівень виробничих витрат і якість продукції, знижуючи таким чином конкурентоспроможність українських виробників на світових ринках.

На сьогодні Україна займає переважно не вигідні і неперспективні ніші світового ринку. Домінування в структурі вітчизняного експорту товарів, що характеризується слабким динамізмом попиту і надмірною пропозицією на світовому ринку, не сприяє зростанню національної економіки, призводить до погіршення умов торгівлі та виснаження національних фінансових ресурсів [5, с. 126].

Висновки. Незважаючи на значні втрати ресурсів, наукового технологічного та кадрового потенціалу і часу, Україна ще має перспективи у досягненні міжнародної конкурентоспроможності національної економіки за умови реалізації власної стратегії. Державна політика у створенні конкурентних переваг має зосереджувати зусилля, насамперед, на тих напрямках де роль держави незамінна на розвитку освіти, науки, загальної інфраструктури, створення нормативно-правового поля конкуренції. Вирішальну роль для підвищення рівня конкурентоспроможності відіграють заходи, що спрямовані на: розвиток системи освіти та перепідготовки кадрів; вдосконалення науково-технічної сфери, де створюються передові технології, здатні значно підвищувати конкурентоспроможність; розвиток новітніх інформаційних технологій, здатних вдосконалити суттєвим чином організацію виробництва та маркетингу; удосконалення виробничої інфраструктури; розвиток ринкової інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Портер М. Международная конкуренция. - М.: Экономика, 1993.
2. Будкін В.С. Ресурсна складова перспективних гео економічних позицій пострадянських країн / Гео економічні сценарії розвитку і Україна. – М.З. Згуровський, Ю.М. Пахомов, А.С. Філіпенко та ін. – К.: ВЦ «Академія», 2010.

3. World economic forum: The global competitiveness report 2010-2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.weforum.org.
4. Бобыр Е. И. Адаптивная модель оценки конкурентоспособности предприятия / Е. И. Бобыр, И. Е. Лещенко, Е. В. Лещенко // Системы управления, навигации и связи. – К. : ГП "ЦНИИНиУ", 2011. – Вып. 1(17). – С. 169–173.
5. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення / За ред. д-ра екон.наук І. В. Крючкової. – К.: Основа, 2011. – 488 с.

Турпетко О.А.*

ГЕНЕЗИС СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

У статті досліджуються генезис світової фінансової системи, особливості використання системного підходу при аналізі даної категорії, її структури, систематизації особливостей та закономірностей розвитку.

Ключові слова: світова фінансова система, системний підхід, систематизація, глобалізація, транснаціоналізація, диверсифікація, інтернаціоналізація.

В статье исследуются генезис мировой финансовой системы, особенности использования системного подхода при анализе данной категории, ее структуры, систематизации особенностей и закономерностей развития.

Ключевые слова: мировая финансовая система, системный подход, систематизация, глобализация, транснационализация, диверсификация, интернационализация.

This article investigates the genesis of the global financial system, especially the use of a systematic approach in the analysis of this category, its structure, ordering features and patterns of development.

Key words: the global financial system, a systematic approach, organize, globalization, transnationalization, diversification, internationalization.

Постановка проблеми: Сучасний етап розвитку світового господарства вимагає оптимального використання всіх його складових. В цьому аспекті вирішального значення потребує обґрунтування сутнісних рис та специфіки функціонування світової фінансової системи (СФС).

Аналіз досліджень та публікацій. Проблематика сутності та розвитку світової фінансової системи, її структури є предметом дослідження багатьох українських та зарубіжних науковців. Серед них доцільно виділити Гальчинського А.С., Козака Ю.Г., Луцишин З.О., Мазаракі А.А., Рогача О.І., Руденко Л.В., Рум'янцева А.П., Філіпенко А.С. та ін. Серед класичних наукових праць, у яких досліджуються проблеми функціонування фінансових відносин можна виділити роботи Петті В., Сміта А., Рікардо Д., Маркса К., Кейнса Дж.М., Юма Д., Хікса Дж. Проте окремі питання є недостатньо висвітленими. До них доцільно віднести передумови, проблеми та шляхи їх вирішення з метою систематизації особливостей світової фінансової системи та її сучасних напрямів розвитку шляхом використання системного методу дослідження.

Мета статті – аналіз генезису світової фінансової системи. Завдання статті: систематизувати визначення категорії «світова фінансова система», спираючись на системний метод дослідження, проаналізувати передумови, закономірності розвитку, суб'єкти та структуру світової фінансової системи та виділити їх особливості.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах диверсифікації світової фінансової системи дане поняття є більш багатогранним і часто використовується у різних сферах

* старший викладач Київського економічного інституту менеджменту

діяльності. Термін «світова фінансова система» часто використовується у науковій практиці, проте єдиної точки зору на дане поняття не існує. Це пов'язано з тим, що часто використовують як синоніми наступні словосполучення: «світова фінансова система», «світова валютна система», «світова валютно-кредитна система», «світова валютно-фінансова система» та ін., а деякі взагалі заперечують необхідність використання даного поняття. З нашої точки зору, категорія СФС є багатогранною, постійно розвивається та має мінливі характеристики. Для її розгляду необхідно більш чітко систематизувати визначення за допомогою системного підходу. Системний аналіз можна визначити як науковий метод пізнання, що являє собою послідовність дій з установлення структурних зв'язків між змінними або елементами досліджуваної системи. Використовуючи цей метод при розгляді даної категорії, згрупуємо та проаналізуємо визначення, які набули широкого використання. Перша група – це дослідження світової фінансової системи через призму світових фінансових відносин. У цьому контексті Румянцев А.П. зазначає, що «генезис міжнародних фінансових відносин ґрунтується і є наслідком еволюції міжнародних валютних, кредитних, розрахункових відносин». В сучасних умовах вони тісно переплітаються і набувають риси цілісного явища, якому притаманні якості системного утворення, і яке саме в цьому аспекті синтезує глибинну сутність міжнародних фінансових відносин [1, с.5-8]. При такому поєднанні міжнародні валютні, кредитні і розрахункові відносини не втрачають своїх суттєвих рис і стають головними складовими системи міжнародних фінансових відносин [2, с.5-8]. На нашу думку, міжнародні фінансові відносини – це системне утворення, яке є наслідком міжнародних господарських відносин, міжнародного поділу праці, міжнародної кооперації виробництва, розширення інтеграційних процесів у всіх сферах суспільного виробництва на мікро-, мезо-, макро-, мета- і мега рівнях. Найвищим рівнем функціонування світових фінансових відносин історично можна вважати світову фінансову систему. Такий підхід є важливим для подальшого дослідження. Дещо інша точка зору, згідно з якою автори ототожнюють поняття світова фінансова та світова валютна система, розкрита у визначенні - «це економічні відносини, пов'язані з функціонуванням світових грошей і які обслуговують різні види господарських зв'язків між країнами» [2]. Наступна група - це погляди науковців, які розглядають світову фінансову систему шляхом її структуризації. Так, окремі російські учені досліджують структуру світової фінансової системи через призму інститутів, які беруть участь у переміщенні світових фінансових ресурсів. Зокрема, ця позиція відображена у наукових роботах Мовсесяна А.Г. і Огнівцева С.Б. [3]. Проте відповідно до такого трактування структурних елементів даного явища світова фінансова система, на наш погляд, розглядається у вузькому розумінні. Моїсєєв О.О. характеризує світову фінансову систему як розгалужену схему з великою кількістю державних та приватно-кредитних елементів, через які здійснюється координація фінансових зв'язків у світі [4]. Стукало Н.В. описує як сукупність взаємопов'язаних елементів, що мають однорідні ознаки [5]. Варто згадати визначення світової фінансової системи українського науковця Луцишин З.О.: «фінансовими елементами системи є міжнародні фінансові ринки й механізм торгівлі конкретними фінансовими інструментами - валютою, цінними паперами, кредитами» [6]. Погоджуючись в цілому з наведеними уявленнями щодо категорії «світова фінансова система», вважаємо за доцільне висловити власне розуміння зазначених проблем. Світову фінансову систему, з нашої точки зору, можна розглядати як цілісне утворення, яке складається з окремих елементів, взаємопов'язаних між собою, і охоплює усю сукупність міжнародних фінансових відносин.

Передумови становлення та розвитку світової фінансової системи проявляються в наступному: по-перше, розвитку світової економіки останніх десятиліть притаманні про-

цеси міжнародної економічної інтеграції. Початок інтеграції пов'язують зі створенням ЄЕС (Римський договір, 1957 р.). Найбільший досвід у цьому процесі має Європейський союз (ЄС), яким була прийнята Концепція щодо єдиного фінансового простору [7]. По-друге, у результаті поглиблення міжнародної фінансової інтеграції, формування системи міжнародних фінансових інститутів та розвитку фінансових інновацій, тобто створення нових фінансових інструментів та технологій, сучасна СФС функціонує в умовах фінансової глобалізації. По-третє, на сьогоднішній день значний вплив на формування світової фінансової системи відіграє розвиток міжнародних організацій. Серед основних міжнародних валютно-фінансових організацій можна виділити Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародний валютний фонд (МВФ), серед міжнародних економічних об'єднань – Світова організація торгівлі (СОТ), Велика вісімка (G8), Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), Організація чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС). По-четверте, інтернаціоналізація господарського життя, як закономірність розвитку світового господарства, означає процес переростання суспільним виробництвом національних кордонів. З точки зору формування світової фінансової системи важливими є наступні форми її прояву – це інтернаціоналізація розподілу, що виявляється в розподілі капіталу, міграції робочої сили в межах світового господарства та інтернаціоналізація інформаційних систем, завдяки якій у результаті об'єднання матеріальних, фінансових ресурсів має місце оптимальне використання інформації в межах світового господарства, наприклад, Інтернет. По-п'яте, якісно новим етапом інтернаціоналізації господарського життя, який характеризується різким зростанням ролі зовнішніх факторів розвитку всіх держав і створення транснаціонального капіталу є процес транснаціоналізації. Для нього характерне переплетення капіталів за рахунок поглинання фірм інших країн, створення спільних компаній, залучення фінансових коштів іноземних банків, встановлення міцних довготривалих зв'язків закордоном промислових компаній і банків однієї і тієї ж країни.

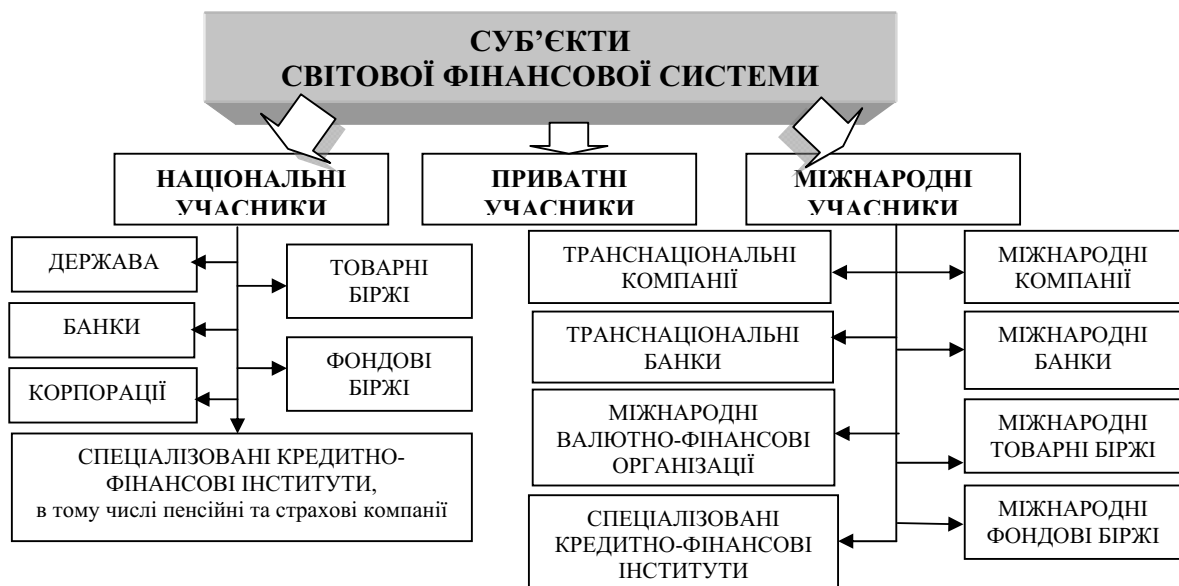

Рис. 1 Суб'єкти світової фінансової системи

Базуючись на визначенні можна виділити декілька груп суб'єктів світової фінансової системи, які опосередковують основну частину міжнародних фінансових потоків. Серед яких – національні учасники, до яких відносяться держава, корпорації, банки, спеціалі-

зовані кредитно-фінансові інститути, в тому числі страхові та пенсійні компанії, фондові та товарні біржі; міжнародні учасники, зокрема, міжнародні корпорації, міжнародні банки, транснаціональні корпорації (ТНК), транснаціональні банки (ТНБ), спеціалізовані кредитно-фінансові інститути, міжнародні фондові та товарні біржі, міжнародні валютно-фінансові організації та приватні учасники (див. рис. 1).

Дослідження міжнародних фінансових відносин і безпосередньо світової фінансової системи, що реально функціонує у світовому господарстві, слід розпочинати з опису її складу і структури. З нашої точки зору, структурну диверсифікацію СФС, можна розглядати в залежності від функцій елементів, від рівня акумуляції фінансових ресурсів та від рівня взаємодії суб'єктів (див. рис. 2)

рис. 2).

Рис. 2 Структура світової фінансової системи

Відповідно до структури світової фінансової системи в залежності від акумуляції фінансових ресурсів виділяють міжнародні фінансові центри. Для того, щоб набути статусу міжнародного, кожен фінансовий центр має пройти відповідний еволюційний процес. Зокрема, це розвиток місцевого ринку, перетворення в регіональний фінансовий центр, розвиток до стадії міжнародного фінансового ринку. Основними умовами надання фінансовому центру статусу міжнародного є стабільна валюта та стійка фінансова система, економічна свобода, застосування сучасних технологій та засобів зв'язку, ефективна діяльність фінансових інститутів, активні та мобільні ринки, підтримка відповідного правового та соціального клімату, створення сприятливих умов для міжнародних потоків

капіталу. Найбільш активно переливання фінансових ресурсів здійснюється у світових фінансових центрах. Основні з них, на нашу думку, можна групувати за регіонами: Америка, Європа, Азія. В залежності від рівня взаємодії суб'єктів і у відповідності до еволюції фінансової системи можна розмежувати наступні поняття: національна, регіональна, міжнародна, транскордонна, глобальна фінансова система. Історично першою виникла і заклала підґрунття для подальшого розвитку національна фінансова система. Загалом, це органічна сукупність принципів, форм, методів, організаційних інструментів, вартісних важелів, які використовуються з метою регулювання валютних, кредитних, розрахункових відносин і функціонують з метою регулювання та розвитку в межах окремої країни світу. Дещо ширшим на сьогоднішній день є визначення регіональної фінансової системи, так як воно включає всю сукупність заходів щодо організації, регулювання та оптимального розвитку валютних, кредитних, розрахункових відносин у межах інтеграційних угруповань (наприклад, Європейського валютного союзу). На наш погляд, міжнародна фінансова система, на відміну від транскордонної, яка функціонує на основі багатосторонніх стосунків, є гармонійним поєднанням фінансових відносин на двосторонній основі (прикладом можуть слугувати методи і принципи взаєморозрахунків України і Російської Федерації). Глобалізаційний процес є характерною рисою сучасного розвитку світового господарства. Він об'єктивно охоплює національні господарства всіх країн світу і передбачає у своєму розвитку формування глобального фінансового ринку, який тільки починає зароджуватись. Сукупність організаційних, економічних, вартісних принципів, форм, методів, інструментів його регулювання та реалізації складатимуть сутність глобальної фінансової системи. Наступною структурною ознакою є функції елементів світової фінансової системи. Відповідно до зазначеного критерію, на нашу думку, варто дослідити один із важливих структурних елементів - світового фінансового ринку. Зокрема, міжнародного валютного ринку, міжнародного ринку страхових послуг, міжнародного ринку цінних паперів, міжнародного кредитного ринку, міжнародного інвестиційного ринку та міжнародного банківського ринку.

Між структурними елементами світової фінансової системи існує постійно повторюваний взаємозв'язок, що визначає етапи і форми процесу становлення та розвитку світового господарства. Проте розвиток світових валютно-фінансових відносин і всього світового господарства має непостійний характер. У цьому випадку проявляє свою дію закон нерівномірності економічного розвитку. Загальновідомо, що первинними, найпростішими формами дії даного закону є стрибкуватість розвитку окремих підприємств, галузей, сфер економіки, а більш зрілим видом є нерівномірний розвиток окремих країн. В останні десятиліття до його первинних форм відносять нерівномірний розвиток монополістичних об'єднань і перш за все ТНК - його головних носіїв. Оскільки майже на 2 тис. ТНК припадає 75% світового виробництва, 500 найбільших з них контролюють 80% всіх капіталовкладень за кордоном, нерівномірність їх розвитку безпосередньо поширюється на регіони світового господарства [8]. Таким чином відбувається переміщення капіталу з країн з його відносно надмірною кількістю в країни, де він знаходиться в дефіциті, але у той же час в надлишку є інші фактори виробництва, такі як праця, земля, корисні копалини, які у свою чергу не можуть бути раціонально використані у відтворювальних процесах через брак капіталу. Даний процес має місце завдяки посиленню ролі транснаціональних корпорацій (ТНК) у світовій економіці. Отже однією із закономірностей розвитку світової фінансової системи є транснаціоналізація господарської життя.

Специфічний характер дії закону нерівномірності розвитку також виявляється в умовах науково-технічної революції (НТР) шляхом неоднорідності освоєння досягнень науки

і техніки, розгортання самого прогресу. Таким чином має місце науково-технологічна диверсифікація. Загалом, економічну категорію «диверсифікація» надалі варто розглядати як розосередження капіталу між різними об'єктами вкладень з метою зниження економічних ризиків. Даний процес відбувається і у інших сферах економічного життя: диверсифікація банківських активів, тобто розміщення їх серед потенційно більшого числа позичальників з метою скорочення кредитного ризику, пов'язаного з нездатністю окремих позичальників повернути кредит; диверсифікація валютних резервів банків і держави шляхом включення до них різних іноземних валют (не тільки національної та резервних) з метою безперервного забезпечення розрахунків та захисту їх від валютних ризиків; диверсифікація вкладень у цінні папери, тобто розподіл наявного капіталу на покупку різних цінних паперів за видами, галузями, термінами погашення з метою зниження економічних ризиків; диверсифікація економічної діяльності, тобто розширення активності великих фірм, об'єднань, підприємств і цілих галузей, що виходить за рамки основного бізнесу, з метою забезпечення ефективності роботи, зміцнення свого становища на різних ринках.

Сьогодні країни світового співтовариства можуть ефективно розвивати виробничі процеси на рівні світових стандартів, випускати високоякісну продукцію лише за умови використання різних форм спеціалізації та кооперування виробництва на міжнародному рівні. Варто, зазначити, що тенденції до інтернаціоналізації протистоїть тенденція до збереження самобутності та національної унікальності економік різних країн світу. Ці протиріччя мають місце у світовому господарстві і проявляють себе у економічному розвитку багатьох країн. Таким чином, однією із закономірностей є протиріччя розвитку СФС. Ще однією тенденцією є кризові явища у світовій фінансовій системі. Періодичні кризи займають відповідно тривалий історичний період часу: криза золотомонетного стандарту продовжувалась біля 10 років (1913-1922 р.), Генуезької валютної системи - 8 років (1929-1936 р.), Бреттон-Вудської - 10 років (1967- 1976р.).

Висновки. У результаті аналізу наведених вище підходів до визначення економічного змісту, суттєвих рис, структури, світову фінансову систему можна розглядати як цілісне утворення, яке складається з окремих елементів, взаємопов'язаних між собою, і охоплює усю сукупність міжнародних фінансових відносин. Конкретизуючи це положення слід зазначити, що світова фінансова система функціонує як сукупність міжнародних валютних, кредитних і розрахункових відносин, пов'язаних між собою за допомогою взаємодії світових фінансових ринків, міжнародних фінансових інститутів (ТНК, ТНБ, міжнародних фінансових організацій, міжнародних валютних, фондових бірж), взаємозалежних між собою в певному порядку через світові фінансові потоки. Ці сутнісні складові СФС зумовлені процесом її інтенсивної диверсифікації в період розгортання глобалізаційних процесів у світовому господарстві. Розвиток світової фінансової системи не стоїть на місці, а знаходиться у постійній динаміці, маючи перспективи для розширення своєї структури шляхом охоплення нових сфер діяльності, функціонування світового господарства. Усі складові світової фінансової системи багатогранні і взаємопов'язані між собою, а тому для її гармонійного і ефективного функціонування в умовах глобалізації необхідною умовою є злагоджена робота структурних елементів.

Список використаних джерел

1. Румянцев А.П., Голюк В.Я., Тонких О.Г. "Міжнародні фінансові відносини": Навч. пос. - К.: Центр учбової літератури, 2008. - 348 с.

2. "Основные направления развития мировой финансовой системы" МГИ Москва, 2005.
3. Мовсесян А.Г., Огневцев С.Б. Международные валютно-кредитные отношения: Учебник. – М.: Инфра-М, 2005. – 312 с.
4. Моисеев С., Михайленко К. Terra incognita: глобализация финансовых рынков // Вопросы экономика. - № 6. – 2005.
5. Стукало Н. В. Особливості сучасного трактування термінів «фінанси» та «фінансова система» // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Л. Українки. Економічні науки, №1, 2006. — С. 132—138.
6. Луцишин З.О. Міжнародні валютно-фінансові відносини: практична філософія і реалії української економіки. – Тернопіль: Збруч, 1997. – 449с.
7. <http://europa.eu/> - офіційний сайт Європейського союзу
8. www.worldbank.org – офіційний сайт Світового Банку

УДК 337

Циганов С.С.*

ІНТЕГРАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У СВІТОВИЙ ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

Підвищення ефективності участі будь-якої країни у світових інтеграційних процесах вимагає розробки довгострокової політики по відношенню до іноземних інвестицій, взаємодії держави з приватним іноземним капіталом. У цьому зв'язку особливого значення набуває необхідність створення й функціонування спеціальних (вільних) економічних зон, запровадження пільгових митних, податкових, валютно-фінансових та інших умов підприємництва вітчизняних та іноземних інвесторів. Саме на цій основі відбувається становлення потенціалу міжнародних фінансів, здатного забезпечити будь-якій країні конкурентні переваги на світових ринках, розкрити її фінансовий потенціал для співпраці з іноземним капіталом.

Важливою складовою підвищення конкурентоспроможності національної економіки, входження у світову економічну систему є зміна ролі та формату участі держави в міжнародному економічному співробітництві шляхом ефективного використання та розвитку новітніх форм залучення іноземного капіталу, тісної співпраці національних органів державної влади та органів місцевого самоврядування з стратегічними іноземними інвесторами. Природно, що такі процеси мають важливе значення при здійсненні інвестиційної діяльності. З одного боку, вони відкривають нові можливості для задоволення інвестиційних потреб, а з іншого, - актуалізують проблему досягнення інвестиційної привабливості для країн, які потребують інвестицій. Триває нагромадження саме прямих іноземних інвестицій, і, як наслідок, зростає їх питома вага у загальній сумі іноземних капіталовкладень у країни, що розвиваються. Аналіз тенденцій прямих іноземних інвестицій у країни, що розвиваються, свідчить, з одного боку, про значну географічну диверсифікацію, з іншого — про надзвичайно високу концентрацію.

Реалії сучасного глобального світу вимагають найскорішої інтеграції вітчизняної економічної системи, в тому числі її фінансової складової, до міжнародної економіки. Без цього не є можливими ані повноцінний розвиток національного виробництва, ані задоволення потреб вітчизняних споживачів на належному рівні.

Враховуючи специфічність впливу фінансової глобалізації на розвиток української економіки можна визначити напрями, в яких такий вплив є найбільш вагомим: а) інтеграція України до міжнародних торговельних відносин; б) взаємини з міжнародними фінансово-кредитними установами; в) інтеграція до світового фінансового ринку; г) залучення в Україну іноземних інвестицій та співпраця з іноземними партнерами.

В сучасних умовах, коли країни, що розвиваються, все більшою мірою інтегруються до світового фінансового простору, у цих країнах спостерігаються суттєві коливання в обсягах притоку та відтоку інвестицій, що зумовлює необхідність активного використання заходів регулювання міжнародних потоків капіталу. Регулювання міжнародних потоків капіталу, зумовлене значною мірою саме глобалізаційними процесами, спрямоване в

* викладач, Київський університет ринкових відносин

першу чергу на регулювання рахунку поточних операцій і недопущення короткострокових коливань у платіжному балансі.

При цьому необхідно відзначити, що негативні наслідки для економіки країни можуть бути пов'язані як із відтоком, так і з притоком іноземного капіталу. Тому можливе безпосереднє обмеження обсягів руху капіталів. Випереджаючі темпи розвитку міжнародних фінансових ринків у порівнянні із реальним сектором світової економіки свідчать про випереджаючі темпи розвитку фінансової глобалізації у порівнянні з іншими видами економічної глобалізації. Можна зробити висновок, що фінансова глобалізація супроводжується значною користю для фінансових ринків більшості держав, адже глобалізація сприяє розвитку фінансових ринків та вдосконаленню функціонування фінансової системи. Країни, що розвиваються, отримують доступ до більших обсягів капіталу, завдяки інтеграції у світовий фінансовий простір покращується фінансова інфраструктура цих країн. Однак переваги у вигляді спрощеного залучення чи розміщення активів супроводжуються зростанням ступеню ризику фінансових операцій.

Внаслідок надзвичайно високої ліквідності глобалізованого фінансового ринку міжнародний капітал має тенденцію до притоку у країни із найкращими макропоказниками. Але в той же час надлишок капіталу призводить до погіршення макроекономічних показників, зростання спекулятивних інвестицій та сприяє нестабільності національного фінансового ринку. Відповідно значні обсяги іноземного інвестування до країни можуть стати безпосередньою причиною як фінансової кризи, так і наступної рецесії у реальному секторі національної економіки.

Не зважаючи на значний рівень загальної відкритості економіки та позитивну динаміку у подальшому включенні України до світового господарства, фінансовий сектор країни відзначається слабкою взаємодією із міжнародним фінансовим ринком. Відставання інтеграції до світової економіки у фінансовому секторі потребує негайної корекції економічної політики держави з метою збільшення обсягів іноземного інвестування та кредитування.

Задача інтеграції до глобалізованого світового фінансового простору, що стоїть перед Україною, вимагає врахування особливостей сучасної структури світової економіки, ретельного вибору та використання інструментів, які здатні забезпечити максимальну швидкість та ефективність такої інтеграції і одночасно мінімізувати можливі втрати від цього процесу. При цьому особлива увага має бути приділена ризикам, які супроводжують процес інтеграції національної економіки до глобалізованого фінансового простору.

З метою завчасного виявлення та ліквідації передумов фінансової нестабільності, обмеження національного ринку від негативного впливу міжнародних кризових процесів іноземними науковцями пропонується застосування різноманітних заходів державного регулювання. Але для України, на наш погляд, більшість наведених заходів не є прийнятними, адже національний фінансовий ринок не досяг достатнього ступеню розвитку, а характерною рисою вітчизняної економіки є потреба у значному обсязі вільних грошових коштів, які можуть бути використані для оновлення основних фондів, поповнення обігових коштів, використання у якості кредитних ресурсів. Тобто створення кредитором "останньої інстанції" в будь-якій формі, збільшення валютних резервів, створення інших резервних фондів і тому подібні заходи не можуть вважатись достатніми для запобігання фінансовій нестабільності в країнах, що розвиваються, до яких можна віднести і Україну.

У вітчизняних умовах було б доцільним поєднання таких заходів із заходами контролю над капіталом, лібералізацією та стимулюванням розвитку фінансового ринку, в тому числі – щодо розбудови фінансової інфраструктури. З цією метою необхідним є все-

бічне стимулювання притоку іноземного капіталу до країни – як у вигляді прямого або портфельного інвестування, так і у вигляді запозичень. При цьому роль, яку відіграють у світовій економіці ТНК, свідчить про необхідність стимулювання ТНК до такого інвестування, що має бути одним з ключових аспектів державної політики.

Отже, вплив глобалізації на економіку України полягає не тільки у збільшенні рівня фінансової нестабільності, але і в отриманні державою всіх переваг, притаманних глобалізаційним процесам, держава має створити сприятливі умови для повномасштабної інтеграції всіх сегментів вітчизняної економіки до світового економічного простору, в першу чергу шляхом розвитку вітчизняного законодавства та розбудови відповідної сучасним умовам ринкової інфраструктури.

УДК 378.14

Чайка-Петегирич Л.Б.*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УМОВАХ АКТИВІЗАЦІЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В статті йдеться про виклики глобалізації, а також про можливі відповіді на них через призму процесів, що відбуваються у вищій освіті. Проаналізовано тенденції розвитку вищої освіти в умовах глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, інформатизація, вища освіта, тенденції розвитку.

Особенности развития системы образования в условиях активизации процессов глобализации. В статье речь идет о вызовах глобализации, а также о возможных ответах на них сквозь призму процессов, происходящих в системе высшего образования. Проанализировано тенденции развития высшего образования в условиях глобализации.

Ключевые слова: глобализация, интеграция, информатизация, высшее образование, тенденции развития.

The progress of system of higher education in the conditions of globalization. In the article the tendencies within the framework of globalization in higher education are analyzed.

Key words: globalization, integration, informatization, higher education, progress trends.

Постановка завдання. У ХХІ ст. людство вступило під знаком глобалізації. Тенденція, яку охоплює це поняття, багато в чому визначає майбутнє. Глобалізація формує нову еру взаємодії між націями, економічними і політичними системами та між людьми. Вона значно розширює культурно-інформаційні контакти між народами і державами, впливає на управління, виробництво, торгівлю, ринок праці, політичні утворення, інші суспільні інституції і процеси.

В епоху глобалізації найвпливовішими факторами соціальної динаміки стають інформація, наука і освіта. Конкурентоспроможною в майбутньому буде людина, яка опанувала основи наук, володіє новітніми способами сприйняття й передачі інформації, освічена і практично підготовлена, насамперед у професійному, мовному та світоглядному контексті. Саме в такому ключі розгортаються світові трансформаційні процеси в системі освіти, науки й інформаційних технологій. Частково вони реалізуються і в Україні. Однак, незважаючи на певні зрушення, ситуація в гуманітарній сфері України залишається складною.

Особливо гостро сьогодні постають проблеми розвитку вищої освіти. Більшість вузів держави до ефективної роботи в умовах глобалізації, до реалізації нової моделі фахівця

* к.е.н., старший викладач кафедри теоретичної та прикладної економіки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

виявились не підготовленими. Розробка та впровадження у вищій освіті України перспективних моделей, систем і технологій навчання вимагає всебічного і ґрунтовного аналізу сучасних тенденцій розвитку суспільства і системи освіти зокрема.

Мета статті – проаналізувати особливості розвитку вищої освіти в контексті активізації глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка епоха відповідно до специфічних для неї завдань соціально-економічного, морального і культурного розвитку відчуває потребу в особистості з певним рівнем знань та принципів поведінки. Сьогодні у міру наростання глобалізаційних процесів та пов'язаного з ним переходу до нових інформаційних технологій відбувається зміна самої парадигми людського прогресу. Його сутністю, основним виміром і водночас основним важелем стає розвиток особистості, власне людський розвиток. В умовах нових науково-інформаційних технологій успіх справи зрештою буде вирішувати ступінь розвитку особистості. Розвиток особистості в майбутньому буде основним критерієм прогресивності будь-якої країни. Це буде й основним важелем подальшого розвитку, подальшого прогресу для будь-якої країни в умовах постіндустріального суспільства [5, 7].

Зазначені пріоритети людського розвитку у глобалізованому світі висувають нові вимоги до систем освіти.

Процеси глобалізації, особливості переходу від індустріального до постіндустріального, інформаційного суспільства, впровадження новітніх інформаційних технологій, їхній вплив на особистість, на розвиток інтеграційних тенденцій у міжнародному освітньому просторі є предметом досліджень вітчизняних учених: О. Гальченка, О. Голобуцького, Д. Дюжева, В. Куценка, О. Ральчука, В. Цимбалюка, О. Шевчука та закордонних дослідників: П. Дракера, Д. Белла, М. Кастельса, Н. Моїсеєва, Л. Мясникової, Е. Тоффлера. Динаміці освітніх процесів у сучасних умовах присвячені дослідження українських вчених В. Андрущенко, С. Гончаренка, Л. Губернського, І. Зязюна, В. Кременя, К. Корсака, В. Скотного, Ю. Терещенко та інших.

Спираючись на теоретичні дослідження згаданих науковців означимо загальні для сучасного суспільства тенденції розвитку освіти.

Глобалізація означає процес взаємозв'язку, взаємообумовленості і об'єднання зусиль багатьох країн у різноманітних сферах людської діяльності. Глобалізація як новий якісний стан міжнародних суспільних відносин, є наслідком різноманітних факторів інформатизації суспільства; розвитку продуктивних сил; нове уявлення про місце людини в суспільстві; розвитку науки і культури [1, 205].

Глобалізацію часто розглядають з точки зору осмислення специфіки розвитку як міжнародного, так і локального (регіонального) масштабу. Особливий інтерес представляють такі взаємопов'язані аспекти вияву глобалізації: економічний, політичний і культурний. Всі вони так чи інакше впливають на розвиток і реструктуризацію одного з найважливіших соціальних інститутів суспільства – системи освіти, роль і значення якої зростає в період входження суспільства у постіндустріальний етап свого розвитку.

Економічний вимір соціальних процесів часто-густо використовується як ключовий двигун глобалізації. Його прояви – потоки торгівлі та інвестицій, наявність специфічних товарів по всьому світу, багатонаціональне розміщення виробництва і ринків. Крім мобільності товарів має місце зростання міжнародної торгівлі послугами (зокрема, освітніми) [7].

Іншою тенденцією розвитку і, одночасно, протиположною освіті з точки зору глобалізації стає поняття «економіка знань» як джерело багатства й інтелектуального капіталу. Тео-

ретики, науковці в таких галузях науки, як освіта, соціологія і економіка, визначають безліч чинників, що відрізняють економіку знань від економіки традиційних елементів багатства (землеволодіння, фінанси, фізична праця). Деякі з цих чинників явно належать до освіти, особливо в конкурентному міжнародному навколишньому середовищі, яке на сучасному етапі характеризується, насамперед, пануванням інформаційних технологій. В економіці знань, згідно з науковими дослідженнями, присутній швидше достаток, ніж дефіцит ресурсів; зменшується значення місцезоташування і розмір підприємства; існує орієнтація на людські ресурси: ключовою формою капіталу є інтелектуальний капітал. У межах освіти економіка знань характеризується глобальним ринком із попитом на кваліфіковану робочу силу, яка підтримується міжнародним документом на відповідність кваліфікацій. Тому освіта може використовуватися і як послуга, що продається, і як цінна інтелектуальна власність.

Освіта є важливим вектором глобалізації. Вона не тільки не лишилася осторонь процесів глобалізації, а й активно залучається до них. Прискорення процесів глобалізації в економіці і політиці висувають нові вимоги до структури та якості освіти.

Навколо освіти групується низка ключових питань глобалізації: стратегія інтернаціоналізації; транснаціональна освіта; забезпечення міжнародної якості; підприємницькі підходи до функціонування освіти; регіональна і міжрегіональна співпраця; інформаційна і комунікаційна технології та віртуальні навчальні заклади; поява нових освітніх посередників – провайдерів освіти, проблеми рівноправності і доступності освіти тощо. При цьому зазначимо, що освіта здатна впливати на глобалізацію, формуючи лінію майбутньої політики держави і регіону [3]. Тому для розуміння особливостей взаємовпливу процесів глобалізації та освіти слід розглянути специфіку глобальних процесів у межах нової моделі управління, реформування, реструктуризації та облаштування системи освіти з точки зору нових вимог.

Загалом нові вимоги до системи освіти зумовлені наступними факторами:

По-перше, зростання науково-технічного потенціалу, що призводить до збільшення значення якісних характеристик фахівця – вміння генерувати принципово нові ідеї, оцінювати, реалізовувати них. А це вирішальною мірою залежить від кваліфікації кадрів, а отже від ефективності системи освіти.

По-друге, виникнення нових знань і технологій обумовлює появу нових професій і фахів, що призводить до зміни в кількісному співвідношенні в суспільно необхідній професійній структурі трудових ресурсів, а також до зміни показників престижу будь якої професії.

По-третє, значна частина нових напрямків у науці і техніці носить міждисциплінарний характер, отже для ефективної роботи потрібна багатодисциплінарна підготовка фахівців, а традиційна предметна структура вищої освіти стає невідповідною вимогам часу.

По-четверте, багато людей змушені перекваліфіковуватися або змінювати професію, чи модернізувати її та поповнювати новими знаннями, а це в свою чергу вимагає адекватної перебудови освітньої системи.

По п'яте, прискорення соціальних процесів призводить до зростання географічної мобільності, розриву соціальних зв'язків, що загострює проблеми соціалізації. У цих умовах актуального теоретичного і практичного значення набувають питання про роль освіти у соціалізаційному контексті [8, 139–176].

Процес загальноєвропейських освітніх реформ постає реакцією на виклики XXI століття, що створюють нову ситуацію у сфері вищої освіти. Це характеризується наявністю наступних міжнародних тенденцій розвитку освіти:

1. Інтернаціоналізація освіти (тобто збільшення потоку студентів, що навчаються у закордонних вищих навчальних закладах, обмін учнями і професорсько-викладацьким складом, використання іноземних програм, технологій і інформації);
2. Зростання конкуренції на світовому ринку освітніх послуг (збільшення числа приватних ВНЗ, поява і розвиток дистанційного навчання);
3. Схильність до нових економічних імперативів, що створені глобалізацією (виникнення міжнародної системи ліцензування, сертифікації, акредитації);
4. Зміна функцій держави у галузі освіти (значна кількість держав упроваджує політику збільшення прав і повноважень навчальних закладів);
5. Швидке зростання чисельності студентів за умов зміни (розширення) вікової структури.

У концепції освіти сьогодні спостерігається помітне поширення цього поняття за трьома основними напрямками:

1. Збільшення тривалості навчання – воно починається з народження і продовжується все життя – це підкріплюється розвитком системи дошкільної і дорослої освіти.
2. Розширюється мережа навчальних закладів, а тому університет та школа як суспільні інститути не є єдиним джерелом знань і умінь.
3. Збільшення сфери впливу освіти – це не тільки інтелектуальне зростання, але і формування особистості: її інтелектуального, емоційного, фізичного, соціального розвитку.

Процес глобалізації стимулює об'єднання освітніх систем у єдиний простір. Науково-технічний прогрес, поява нових технологій та інформатизація формують новий образ освітнього простору завдяки тому, що глобальне суспільство повинно бути глобально-інформаційним. У цьому аспекті освіта отримує провідну роль. Зокрема, у доповіді ЮНЕСКО «Освіта: прихований скарб» визначені найважливіші вектори розвитку освітньої системи. Вона повинна навчити людину пізнавати і діяти таким чином, щоб робити потрібні зміни у сфері свого існування, а також жити в суспільстві, беручи участь у всіх видах людської діяльності в співробітництві з іншими, щоб повноцінно співвідносити своє «я» з навколишнім світом [8, 139–176].

З розвитком процесів глобалізації освітні послуги перетнули національні межі, розвиваються транснаціональні і міжнародні освітні програми. Відображенням процесу інтеграції є співробітництво освітніх організацій і національних освітніх систем у розробці єдиних стандартів якості й одиниць вимірювання навчального навантаження.

Розширенню кордонів освіти сприяла поява кілька років тому програм міжнародного обміну студентами й викладачами, представництв фондів організацій в Україні, які регулярно повідомляють про конкурси проектів на одержання грантів.

Важливо розширювати співробітництво вузів безпосередньо із представництвом Європейської комісії в Україні й напряду з фондами.

Студенти й викладачі вузів України беруть участь у міжнародних програмах обміну й стажування, конкурсах на одержання грантів, які проходять за фінансової підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні, німецької служби DAAD, Посольства Республіки Польща в Україні й представництв польських фондів, представництва Європейської комісії в Україні, міжнародних фондів.

Дуже популярними і поширеними є міжнародні програми обміну UGRAD і MUSKIE, які адмініструє Рада міжнародних наукових досліджень і обмінів IREX – для студентів 1–3, 5 курсів і молодих викладачів, а також програми ім. Фулбрайта. Участь у програмах здійснюється на конкурсній основі, головний приз – навчання протягом академічного року

в американському університеті або коледжі; читання лекції або проведення дослідження для викладачів із вченим ступенем.

Популярні такі молодіжні програми: Молодіжна програма Work and Travel USA – тримісячне стажування у США; Au-Pair – програма культурного обміну, відповідно до умов якої молоді люди можуть жити 1 рік в американській або європейській родині, одержувати досвід роботи з дітьми й удосконалювати англійську (німецьку) мову; молодіжні волонтерські табори в країнах Європейського Союзу [2, 64].

Таким чином виявляється закономірність щодо підвищення освітнього рівня населення і значущості освіти. Головним завданням національних освітніх систем, зокрема вищої освіти, є більший доступ громадян до освіти, підвищення її якості з метою кращої підготовки громадян до вимог сучасного суспільства і подолання ризику безробіття.

Глобалізація в освіті, як і в інших галузях є об'єктивним, але далеко не однозначним процесом. Його головну небезпеку дослідники вбачають у тому, що «замість єдності в багатоманітності і розширенні освітніх можливостей можна одержати сумну уніфікацію, одноманітність і втрату самотнього творчого потенціалу національних (регіональних) освітніх систем» [7, 31].

Глобалізація зумовлює небезпеку втрати не лише культурної, релігійної та економічної багатогранності, а й вітчизняних досягнень в освітньо-виховній сфері, нівеляцію культурно-освітніх традицій, відмову від національної спрямованості змісту освіти. Отже, не лише збереження, а й посилення національного характеру освіти є одним із найважливіших стратегічних завдань реформування української системи освіти.

Україна на сучасному етапі розвитку економіки, приєднавшись до Болонського процесу, прагне привести вітчизняну систему вищої освіти у відповідність до європейської. І це незважаючи на те, що, по-перше, матеріально-технічна база вузів далека від європейських стандартів щодо науково-дослідних інститутів (які займаються реальними розробками для держави) на їхній базі й з необхідним устаткуванням і фінансуванням, а по-друге, ця система відрізняється від звичних нам системи вищої освіти й манери навчання.

Які ж тенденції слід реалізувати у вітчизняній системі освіти. Насамперед принципової зміни потребує зміст освіти, його переорієнтація на людські, життєві цінності. Глобалізація – річ жорстока і невідворотна. Зупинити її неможливо. Однак «зберегти цивілізоване обличчя» – людське, культурне, людяне – не лише можливо, а й необхідно. Найважливіший інструмент для цього – освіта і вона мусить бути орієнтована на особистість [6].

З другого боку, освіта має змінити свої акценти. Головним показником ефективності навчання мають стати не просто сума знань, які учень або студент засвоїв у процесі перебування у школі чи вузі, а здатність до їх самостійного здобуття, до самонавчання, вміння користуватися джерелами і засобами інформації, постійно підвищувати рівень своєї освіти.

Водночас національні системи освіти (не втрачаючи своєї національної специфіки!) мають перебудуватись у контексті загальних світових тенденцій, принципів, стандартів її розвитку. Освіта має навчитись формувати людину, конкурентоспроможну не лише у вітчизняному, а й у світовому виробничому та соціокультурному середовищі.

Таким чином, сучасна глобалізація освіти супроводжується різними помітними тенденціями. Серед них можна виділити:

1) Загальносвітову тенденцію зміни освітньої парадигми (криза класичної моделі та системи освіти, розробка нових фундаментальних ідей в філософії та соціології освіти, в гуманітарній науці).

2) Розвиток нашої освіти в напрямку інтеграції до світової культури (демократизація освіти), створення системи безперервної освіти, гуманізація та комп'ютеризація освіти, незалежний вибір програм навчання, виникнення на основі самостійності вузів співтовариств викладачів та студентів.

3) Намагання відроджувати традиції вітчизняної освіти [3, 146].

В наш час важливим є розуміння спільності історичної долі, територіальної, економічної та політичної єдності України. Тому основна мета культури та освіти підтримувати ці процеси.

Отже, при розбудові та вдосконаленні сучасної освітньої системи необхідно враховувати наступні характеристики глобальних процесів у світовому співтоваристві:

– сучасний світ є цілісною соціально-політичною системою, тому проблеми, що виникають в одній країні, неминуче призводять до змін у інших країнах;

– використання сучасних інформаційних технологій і засобів масової інформації дає можливість людям різних країн та національностей приєднатись до одних і тих же культурних цінностей;

– змінюється уявлення людини про простір: він ніби зменшується. Сучасні засоби комунікації дозволяють спілкуватись і працювати на відстані. Тому у всіх галузях життєдіяльності суспільства зростає питома вага міжнародного співробітництва. Створюються реальні передумови для формування єдиного економічного, інформаційного, освітнього простору, для планетарного громадського устрою;

– знижується роль держави у житті суспільства. Політична і економічна влада все частіше переходить до транснаціональних корпорацій, які починають впливати на траєкторію і характер соціальних, культурних та освітніх процесів у різних країнах та регіонах [4, 186].

Висновки. Освіта в сучасному світі є найважливішою сферою соціального життя. Саме від неї залежить інтелектуальний потенціал нації, її самостійність, міць та життєздатність. Освіта стає одним із найважливіших факторів глобалізації, що є не лише похідною глобалізаційних процесів, а й одним із найпотужніших факторів світової інтеграції. Прискорення процесів глобалізації в економіці і політиці висуває нові вимоги до структури та якості освіти.

Змінюється роль освіти в сучасному світі – вона перетворюється на тривалий і безперервний процес, оскільки протягом всього життя людина стикається з проблемою старіння знань, необхідністю їх оновлення, поповнення й освоєння нових професійних сфер. Ці зміни, характерні для самого процесу освіти, відбуваються на фоні глобальних процесів, що охоплюють економіку окремих країн, регіонів і світу в цілому.

Література

1. Головань М. Аналіз розвитку вищої освіти в умовах глобалізації, інтеграції та інформатизації суспільства / М. Головань // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: педагогіка і психологія. – Збірник статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2011. – Вип. 31. – Ч. 1. – С. 203-211 (205).
2. Євтушевський В. Становлення і розвиток інновацій у вищій школі / В. Євтушевський, О. Шаповалова // Вища освіта України. – 2006. – № 2. – С. 62-66.
3. Кадієвська І. Філософія освіти в умовах глобалізації суспільства / І. Кадієвська // Вопросы духовной культуры: Философские науки. – 2002. – С. 146-148.
4. Красовська О. Роль освіти в сучасних глобальних умовах / О. Красовська // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2011. – № 1 (4). – С. 182-188.

5. Кремень В. Майбутнє України неможливе без освіти / В. Кремень // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Збірник наукових праць / За редакцією Л.Л. Товажнянського та О.Г. Романовського. – Вип. 3. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2002. – С. 3-7.
6. Розумний А. Вища освіта в контексті глобалізації / А. Розумний // Дзеркало тижня. – № 3. – 2002.
7. Семенов С. Российская высшая школа в условиях глобализации / С. Семенов, А. Семенова // Философия образования. – 2005. – № 4. – С. 29-37.
8. Скотний В. Раціональне та ірраціональне в науці й освіті / В. Скотний. – Київ – Дрогобич, 2003. – С. 139–176.

УДК 339.944+338.46(477)

Яремович П.П.*

РЕГІОНАЛЬНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ЛОГІСТИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ

Анотація. В умовах глобалізації світового господарства, розвиток міжнародних господарських логістичних комплексів в регіонах України набуває нових пріоритетних напрямів, поштовхом для чого є практичні дії української влади.

Ключові слова. Міжнародні, господарські, логістичні, комплекси, регіони, Україна, розвиток, інтеграція, системи.

Аннотация. В условиях глобализации мирового хозяйства, развитие международных хозяйственных логистических комплексов в регионах Украины приобретает новые приоритетные направления, толчком для чего служат практические действия украинской власти.

Ключевые слова. Международные, хозяйственные, логистические, комплексы, регионы, Украина, развитие, интеграция, системы.

Annotation. With the globalization of the world economy, the development of international business logistics facilities in the regions of Ukraine acquires new priorities, the impetus for what is practical actions of the Ukrainian authorities.

Keywords. International, business, logistics, facilities, regions, Ukraine, development, integration, system.

Постановка проблеми. Сьогодні світовий досвід показує, що інтеграційні процеси протікають в основному у формі розвитку міждержавних транснаціональних макрологістичних систем. Таким чином, формування національної макрологістичної системи і подальше її входження у світову, для України має першочергове значення. Такий шлях інтеграції у світове співтовариство, на наш погляд, є найбільш ефективним. Формування національної мережі міжнародних господарських логістичних комплексів дозволить вивести на новий рівень розвиток інфраструктури і посилити внутрішні міжрегіональні зв'язки, що стане позитивним чинником для подальшого зростання економіки нашої країни.

Аналіз останніх досліджень публікацій. Досліджуючи теоретичні, методичні та методологічні засади функціонування міжнародних транспортно-логістичних систем в контексті регіонального розвитку автор спирався на думку таких авторитетних вітчизняних вчених, як М. Довба, Є. Крикавський, Р. Ларіна, О. Никифорок, Ю. Пахомов, А. Румянцев, А. Філіпенко, О. Шнирков які у своїх працях розглядали різні аспекти з проблематики функціонування і розвитку транспортно-логістичних систем, формування міжнародних транспортних коридорів та інфраструктури для обслуговування зовнішньоекономічних торговельних зв'язків України, інтеграції міжнародних господарських логістичних комплексів України до загальноєвропейської та світової транспортно-логістичних систем.

* старший викладач Київського економічного інституту менеджменту

Проте цілий ряд аспектів регіонального розвитку міжнародних господарських логістичних комплексів в умовах ринкової трансформації економіки України ще недостатньо розглянутий і вимагає детального вивчення.

Мета та завдання статті. Метою дослідження є наукове обґрунтування доцільності розвитку міжнародних господарських логістичних комплексів у регіональному аспекті в умовах європейської інтеграції. Об'єктом дослідження є концептуально-методологічні засади формування транспортно-логістичної інфраструктури у контексті європейської інтеграції. Предметом дослідження є міжнародні господарські логістичні комплекси та обслуговувані ними регіональні та зовнішньоекономічні вантажопотоки з позицій організації управління розвитком транспортно-логістичних систем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток міжнародних господарських логістичних комплексів (МГЛК) є важливим чинником соціально-економічного зростання України. Їх функціонування забезпечує єдність економічного простору країни, вдосконалення міжрегіональних і міжнародних транспортно-економічних зв'язків, раціоналізацію розміщення продуктивних сил, підвищення ефективності використання природних ресурсів і соціально-економічного потенціалу країни, розвиток підприємництва і розширення міжнародної співпраці, входження України у світову економіку як рівноправного партнера. Розвиток міжнародних господарських логістичних комплексів передбачає подальшу їх інтеграцію, через вітчизняну мережу міжнародних транспортних коридорів, у світову транспортно-логістичну систему.

Більшість дослідників міжнародних інтеграційних процесів одним із визначальних факторів їх розвитку вважають фактор технічного прогресу на транспорті, або скорочення відстаней за рахунок розвитку транспортно-комунікаційних мереж. Функціонально структура транспортно-комунікаційної мережі включатиме такі складові частини: органи управління єдиною транспортною системою; транспортну інфраструктуру; транспортні підприємства, які здійснюють експлуатацію транспорту та організацію перевезень, транспортні банки, транспортні біржі; виробників транспортної продукції; споживачів транспортних послуг [1].

Сьогодні першочерговим геополітичним і соціально-економічним значенням для України, на нашу думку, має стати завершення формування єдиної транспортно-логістичної системи, здатної забезпечити надійні транспортно-економічні зв'язки між усіма регіонами країни, приток працездатного населення й інвестицій, підйом економіки і збільшення валового національного продукту, розвиток транзитного потенціалу, підвищення рівня життя та добробуту населення країни. В умовах глобалізації, інтеграція транспортно-логістичних систем окремих держав у світову, сприяє інтенсивному процесу розвитку міжнародних господарських логістичних комплексів, що забезпечує прискорене пересування великих вантажопотоків між різними країнами і континентами через мережу міжнародних транспортних коридорів. У 1996 році Концепцією створення в Україні міжнародних транспортних коридорів та входження їх до міжнародної транспортної системи запропоновано створити 46 логістичних комплексів і спеціалізувати їх по трьох категоріях: 9 прикордонних, 16 сухопутних і 21 водний [2]. Запропонована модель розміщення міжнародних господарських логістичних комплексів не розглядає функціонування означених організаційних структур у межах єдиної макрологістичної системи і спрямована на обслуговування переважно зовнішньоторговельних і транзитних вантажів, не враховуючи місцеві перевезення. Доцільність створення в Україні мережі МГЛК, з визначенням зони обслуговування кожного опорного вузла, обумовлена сучасними тенденціями розвитку міжнародних транспортних коридорів.

Розвиток міждержавної та міжконтинентальної транспортно-комунікаційної системи, виключно сприятливе географічне положення України, наявність розвинутої транспортної інфраструктури дозволяють нашій країні внести в рішення проблеми формування інтегрованої системи глобальних міжнародних транспортних коридорів вельми істотний внесок, виступаючи на ринку транспортно-логістичних послуг як рівноправний партнер. Метою формування і розвитку транспортно-логістичної інфраструктури на території України є забезпечення умов для підвищення надійності та ефективності українських зовнішньоторговельних перевезень, залучення додаткових транзитних товаропотоків на транспортно-логістичні комунікації країни, залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, створення умов для прискорення розвитку окремих регіонів країни, інтеграція українського транспортно-логістичного комплексу в європейську й світову транспортно-логістичні системи.

Особливості розвитку логістики та побудова логістичних систем в нашій країні, на наш погляд, багато в чому будуть визначатися інституціональним чинником, який полягає в необхідності державного регулювання цих процесів, включаючи податкове та митне регулювання. Важливість цього чинника для синтезу макрологістичних систем визначається програмними завданнями соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних об'єктів, політичними, екологічними, військовими, національними, соціальними та іншими цілями. Високий рівень монополізму в економіці України, необхідність протекціоністської політики і захисту вітчизняних товаровиробників, торгових, транспортних і експедиторських фірм-посередників, проведення єдиної фінансової, тарифної, податкової, митної політики, завдання ліцензування та сертифікації логістичних фірм вимагають державного регулювання як на федеральному, так і на місцевому, муніципальному рівнях. При цьому, створювані макрологістичні системи, завжди будуть важливим засобом реалізації міжнародних, федеральних і регіональних цільових програм. Резюмуючи вищевикладені передумови, вочевидь можна зауважити, що висока ресурсна та енергетична незалежність нашої країни, потужний науково-технічний потенціал, наявність геополітичних переваг в системі міжнародних господарських зв'язків можуть і повинні бути більш ефективно використані, у тому числі за рахунок формування макрологістичних систем різних типів і моделей.

Таким чином, розвиток транспортно-логістичної системи країни повинен сприяти основному пріоритетному напрямку розвитку України – курсу на євроінтеграцію. Складовою частиною даного питання є співпраця уряду України із міжнародними транспортно-логістичними компаніями, та участь в міжнародних проектах розвитку МГЛК. Інтеграційні передумови створення МГЛК в Україні наведені на рис. 1.

Характеризуючи наведені дані, необхідно зазначити, що курс на європейську інтеграцію, на нашу думку, вимагає відповідної гармонізації транспортної політики з ЄС. Для цього необхідно, по-перше, приймати активну участь у всіх заходах під егідою світових транспортних організацій. Це дасть можливість володіти нагальними аспектами розвитку світової ТЛС на міждержавному рівні. По-друге, розробити технічні регламенти для транспорту, змінивши вимоги його технічних характеристик; створити умови для виробництва бензину Євро-5, дизельного палива європейського стандарту (воно не повинно зимою замерзати). По-третє, гармонізувати законодавство в транспортній галузі й сфері послуг. Це дасть можливість нашим учасникам ЗЕД надавати якісні послуги використовуючи розвинену інфраструктуру. По-четверте, приймати активну участь у світових економічних форумах. Це сприяє залученню інвестицій в економіку країни, що є однією із умов ефективного розвитку МГЛК в Україні.

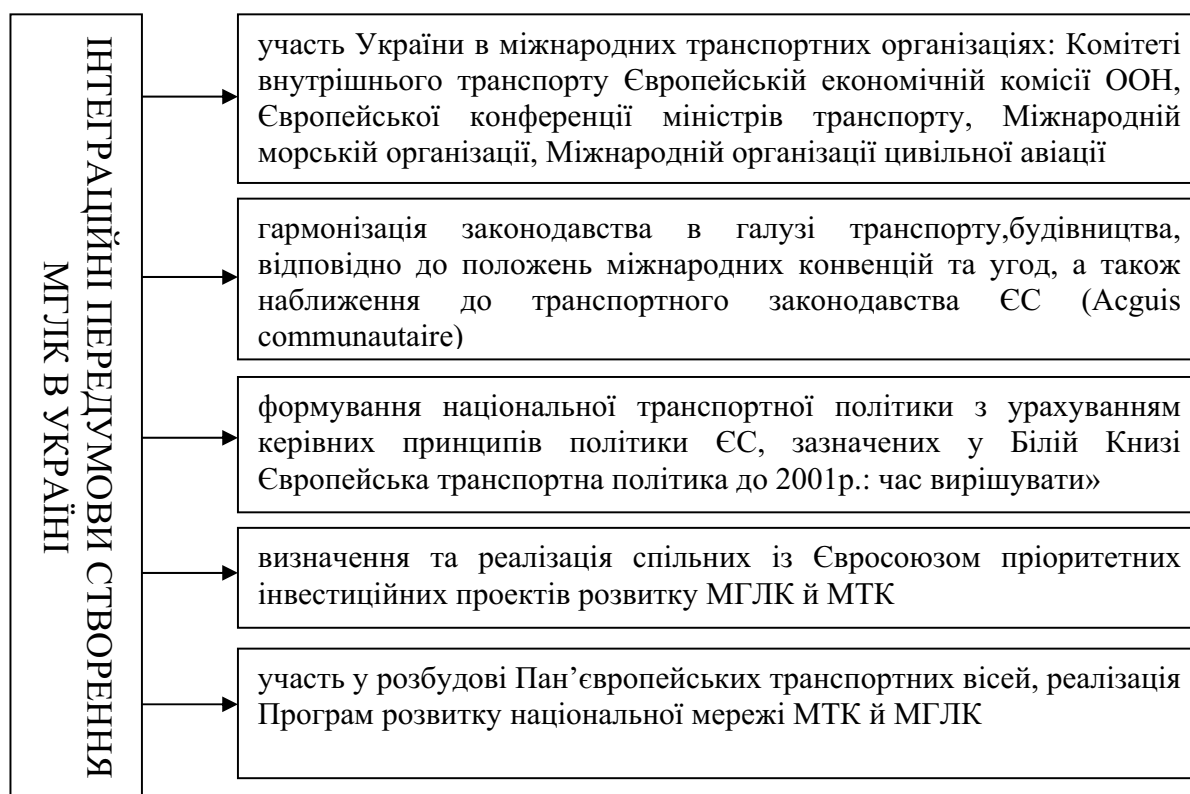

Рис. 1. Інтеграційні передумови створення МГЛК в Україні

Виходячи із зазначеного, вважаємо за доцільне виділити найбільш привабливі проекти розвитку транспортно-логістичної інфраструктури в Україні. По-перше, модернізація автомобільних доріг Київ – Чоп, Київ – Луганськ, Київ – Ковель – Ягодин, Львів – Кіровоград – Сімферополь, Харків – Сімферополь – Севастополь, доведення до рівня європейського автобану автомобільної дороги Одеса – Київ – Чернігів – Нові Яриловичі¹. Це дасть можливість суттєво скоротити терміни руху автотранспорту, стимулює розвиток придорожньої інфраструктури, і саме головне та актуальне для нас – модернізація автошляхів дозволить збільшити транзитний потенціал України, що, в свою чергу, стимулює розвиток міжнародних господарських логістичних комплексів. По-друге, будівництво та реконструкція контейнерних терміналів у морських портах Іллічівськ, Рені, Одеса, Херсон, Миколаїв, Брянськ. По-третє, будівництво нових міжнародних господарських логістичних комплексів на прикордонній території, які можна назвати «вхідні» МГЛК, оскільки, на нашу думку, вони мають бути розташовані біля митних переходів на основ-

¹ варто зауважити, що 10 жовтня 2012 року Уряд прийняв розпорядження № 770-р «Про затвердження проекту капітального ремонту автомобільної дороги М-07 Київ — Ковель — Ягодин на ділянці км 30 + 600 — км 64 + 000 в межах Київської області». Цей документ розроблено за ініціативою Державного агентства автомобільних доріг України відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 11.05. 2011 року № 560 «Про Порядок затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України». Мета вищезгаданого нормативно-правового акта – правове, технічне та фінансове забезпечення капітального ремонту автомобільної дороги Київ — Ковель — Ягодин на ділянці км 30 + 600 — км 64 + 000. Прийняття розпорядження «Про затвердження проекту капітального ремонту автомобільної дороги М-07 Київ — Ковель — Ягодин на ділянці км 30 + 600 — км 64 + 000 в межах Київської області» сприятиме забезпеченню цільового та ефективного використання кредитних коштів, дасть змогу поліпшити транспортні показники дороги, в тому числі на підходах до м. Києва, ефективно використовувати транспортний потенціал України для розвитку економіки держави [3].

них міжнародних транспортних коридорах, які проходять по Україні. Таке розташування МГЛК дасть можливість міжнародним транспортно-логістичним компаніям проводити митне очищення свого товару безпосередньо при в'їзді на митну територію України.

Таким чином, вся макрологістична транспортна мережа в залежності від економіко-географічних, соціальних та інших факторів формуватиметься на базі декількох великих вантажних центрів торговельно-розподільчого, транспортного і транзитного типу, і в перспективі Україна стане невід'ємним елементом міжнародної транспортної системи. Це дозволить таким великим міжнародним логістичним операторам як DHL, Raben, FM Logistics повноцінно вийти на український ринок розвитку МГЛК. Проте, варто зазначити, що увага нашої держави до створення національно-логістичної системи значно менша, ніж у світі. На сьогодні можна констатувати лише окремі спроби створення невеликих в національних та міжнародних масштабах МГЛК, і то, за рахунок приватних іноземних інвестицій.

Ще одним фактором розвитку транспортно-логістичної інфраструктури найближчого періоду, на наш погляд, має стати забезпечення засобами транспортно-дорожнього комплексу стабільного економічного зростання країни та її регіонів. З цього приводу, фахівцями Національної академії наук України проводився комплексний аналіз транспортних вузлів та оцінка пріоритетності розвитку МГЛК шляхом бального аналізу [4].

Очевидним лідером виявився Київський регіон, на базі якого необхідно створити 5 міжнародних господарських логістичних комплексів, оскільки, у Києві сходяться пан'європейський коридор №9 з відгалуженням на Мінськ та МТК №3, проходження яких через Київський регіон стимулює нарощування обсягів транспортних перевезень². Розвиток Київського транспортного вузла, в поєднанні з використанням соціально-економічного потенціалу міста і України загалом, зумовить значне розширення ділових, комерційних та туристичних перевезень, підвищення частки пасажирських і вантажних транзитних потоків³.

Стратегічними напрямками розвитку транспортно-логістичної інфраструктури столиці, на нашу думку, має стати, по-перше, перехід від транзитних вантажних залізничних магістралей, в межах міської забудови, до вивантаження товару на МГЛК розташованих за межами міської зони. По-друге, перехід від суміщення транзитних і міських автотransпортних потоків на вулично-шляховій мережі Києва до створення системи обхідних магістралей за напрямками міжнародних транспортних коридорів. По-третє, перехід від вибіркової реконструкції окремих, найбільш перевантажених елементів вулично-шляхової мережі до комплексної реконструкції та будівництва автомагістралей і транспортних вузлів різних рівнів.

На території київського регіону МГЛК, переважно, будуються великими міжнародними логістичними компаніями такими, як «Оптима

Фарм», «Биокон», «Фалби», «Raben», «ІСТ», «Комора-С», «Фордон», та використовуються виключно для власних потреб. Їх поточні потреби не дозволять зменшити кількість площ, притому вони все частіше відмовляються від орендованих та будують власні МГЛК. За останні декілька років МГЛК мають великі імпортери рибної продукції («Санта Бремор», «Аляска»)⁴.

² тут варто зауважити, що Київ є одним із головних економічних регіонів України, при цьому, маючи сьогодні відставання ВВП у 110 разів від лідера рейтингу розвитку – Токіо. Київ до 2025р., за прогнозами McKinsey Global Institute, зменшить його до 30 разів [5].

³ шведський економіст Г.Мюрдаль вважав, що «безперервний ріст в одному регіоні відбувається за рахунок інших регіонів», і лише за умови успішного державного і регіонального управління можливим є зближення рівнів розвитку регіонів держави» [6, с. 17].

⁴ варто додати, що сьогодні девелопери спрямували свою діяльність на будівництво МГЛК для торговельних мереж

До другої групи регіонів з високими бальними оцінками було віднесено Одеську, Дніпропетровську, АР Крим і Донецьку області⁵. Досить вигідніше розташування на головних магістралях має Одеса. Місто розташоване на перетині важливих міжнародних шляхів з Європи до Азії, Центральної та Північної Європи на Близький Схід. Через Одесу проходить міжнародний транспортний коридор № 7 і 9, що пов'язує Фінляндію, Росію, Білорусь, Україну, Грецію. По Дунаю Одеський регіон пов'язаний з країнами Північної і Центральної Європи. Одеський морський торговий порт є найбільшим в Україні і транспортними лініями пов'язаний з більш ніж 600 портами ста країн світу [8]. Транспортна інфраструктура міста представлена також залізничним, автомобільним і авіаційним видами транспорту. В першу чергу, приваблива Одеса своїм вигідним географічним положенням. Краще місця для створення МГЛК і варто знайти, це розуміють всі учасники транспортно-логістичних ланцюжків.

Крім того, потрібно зауважити, що по мірі росту й розвитку ринку товарів народного споживання, відбувається консолідація транспортно-логістичних компаній – великі і сильні компанії витісняють слабкі і дрібні, масштаби виробництва і торгівлі збільшуються, зростає потреба у великих і якісних складських площах, професійних транспортно-логістичних послугах. Як показали наші дослідження, в одеському регіоні передбачається створення МГЛК різної функціональності, які будуть виконувати функції «прикордонної» консолідації вантажних і пасажирських потоків – на базі морського торговельного порту Одеса і морського порту Рені, який є також прикордонним центром в межах МТК 7 [9].

Потенціал Одеси, на нашу думку, як промислового і торгового центру, стримується саме відсутністю розвиненої транспортно-логістичної інфраструктури. Досить сказати, що за різними оцінками, тільки для якісного розвитку бізнесу, пов'язаного з імпортом сантехніки, регіону необхідні складські площі, об'ємом до 120000 м² [10]. При цьому, варто зауважити, що імпорт сантехніки в регіоні практично не відповідає сучасним потребам, у зв'язку з чим, найпоширенішою формою роботи дистриб'юторів є торгівля «під замовлення»⁶. Це один із прикладів, який характеризує стримування зростання галузі із за відсутності сучасної інфраструктури зберігання товарів. Аналогічна ситуація, на думку експертів, склалася на ринку експорту сипучо-наливних вантажів, імпортованих будівельних матеріалів, побутових обігрівачів.

Другими за обсягом попиту на якісні складські приміщення є оператори мережевого маркетингу. Це в першу чергу, компанія Amway і парфумерна мережева компанія Oriflame. Потреби тільки однієї Amway в Україні оцінюються на рівні 130-140 тис. м². Досить сказати, що стратегію експансії на Схід цього гіганта мережевого бізнесу стримує, не в останню чергу, відсутністю якісної інфраструктури зберігання товарів у країнах СНД. Найближчий «форпост» компанії – логістичні центри в Польщі та Угорщині не можуть забезпечити оперативне реагування на потреби зростаючої клієнтури в країнах СНД. Іноземні компанії, як правило, прагнуть працювати з одним логістичним оператором і висувають жорсткі вимоги до зберігання продукції [11].

В цілому ж, за різними оцінками, обсяг попиту на сучасні логістичні площі у мережевих операторів ринку становлять від 230 до 250 тис. м² [12]. Досить сказати, що при зовнішньому благополуччі такого ємного сегмента, як сегмент товарів групи FMCG, скла-

⁵ відповідно до теорії міської агломерації Х.Річардсона, основним фактором зростання є концентрація виробничої діяльності в містах, які є великими промисловими центрами. На думку вченого, регіональна агломераційна економіка відіграє ключову роль, стимулюючи технічний прогрес і зростання продуктивності праці, надаючи сильний вплив на процеси розміщення підприємств. Регіональне зростання ґрунтується на внутрішніх немобільних (природних) ресурсах та залученні мобільних ресурсів з інших регіонів [7].

⁶ у 2011р. український ринок сантехніки, за даними експертів, виріс на 10%, до 3,5 млрд. грн

дів тривалого зберігання в Одесі у них немає. Практично вся галузь користується не профільними складами, що змушує провідних операторів керувати процесом постачання «в ручному режимі». Особливістю попиту на місцевому ринку є той факт, що при крайньому дефіциті якісних складських площ, мало хто готовий вкладати гроші в довгострокові проекти з їх будівництва. Оператори налаштовані на інвестиції у вже створені об'єкти, що в цілому тільки погіршує ситуацію розвитку МГЛК в регіоні⁷.

Також варто відзначити, що сьогодні існує гостра потреба в складських приміщеннях для не розмитнених товарів, що безпосередньо залежить від зростання міжнародної торгівлі. У 1998 році вийшов указ Президента України про створення вільної економічної зони (ВЕЗ) у Ренійському морському торговому порту, що стало першим етапом формування міжнародної економічної зони «Рені-Гарац-Джурджулешти» [14].

Район Ренійського морського торговельного порту представляє для України особливий інтерес за своїм геополітичним розташуванням – як південний прикордонний транспортний вузол країни, він вирізняється перспективністю транспортних зв'язків. Сьогодні він має прямий зв'язок із 14-ма європейськими країнами, список яких може розширитись за межі Європи завдяки виходу до Чорного моря, а також інших водних акваторій. Ці обставини дають можливість проводити модернізацію інфраструктури порту.

Важливим транспортно-логістичним центром на західному кордоні України також може стати Закарпатський транспортний вузол⁸. Закарпатська область України, Сату-Марський повіт Румунії, область Саболт-Сатмар-Берег Угорщини являються межуючими прикордонними регіонами, які відіграють вагомий роль у поглибленні інтеграційних процесів трьох держав. Геостратегічні вигоди цих прикордонних областей необхідно максимально задіяти для інтенсифікації України, Румунії та Угорщини в процесах загальноєвропейської інтеграції, реалізації європейського вектору української, румунської та угорської зовнішньої політики, мінімізації можливих негативних наслідків нашого партнерства, розширення Європейського Союзу на Схід та реалізації спільних зусиль із зменшенням загрози виникнення нових розподільчих ліній у Європі на зовнішніх східних кордонах ЄС.

Висновки.

1. Основою для подальшої інтеграції міжнародних господарських логістичних комплексів України до світових транспортно-логістичних мереж є розробка концепцій спільного розвитку певних об'єктів транспортно-логістичної інфраструктури в рамках програм добросусідства. Особливо важливим є взаємовигідне співробітництво і дотримання інтересів усіх учасників процесу переміщення вантажів. Також варто відмітити, що розвиток міжнародних господарських логістичних комплексів стимулює соціально-економічну консолідацію будь-якого регіону нашої країни. Глобалізація світової економіки та інтенсивне формування міжнародних транспортних коридорів визначають тенденції розвитку транспортно-логістичного обслуговування в Україні, що проявляється в централізації та кооперації транспортно-експедиційних компаній, посиленні їх взаємодії з різними видами транспорту, диверсифікації діяльності транспортно-логістичних компаній.

2. Наша країна має вигідне геополітичне положення і є своєрідною Проміжною ланкою між європейським та азійським регіонами. Це створює сприятливі умови для залу-

⁷ 95% і 5% відповідно складає сьогодні кількість українських та іноземних девелоперів нових складських об'єктів [13].

⁸ уже сьогодні, на наш погляд, на базі Закарпатського транспортного вузла можна реалізувати привабливий інвестиційний проект по створенню першого на західному кордоні України міжнародного господарського логістичного комплексу в м. Чоп, у межах МТК №5 Трієст-Любляна-Будапешт-Чоп-Львів. Як відомо, у Чопі, Львові збігаються коридори №3 та №5.

чення транзитних вантажопотоків і взаємовигідного прикордонного співробітництва з сусідніми державами під час транспортно-експедиційного обслуговування.

3. Уряду нашої країни необхідно завершити формування єдиної транспортно-логістичної системи, здатної забезпечити надійні транспортно-економічні зв'язки між усіма регіонами країни, приток працездатного населення і інвестицій, підйом економіки і збільшення ВВП, розвиток транзитного потенціалу, підвищення рівня життя та добробуту населення країни. Для цього, на наш погляд, необхідно розробити дієву стратегію розвитку МГЛК в Україні. В ній необхідно чітко визначити регіони створення МГЛК, визначити їх функціональність і залучити до будівництва вітчизняні підприємства. Необхідно, щоб працював синергетичний ефект: матеріали і обладнання повинні вироблятися на підприємствах нашої країни. Для забезпеченості всіх виробничих процесів потрібно заложити кошти в Державному бюджеті, це стане гарантією виробничим підприємствам і сприяє розвитку МГЛК. Потрібно також стимулювати розвиток високотехнологічних виробництв, основаних на вітчизняних науково-технічних розробках, які спроможні забезпечити конкурентні переваги українським компаніям-виробникам будівельних матеріалів, технічного оснащення МГЛК. Для цього, на нашу думку, має ефективно працювати Державна програма пільг, згідно якої у 2011 р. на розвиток економіки країни було виділено 54 млрд. грн.. Частина цих коштів, на наш погляд, було б доцільно спрямувати на розвиток міжнародних господарських логістичних комплексів у регіонах України.

Список використаних джерел

4. Никифорок О.І. Широка інтеграція в транспортному секторі: теорія і практика [Текст] / О.І. Никифорок // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009. - №3. – С.258-265.
5. Концепція створення в Україні транспортних коридорів та входження їх до міжнародної транспортної системи. – Київ. – 1996р.
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2012р. № 770-р. «Про затвердження проекту капітального ремонту автомобільної дороги М-07 Київ – Ковель – Ягодин на ділянці км 30+600 – км 64+000 в межах Київської області».
7. Національна академія наук України. Офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.nas.gov.ua>
8. Офіційний веб-сайт інформаційного агенства УНІАН [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://unian.net>
9. Myrdal G. Economic theory and under-developed regions / G.Myrdal. N.Y.: Harper & Row, 1957. p.34.
10. Richardson H.W. The state of regional economics: a survey article / H.W. Richardson // International Regional Science Review, vol. 3. - 1978. -pp.1-48.
11. Офіційний веб-сайт Міністерства інфраструктури України [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.mtu.gov.ua/article/show/article_id/42/highlight
12. Шафиркин Б.И. Единая транспортная сеть и взаимодействие различных видов транспорта / Б.И. Шафиркин. – М.: Высшая школа, 2007. – 224с.
13. Електронний портал по логістиці, транспорту й митниці [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.logistics.ru>
14. Електронний журнал «Логистика и управление» [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.logistpro.ru
15. Електронний ресурс // Режим доступу: <http://commercialproperty.ua/references/warehouse.php>

16. Colliers International is an international consulting company, which provides services in the sphere of real estate. [Electronic resource] // access Mode: <http://www.colliers.com>
17. Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://kmu.gov.ua>

*Анісімова О.Ю.**

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Доповідь «Ведення бізнесу» (англ. Doing Business Report) - щорічне дослідження групи Світового банку, що оцінює в 183 країнах простоту здійснення підприємницької діяльності на основі 10 індикаторів. Доповідь присвячена оцінці нормативних актів, що регулюють діяльність малих та середніх підприємств протягом усього життєвого циклу, і порядку їх застосування на практиці (правозастосування).

Доповідь складається з 2003 року і зазвичай публікується восени. З 2005 року (Doing Business 2006) у доповіді присутній рейтинг держав за легкістю ведення бізнесу, а з 2006 року (DB 2007) країни ранжуються також і за індикаторами.

Крім того, дослідження Doing Business не тільки вказують на проблеми, які перешкоджають розвитку підприємництва, але й визначають їх причини та містять рекомендації щодо проведення необхідних реформ. Дослідження базувалися на 85 країнах і включали інформацію про ряд процедур (їх вартості і тимчасових витратах), які повинні пройти початківці компанії перш ніж почати роботу на законних підставах.

Першу доповідь «Ведення бізнесу» було опубліковано в 2003 році під назвою Doing Business 2004. У ньому не було рейтингу держав, а лише розглядалися умови ведення підприємницької діяльності по 5 індикаторам в 133 країнах. Доповідь 2011 року (Doing Business 2012) вже охоплює 11 наборів індикаторів та 183 країни. Щороку в доповіді «Ведення бізнесу» публікуються 8967 показників. Для розрахунку цих показників авторський колектив використовує більше 52000 приватних значень даних, кожне з яких публікується на веб-сайті «Ведення бізнесу». Там же опубліковані часові ряди даних по кожному показнику та кожній країні, починаючи з першого року використання даного показника або включення даної країни в вибірку дослідження. Для забезпечення порівнянності часових рядів в дослідженні виробляються зворотні перерахунки наборів даних з урахуванням змін методики і можливих коригувань даних. На сайті представлені також всі вихідні набори даних, які використовувалися в роботах з історії питання. Відсоток даних, скоригованих, наприклад, у доповіді «Ведення бізнесу - 2010» у порівнянні з даними доповіді за попередній рік, склав 5,5 відсотка.

Доповідь включає 10 індикаторів, кожен з яких, у свою чергу, має певні параметри. Для порівнянності даних по 183 країнам, автори сформулювали для кожного індикатора певну типову ситуацію (припущення), в рамках якої і оцінюється порядок дій підприємців або пов'язаних з ними осіб. При цьому в розрахунок береться місто, яке є найбільшим діловим центром в країні. Таким чином, формування рейтингу держав здійснюється на основі простоти ведення бізнесу в їх найбільших мегаполісах. Індекс сприйняття корупції (The Corruption Perceptions Index) - глобальне дослідження і супроводжуючий його рейтинг країн світу за показником поширеності корупції у державному секторі. Розрахований за методикою міжнародної неурядової організації Transparency International, засно-

* к.е.н., м.н.с. НДЧ Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ваної на комбінації загальнодоступних статистичних даних і результатів глобального опитування.

У рамках індексу корупція визначається як будь-які зловживання службовим становищем з метою особистої вигоди. Орієнтацію на експертні опитування ініціатори проекту пояснюють тим, що при вимірюванні корупції статистичні дані, наприклад, число кримінальних справ або судових вироків за фактами корупції, як правило, «не працюють». Ці дані, по-перше, не завжди доступні, а по-друге, відображають не стільки реальний рівень корупції, скільки ефективність роботи правоохоронних органів по виявленню і припиненню фактів корупції. У цій ситуації єдиним надійним джерелом інформації, на думку дослідників, виступають думки і свідчення тих, хто безпосередньо стикається з корупцією (підприємці) або професійно займається її вивченням (аналітики).

Індекс сприйняття корупції являє собою зведений індикатор, що розраховується на основі даних, отриманих з експертних джерел, наданих міжнародними організаціями. Всі джерела вимірюють загальний ступінь поширеності корупції (частотність і / або обсяг хабарів) у державному та політичному секторах і включають оцінку безлічі країн. Джерела оцінюють рівень сприйняття корупції експертами, як живуть в конкретній країні, так і зарубіжними, і являють собою набір опитувань підприємців, аналітиків по оцінці комерційних ризиків і фахівців з конкретним країнам з різних міжнародних організацій. Індекс ранжує країни і території за шкалою від 0 (найвищий рівень корупції) до 10 (найнижчий рівень корупції) на основі сприйняття рівня корумпованості державного сектора. У підсумковому рейтингу, разом з кількістю балів і рангом країни, наводяться також число джерел, різниця між найбільш високими / низькими значеннями індикаторів для кожної країни на основі відповідних джерел, величина стандартного відхилення та довірчий інтервал по кожній країні, який дозволяє зробити висновки про точність результатів індексу для кожної країни.

Визначити ступінь порівняльних переваг окремої країни можна, порівнюючи обсяги її експорту та імпорту для окремого товару. Ранжування країн відповідно до величини їх експорту (імпорту) відповідатиме їх ранжуванню за ступенем порівняльних переваг, тобто найбільші порівняльні переваги матиме країна з найбільшим експортом.

У 1986 р. під егідою ЮНІДО була опублікована робота, що містила розрахунки індексів фактичних порівняльних переваг (Reveal Comparative Advantage — RCA) для ряду країн і товарних груп у 1970-1972 та 1981-1983 рр. Методика розрахунків базується на формулі, запропонованій Б.Баласса ще у 1965 р.

Згідно з нею, індекс фактичних порівняльних переваг певної країни по конкретній товарній групі, позначений як $ij RCA$, дорівнює:

$$RCA_{ij} = (X_{ij} - M_{ij}) / [T_{kj} * (T_{iw} / T_{kw})], \quad (1)$$

де X – експорт;

M – імпорт;

i – продукт;

j – країна;

k – вся продукція;

W – світ;

$$T = (X + M) / 2. \quad (2)$$

Позитивне значення індексу *ij* *RCA* демонструє наявність порівняльних переваг, негативне – їх відсутність. При цьому чим більше значення даного індексу, тим більшим є порівняльні переваги.

Індекси фактичних порівняльних переваг можна застосовувати для порівняння міжнародної конкурентоспроможності різних товарів чи галузей національної економіки; для співставлення порівняльних переваг у виробництві окремого товару між кількома країнами, а також для оцінки конкурентоспроможності виробництва кількох видів продукції у різних країнах.

Для оцінки конкурентоспроможності окремих секторів національної економіки використовується дещо інша концепція порівняльних переваг. Ця концепція розглядає стан конкуренції окремого сектора порівняно з іншими секторами економіки країни, причому в індикатор включають обсяги експорту й імпорту. Індекс *RCA* (*Revealed Comparative Advantage*), тобто індекс виявленої порівняльної переваги, уніфікує експорт та імпорт *i*-ї галузі із загальним експортом та імпортом усіх галузей певної країни. Позитивна величина цього індексу означає, що *i*-та галузь має порівняльну перевагу. Якщо *i*-та галузь є чистим експортером, то вона більше експортує порівняно із сукупністю всіх галузей. Від'ємна величина індексу відображає порівняльну втрату.

УДК 338:514(8746.543)***Korneeva Julia******CROSS-SECTOR DIVISION OF LABOR: THE CASE OF UKRAINE**

The financial crisis of late 2008 – early 2009 led to a significant downturn in economic activity. Ukraine was one of the countries hardest hit by the global economic and financial crisis. Vulnerabilities had built up for years along several dimensions, but were masked by strong catch up growth and terms-of-trade windfalls. Exposed by strong reliance on steel exports, rising macroeconomic and private sector balance sheet imbalances, the simultaneous deterioration in terms of trade, drop in external demand shock, and reversal of capital flows triggered a balance of payments crisis, which also eroded confidence in the banking system. On the heels of sharp recession - Ukraine's real GDP dropped by 14.8 percent in 2009 [1].

Before the crisis, Ukraine experienced strong economic growth over many years but its institutions remained weak. From 2000 to 2007, real GDP growth averaged 7.5 percent of GDP, one of the highest among transition economies, with a dent only in 2005 when steel prices fell by 30 percent in the first half of the year and credit growth slowed in the aftermath of a near-banking crisis at end-2004. From 2003 to mid-2008, the price for steel, which accounted for 40 percent of Ukraine's export and 15 percent of GDP at the time of the crisis, had increased four-fold and prices for gas imports were still far below world market prices, providing little incentive to improve Ukraine's dismal inefficiency in energy use. Steel prices decreased by 80 percent between July and November 2008, supply sat idle in ports as demand vanished, and steel production was cut by over 20 percent in the second half of 2008. Adding to the terms of trade shock, Russia announced it would raise the heavily subsidized gas prices to Ukraine from 2009 [1, p. 9]. Ukraine is an energy transit country, providing transportation to Western Europe and the Balkans, for Russian and Caspian oil and gas through its territory. But unfortunately that fact doesn't give Ukraine the possibility for being fully independent in the energy sphere. So the environment for business activity in Ukraine was quite adverse and complicated with large exposures in macroeconomic sphere.

Small and Medium Enterprises (SMEs) are present in all sectors of the economy. Middle-sized enterprises as usual support manufacturing; large enterprises dominate in the capital-intensive industries. It should be noted that in Ukraine since 1991 only small and large enterprises were calculated, and only with the adoption of the Commercial Code in 2003 the term of "medium enterprises" appeared in statistics reports. According to the Commercial Code of Ukraine from 16.01.2003, № 436-IV the term "small enterprises" is defined as the enterprises of any kind of ownership with the average number of employees up to 50 in the reporting financial year.

Small and medium-sized enterprises (SMEs) are often referred to as the backbone of the economy, providing a potential source for jobs and economic growth. In EU SMEs are defined by the European Commission as having less than 250 persons employed. They should also have an annual turnover of up to EUR 50 million, or a balance sheet total of no more than EUR 43 million (Commission Recommendation of 6 May 2003) [5].

* Phd in economics, the Department of International Finances, Institute of International Relations, Kyiv National Taras Shevchenko University

It is interesting that the actual number of employees in small enterprises of Ukraine at the beginning of 1996 accounted for an average of 11 people (industry - 17; construction - 20; science and scientific services - 10; transport - 14; trade - 8) [6]. The part of small enterprises in the overall economic structure of enterprises in Ukraine in 2007 was 85.1% (324 thousand), medium - 14.7% (56 thousand), and only 0.2% of large enterprises (770 units) [2]. If we are speaking about the average number of employees occupied in the Ukrainian enterprises, the structure is described in Figure 1.

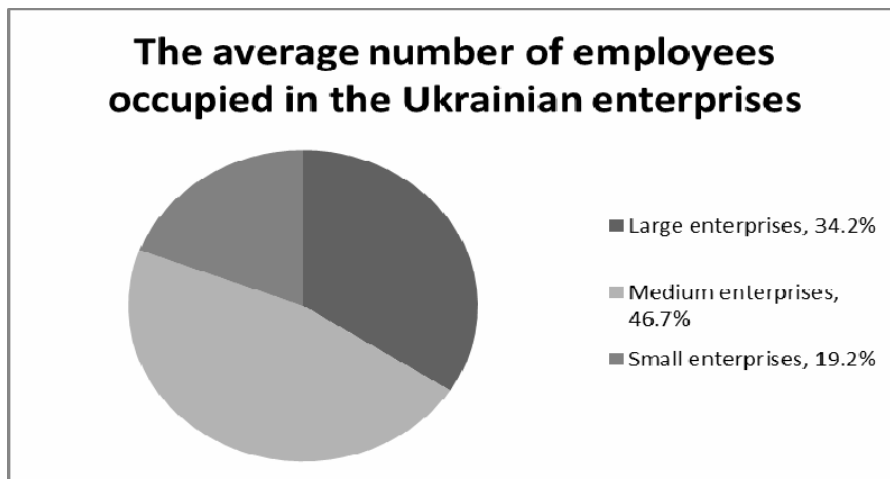

Figure 1. Average number of employees occupied in the Ukrainian enterprises in 2012.

Source: [2].

After the Soviet Union collapsed in the early 1990s, hundreds of millions of people were left very much in chaos and disorder on all levels of governance. Ukraine produced about 17.5% of industrial and 22% of agricultural product of USSR. For example in 1988 the share of Ukrainian production in the Soviet Union production of iron ore reached 46.4%, pig iron - 41.1%, production of steel, finished steel and steel pipes - 35%, also Ukraine produced more than 25% of machinery and equipment and more than 50% of sugar, more than a third of sunflower oil [3]. Nowadays the agricultural sector has one of the major roles in Ukraine's economy. It employs around 17% of the population and contributes around 10% to the GDP. The main crops are cereals, sugar, meat and milk. Ukraine is the fifth biggest exporter of cereals in the world [2].

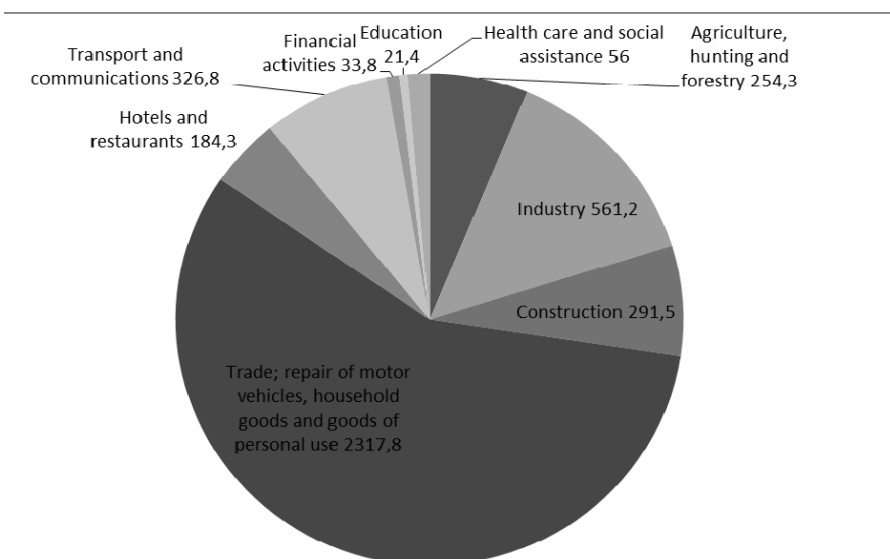

Figure 2. Sectorial analysis of the SMSs in Ukraine in 2012 (number of workers employed, thousand people)

Source: [3].

Ukraine produced about 17.5% of industrial and 22% of agricultural product of USSR. For example in 1988 the share of Ukrainian production in the Soviet Union production of iron ore

The service sector employs close to 60% of the workforce and contributes up to 38% of the GDP [2]. The manufacturing sector employs 24% of the population and contributes about more than a half of the GDP. The Ukrainian manufacturing sector is dominated by heavy industries such as iron (Ukraine is the 6th biggest producer of iron in the world), and steel. These two sectors alone, account

for 30% of the industrial production. Coal mining, chemical and mechanical products (airplanes, turbines, locomotives and tractors) and ship building are also important sectors.

Literature

1. Schaechter A. Ukraine: Ex Post Evaluation of Exceptional Access Under the 2008 Stand-By Arrangement / Andrea Schaechter, Fernando Montes-Negret, Stephane Roudet, Ferhan Salman // IMF Country Report. – 2011. – No. 11/325. – 39 p.
2. State Statistics Service of Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Алексеев Ю. М. Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985 – 1999 рр.) / Алексеев Ю. М., Кульчицький С. В., Слюсаренко А. Г. – К. : Вища освіта, 2002. – С. 21–23.
4. Small and medium enterprises in Ukraine: Expert survey // Center for Corporate Social Responsibility Development. – К., 2009. – 76 p.
5. Small and medium-sized enterprises (SMEs) [Електронний ресурс] // European Commission. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
6. Варналій З. С. Моніторинг малого підприємництва України (економічні та правові аспекти) / Варналій З. С, Лукашенко А. М. – К.: Ін-т приватного права і підприємництва, 1998. – С. 5–8.

Рилач Н.М.*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Анотація. В статті проаналізовано теоретичні основи формування глобальної інноваційної системи, значення міжнародного поділу праці, суть та генезис науково-технологічної революції, а також методологічні основи становлення національної інноваційної системи країни (НІС), визначено значення інтеграції країни до глобальної інноваційної системи.

Ключові слова: глобальна інноваційна система, науково-технологічна революція, національна інноваційна система, інтеграція.

Annotation. This article analyzes the theoretical basis for the formation of the global innovation system, the nature and genesis of scientific and technological revolution also methodological foundations of becoming the country's national innovation system (NIS), established mechanism for integration NIS of the country in global innovation environment.

Key words: global innovation system, scientific and technological revolution, national innovation system, integration.

Актуальність теми дослідження.

Середина ХХ ст. стала одним з переломних моментів у розвитку людства. Розпочався новий етап науково-технічного прогресу (НТП), який отримав назву науково-технологічна революція (НТР), що характеризується вже новою якістю: основою прогресу стає фундаментальна наука, без розвитку якої практично неможливий поступ техніки і технології. Розширення та поглиблення міжнародного поділу праці, що виражається у посиленні спеціалізації та кооперації виробництва і наукових досліджень, в інтенсифікації міжнародного обміну, в тому числі результатами наукових досліджень і розробок (НДДКР) відбувається саме на сучасному етапі розвитку світового господарства. Причому, зі збільшенням економічної ролі науки та перетворенням її в безпосередню продуктивну силу посилюється процес інтернаціоналізації науки й технологій

Постановка проблеми. Інтеграція національних суб'єктів інноваційної діяльності до глобальної інноваційної системи дозволяє реалізувати інтереси держави, забезпечує розвиток та поглиблення міжнародного науково-технологічного співробітництва. З другого боку, глобальна інноваційна система впливає на формування національної інноваційної системи країни та її конкурентоспроможність. Таким чином, конкурентне положення країни у глобальній системі інновацій пов'язано з вибором ефективного механізму інтеграції її інноваційної системи до глобальної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні в економічній літературі велика увага приділяється розгляду проблем інноваційного розвитку і функціонування іннова-

* к.е.н., науковий співробітник, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ційної інфраструктури. Вагомий внесок у дослідження інноваційних процесів на рівні окремих організацій і держав внесли такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як М.Туган-Барановський, В. Гусєв, В. Геєць, В. Денисюк, О. Дідченко, Н.Іванова, Л.Антонюк, Н. Пікуліна, В. Рубан, В. Семиноженко, О. Чернега, Г. Кассель, М. Кондратьєв, Д. Робертсон, А. Чухно, А.Шпітгоф. Питаннями розвитку й ефективного використання науково-технологічного потенціалу займаються О. Амоша, Ю. Бажал, В. Геєць, Б. Данилишин, Я. Жаліло, В. Ковальчук, Т. Панфілова, Л.Радзієвська, В. Соловійов, Л. Федулова.

Постановка завдання.

Враховуючи недостатнє висвітлення в сучасній науковій літературі питання теоретичних основ формування глобальної інноваційної системи, залучення національної інноваційної системи країни до глобального інноваційного середовища, а також беручи до уваги їх актуальність для підвищення конкурентоспроможності країни, метою даного дослідження є системно-концептуальне дослідження та обґрунтування теоретичних і практичних засад функціонування глобальної інноваційної системи, роль та значення науково-технічної революції, інтернаціоналізації сфери науки та технологій, основні концепції постіндустріального суспільства, структуру та генезис національної інноваційної системи країни. Для реалізації поставленої мети в роботі передбачено дослідити теоретико-методологічні та практичні основи інноваційної діяльності, виявити основні тенденції глобальної інноваційної системи, дослідити економічний механізм інтеграції НІС країни до глобального інноваційного середовища.

Виклад основного матеріалу.

Сучасні темпи науково-технічного прогресу (НТП) та залежність економічного зростання провідних країн і світового господарства в цілому від ефективності використання науки і технологій зробили необхідним поєднання зусиль та ресурсів різних країн для досягнення національних і глобальних інноваційних цілей. Науково-технологічна та інноваційна взаємодія держав, використання переваг міжнародної спеціалізації, кооперації в сфері науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок (НДДКР) стають обов'язковою умовою подальшого розвитку цивілізації. Саме у інноваційній сфері на сучасному етапі найбільше проявляється динаміка процесів інтернаціоналізації та глобалізації, що створює підґрунтя для ефективного розвитку всіх сфер суспільства. Науково-технічний прогрес супроводжується не тільки значним зростанням масштабів господарства, але й інтенсивною диверсифікацією його галузевих структур, подальшим розвитком суспільного і міжнародного поділу праці, процесів спеціалізації та кооперування. Розвиток інноваційних мереж реалізується і в тому, що поряд з міжгалузевим поділом праці дістає подальший розвиток внутрішньогалузева спеціалізація в сфері виробництва не лише кінцевої продукції, але й її деталей, вузлів тощо

У промислово розвинених країнах науково-технічним прогресом було створено низку таких передумов для подальшого розвитку НТР як: розвиток машинного виробництва; концентрація виробництва; науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки; конкуренція; спрямування інвестицій в інновації; підвищення кваліфікації кадрів; удосконалення соціально-економічних стимулів. Характер виникнення та становлення цих передумов в окремих країнах визначає ступінь розвитку та глибину охоплення НТР всіх сфер суспільства

Проведення наукових досліджень і розробок вимагає великих фінансових витрат, сучасного коштовного високотехнологічного обладнання, матеріалів і великих резервів ви-

сококваліфікованих працівників, які спроможні здійснити такі дослідження. Це означає, що в сучасних умовах жодна, навіть промислово розвинута країна чи глобальна корпорація, що володіє великими фінансовими і людськими ресурсами, не спроможна самостійно забезпечити повноцінні НДДКР одночасно за всіма напрямками розвитку науки з достатньою глибиною і повнотою. Для вирішення цих проблем необхідні зусилля на всіх рівнях – уряду, промислового, освітянського та академічного сектору. Звідси виникає необхідність встановлення та поглиблення міжнародних зв'язків в галузі науки, технологій та інновацій в різних сферах і на різних рівнях, що вимагає поглиблення міжнародного поділу праці у науково-технологічній сфері.

Характерною рисою сучасної НТР є перетворення науки на продуктивну силу суспільства, в тому розумінні, що її досягнення реалізуються як у засобах і предметах праці, так і в потребі зростання культурного і технічного рівнів знань працівників, що свідчить про те, що наука набуває нової суспільної функції та переходить до нового етапу свого розвитку. Однією з визначальних рис даної трансформації є поєднання науки і матеріального виробництва, що раніше були відокремлені. Перетворення науки на продуктивну силу суспільства включає три етапи, серед яких одержання нового знання внаслідок досліджень, винаходів та розробок; акцептація цих знань працівниками сфери матеріального виробництва; запровадження їх безпосередньо у виробництво. Останній етап має вирішальне значення, адже без запровадження результатів наукових досліджень у виробництво не відбувається повноцінне перетворення науки на продуктивну силу, важливими складовими чого є:

- підвищення продуктивності праці на основі автоматизації виробництва і застосування комп'ютерів;
- якісні зміни робочої сили внаслідок підвищення освітнього і технічного рівнів знань працівників;
- покращення технологічного процесу виробництва шляхом використання нових джерел енергії, хімізації тощо;
- якісні зміни організації праці, виробництва, системи управління за рахунок широкого впровадження інформаційних технологій [75].

Звідси слідує, що перетворення науки на продуктивну силу, не тільки впливає на її розвиток, а й удосконалює виробничі відносини, змінює модель суспільного розвитку.

В будь-якій техніко-економічній системі, що перебуває в процесі певної трансформації, можна знайти елементи різних технологічних укладів. У зв'язку з цим важливою характеристикою національної економіки є її технічна багатоукладність. Проте, чим вищий її рівень, тим нижча ефективність економіки [6]. В реальних економічних системах, як правило, виділяють провідний технологічний уклад, функціонування якого забезпечує відтворення даної системи і при зміні якого відбувається технологічний зсув. Кожен технологічний уклад породжує сукупності технологічних нововведень, які охоплюють різні галузі господарства, завдяки чому, розвиток та зміна технологічних укладів відбувається стрибкоподібно: нові технологічні принципи швидко охоплюють всі галузі господарства, витісняючи елементи попередніх технологічних укладів.

Виходячи з теорії довгих хвиль Н. Кондратьєва, вчені детально дослідили зміст кожної хвилі – укладу та відмітили зростаючу тенденцію зміни потенціалу країни в процесі еволюції її технологічних укладів. З кожним новим технологічним укладом суттєво розширюється крива виробничих можливостей суспільства (рис. 1).

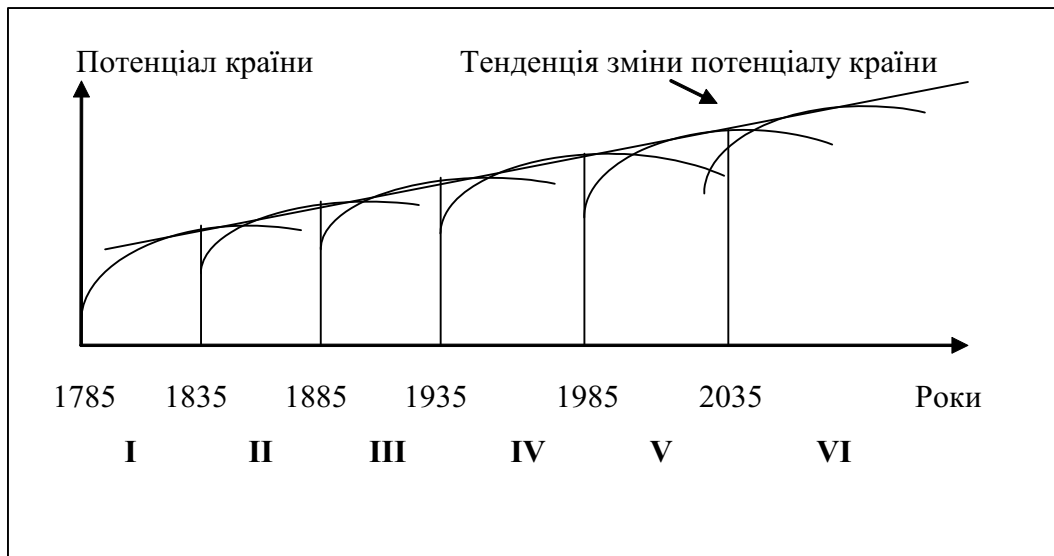

Рис. 1. Еволюція технологічних укладів [4]

При цьому відбуваються суттєві зміни в організації виробництва, які сприяють підвищенню ефективності використання його основних ресурсів – капіталу та праці. Починаючи з четвертого технологічного укладу, до цих факторів почали відносити й технологічний прогрес. Його внесок у економічне зростання варіювався на різних етапах від 20 % до 80 %. Вже зараз в промислово розвинених країнах світу розробка та впровадження технологічних інновацій є головним і вирішальним фактором соціально-економічного розвитку. Відомо, що починаючи з другої половини ХХ ст. наукові знання, впроваджені у новітні технологічні розробки, стали міцним генератором економічного зростання країн. Завдяки базисним нововведенням в галузі мікроелектроніки, обчислювальної техніки, інформатики, нових матеріалів, біотехнології відбулися масштабні структурні зрушення в традиційних галузях обробної промисловості й склалася група галузей високих технологій. Вже на початку ХХІ ст. високотехнологічні галузі стали в індустріально розвинених країнах одним з найважливіших джерел зайнятості та доданої вартості.

Технологічні інновації як один з факторів економічного зростання досліджуються в рамках теоретичного напрямку, так званої “шумпетеріанської економіки”, від імені Й. Шумпетера, який розкрив вплив технологічних революцій на економічний розвиток [12]. Цим був встановлений зв’язок між запровадженням у виробництво базових науково-технологічних інновацій і довгостроковими коливаннями циклічного розвитку економічних процесів. Однією з центральних категорій цих теорій є теза про те, що базові технологічні інновації руйнують старі галузі виробництва і створюють нові. Тобто економічний розвиток являє собою послідовність зростаючих пульсацій, які обумовлені розповсюдженням відповідних кластерів взаємопов’язаних нововведень. Цей процес регулюється самостійно і має форму хвилі.

Внаслідок науково-технологічної революції відбувається зміна існуючого технологічного укладу. Його сучасну основу становлять електронна промисловість, обчислювальна техніка, інформатика, роботобудівництво, нано- та біотехнології. В найрозвинутіших країнах вже складається постіндустріальна “нова економіка” – технологічний і господарський уклад, в якому роль головного виробничого ресурсу відіграють знання та інформація.

Важливою особливістю сучасного п’ятого технологічного укладу є його зв’язок з явищем глобалізації, інтернаціоналізації, становленням феномену „економіка, що ґрунтується

на знаннях” (knowledge-based economy) (постіндустріальна економіка), посиленням конкуренції у всіх галузях життєдіяльності суспільства.

На думку вчених [11] теорія постіндустріального суспільства характеризує сучасний етап цивілізаційного розвитку на основі технологічно способу виробництва. Наразі приблизно 15% населення планети становлять розвинуті країни, які перейшли на новий технологічний спосіб виробництва, розвинули техніку, технологію, здійснили інформатизацію та комп’ютеризацію суспільства, перетворили знання, інформацію на джерело суспільного прогресу, досягли зростання рівня життя людей. Приблизно 50% населення Землі живе в індустріальній системі і може впроваджувати новітні технології. Решта частина населення планети є технологічно відсталою – не створює і не впроваджує інновації. Для підвищення конкурентоспроможності країни варто не тільки здійснювати ринкові перетворення, але й перейти на новий технологічний спосіб виробництва. Основним методологічним принципом теорії постіндустріального суспільства є те, що вона розглядає суспільно-економічний розвиток на основі технологічної організації суспільного виробництва, технологічного способу виробництва.

Крім того, стратегія побудови інноваційної економіки має базуватися на наступних положеннях [8]:

- здійснення цілеспрямованої державної промислової та інвестиційної політики, спрямованої на активізацію нововведень як пріоритетної складової загальної стратегії економічного розвитку держави, забезпечення єдності структурної та інноваційної політики;
- створення сприятливих інституційних умов для інноваційної діяльності в країні, зокрема, правового забезпечення інноваційної діяльності підприємств; запровадження дієвого пільгового режиму здійснення інноваційної діяльності, удосконалення механізмів її фінансування;
- вдосконалення інфраструктури ринків з метою підвищення питомої ваги наукоємних продуктів в особистому та виробничому споживанні;
- створення умов для реалізації вітчизняними підприємствами наступальної стратегії на зовнішніх ринках, підтримка конкуренції на внутрішньому ринку, яка заохочуватиме підприємства до інноваційної діяльності;
- використання надбань вітчизняного науково-технологічного потенціалу для прискорення розвитку наукоємних та високотехнологічних галузей і виробництв;
- забезпечення співпраці малих та середніх підприємств з великими корпоративними структурами, розвитку науково-виробничої кооперації, венчурного бізнесу, промислово-фінансової інтеграції, в тому числі на міжнародному рівні;
- забезпечення тісної інтеграції виробництва, фінансів, науки, освіти з метою сприяння розвитку науково-технологічної сфери;
- пріоритетний розвиток людського капіталу як основи майбутнього постіндустріального суспільства;
- посилення взаємодії України з Європейським науковим простором, розширенні міжнародної співпраці на державному рівні та на рівні окремих підприємств та інститутів в галузі науки, технологій та інновацій.

Інноваційна економіка визначається низкою специфічних для неї рис, зокрема:

- чітко визначеною спрямованістю відтворювального процесу на досягнення високої технологічної конкурентоспроможності країни за рахунок наукових знань, технологій та інформації;
- наявністю соціально-економічної інфраструктури, відповідної завданням зростання технологічної конкурентоспроможності до рівня найбільш розвинутих країн світу;

- наявністю технологічного і виробничого потенціалу – матеріальних і людських ресурсів, здатних забезпечити випуск конкурентної високотехнологічної продукції;
- порівняно з традиційною економікою значно більш високими показниками економічної ефективності виробництва, які більш ніж на половину досягаються за рахунок інноваційних факторів [7].

Ключовим завданням розбудови інноваційної моделі є забезпечення структурних зрушень в економіці у напрямку зростання ролі високотехнологічних галузей з великою часткою доданої вартості, високої технологічної укладності. При цьому передбачається випереджаюче зростання виробництва та експорту продукції з високим ступенем обробки та швидким обігом капіталу.

Одним із суттєвих проявів НТР на сьогодні міжнародний інноваційний обмін, що являє собою взаємопов'язану багатоканальну систему, яка ґрунтується на сучасному міжнародному поділі і кооперації праці, який передбачає об'єднання зусиль вчених різних країн, забезпечення максимально ефективного використання наукового потенціалу і матеріальних ресурсів країн, використання накопиченого досвіду та досягнень, тісний взаємозв'язок регіональної та національної науково-технологічної політики, а також обмін знаннями та технологіями та мобільність науковців. Така система відображає як внутрішні, так і зовнішні аспекти науково-технологічної революції, її субстанціальну економічну природу.

Таким чином, ефективне впровадження результатів інноваційної діяльності значною мірою стає можливим за умови тісної взаємодії національних потенціалів, ресурсів різних країн, спільного розв'язання завдань економічного розвитку на глобальному рівні. Це втілюється у процесі формування глобальної інноваційної системи, яка на сучасному етапі характеризується тенденціями, серед яких основною є функціонування світового ринку технологій, якому властиві найбільша інтенсивність розвитку і високий ступінь монополізації. Використання досягнень «інформаційної економіки» відкриває нові можливості у сфері проведення спільних досліджень на всіх рівнях. Наукові співтовариства промислово-розвинених держав і країн, що розвиваються, дедалі більше орієнтуються на проведення спільних НДДКР. Також існуванню глобальної інноваційної системи слугують спеціальні міжнародні програми, які інтегрують у процес досліджень та реалізації винаходів університети, науково-дослідні центри та промислові фірми різних країн. В сучасних умовах у світі зберігається технологічний розрив між розвинутими країнами, в яких панують четвертий і п'ятий технологічні уклади, та менш розвинутими державами, в яких більш поширені третій і четвертий технологічні уклади. Внаслідок цього, промислово розвинуті країни переважно здійснюють науково-технологічну взаємодію з рівними за технологічним розвитком державами, використовуючи при цьому дешеву інтелектуальну працю менш розвинутих країн для покращення конкурентоспроможності власного високотехнологічного потенціалу.

На сьогодні існує два підходи щодо складових глобальної інноваційної системи. [3;5]

Згідно першого підходу, суб'єкти, що займаються фундаментальними дослідженнями, працюють на початковому етапі «національного» інноваційного циклу, і, отже, входять до національної інноваційної системи.

Згідно другого підходу, суб'єкти народного господарства, що проводять фундаментальні дослідження та виробляють некомерційні знання, автоматично стають учасниками глобальної інноваційної системи. В цьому зв'язку фундаментальна наука будь-якої країни стає суб'єктом глобальної інноваційної системи. З цього слідує, що національні форми та правила організації фундаментальних досліджень повинні бути гармонізовані з найкра-

щими світовими аналогами з огляду на те, що глобальна інноваційна система є ринковою системою з жорсткими правилами конкурентної боротьби за матеріальні та інформаційні ресурси, за науково-технічні кадри та інноваційний потенціал.

Крім цього, важливими учасниками глобальної інноваційної системи є міжнародні наукові центри, або національні центри, зокрема, провідні університети світу, які діють на міжнародній арені і є важливими центрами підготовки найкваліфікованіших кадрів та джерелом комерційних та некомерційних знань.

Основною підсистемою глобальної інноваційної системи є інформаційна, яка включає мережу ІНТЕРНЕТ, а також сукупність національних та міжнародних інформаційно-аналітичних центрів, які надають послуги учасникам глобальних інноваційних процесів. Важливим є те, що всі учасники глобальної інноваційної системи запроваджуються в глобальні інноваційні процеси світові стандарти, норми та правила поведінки. Це, зокрема, міжнародні угоди в галузі авторського права, патентів, торгових марок, стандарти ISO тощо, моніторингом процесів займаються СОТ, МАГАТЕ та інші. При цьому, суб'єкти НІС повинні інтегруватися, пристосовуватися до загального правового середовища глобальної інноваційної системи.

Вчені виділяють наступні групи чинників формування сучасної глобальної інноваційної системи: економічні, технологічні, регуляторно-правові, політичні, соціальні, екологічні. (Табл. 1.)

Таблиця 1.

Чинники формування глобальної інноваційної системи

<i>Група чинників</i>	<i>Складові елементи групи</i>
Економічні	- зміна базисних складових економічної системи, заснованої на знаннях; - інтернаціоналізація економічної діяльності і міжнародна конкурентна боротьба за володіння інтелектуальними ресурсам; - галузево-структурні трансформації світової економіки; - глобальні кризи, в основі яких лежать зміни технологічних укладів, - формування глобальної інтегрованої інноваційної інфраструктури
Політичні	- загострення протиріч між країнами з високим рівнем розвитку економіки та менш розвиненими країнами - рух антиглобалістів - формування політичних блоків та угруповань.
Регуляторно-правові	- розширення правового поля міжнародних інституцій у сфері охорони інтелектуальної власності та регулювання міжнародних інноваційних процесів; - формування та вдосконалення нових принципів міжнародного права у сфері високих технологій, - впровадження нових норм міжнародної сертифікації високотехнологічної продукції тощо.
Соціальні	- формування глобальної мережі ринку праці; - поширення і поглиблення форм залучення фахівців до міжнародної інноваційної діяльності; - зміна функціональної ролі окремих ланок міжнародної системи освіти тощо

Джерело: складено автором за [1;3]

Одним з проявів НТР на сьогодні є міжнародний науково-технологічний обмін (трансфер технологій), що являє собою процес взаємодії, переплетення науково-технічних потенціалів різних країн, включаючи весь цикл НДДКР, реалізацію нововведень, що здійснюється за допомогою політичного, економічного, організаційно-правового характеру, і спрямований на утворення цілісної глобальної науково-технологічної системи з урахуванням міжнародного поділу праці.

Найефективніше впровадження результатів науково-технологічної діяльності можливе за умови тісної взаємодії національних потенціалів, ресурсів різних країн, спільного розв'язання завдань економічного розвитку на глобальному рівні. Така особливість втілюється в процесах науково-технологічної інтернаціоналізації. Під інтернаціоналізацією розуміють взаємозв'язок та взаємозалежність економік окремих країн, вплив міжнародних економічних відносин на національні економіки, їх спільну участь у світовому господарстві. На сучасному етапі, що розпочався з середини ХХ ст., майже всі країни світу та всі сфери світового співтовариства – політична, соціальна, економічна, інноваційна включені в цей процес.

При цьому, процес науково-технологічної інтернаціоналізації на сучасному етапі характеризується певними тенденціями, серед яких основною є функціонування світового ринку технологій, якому властиві найбільша інтенсивність розвитку і високий ступінь монополізації. Використання досягнень «постіндустріальної економіки» відкривають нові можливості у сфері проведення спільних досліджень на всіх рівнях, включаючи наукові співтовариства промислово розвинених держав та країн, що розвиваються. Поширенню інтернаціоналізації науково-технологічної сфери слугують спеціальні міжнародні програми різної тематики, які залучають до процесу досліджень та реалізації винаходів університети, науково-дослідні центри та промислові фірми різних країн. Проте, в сучасних умовах у світі зберігається технологічний розрив між розвинутими країнами, в яких панує четвертий та п'ятий технологічні уклади, та менш розвинутими державами, в яких більш поширені третій та четвертий технологічні уклади. Внаслідок чого, промислово розвинуті країни проводять науково-технологічну взаємодію з рівними за технологічним розвитком державами, при цьому використовуючи дешеву вартість інтелектуальної праці менш розвинутих країн для покращення конкурентоспроможності власного високотехнологічного потенціалу.

У формуванні глобальної інноваційної системи на сучасному етапі, важливу роль відіграє поняття міжнародної системи науково-технологічної та інноваційної кооперації кооперації, під яким розуміється структурна взаємодія національних інноваційних систем країн, яка відбувається на міждержавному рівні.

Національна інноваційна система є якісно новим явищем, яке почало формуватися під впливом перетворення науки та технологій на головний фактор економічного розвитку. Дане явище є об'єктивно необхідною формою реалізації НТР, враховуючи той факт, що при її функціонуванні впровадженням інновацій займаються окремі фірми, інституції тощо і тому відбувається створення єдиного комплексу розробки, впровадження, оновлення, використання техніки та технологій в межах країни. Незважаючи на дещо різні підходи основоположників до концепції НІС, і враховуючи структурний підхід до поняття систем, можна дати наступне визначення даної категорії. Національна інноваційна система – це сукупність взаємопов'язаних елементів – приватні компанії, університети, державні лабораторії, технопарки тощо, що здійснюють виробництво і комерційну реалізацію наукових знань і технологій в національних межах, які взаємодіють за допомогою правових, фінансових та соціальних інститутів з метою отримання нових продуктів, технологій,

послуг для задоволення потреб особистості та суспільства. Кожна НІС характеризується певною структурою і стабільністю інституційної взаємодії. Принципові зміни в структурі системи відбуваються рідко, що не виключає постійне удосконалення її кількісних елементів. До них належать: кількість учасників інноваційного процесу, обсяги і структура фінансових, кадрових і матеріальних ресурсів; результати інноваційної діяльності у вигляді патентів, нових товарів, технологій, наукових публікацій; співвідношення державного і приватного фінансування досліджень та розробок.

Загальні методологічні принципи концепції національних інноваційних систем складаються з наступних позицій:

- аналіз інституційного контексту інноваційної діяльності як фактора, що прямо впливає на її склад та структуру, визнання інституційної ролі в економічному розвитку підприємств-інноваторів;
- визначення для економічного розвитку особливої ролі знання, дослідження цінності інтелектуальних фондів компаній у порівнянні з її матеріальними ресурсами та фінансовим капіталом; визнання ідей Й. Шумпетера щодо конкуренції на основі інновацій;
- формування НІС на основі збалансованого застосування державних та ринкових механізмів регулювання економіки з врахуванням особливостей та рівня соціально-економічного розвитку конкретних територій.
- Ці особливості НІС дають змогу сформулювати такі основні вимоги її функціонування:

- 1) підвищення конкурентоспроможності наукоємної високотехнологічної продукції та економіки країни; сталий розвиток НІС, що забезпечує її нормальне функціонування в умовах економічних змін;
- 2) подолання багатукладності економіки за допомогою функціонування НІС;
- 3) здатність НІС взаємодіяти та інтегруватися з інноваційними системами інших країн, що відповідає тенденціям інтернаціоналізації сфери науки та технологій.

При аналізі міжнародної системи науково-технологічної кооперації, треба зосередити увагу на тому, що вона пов'язана з інноваційними процесами структури НІС в національних економіках, оскільки поширення і глибина інноваційних перетворень у реальному секторі економіки, розвиток всіх структурних елементів НІС держави, визначають її конкурентоспроможність, тобто, зумовлюють здатність країни залучатися до процесу інтернаціоналізації та глобалізації науково-технологічної діяльності.

На нашу думку, концепція національних інноваційних систем в сучасних умовах не суперечить процесу інтернаціоналізації науково-технологічної діяльності і глобалізації науково-технологічної сфери з огляду на той факт, що національні системи інновацій на сьогодні є найпотужнішими локомотивами розвитку, підвищення технологічної, інноваційної діяльності, якщо вони проводять політику, спрямовану на позитивні зміни техніко-економічного розвитку.

Система міжнародної науково-технологічної кооперації в широкому значенні розповсюджується на:

- міжнародний поділ праці;
- міжнародне науково-технологічне та економічне співробітництво;
- міжнародну науково-технологічну інтеграцію;
- глобалізацію науково-технологічної діяльності [2].

Таким чином, на сучасному етапі можна виділити наступні характерні риси глобальної інноваційної системи: [9;10]

1. Збільшення наукоємності ВВП в розвинутих країнах, а також в країнах, що розвиваються.
2. Зростання активності державних структур на різних стадіях інноваційного процесу.
3. Поглиблення та ускладнення процесів інтернаціоналізації НДДКР.
4. Посилення позицій США, ЄС, країн БРІК в глобальному інноваційному середовищі, збільшення ролі регіональних інноваційних систем.
5. В розвинутих країнах, держава, створивши економічне та правове середовище для функціонування НІС, передає свою роль крупному бізнесу, в т.ч. ТНК ,які збільшуючи попит на високотехнологічну продукцію самі фінансують витрати на його створення, перетворюючись таким чином на основну рушійну силу інноваційної активності в глобальній економіці.
6. Створення технологій всередині ТНК стає невід’ємною частиною бізнес- процесів. Все частіше департаменти з досліджень та розробок компаній витрачають більше коштів на впровадження розробок у виробництво, ніж ВНЗ та НІІ. При цьому, традиційні дослідні структури все більше залучаються до інноваційної діяльності корпорацій.
7. Існує глобальні міграція центрів промислового виробництва, як основного сучасного споживача інноваційної продукції, і, за цим, переміщення центрів НДДКР. Основною рушійною силою при цьому виступають ТНК.
8. Створення глобальних інноваційних мереж, які впливають на національну й регіональні інноваційні системи та являють собою «вузли», які пов’язують регіональні і національні інноваційні системи по всьому світі і, відповідно, різні структурні елементи науково-технологічної діяльності: інноваційні підприємства, університети, науково-дослідні інститути, дослідників, урядові заклади. Саме за допомогою інноваційних мереж ТНК прагнуть максимізувати передачу інновацій та знань ,які знаходяться в НІС. Крім того, співробітництво в рамках інноваційних мереж допомагає становленню тісних взаємозв’язків з споживачами інноваційної продукції, впровадження її на найбільш перспективні ринки.

Висновок На сучасному етапі у інноваційній галузі найбільше проявляється динаміка процесів інтернаціоналізації та глобалізації, що створює підґрунтя для ефективного розвитку всіх сфер суспільства і формування глобальної інноваційної системи. Основу сучасного технологічного укладу, становлять електронна промисловість, обчислювальна техніка, інформатика, роботобудівництво, нано- та біотехнології. У найрозвинутіших країнах уже складається постіндустріальна “нова економіка” - технологічний і господарський уклад, в якому роль головного виробничого ресурсу відіграють знання та інформація. При розробці національної інноваційної системи слід спиратися на основні тенденції процесу глобалізації науково-технологічної сфери, головними акторами якої є потужні інноваційні інституції з розвинутою технолого-інноваційною й освітньою мережею, які спроможні трансформувати результати глобалізації в національних інтересах. У цьому контексті особливої актуальності У цьому контексті особливої актуальності набуває механізм інтеграції національної інноваційної системи країни у глобальне інноваційне середовище.

Спостерігається збільшення розриву між країнами, що нагромадили інноваційний потенціал, і тими, що ним не володіють. Зміцнення позицій України на світовій арені в умовах загострення конкуренції з боку інших держав, а також посилення процесів інтернаціоналізації та глобалізації сфери науки і технологій залежить від можливості країни найефективніше використовувати не тільки свій науково-технологічний потенціал,

а й ефект кооперації з іншими державами. Внаслідок цього, без підвищення рівня розвитку сучасних високих технологій і включення України до високотехнологічного та інвестиційного обміну з інноваційно розвинутими країнами, удосконалення науково-технологічного потенціалу, нашій державі буде досить складно розбудовувати національну інноваційну систему, що є передумовою залучення до глобальної інноваційної системи, стати повноправним партнером в рамках зон вільної торгівлі.

Список джерел:

1. Велігорський А.М. Конкурентоспроможність національної інноваційної системи в умовах глобалізації/ А.М. Велігорський//Чернігівський науковий часопис.- Серія 1. Економіка і управління.- №1 (1), 2011. С. 54-61
2. Владимірова І.І. Глобалізація мирової економіки: проблеми і наслідки / Владимірова І.І. // Менеджмент в Росії і за рубежом. – 2001. – №3. – С. 97-111, 60
3. Геєць В.М., Семіноженко В.П. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семіноженко. – Харків: Константа, - 2006 р. , 272 с
4. Гуриєва Л. Концепція технологічних укладів / Гуриєва Л. // Інновації. – 2004. – №10 (77). – С.70-71.
5. Заремський Б.В. Інноваційний процес у глобальному середовищі: основні тенденції та закономірності. / Б.В. Заремський //Науковий вісник ЧДІЕУ.- №3 (11), 2011. –с. 125-133.
6. Ковальчук В.М. Структурна перебудова національної економіки в контексті інноваційного розвитку : монографія / Ковальчук В.М. – К., 2005. – 240 с. (НАН України. Об'єднаний інститут економіки) (с.15-16).
7. Обґрунтування інноваційної моделі структурної перебудови економіки України / Малицький Б.А., Попович О.С., Соловйов В.П., Артёмова В.Я., Єгоров І.Ю. – К. : ЦДПІН, 2005. – С. 22-65.
8. Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України / [Я.А. Жаліло, С.І. Архієреєв, Я.Б. Базилюк та ін.]. – К. : НІСД, 2006. – С. 26-28.
9. Роль научных и инновационных фондов в развитии национальных инновационных систем // БЭА (фонд «Бюро экономического анализа» Москва). Информационно-аналитический бюллетень.- №64, сентябрь 2004 г .
10. Соловьев В.П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике / Соловьев В.П. – К. : Фенікс, 2004. – 560 с. С.27.
11. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А.А. Чухно / Наукове видання .- Київ.- «Логос».- 2003.- 631 с.
12. Schumpeter J.A. Business Cycles. A theoretical, historical and statistical analysis of the capitalist process. – New York : Mc Graw-Hill, 1939.

УДК 339.91

Соболевская А.А.*

ПРОТИВОРЕЧИЯ ПОСТИНДУСТРИАЛЬНОГО РАЗДЕЛЕНИЯ ТРУДА КАК ФАКТОР ГЛОБАЛЬНОГО КРИЗИСА

Начиная с 1960-х гг. в глобальной сфере труда в ее целостности, включая такие элементы, как рабочая сила, трудовое право, организация, стимулирование и мотивация труда, производительность и оплата труда, а также международное разделение труда, стали происходить радикальные изменения, приведшие к постиндустриальной организации и разделению труда. Постиндустриализация выразилась в падении значения первых двух секторов экономики, мощном развитии сферы услуг в сочетании с появлением на Западе т.н. «четверичного» сектора, или «новой экономики», специализирующейся на производстве и распространении знаний и информации. Деятельность в «новой экономике» у некоторых исследователей получили названия «креативной», связанной с относительно низкими издержками и с высокой добавочной стоимостью, а, следовательно, и прибылью, значительно превосходящих то, что извлекается из секторов промышленности и сельского хозяйства.

Эти изменения в сфере труда были связаны не только с переходом к постиндустриальной экономике, но и с процессами глобализации. В результате за последние полвека постиндустриальной революции произошло коренное изменение мирового разделения труда с перемещением основных отраслей промышленного производства из развитых стран Запада в новые индустриальные страны и вовлечением в оборот их, казалось бы, неисчерпаемого резервуара дешевых трудовых ресурсов. Одним из инструментов такого перемещения производственных мощностей и перераспределения разделения труда стали транснациональные корпорации (ТНК) и транснациональные банки (ТНБ) вместе со всей обновленной мировой финансовой системой и такими органами влияния, как МВФ, ВБ, ВТО. С помощью этих структур и услуг целой сети агентов экономического и политического влияния удалось создать новую постиндустриальную глобальную систему разделения труда, подконтрольную Западу.

Постиндустриализация на Западе развивалась вовсе не стихийно, а в результате целенаправленной экономической политики череды правительств стран Запада. Согласно концепции монетаризма и рыночного фундаментализма, они дружно переключились от наращивания индустриальной мощи и выпуска реальной продукции для потребления населения, отдав этот бизнес вместе с устаревшей технологией развивающимся странам, к наращиванию своей финансовой мощи. В результате такой экономической политики постиндустриализация стала проходить как частичная деиндустриализация развитых стран Запада, прежде всего, США. Такой ход событий был естественен в свете отмечавшихся докладов Римскому клубу 1960-70-х гг., которые озвучили алармистскую и неомальтузианскую концепцию будущего, предназначенного для западного «золотого миллиарда». Нужно было срочно защитить природу Запада. И ее защитили переброской всех вредных, т.е. многих промышленных производств на Восток.

* к.э.н., с.н.с. Институт мировой экономики и международных отношений РАН

Такая ускоренная, хотя и частичная деиндустриализация, не только привела к массовой безработице на Западе в связи с закрытием многих предприятий текстильной, швейной, сталелитейной, автомобильной промышленности, но и к спаду в материальном выражении по отдельным экономическим показателям. ВВП наполнялся и рос преимущественно в денежном выражении за счет капитализации компаний, раздувания ипотечного кредита, роста доходов креативного класса, массового кредитования потребительского спроса населения, игры на биржах, печатного станка ФРС. Капитализация только фондового рынка США, без ипотеки, в июле 2007 года достигла 16,4 трлн. долларов. Вместе с ипотекой в 6 трлн. долларов это было вдвое больше официального американского ВВП в преддверии кризиса. Известно, что именно ипотечные «достижения» Лемон Бразерс привели к началу мирового финансового кризиса. Но события последнего времени, связанные с глобальным кризисом, показали, что существуют законы реальной экономики, которые невозможно переступить различными финансовыми спекуляциями и махинациями, хотя бы и разработанными научно.

Тенденцию к глобализации и новому разделению труда уловил еще в начале XX в. Д.Гобсон. В своей книге «Империализм». Предсказывая перемещение промышленных производств из Англии и других стран Западной Европы в Китай, он писал, что западные капиталисты и дельцы наткнулись, по-видимому, в Китае на источник рабочей силы, гораздо более богатый, чем золотые рудники или минеральные недра, привлекавшие в Африке и других странах империалистических предпринимателей. Гобсон предполагал, что, если окружить Китай сетью железных дорог и паровозных линий, рынок труда, который можно будет выкачивать, достигнет таких невероятных размеров, что будет поглощать весь финансовый капитал и всю предпринимательскую энергию передовых европейских государств и США в течение многих поколений. «Большая часть Западной Европы приобрела бы тогда внешность и характер некоторых излюбленных уголков Южной Англии, Ривьеры или Италии и Швейцарии, засиженных туристами или сильными мира сего. В ней жили бы тогда небольшие группы аристократов, собирающих дивиденды и гонорары с Дальнего Востока, несколько более многочисленные группы профессиональных откупщиков и торговцев, большое количество домашней прислуги, транспортных рабочих и рабочих, занятых последней стадией производства наиболее нежных, скоропортящихся продуктов; все главные отрасли промышленной жизни исчезли бы, т.к. главные предметы питания и промышленности потекли бы как деньги из Азии и Африки»¹.

Многое, что предсказывал Гобсон, сегодня сбылось, хотя в перестроечной апологии западных методов ведения внутренних и внешних дел мы перестали это осознавать. Возникли, однако, некоторые реалии, которые не дают возможность столь однозначно трактовать зависимость развивающихся стран, и в первую очередь Китая, от Запада, и в большей степени – от США. Такими реалиями являются в первую очередь последствия научно-технической революции. Она создала новый слой среднего класса – научных работников, инженеров, медицинских и других работников, связанных с научно-исследовательскими и медицинскими центрами, университетами, возвращенных в условиях европейской культуры и располагающихся как раз в Западной Европе, наряду с самыми благоустроенными районами США. Кроме того, развивающиеся страны, в том числе и Китай, превратились не только в резервуар дешевой мускульной рабочей силы, но и прошедших хорошую подготовку работников умственного труда.

События мирового кризиса, начавшегося в конце 2008 г., то утихающего, то вновь набирающего силу, могут многое изменить в этих взаимоотношениях. В этих условиях все

¹ Гобсон Дж. Империализм. Л., 1927, с.249 (Gobson J. Imperialism. L., 1900.)

страны пытаются найти новые ориентиры своего участия в международном разделении труда. Однако было бы наивно предполагать, что в запасе у Запада не осталось козырей: хотя бы в плане высоких технологий. Бурно развивающийся Китай в этом отношении по-прежнему зависит от Запада. Но не только что прошедшем съезде компартии Китая заявлено, что его развитие в ближайшие годы будет направлено на решение внутренних задач. Это и инновационная модернизация оборудования, и решение социальных проблем, в числе которых коренная болезнь постиндустриальной экономики – высокий уровень социального расслоения и удручающая бедность значительных слоев населения, решение экологических проблем, ставших весьма актуальной в связи с безоглядной индустриализацией.

Есть основания полагать, что и Россия отстывает от навязанной ей мировым сообществом и с готовностью подхваченной тогдашней ее элитой роли мирового нефтегазового донора, обратившись к модернизации оборонного комплекса. У ее союзников есть все основания продолжить деловые контакты, сложившиеся в прежние времена на этой ниве.

УДК 332.14: 331.5

Терон І.В.*

ВПЛИВ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ АРХІТЕКТУРИ МІЖНАРОДНОГО ТА МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ НА СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ

Українська економіка переживає період глибоких структурних перетворень, обумовлених посиленням процесів глобалізації й інтегрування індустріального суспільства в постіндустріальне. Глобалізація обумовлює трансформацію всієї системи економічних відносин, і кардинальних змін зазнають як макроекономічні пропорції та географічні масштаби діяльності, так і якісний склад її елементів. Нинішня еволюція світової економічної архітектури супроводжується розвитком системи міжнародного поділу праці та відповідною модернізацією соціально-трудова відносин (СТВ) у межах світової економіки. Серед основних чинників трансформації соціально-трудова відносин насамперед доцільно виділити наступні.

Зростання невизначеності попиту, диверсифікації ринків в усьому світі та темпу технологічних змін зумовило урізноманітнення виробничої діяльності, індивідуалізацію господарських зв'язків, появу такої нової організаційної форми, як мережеве підприємство, а також нових видів інтеграційних утворень — альянсів, стратегічних союзів, кластерів, системи аутсорсингу тощо, поширення гнучких виробничих систем у формах гнучкої спеціалізації та виробництва на замовлення на основі угод про співробітництво й субконтрактні відносини. По суті, впровадження глобального аутсорсингу дало початок ері нового міжнародного поділу праці, що нині охопив не лише сферу виробництва товарів, а і сферу виробництва послуг. При цьому розвинені країни переважно створюють попит на офшоринг, а країни, що розвиваються — пропозицію своєї території для офшорингу. Сучасний офшоринг набув нових якісних рис, найістотніша з яких — створення гнучкої системи організації й взаємодії між компаніями в глобальному масштабі, що якісно перетворює внутрішні бізнес-процеси компанії та дозволяє знижувати витрати виробництва (переважно за рахунок використання дешевої робочої сили) і забезпечувати доступ до нових ринків у країнах-постачальниках послуг. Відтак інтегровану, обумовлену домінуванням великих масових промислових виробництв, модель просторового функціонування ринку праці змінює нова, мережева модель просторової організації територій, яка визначає нові конкурентні домінанти суб'єктів господарювання, а отже, і локальних ринків праці та структуру самого простору розвитку СТВ.

І хоча можливості розвитку чинної української моделі СТВ практично вичерпані, вплив становлення нової архітектури глобального та регіональних ринків праці на українську економіку навряд чи буде безпроблемним, адже глобалізація але не скасовує механізмів і проблем ринкової економіки і сама по собі не спроможна забезпечити гуманізацію відносин між людьми та зростання якості СТВ і отже, залежить від ціннісно-соціальних контекстів. Понад те, проблемність СТВ може зрости, оскільки ринкові критерії в інфор-

* к.е.н., пров.наук.співр. Інститут демографії та соціальних досліджень ім.М.В.Птухи НАН України

маційному суспільстві перетворюються на всепроникаючі. За таких умов соціальні катаклізми, що опосередковують зміни структурно-функціональної та організаційно-ієрархічної цілісності та рівноваги світового та регіональних ринків праці, підсилюють його фрагментарність та дестабілізують СТВ, можуть виявитися вкрай гострими й небезпечними.

В Україні формується нова структура галузевого розподілу трудового потенціалу, відбуваються поступові структурні зрушення на ринку праці у напрямі переходу до нового, постіндустріального типу зайнятості. Однак ці зміни не супроводжуються зростанням продуктивності праці, що суперечить світовим тенденціям інтеграції в постіндустріальну економіку. В структурі світового господарства українська економіка все більшою мірою набуває сировинної орієнтації — у зв'язку з руйнуванням технологічних зв'язків між видобувними та обробними галузями, ціновими диспропорціями і низькою конкурентоспроможністю продукції певних галузей промисловості, а під впливом глобалізаційних процесів — у зв'язку зі зміною структури міграції робочої сили, збільшенням попиту на світових ринках на кваліфіковану робочу силу, міжкраїнними відмінностями в оплаті праці.

Світові глобалізаційні процеси й власні модернізаційні зміни в економіці України підсилюють регіональні диспропорції в структурі соціально-трудова відносин. На рівні внутрішніх регіонів мають місце як конвергенція за основними макроекономічними показниками, так і зростання контрастності розвитку. Так, дивергенція зафіксована між Києвом і областями, конвергенція — між промисловими Дніпропетровською, Донецькою й Запорізькою областями. Проведені розрахунки коефіцієнтів конвергентності виявили чотири типи вітчизняних регіонів: активного постіндустріального розвитку (м. Київ, Промислове Придніпров'я, Харківський і Одеський регіони); проблемні (периферійні зони Півдня і Сходу); депресивні (регіони Центральної України); ультрадепресивні (Кіровоградської, Херсонської, Тернопільської, Чернівецької області). Нині виразно окреслені такі чотири моделі розвитку регіональних ринків праці країни:

- відтворювальна інноваційно-інвестиційна — характерна для областей, що мають високий рівень інтегрованості економіки в сучасні глобальні мережні взаємодії. Одним з векторів сталого просторового розвитку СТВ в межах цієї моделі є концентрація ресурсів у напрямку формування нових високотехнологічних сегментів ринку праці, удосконалення соціальної інфраструктури та надання їй мобільності й гнучкості, екологізація сфери зайнятості;
- модель структурно-консервуюча, властива регіонам з відносно невисоким рівнем зовнішньо- і внутрішньоекономічної активності та інерційністю наявної структури виробництва. Перспективи інноваційної модернізації СТВ в умовах нестабільної глобальної динаміки детерміновані пошуком нових ніш на світовому ринку, формуванням сприятливого інвестиційного іміджу територій;
- спрощена торговельно-посередницька модель регіонів з високою залежністю параметрів економічного розвитку від експортної кон'юнктури, яка суттєво детермінує характер зайнятості даних регіонів, визначає певною мірою «дискретний» тип економічного розвитку регіонів;
- модель локалізованого розвитку найбільш дотаційних областей із найнижчим значенням індикаторів інтегрованості не лише в глобальну, але й у вітчизняну економіку.

Внаслідок поляризації економічного простору відбувається формування територій з розрідженим і концентрованим (ущільненим) економічним простором, що впливає на інтенсивність економічної активності населення й свідчить про зростання гетерогенності

економічного простору розвитку ринків праці регіонів України. Сприяє цьому й офшоринг ТНК, який на теренах регіональних господарських комплексів реалізований на умовах соціального демпінгу, що закріплює спеціалізацію депресивних та найбідніших територій на екологічно- й трудомістких застарілих виробництвах і отже — означає посилення економічної диференціації українських регіонів. Інтенсивне поширення масштабів соціального демпінгу в сфері праці одночасно сприяє вимиванню інтелектомістких робочих місць, які вимагають високої кваліфікації, та деіндустріалізації української економіки, скорочує обсяг податкових надходжень, що використовуються в інтересах усіх членів суспільства; обмежує платоспроможний попит суспільства, створює сприятливе середовище для формування безробіття, бідності, ексклюзивності окремих груп населення («нових бідних», «застійну» бідність, зони бідності), тобто для дестабілізації, руйнування якості розвитку трудового потенціалу за багатьма ознаками тощо.

З наведеним пов'язана така важлива новітня проблема СТВ, як «згортання» соціального простору, тобто втрата (або ліквідація) позицій, зайнятих економічними акторами ринку праці. Особливістю цього «згортання» є факт, що соціальний простір у кожному випадку конвертується у фізичний простір у формі викорінювання або депортації окремих осіб або груп населення, локалізації (звуження) їхньої життєвої активності в межах певного просторового ландшафту ринку праці. Логічним продовженням процесів «згортання» соціального простору функціонування ринку праці є своєрідне його «спустошення» - втрата діючих агентів, зниження щільності соціальних комунікацій ринку праці, їхнє спрощення й, зрештою, фізичне збезлюднення. Можна очікувати, що «згортання» соціального простору регіонів конвертується у фізичні втрати територій і нинішня ситуація позначиться новими територіальними диспропорціями як для України в цілому, так і для тих регіонів, де «згортання» соціального простору ринку праці йде найбільше інтенсивно.

Збільшення обсягів втрат трудових ресурсів, соціального й виробничого капіталу значної частини периферії, обмеження внутрішнього ринку міжрегіональним обміном між регіонами-«локомотивами росту» при символічній участі периферії можуть перевищити економічний ефект агломераційної економіки в регіонах-локальних центрах постіндустріальної модернізації, збільшити відтворювальні диспропорції й на ринку праці, і на ринку робочих місць, їхню взаємну збалансованість, порушивши в сукупності стабільність всієї національної соціально-економічної системи.

*Хмара М.П.**

РОЛЬ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ КЛАСТЕРІВ В ГЛОБАЛЬНОМУ ПОДІЛУ ПРАЦІ

Кластери є основою економіки всіх промислово розвинених країн світу. Вони підвищують продуктивність праці, прискорюють темпи впровадження інновацій на виробництві, сприяють конкурентоспроможності різних галузей економіки, не вимагають значних коштів та складаються з різних ініціатив, спрямованих на стимулювання учасників для співпраці. Мета створення кластера полягає у забезпеченні економічного розвитку та підвищенні конкурентоспроможності продукції або послуг його учасників на ринках. Створення високотехнологічних кластерів винятково важливо для переходу економіки на інноваційний шлях розвитку, що вимагає постійних контактів учасників інноваційного процесу, дозволяє коректувати наукові дослідження, дослідно-конструкторські розробки й виробничий процес. Така взаємодія має свої особливості, обумовлені корпоративними інтересами, які забезпечують інноваційну інтеграцію будь-яких організацій незалежно від їхньої величини.

У світовій практиці існують різні способи активізації інноваційного середовища в економіці країни, наприклад: формування розвинутої інноваційної інфраструктури (технопарки, бізнес-інкубатори, регіональні інноваційні фонди), створення мережі трансферту технологій, пряма й непряма фінансова підтримка інноваційних проектів, а також кластерний підхід при реалізації інноваційної політики. Існує безліч прикладів, які доводять, що в сучасній економіці основними учасниками конкурентної боротьби поступово стають не окремі підприємства, а кластери за участю малих, середніх та великих підприємств. У наш час популярність кластерного підходу така, що великі транснаціональні компанії при розміщенні виробництв вибирають за інших рівних умов ті регіони, у яких сформовані кластери постачальників.

Бізнес-середовище країн Європейського Союзу має певні вигоди від розвитку кластера та багато в чому залежать від особливостей останнього, але узагальнено переваги можуть складатися в зниженні витрат у поточній діяльності, підвищенні гнучкості й конкурентоспроможності при створенні нових продуктів, технологій, освоєння нових ринків. У свою чергу, підвищення ефективності діяльності підприємств кластера повинно збільшити базу оподаткування території, також відбувається покращення кадрової інфраструктури; з'являється інфраструктура для досліджень та розробок; знижуються витрати; з'являються можливості для більш успішного виходу на міжрегіональні й міжнародні ринки.

Переваги, які отримує регіональна влада при реалізації кластерного підходу, полягають в тім, що кластер дозволяє сфокусувати увагу на проблемах та перевагах економіки країни. Керівні органи кластерних установ, до яких входять представники владних структур, одержують доступ до різноманітної й концентрованої інформації про діяльність підприємств, стану даного сектора економіки, ринку трудових ресурсів, що істотно зменшує

* к.е.н., м.н.с., кафедра світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

обсяг аналітичної роботи, яка здійснюється органами влади, збільшуючи рівень її вірогідності. Що стосується бізнес-структур, то їх переваги пов'язані з істотним зниженням бар'єрів виходу на ринки збуту продукції й поставок сировини та матеріалів, робочої сили, зниженням витрат за рахунок ефекту масштабу, що проявляється при кооперації виробників та споживачів.

Кластер надає підприємцям нові можливості для систематизації виникаючих проблем, вибору шляхів їхнього подолання. Взаємодія з регіональною й муніципальною владою дозволяє знайти методи й кошти для вирішення тієї частини з них, які лежать у сфері компетенції регіону. Використовуючи вплив та авторитет кластера, бізнес та регіональна влада спільно можуть шукати шляхи найбільш ефективного просування своїх ініціатив через федеральні структури, включаючи підготовку законопроектів та лобіювання на федеральному рівні проходження регіональних та галузевих ініціатив. Таким чином, з кожним роком частка високотехнологічних підприємств у промислово розвинутих країнах збільшується.

Література

1. Гжебик М. Кластер як шанс розвитку області / Гжебик М., Каліщак Л. // Соц.- екон. пробл. сучас. періоду України. — 2008. — Вип. 3. — С. 393-400.
2. Ковальова Ю.М. Механізм регулювання соціально-економічного розвитку регіону на основі формування кластерів / Ковальова Ю.М. // Актуал. пробл. економіки. — 2008. — № 4. — С. 179-187.
3. Ларина Н.И. Региональные кластеры и территориально-производственные комплексы как форма территориальной организации производства / Ларина Н.И. // Регион: экономика и социология. - Новосибирск, 2007. - №4. - С. 126-138.

Гасанов М.М.*

РОЛЬ БАНКІВ У ВІДНОВЛЕННІ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Питання фінансової стабільності є особливо актуальним, адже сьогодні довіра до фінансової системи є надзвичайно крихкою. МВФ вже неодноразово змінював свої прогнози відносно темпів економічного розвитку. Подібна ситуація склалася восени 2012 року, коли представники МВФ заявили, що фонд офіційно знизив прогноз зростання світової економіки у 2012-2013 роках. Так, очікується, що в 2012 році світовий ВВП може зрости на 3,3% (нижче раніше очікуваних 3,5%), а в 2013 – на 3,6% (тоді, як 3,9% були початковим орієнтиром). При цьому МВФ наголошує, що Єврозону очікує спад ВВП на рівні 0,4% у поточному році, а у наступному – невелике зростання у 0,2% [2].

Остання доповідь МВФ отримала назву «Відновлення довіри та впровадження реформ» [2]. На думку МВФ, основною проблемою є те, що незважаючи на певні кроки та початкові реформи, подібні заходи часто не мають чіткої направленості та не призводять до створення нової фінансової архітектури – більш безпечної та більш ефективної. Тут мається на увазі, в першу чергу, реформування банківського сектору. На думку аналітиків, банківським структурам необхідно зробити акцент на створенні інноваційних фінансових інструментів для підвищення прозорості цього сектору, а також дотримання положень «Базель 3» щодо утримання високих буферних запасів капіталу та ліквідності. Подібні кроки, разом з підтримкою процентних ставок на низькому рівні, дозволять уникнути нових потрясінь, принаймні у короткостроковій перспективі.

Ще одним важливим кроком має стати створення пруденціальних нормативів для небанківських фінансових організацій. Метою цього є два основні аспекти: по-перше, знизити рівень ризику, зокрема системного; по-друге, обмежити вплив «тіньових» інституцій. Більш прості організаційні структури дозволять підтримати ті фінансові організації, які складають основу поточної фінансової системи [3].

Таблиця 1.
Фази запровадження стандартів капіталу та ліквідності
(У відсотках, зменшення вказує на перехід всі дати вказані станом на 1 січня)

<i>Частка позикових коштів</i>	2011-2012		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
	<i>Наглядний моніторинг</i>		<i>Поетапне впровадження 2013-2017 рр. Прискорення з 2015 р.</i>					<i>Перехід до колонки 1</i>	
<i>Мінімальне загальне співвідношення власного капіталу</i>			3,5	4,0	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5
<i>Буферний капітал</i>						0,625	1,25	1,875	2,5

* аспірант Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Частка позикових коштів	2011-2012		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
	Наглядовий моніторинг		Поетапне впровадження 2013-2017 рр. Прискорення з 2015 р.				Перехід до колонки 1		
Мінімальний загальний капітал плюс буферний капітал			3,5	4,0	4,5	5,125	5,75	6,375	7,0
Перехід до в і д р а х у в а н ь включаючи обсяги п е р е в и щ у ю ч і відкладені податкові активи				20	40	60	80	100	100
Мінімальний капітал 1 рівня			4,5	5,5	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
Мінімальний сукупний капітал			8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0
Мінімальний сукупний капітал плюс буферний капітал			8,0	8,0	8,0	8,625	9,25	9,875	10,5
І н с т р у м е н т и капіталу 2 рівня, які більше не належать до 1 рівня			Поетапне 10-річне впровадження з 2013 року						
П о к р и т т я ліквідності	Початок періоду спостереження			Запровадження мінімальних стандартів					

Джерело: [2]

Питання щодо токсичних активів все ще залишається відкритим. МВФ дає доволі песимістичний прогноз – до кінця 2013 року європейські банки повинні скоротити баланси на \$2,8 трлн (оптимістичний варіант) або навіть на \$4,5 трлн (песимістичний варіант). Це пов'язано із заходами регуляторної політики і може викликати подальший спад кредитування. Втім, пізніше прогноз МВФ був скоректований: у квітневому звіті ці показники склали \$2,6 трлн та \$3,8 трлн відповідно. Банківські системи Греції, Кіпру, Ірландії, Італії, Португалії та Іспанії можуть сильно постраждати від подібних заходів. Вже зараз економісти МВФ говорять про відтік капіталу з периферійних країн Єврозони у більш економічно стабільні держави. В результаті реалізації вищезазначеної політики обсяг кредитування на європейській периферії взагалі може скоротитися на 9%.

Саме тому основний вихід – це реалізація з боку провідних світових економічних інституцій продуманих реформ, яких, на жаль, зараз бракує. Пропозиції МВФ представляють собою значне поліпшення якості та кількості капіталу у порівнянні з докризовою ситуацією (див. Табл.1). Так, звичайні акції будуть становити велику частку капіталу і, тим самим, дозволять більше абсорбувати збитки. Зокрема, відповідно до існуючих стандартів, потрібно збільшити з 2 до 4,5 відсотків буфер збереження капіталу, що обмежить

ризика банків. Крім того, суми нематеріальних активів і активів, які можуть бути включені у капітал, буде обмежено до 15 відсотків. Прикметно, що фази механізму були розроблені, щоб дозволити банкам перейти на ці більш високі стандарти в основному через обмеження прибутку.

З стабілізацією і відновленням світової фінансової системи пов'язані поступова відмова від нематеріальних активів без перехідного періоду [1]. Це призведе до підвищення стійкості банківського сектора для покриття будь-яких майбутніх потрясінь, які можуть виникнути. На наш погляд, в рамках базового сценарію, і виходячи з перспектив розвитку світової економіки, доречно передбачити можливі виключення всіх нематеріальних активів з капіталу, що скоротить період впровадження і зменшить надмірний тиск на банківську систему і економіку в цілому.

Література

- 1) Мировая финансовая система после кризиса. Оценки и прогнозы / Ответственный редактор В.Р.Евстигнеев. – М.: Маросейка, 2009. – 220 с.
- 2) Global Financial Stability Report [Electronic resource] / E.-M.Truman. – Mode of access: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2012/02/index.htm>.
- 3) Backus D. Global 'Imbalances' and the Crisis [Electronic resource] / D. Backus, T. Cooley – Mode of access: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703652104574652230174885724.html>.

Данилова Ю.Ю.*

РОЛЬ ОФШОРНИХ БАНКІВСЬКИХ ЗОН У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Характерною рисою сучасних міжнародних економічних відносин є глобалізація економіки та посилення розвитку інтеграційних процесів. У цих умовах дедалі більшого значення набувають офшорні зони, у тому числі банківські зони, які прийнято розглядати як фінансові центри, де кредитні установи здійснюють операції з нерезидентами, в іноземній для даної країни валюті. Зростання ролі офшорних банківських зон можна пояснити, по-перше, мінімальним офіційним регулюванням, і особливо практично відсутністю податків та контролю за операціями, що там проводяться.

Якщо говорити про вплив офшорних банківських зон на фінансову систему ЄС, то слід зазначити, що незважаючи на низку заходів, що спрямовані на зменшення ролі таких зон на діяльність європейських компаній (наприклад Закон «Про боротьбу з відмиванням злочинних грошей», в якому були враховані побажання ФАТФ та рекомендації ЄС, що знайшли своє відображення в Директивах № 2560/2001 та № 1781/2006: починаючи з 1 січня 2007 року банки ЄС не мають права приймати платежі, в яких номер рахунку не відповідає стандартам IBAN, а саме офшорні банки уникали цих стандартів), багато країн ЄС співпрацюють з офшорними зонами. Так, у Європі до найбільших країн-офшорів належать острови Ла-Маншу: Мен, Джерсі, Гернсі, Сарк, Гібралтар; карликові країни – Ліхтенштейн, Андорра, Монако.

Такі острови як Гібралтар, Мен і Мадейра, то вони характеризуються значно спрощеним процесом реєстрації компанії, повною відсутністю податків та звітності, а також конфіденційністю. Також дуже популярний острів Мен, де офшорні компанії платять лише фіксоване мито (табл. 1). Для порівняння, у штаті Делавер, США – найнижча вартість реєстрації офшору – від 1 тис дол. США. При цьому, якщо компанія веде бізнес за межами США, то фактично звільняється від сплати податків і звітування.

Таблиця 1
Показники основних європейських офшорних центрів у 2010 році

Показники	Андорра	Гібралтар	Гернсі	Мен	Джерсі	Ліхтенштейн	Мадейра	Монако
Населення	65,939	27,649	58,681	71,714	85,2	32,491	261,8	29,972
ВВП, млрд. дол. США	21,645	18,94	32,054	21,383	26	53,57	9,145	27
Банківські депозити, млрд. дол. США	8,1	9,1	132	43,6	211,9	19,3	2,9	43,3

* аспірантка кафедри Міжнародних економічних відносин і світового господарства Інституту Міжнародних Відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Показники	Андорра	Гібралтар	Гернсі	Мен	Джерсі	Ліхтенштейн	Мадейра	Монако
Активи компаній по управлінню активами, млрд. дол. США	н.д.	н.д.	48,5	7,9	155,7	80,9	н.д.	39,6
Активи страхових компаній, млрд. дол. США	н.д.	0,4	14,4	29,6	0,9	0,2	н.д.	н.д.
Активи офшорних компаній, млрд. дол. США	н.д.	8,8	15,453	41,747	35	80	5,931	н.д.
Кількість банків	6	18	76	60	70	16	41	40

Джерело: [3]

У Джерсі найбільш розвинутою сферою діяльності є банківський сектор. Банківські депозити тут складають майже 212 млрд. дол. США. На другому місці Гернсі і Острів Мен з 132 і 44 млрд. дол. США відповідно. Що ж стосується діяльності компаній по управлінню активами, то їх активи у Джерсі склали 156 млрд. дол. США. Ліхтенштейн також користується популярністю серед цих компаній, їх активи у 2010 склали 81 млрд. дол. США. Страхова діяльність також представлена у більшості зазначених офшорних центрів. Беззаперечним лідером за обсягом активів страхових компаній є Острів Мен з майже 30 млрд. дол. США.

Що ж стосується доступних даних, щодо активів офшорних компаній, то тут можна виокремити майже всі центри окрім Андорри, яка приховує таку інформацію. Так, за даними VCG активи Ліхтенштейна у 2010 склали – 80 млрд. дол. США; Острів Мен – 41,7 млрд. дол. США; Джерсі – 35 млрд. дол. США; Гернсі – 15,5 млрд. дол. США; Гібралтар і Мадейра по 8,8 і 5,9 млрд. дол. США відповідно. Щодо податків, то їх тут сплачують, але за дуже низькими ставками (наприклад, у Андоррі від 0-12%, у Ліхтенштейні – від 7 до 20%). Розміщення офшорів поблизу головних фінансових центрів і потоків руху капіталу сприяло їх перетворенню в потужні розподільні центри глобальних фінансових потоків. Одночасно завдяки Інтернету і сучасним засобам зв'язку багато «пізніх» офшорів вже не настільки прив'язані до світових центрів ділової активності як їх попередники.

До речі, одним з найбільшим неофіційних офшорних центрів Євросоюзу вважається Кіпр. Так, 9-го листопада між Україною і Кіпром була підписана угода, яка виключає подвійне оподаткування між цими країнами. У зв'язку з цим, багато фахівців відзначають, що тепер Кіпр втратив свій статус офшорної зони для українського бізнесу.

Діяльність офшорних банківських центрів сприяє створенню доданої вартості, це стає очевидним при оцінці ВВП на душу населення. Згідно з попередніми оцінками за 2011 рік, у країнах-членах Європейського Союзу ВВП на душу населення у вигляді купувальної здатності варіюється від 45% (Болгарія) до 274% (Люксембург). Так, найвищий рівень ВВП в ЄС зафіксовано в Люксембурзі. В Італії та Іспанії ВВП на душу населення перебував на рівні середнього показника в ЄС.

Позитивний вплив офшорів на європейську банківську систему проявляється, по-перше, у сприянні активізації різноманітних транскордонних фінансових потоків і прискоренню обороту фінансових активів у міжнародному масштабі, по-друге, у забезпеченні

розвитку європейського фінансового ринку, по-третє, у створенні умов для диверсифікації інвестицій, розширенні доступу до кредитів і кращої локації капіталу; по-четверте, усприяння зниження загального податкового тягаря і таким чином у стимулюванні економічної активності; по-п'яте у зменшенні ризику експропріації для інвесторів і кращому забезпеченні прав власності, що в свою чергу може згенерувати більш високий економічний ріст; по-шосте, у підвищенні конкурентоспроможності європейських компаній і фірм, які отримують можливість проводити більш гнучкі стратегії розвитку, особливо в порівнянні з гравцями, які не використовують офшорні схеми.

Серед негативних сторін присутності офшорів в європейській банківській системі можна зазначити недобросовісну податкову конкуренцію, що забирає доходи певних країн, спрямовуючи їх до офшорів;сприяння відтоку капіталу;підтримка та зростання тіньової економіки; скорочення зайнятості в країнах-донорах;отримання невинуватених переваг окремими компаніями, що використовують офшори, перед іншими економічними гравцями, які не застосовують подібні стратегії;вплив на соціальну ситуацію в країнах-донорах, пов'язаний з негативною оцінкою громадської думки стосовно відходу від податків за допомогою офшорів.

Список використаних джерел:

1. McCann H. OffshoreFinance. Cambridge: CambridgeUniversitiPress, 2010.
2. PayingTaxes 2008. TheGlobal Picture. PriceWaterhouseCoopers. TheWorldBank. 2007.
3. ReportoftheWorkingGrouponOffshoreCenters // TheFinancialStabilityForumwebsite / FinancialStabilityForum. — 2011, April 5. — 71 p. — <http://www.fsforum.org>.

*Константинов П.В.**

МОДЕЛЮВАННЯ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ МАРКЕТИНГОВОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню особливостей формування маркетингової інноваційної стратегії енергетичного комплексу України.

Ключові слова: маркетингова стратегія, маркетингова інноваційна стратегія, енергетика, енергетичний комплекс, інноваційні напрями.

Статья посвящена исследованию особенностей формирования маркетинговой инновационной стратегии энергетического комплекса Украины.

Ключевые слова: маркетинговая стратегия, маркетинговая инновационная стратегия, энергетика, энергетический комплекс, инновационные направления.

The article is devoted research of features of forming of marketing innovative strategy of power complex of Ukraine.

Key words: marketing strategy, marketing innovative strategy, energy, power complex, innovative directions.

Постановка проблеми. Енергетичний комплекс є однією з ключових, стратегічно важливих галузей економіки, розвиток якої є пріоритетом в функціонуванні національного господарства. Тільки випереджаючий та динамічний розвиток енергетики може дати необхідний імпульс для стабільного росту промислового потенціалу та якості життя. Особливої уваги сьогодні заслуговують питання нарощування енергетичного потенціалу, будівництва нових та модернізації діючих енергетичних об'єктів. В цьому аспекті важливого значення набуває інноваційна стратегія розвитку промисловості, яка повинна здійснюватися на основі поєднання науково-технічної, виробничої та фінансової сфер. З урахуванням інтелектуального, виробничого і науково-технічного потенціалу країни до пріоритетних інноваційних видів промислової діяльності віднесено, зокрема, ресурсозберігаюче устаткування та вдосконалення традиційних технологій промислового виробництва - устаткування для видобутку вугілля з крутих і тонких пластів, способи утилізації метану з вугільних родовищ; модернізація енергоблоків теплових електростанцій з підвищенням їх ефективності та екологічної безпеки; енергоекономічні джерела світла та системи освітлення; впровадження ресурсозберігаючих, енергозберігаючих та екологічно чистих технологій.

Аналіз останніх публікацій. Проблематика формування, функціонування та раціонального розвитку енергетичних ресурсів є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед останніх досліджень, що стосуються специфіки

* аспірант Національного технічного університету України «КПІ»

розвитку паливно-енергетичного комплексу України необхідно виділити Віхарєва Ю.О., Гінайло В.О., Гончарова Ю., Данько М. С., Долгорукова Ю., Жовтянського В.А., Іванур Р., Єгорову В., Кононенко І.К., Пабата А., Шидловського А.К. та ін.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні моделей розвитку маркетингової інноваційної стратегії енергетичного комплексу України.

Виклад основного матеріалу. Державну політику розвитку внутрішнього ринку необхідно формувати з урахуванням можливостей повного енергозабезпечення країни. На сьогодні рівень споживання первинних паливно-енергетичних ресурсів на одиницю валового внутрішнього продукту значно вищий, ніж у розвинутих країнах світу. Дуже високою залишається енергетична складова частини собівартості промислової продукції. Останніми роками на темпи зниження енергоємності ВВП впливають такі чинники: а) невідповідність тарифів і цін на енергоресурси витратам на їх виробництво; б) економічні ризики, пов'язані з функціонуванням природних монополій; в) споживання енергоресурсів за відсутності приладів обліку; г) високий рівень втрат енергоресурсів при їх передачі та споживанні; д) стан погашення взаємної заборгованості на оптовому ринку електроенергії та інших ринках енергоресурсів; е) низький рівень впровадження енергоефективних технологій та обладнання; ж) високий рівень фізичної зношеності технологічного обладнання в усіх галузях національної економіки. Все це вимагає побудови організаційної моделі раціонального розвитку маркетингової інноваційної стратегії. Кінцевою метою реалізації зазначеної стратегії є забезпечення політики енергозбереження та підвищення енергоефективності виробництва, спрямованої на збільшення питомої ваги новітніх енергозберігаючих технологій і зростання ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів, а отже, зменшення до 2015 року порівняно з 2008 роком на 20 відсотків енергоємності валового внутрішнього продукту і виробництва відповідних видів продукції. До основних напрямів підвищення енергоефективності виробництва слід віднести наступні:

- підвищення енергоефективності та коефіцієнта корисної дії енергетичного та технологічного обладнання, машин, механізмів;
- підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів шляхом посилення режиму економії та вдосконалення системи їх обліку;
- впровадження матеріало- та енергозберігаючих, безпечних і екологічно чистих технологій, насамперед в енергоємні галузі промисловості та галузі, внаслідок діяльності яких забруднюється навколишнє природне середовище;
- збільшення кількості відновлюваних джерел енергії, що використовуються [4];
- запровадження механізмів економічного стимулювання, реконструкції, модернізації та будівництва нових виробничих об'єктів із застосуванням енерго- та ресурсозберігаючих технологій;
- адаптація національного законодавства у сфері енергоефективності та енергозбереження до законодавства ЄС.

Реалізація зазначених напрямів потребує формування на рівні підприємств, корпорацій, регіонів та міністерств енергоекологічних проектів і програм, що сприятиме поліпшенню стану середовища життєдіяльності людини, економії природно-ресурсного потенціалу, залученню у господарський оборот різноманітних видів відновлюваних джерел енергії.

Одним із головних напрямів інноваційної діяльності не тільки в ПЕК а і всій економіці держави повинно стати значне підвищення енергоефективності та енергозбереження. При цьому стимулюючим чинником технологічного переоснащення української економіки взагалі та ПЕК має стати практичне втілення Державної програми енергозбереження.

Таким чином, можна сформулювати головне завдання програм інноваційної діяльності в ПЕК як - створення оптимального паливно-енергетичного балансу держави. Це завдання, на наш погляд, передбачає три головних складових, а саме:

1. Зменшення питомих, а згодом і загальних, витрат паливно-енергетичних ресурсів для забезпечення сталого економічного розвитку держави, яке повинно включати програми підвищення ефективності енерговиробництва та використання енергії (крім того ці програми багато в чому пов'язані з поліпшенням екологічного становища в Україні) [1].

2. Збільшення частки споживання вугілля та електроенергії АЕС за рахунок зменшення частки використання газу, яке передбачає такі головні напрями:

о підвищення продуктивності праці (технічне переоснащення вугільної галузі, створення та використання сучасної гірничої техніки, забезпечення високої безпеки робіт, використання сукупних продуктів видобутку вугілля та інші);

о розробка та впровадження новітніх технологій спалювання вугілля та технічне переоснащення ТЕС;

о створення власного ядерно-паливного циклу;

о покращення соціально-побутових умов роботи енергетиків і особливо вугільників, створення нових робітничих місць.

3. Зменшення долі імпортованих паливно-енергетичних ресурсів та збільшення долі власних енергоресурсів, пошук та реалізація виробництва енергії використовуючи новітні відновлювані джерела енергії.

Інноваційним процесам належить визначальна роль в економіці держави взагалі та в енергетичному секторі зокрема. Сьогодні інноваційний напрям розвитку є базовою стратегією для бізнесу, де знання разом з соціальним капіталом створюють конкурентні переваги окремих країн та регіонів в більшому ступеню ніж їх природні ресурси. Інноваційні процеси стають головним джерелом економічного зростання, особливо в контексті сучасної парадигми сталого розвитку та обмеженості природних ресурсів (в тому числі і енергетичних). Таким чином, в дійсний час, інші резерви розвитку окрім якісних технологічних та організаційних змін знайти важко. Головна роль у втіленні саме такого шляху розвитку безумовно належить державі особливо в енергетиці, де є значна частка природних монополій. Разом з цим повністю використати закладений інноваційний потенціал не завжди вдається.

Аналіз стану паливно-енергетичного комплексу України і основних положень "Енергетичної стратегії України на період до 2030 року" дозволяють нам визначити передумови відродження ПЕК країни, використання яких гарантує високий рівень ресурсної забезпеченості енергетичної безпеки держави без залучення зарубіжних енергетичних ресурсів. До виявлених передумов в першу чергу слід віднести:

- наявність в Україні розвіданих запасів власних горючих корисних копалин, достатніх для повного забезпечення країни енергетичною сировиною, що є базисом для радикальної зміни структури споживання органічного палива, де визначальне місце повинно займати вугілля, далі атомна енергетика, нафтогазовий комплекс, гідроресурси та інші повновлювані джерела;

- становлення ринкових відносин, що надають повну свободу підприємству і пряму зацікавленість в отриманні очікуваного прибутку на вітчизняних підприємствах від активізації діяльності всіх учасників розвідки, видобутку, збагачення, диверсифікації та використання енергетичних ресурсів;

- суттєвий резерв енергозбереження практично у всіх галузях видобутку палива;

- наявність необхідних кадрів вищої кваліфікації з метою дослідження, видобування горючих корисних копалин, їх збагачення, отримання з них за допомогою нових техно-

логічних процесів рідких і газоподібних видів енергетичних ресурсів для покриття дефіциту природного газу та нафти в країні [2].

Для підвищення рівня ресурсної забезпеченості енергетичної системи України без постачань зарубіжних енергоресурсів реструктуризація вугільної промисловості, як складової частини вдосконаленого державного організаційно-економічного механізму управління ресурсним забезпеченням енергетичної безпеки країни повинна вирішити дві основні проблеми за допомогою інноваційно-інвестиційного підходу до розвитку цієї галузі, суть якого полягає в створенні державою таких законодавчих умов активізації залучення інвестицій для реалізації інноваційних процесів, які гарантують не тільки їх збереження, а й постійно зростаючий прибуток у будь-якій економічній ситуації країни.

До першої проблеми належить необхідність повністю забезпечити потребу національного господарства країни в енергоресурсах і створення нових робочих місць за допомогою повнішого використання вітчизняних потенційних розвіданих горючих корисних копалин, модернізації та технічного переозброєння вугільних підприємств, застосування нових технологічних процесів видобутку палива, будівництва нових шахт і розрізів та створення мегаоб'єднань (компаній) [5].

Одночасно у міру підвищення обсягу видобутку вугілля, тобто вирішення першої проблеми, зниження його собівартості і зростання прибутку на великих об'єднаннях вирішуватиметься інша проблема - проблема зайнятості працівників, які звільняються з безперспективних малопотужних вугільних підприємств, які поступово виводяться з експлуатації та мають застарілу техніку і технологію, зношений шахтний фонд, низьку потужність пластів та їх глибоке залягання, низьку якість вугілля і високу собівартість за рахунок коштів держави, що надходять від вугільних об'єднань.

Досвід США та країн ЄС свідчить, що лібералізація електроенергетичних ринків не передбачає чітких параметрів за оптимальною кількістю та структурою енергогенеруючих потужностей, які відповідають вимогам надійності та забезпечують резерв потужності в енергосистемі. Зростання цін на електроенергію, а також ускладнення режимів енергопостачання і енергоспоживання не сприяють припливу інвестицій до необхідного рівня. У багатьох європейських країнах виникли складнощі з інвестиціями, насамперед для створення резерву потужності. У докризовий період в Іспанії, всупереч загальному зростанню встановленої потужності на 8%, реальний резерв зменшився на 4%. Великобританія наростила потужності на 13%, що дало змогу збільшити резерв лише на 1%, а Ірландія — на 36 і 21%, відповідно. У результаті в країнах Європи різниця між фактичними і нормативними резервами потужності може скоротитися до 15% від нормативних, а загальний дефіцит — досягти 6,7 ГВт, що збільшить потреби в імпорті електроенергії [8].

Інтеграційні прагнення України зобов'язують враховувати світову практику. Для нас звична державна монополія, а за умов лібералізації енергетичних ринків і передачі більшості енергоактивів у приватну власність регуляторна роль держави слабшає. Контроль за ефективністю та надійністю їхнього функціонування поступово переходить до неурядових організацій.

Прикладом цього є створення Європейського енергетичного співтовариства, сформованого на основі суб'єктів ринків електроенергії та газу країн Південно-Східної Європи. Його мета - збільшення інвестицій в енергопотужності, підвищення надійності енергопоставок з допомогою впровадження норм і стандартів енергополітики ЄС. З іншого боку, ефект «пулу» (перерозподіл навантажень між енергосистемами країн — членів співтовариства і згладжування пікових навантажень) дає можливість знизити потребу в інвестиціях у секторі виробництва і передачі електроенергії. Відповідно до «Дослід-

ження інвестицій в енергогенерацію», проведеного Світовим банком, подібний ефект до 2018 року може становити 3 млрд. дол.

Інший приклад. У 2008 році за дорученням 42 компаній — операторів систем передачі електроенергії з 34 європейських країн створено асоціацію «Європейська мережа операторів систем передачі електроенергії» (ENTSO-E). Мета її діяльності — зміцнення співробітництва на європейському ринку електроенергії в сфері технічного розвитку, координації систем управління та узгодженості концепцій діяльності операторів мереж, усунення технічних проблем, забезпечення надійного функціонування електромереж [8].

Зауважимо, що вступ України до Європейського енергетичного співтовариства та курс на приєднання до ENTSO-E підвищує ефективність і надійність функціонування вітчизняних енергоринків. Сприятливі зміни очікуються в результаті впровадження більш прозорих і досконалих правил гри, підвищення ефективності роботи та інвестиційної привабливості суб'єктів ринкової діяльності, відкриття європейського ринку електроенергії для імпорту додаткових обсягів електроенергії.

За умов задекларованого роздержавлення паливно-енергетичного комплексу вибір енерготехнологій в Україні визначатиметься економічною доцільністю, технічною можливістю та екологічними вимогами. Економічна доцільність прораховується шляхом порівняння питомих капітальних і експлуатаційних витрат, витрат на паливо та резервування, а також вартості забезпечення екологічних вимог.

Слід відмітити, що світові пріоритети розвитку окремих енерготехнологій (своєрідна мода на виробництво будь-якого виду енергії) не зумовлюють вибору нашої країни. Так, ринок квот викидів парникових газів в Україні поки що істотно не впливає на тенденції розвитку електроенергетики, тоді як у країнах ОЕСР це один із потужних стимулів для скорочення споживання вуглецевої інтенсивних видів палива та утилізації викидів двоокису вуглецю.

Найближчим часом ситуація може змінитися через зобов'язання, взяті Україною при інтеграції в міжнародні об'єднання в енергосфері, особливо з урахуванням підготовки плану імплементації Директиви 2001/77/ЄС про сприяння використанню енергії, виробленої з відновлюваних джерел, на внутрішньому ринку електроенергії, а також зобов'язання з імплементації до 2018 року Директиви 2001/80/ЄС про встановлення граничного рівня викидів деяких забруднюючих речовин в атмосферу великими установками спалювання, що безпосередньо стосується теплової енергетики [3].

Потреба в значному початковому капіталі та висока вартість кредитів в Україні гальмують інвестиційні можливості навіть великих енергокомпаній при будівництві великих об'єктів енергетики або комплексній їхній реконструкції. Адже багато видів альтернативної енергетики майже не розвиваються без держдотацій, пільг і «зеленого» тарифу.

Порівняння капітальних витрат і собівартості електроенергії при сучасних цінах на паливо допомагає зробити висновок, що серед традиційних енерготехнологій найбільш перспективними є екологічно чисті вугільні та газотурбінні технології з високими маневреними характеристиками. Також виправдовують себе заходи, спрямовані на подовження експлуатації АЕС і підвищення енергоефективності. Оцінюючи вартість електроенергії атомних електростанцій, важливо враховувати значні витрати на виведення їх з експлуатації.

Сьогодні в країнах Європи інвестиційна привабливість проектів у сфері енергоефективності найчастіше вища, ніж у сфері енергогенерації. Навіть у Росії (де за наявності власної сировинної бази ПЕК — на інвестиційному полі поки що все навпаки) зроблено ставку на енергоефективність. Зокрема, у проекті концепції комплексного енергетичного

розвитку до 2020 року, розробленого ВАТ «ВНДПенергопром», потенціал вивільненої в результаті економії пікової електричної потужності оцінюється в 13 ГВт. При цьому оптимізація систем теплопостачання дасть змогу вивільнити до 50 млн. тонн умовного палива, половини якого достатньо для забезпечення виробництва електроенергії на ТЕЦ сумарною потужністю 30 ГВт.

Зазвичай, освоєння відновлюваних джерел енергії просувається за рахунок інвестиційних коштів приватного капіталу, але потребує і державної підтримки. В Україні це підтверджується динамікою кількості підприємств, які одержали дозвіл на використання

Ставка «зеленого» тарифу в Україні загалом значно перевищує витрати на виробництво електроенергії з відновлюваних джерел. Так, для енергії з біомаси на лютий 2011 року встановлено ставку в розмірі 1,35 грн./кВт•год за орієнтовної собівартості 0,59 грн./кВт•год, для малих ГЕС — 0,84 і 0,47 грн./кВт•год, відповідно. А для сонячної та вітрової електроенергії створено зелену вулицю: встановлено тарифи в розмірі 5,05 і 1,23 грн./кВт•год за орієнтовної собівартості 1,18 і 0,38 грн./кВт•год (відповідно, забезпечують відчутний стимул для розвитку цих видів енерговиробництва). Водночас немає окремої категорії «зеленого» тарифу для електроенергії з біогазу. Відповідно до чинного законодавства України, біогаз до біомаси не належить, хоча в багатьох країнах (зокрема, у Японії та Німеччині) такому виду енергетики надаються преференції [7].

Практика запровадження «зеленого» тарифу та інших преференцій для ринку відновлюваної енергетики в Україні зумовила потребу розрахунку альтернативного базового сценарію моделі TIMES-Україна. Такий альтернативний прогноз передбачає використання частини економічно доцільного потенціалу відновлюваних джерел енергії.

Роль електроенергії, виробленої з використанням відновлюваних джерел енергії, двояка. Наприклад, електроенергію ВЕС або малих ГЕС можна успішно продавати в мережу. А використання енергії біомаси та енергії сонця більш доцільне для задоволення локальних потреб в електроенергії, оскільки створення великих генеруючих об'єктів на цих видах енергії не завжди виправдане з погляду їх технічних і вартісних характеристик.

Висновок. Таким чином, в Україні поки що немає підстав розглядати нетрадиційні та відновлювані джерела енергії як істотну заміну традиційним джерелам енергії в електроенергетичному балансі країни. Водночас доцільно підтримувати і стимулювати використання такої енергії на регіональному рівні з огляду на територіальні особливості та наявність місцевих ресурсів. Такий цілеспрямований розвиток регіональної енергетики, а також належна увага розвитку традиційної енергетики та вітчизняного котло- і турбобудування разом із підвищенням ефективності використання всіх можливих джерел енергії не тільки підсилить повноту та надійність енергопостачання, а й підготує вихід енергетичної галузі країни на новий виток розвитку.

Використана література:

1. Данько М. Інноваційний потенціал у промисловості України // Економіст / Данько М. – 2005. – № 10. – С. 26–32.
2. Надєїн І. Україна використовує свій потенціал у відновлювальній енергетиці на 2% / Надєїн І. // Україна Business . - №46-47. – 21 жовтня, 2010. – С.5.
3. Пабат А. Економічні та інноваційні чинники розвитку національного енергетичного комплексу // Економіст / Пабат А. – 2007. – №2. – С.36-38.
4. Потенціал впровадження відновлювальних джерел енергії в Україні. / Електронний ресурс : режим доступу : <http://solarpol-ua.com.ua/ukr/news/5/>

5. Чеберкус Д. Системні підходи до державного регулювання інноваційного розвитку України в умовах глобалізації // Економіст. – 2007. – №9. – С.4-6.
6. Шидловський А.К., Віхарєв Ю.О., Гінайло В.О. Енергетичні ресурси та потоки. К.: Українські енциклопедичні знання. – 2003. – 427 с.
7. Електронний ресурс : режим доступу : <http://www.uavatp.org/>.
8. Електронний ресурс : режим доступу : <http://mpe.kmu.gov.ua>

*Косьміна В.В.**

«ЕФЕКТ ПЕРЕЛИВУ» ЯК МЕХАНІЗМ НЕПРЯМОГО ВПЛИВУ ТНК НА ЕКСПОРТ НОВИХ ІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇН АЗІЇ

В 2011 році новий приплив прямих іноземних інвестицій в країни Східної та Південно-Східної Азії досягнув рекордного рівня - 336 млрд. дол. На зазначені економіки (більша частина яких входить в групу нових індустриальних країн) припадає половина нових ПІІ в країнах, що розвиваються, що були здійснені в 2011 році. Значне місце ТНК займали в експорті країн регіону – на них припадало 31 % експортних поставок із цих країн. Наприклад, майже половина промислового експорту Малайзії припадала на підприємства ТНК, в Сінгапурі питома вага іноземних компаній в експорті складала 38%, на Тайвані – 17 %, в Південній Кореї – 15%.

Крім прямого впливу на розвиток промислового експорту, приплив ПІІ в країну неминуче створює так званий ефект «переливу» (ефект дифузії) знань, технології, досвіду та моделей ведення бізнесу. Механізм ефекту дифузії включає декілька важливих каналів непрямого впливу ТНК на зростання експорту країни – канал демонстрації (копіювання), канал міжфірмової міграції робочої сили, канал конкурентного впливу та канал впливу прямих та зворотних зв'язків.

Перший канал цього механізму виникає тоді, коли місцеві компанії просто копіюють операції ТНК. Вони починають виробляти аналогічні товари і застосовувати схожі маркетингові схеми, повторюють бізнес поведінку іноземних фірм та впроваджують аналогічні організаційні та управлінські структури. Така модель поведінки місцевих фірм отримала назву «демонстраційного ефекту». Чим більший приплив ПІІ відбувається в країну та триваліший період їх функціонування, тим сильніше спостерігається такий демонстраційний ефект.

Другий канал механізму ефекту переливу виникає внаслідок неминучого руху робочої сили між підприємствами іноземних компаній та місцевими фірмами. Такий рух відбувається як в прямому (від ТНК до місцевих фірм) так і зворотньому (від місцевих фірм до ТНК) напрямках. Позитивний побічний ефект ПІІ на експорт пов'язаний перш за все із міжфірмовою мобільністю робочої сили в прямому напрямку.

Конкуренція підприємств ТНК та місцевих фірм також породжує потенційний канал механізму ефекту переливу. Він включає два аспекти. Перший аспект охоплює негативний вплив експортно зорієнтованих ПІІ на місцеві підприємства. Конкуренція із ТНК може викликати припинення експорту місцевих фірм. Загальний вплив на експорт в цьому випадку буде залежати від того чи перевищить приріст експорту дочірнього підприємства ТНК зменшення експорту місцевих фірм, що програють конкуренцію із іноземними компаніями.

Другий аспект охоплює позитивний побічний вплив конкуренції внаслідок входження ТНК на ринок країни, що приймає. Реакцією на входження іноземних підприємств може

* Здобувач кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: проф. Рогач О.І.

бути прагнення місцевих фірм підвищити свою продуктивність. Тобто присутність ТНК спонукає місцевих виробників впроваджувати більш ефективне виробництво. Щоб утримати свої позиції місцеві підприємства вимушені будуть поліпшувати технологію та якість продукції. Більшість емпіричних досліджень засвідчує загальний позитивний баланс конкурентного впливу операцій транснаціональних фірм на розвиток експорту країн, що розвиваються.

Ще один канал механізму спостерігається, коли філіали ТНК мають прямі зв'язки із місцевими фірмами як постачальники для них товарів та послуг. Ці товари та послуги як правило значно вищі за якістю ніж у місцевих конкурентів-постачальників. Отже це також сприятиме підвищенню продуктивності і конкурентоспроможності місцевих покупців таких товарів та послуг. Таким чином ТНК, що входять в не експортний сектор виробництва, через свої зв'язки із місцевими експортерами можуть покращити їх експортні можливості. Зворотній зв'язок виникає, коли місцеві компанії постачають товари та послуги підприємствам ТНК.

Рух робочої сили між підприємствами ТНК та місцевими фірмами, торгові зв'язки між ними поступово допомагають останнім набувати практики та досвіду промислової та експортної діяльності. У випадку наявності у ТНК місцевих фірм субпідрядників цей ефект багаторазово посилюється. Оскільки такі місцеві субпідрядники ТНК укладають в свою чергу контракти на постачання із іншими, здебільшого невеликими, компаніями країни, утворюється ланцюг дифузії ринкових та технологічних знань, який є критично важливим для індустріалізації та формування експортного потенціалу НІК.

Масштаби ефекту дифузії залежать від багатьох факторів, що пов'язані як із характеристиками транснаціональних фірм так і місцевих компаній. Що стосується ТНК, такими характеристиками є розмір первісних ПП, рівень технології, що вони використовують, кількість зайнятих на іноземних підприємствах, ринкова стратегія підприємства ТНК, питома вага місцевих компонентів та послуг, що використовують дочірні компанії, питома вага прибутку, що реінвестується. Величина ефекту переливу також залежить від первісного рівня розвитку технології та людського капіталу місцевих фірм, рівня конкуренції на внутрішньому ринку, урядової політики, що сприяє створенню зв'язків іноземних і місцевих фірм.

Прохорчук І.В.*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Стаття посвячена освітленню тенденцій розвитку міжнародного делового туризму в Україні, досліджує географію туризму в світі, розглядається роль делового туризму як найбільш перспективного та пріоритетного виду туризму. Сделан анализ современного состояния и проблем развития делового туризму в Украине.

Ключевые слова: деловой туризм, МІСЕ, путешествия, международные экономические связи

Стаття присвячена освітленню тенденцій розвитку міжнародного ділового туризму в Україні, досліджує географію туризму в світі, розглядається роль ділового туризму як найбільш перспективного та пріоритетного виду туризму. Проаналізовано сучасний стан та проблеми розвитку ділового туризму в Україні.

Ключові слова: діловий туризм, МІСЕ, подорожі, міжнародні економічні зв'язки.

The article is devoted to coverage of trends in the international business travel in Ukraine, explores the geography of tourism in the world, looks at the role of business travel as the most promising type of tourism, and priority. The analysis of the current situation and problems of the development of business tourism in Ukraine.

Keywords: business-travel, MICE, international tourism, international economic relationships.

Актуальність теми дослідження. Туризм є одним із важливих соціально-економічних явищ сучасності, яке підпорядковане об'єктивним законам розвитку суспільства. Як вид людської діяльності та галузь економіки, туризм активно розвивається. Це найдинамічніша галузь сфери послуг. У деяких країнах туризм став вагомою статтею доходів держави і належить до найперспективніших галузей національної економіки. В Україні він визнаний однією із галузей, що потребують пріоритетного розвитку. Частка ділового туризму в світі, за оцінками експертів ВТО, становить майже 20 відсотків. Це один із економічно найефективніших видів туризму в світі. Проте сегмент ділового туризму в Україні розвинений досить погано, а тема його розвитку недостатньо розроблена в науковій літературі.

Аналіз останніх публікацій. Питання розвитку міжнародного ділового туризму в світі, а також його тенденції в Україні досліджуються рядом зарубіжних та вітчизняних науковців, серед яких Федорченко В.К., Мальська М.П., Хлебнікова Т. Беліцкая І. та інші дослідники.

* Аспірантка Київського економічного інституту менеджменту

Постановка задачі. Завданням даної статті є проаналізувати сучасні тенденції міжнародного ділового туризму в Україні з метою визначення перспективних шляхів його розвитку.

Результати дослідження автора. Результати дослідження згруповано в розділах 1-3, де розглядається діловий туризм як один із видів туризму (Розділ 1), охарактеризовано географію ділових подорожей в світі (Розділ 2), дано характеристику тенденціям розвитку ділового туризму в Україні, його сучасний стан, проблеми та перспективи (Розділ 3).

1. Діловий туризм як один із видів туризму

Туризм є одним із важливих соціально-економічних явищ сучасності, яке підпорядковане об'єктивним законам розвитку суспільства. Як вид людської діяльності та галузь економіки, туризм активно розвивається. Це найдинамічніша галузь сфери послуг. Потреба у відпочинку стимулюється урбанізацією, науково-технічною революцією, загальним підвищенням життєвого рівня тощо.

Туризм – різновид рекреації, один із видів активного відпочинку. Він відображає характерну тенденцію сучасності, коли перевага віддається динамічному відпочинку, у процесі якого відновлення працездатності поєднується з пізнавальною діяльністю. З економічного погляду – це особливий вид споживання матеріальних та духовних благ, послуг і товарів, що виділяються в самостійну галузь економіки.

У деяких країнах туризм став вагомою статтею доходів держави і належить до найперспективніших галузей національної економіки. В Україні він визнаний однією із галузей, що потребують пріоритетного розвитку.

У Законі України «Про туризм» зазначається, що туризм – тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без зайняття оплачуваною діяльністю.

Для територіальної організації та планування туристичного господарства важливе значення має класифікація туризму, зміст якої полягає у виокремленні його класів, форм і видів за найрізноманітнішими напрямками.

Наразі не існує чіткої загальноприйнятої класифікації туризму. Це пояснюється тим, що практично неможливо виділити чисті форми і види сучасного туризму. Класифікація його за видами і формами дає можливість розв'язати низку проблем щодо розвитку і територіальної організації туристичної галузі, визначати попит на окремі види туристичних послуг і на цій підставі розробляти плани розвитку матеріально-технічної бази туризму.

Туризм можна класифікувати за найрізноманітнішими показниками: за метою, засобами пересування, характером, термінами і тривалістю подорожі, засобами розміщення тощо. Проте у класифікації туристичних подорожей і поділі їх на види вирішальне значення має їхня мета. Щоправда, мандруючи, турист ставить перед собою не одну мету. Втім, залежно від індивідуальних потреб, одна з них переважає.

Залежно від мети подорожі туризм поділяють на:

- пізнавальний (екскурсійний) – відвідування та ознайомлення з пам'ятними місцями та пам'ятками культури, історії, природи;
- оздоровчо-пізнавальний – поєднання цілей оздоровлення і пізнання;
- курортно-лікувальний – пересування людей, зумовлене потребою поліпшити стан здоров'я;
- спортивний – участь у спортивних заходах;
- вихідного дня – перебування кілька днів за межами міста, а також у спеціалізованих зонах відпочинку;

- діловий;
- релігійний;
- зелений тощо.

Діловий туризм виник порівняно недавно. Першими організованими туристичними подорожами пізнавально-ділового характеру були поїздки на міжнародні ярмарки і виставки. Кількість поїздок ділових людей збільшилася з розширенням комерційних ринків і поступовим ослабленням митних обмежень, а також завдяки збільшенню швидкості руху транспорту та зниженню транспортних витрат. Міжнародні виставки, ярмарки, аукціони, які відвідують мільйони туристів, - досить прогресивна форма спілкування.

Діловий туризм — це подорожі, що здійснюються з метою участі в конгресах, зборах, семінарах і інших важливих ділових заходах, поїздки (відрядження) співробітників компаній чи організацій з діловою метою, організація корпоративних заходів.

Цікаво, що в англійській мові, яка є міжнародною мовою не тільки бізнесу, термін *tourism* у сфері ділового туризму не застосовується. Для цього існує поняття *business travel*. Дуже часто замість знайомого поняття діловий туризм використовують аббревіатуру - *MICE*, яка точно відображає структуру цього виду туризму: *Meetings / Incentives / Conferences / Exhibitions* – ділові зустрічі / інсентив-тури / конференції / виставки.

Діловий туризм дуже багатогранний. Понад 73% його обсягу становлять корпоративні поїздки (або *corporate travel*) – як індивідуальні ділові поїздки, так і для участі в ділових заходах. Сюди ж належать і інсентив-тури – поїздки, організовані компаніями з метою мотивації співробітників, зайнятих в основному просуванням і продажем продукції компанії. Поїздки, пов'язані з участю у семінарах, з'їздах, конференціях за сприянням політичних, економічних, культурних, наукових, релігійних та інших організацій, становлять близько 16% ринку світового ділового туризму. Поїздки з метою відвідування торгово-промислових виставок, ярмарків та участі в їх роботі займають 11% обсягу ділового туризму.

Щороку ділові, культурні та наукові зв'язки між країнами стають все більш інтенсивними. Важливу роль в цьому відіграє діловий туризм. Розвиток національної економіки та інтеграція її у світовий ринок також неможливі без розвитку сфери ділового туризму.

Ділові комунікації, обмін досвідом та інформацією, пошук нових ринків та партнерів для інвестицій і спільних проектів, просування компаній за допомогою PR-акції, навчання персоналу та впровадження корпоративної культури – все це діловий туризм. А ще, діловий туризм – це один з ресурсів інтеграції та розвитку компаній, через участь у виставках і конгресах, а отже – це одна з найважливіших умов ведення успішного бізнесу.

Завдяки глобалізації та розвитку міжнародних економічних зв'язків, діловий туризм є одним з найпопулярніших видів подорожей, а отже, однією з провідних галузей світового господарства, що дозволяє визнати його економічним феноменом ХХ сторіччя.

На думку експертів, до 2020 року кількість міжнародних ділових поїздок зросте з 564 млн. до 1, 6 млрд. на рік. При цьому обіг даного сектору збільшиться в 5 разів – з 400 млрд. доларів США до 2,0 трлн. Варто зазначити, що щоденні витрати на ділову поїздку бізнесмена в середньому в три рази перевищують витрати звичайного туриста. При цьому на відміну від інших видів турпоїздок в періоди будь-яких економічних спадів і криз сфера ділового туризму страждає найменше, а часом навіть збільшує свої обсяги.

Якщо для одних діловий туризм – це і поїздки за кордон або в інший регіон країни на виставки, переговори, конференції тощо, то для інших – це поєднання приємного з корисним, коли вдається провести і ділові переговори, і відпочити в нових місцях. Бізнес-тури прийнято ділити залежно від мети та пакету необхідних послуг на кілька видів. Це власне індивідуальні ділові поїздки, на частку яких у середньому в світі доводиться більше

70% від загального обсягу ділових поїздок, участь у конференціях і семінарах (близько 14%); відвідування виставок (10-12%). Приблизно по 3% становлять конгресні тури і інсентив-туризм. Всі види ділових поїздок можуть тісно переплітатися між собою, як, наприклад, виставково-конгресні та інсентив-поїздки.

Інсентив-тури – це заохочувальні поїздки для співробітників компанії, клієнтів, торгових агентів, топ-менеджерів. Вони є складовою корпоративної культури західних, а також і багатьох вітчизняних компаній. Встановлення більш тісного контакту між персоналом компанії, обмін досвідом та новими ідеями, підведення підсумків, – лише короткий перелік завдань, які вирішують під час інсентив-поїздок.

Сектор індивідуальних ділових поїздок в останні роки переживає підйом, займаючи близько 25% всього ринку бізнес-подорожей. Якщо раніше під приватною діловою поїздкою (її середня тривалість становить 2-3 дні) розумілося просто бажання поїхати за кордон і відпочити, то зараз практично всі клієнти, замовляючи діловий тур, дійсно планують ділові переговори, встановлення контактів, обмін ідеями тощо. Ще одна особливість цього сектору – зростання попиту на комбіновані тури, що поєднують 3-4 дні роботи і 1-3 дні заохочувального відпочинку. Екскурсійно-розважальна частина інсентив-турів стає все більш насиченою і різноманітною.

2. Географія бізнес подорожей

Щорічно у світі здійснюється понад 100 млн. бізнес подорожей. Їх територіальний розподіл характеризується певною нерівномірністю. Велика частина туристів із службовими цілями прямує до Європи. У структурі ділових подорожей на європейському континенті переважають відрядження бізнесменів, конгресні тури, поїздки на виставки та ярмарки, інсентив тури.

Посідаючи перше місце в світі за кількістю в'їжджаючих туристів та видатків на діловий туризм, Європа проте поступово втрачає лідируючі позиції на цьому сегменті туристичного ринку. За темпами зростання ділового туризму вона відстає від інших регіонів світу, причому розрив між ними дедалі збільшується. Особливо наочно ця тенденція проявилася на початку 1990 х рр. В умовах економічного спаду компанії перейшли до політики жорсткої економії. Вони скорочували кількість відряджень, об'єднуючи кілька поїздок в одну, бронювали недорогі готелі тощо. На відміну від європейських американські підприємства продовжують і надалі нарощувати об'єми фінансування. Незважаючи на нестабільність економіки, вони збільшили витрати на ділову частину поїздки, зменшуючи частину витрат на організацію відпочинку бізнесменів, адже діловий туризм відкриває нові перспективи для бізнесу.

Лідером з кількості туристів, що подорожують зі службових питань в Європі є Німеччина. Щорічно понад 5 млн. німців вирушають у відрядження, з них 3% виїжджають за кордон, 21% подорожує як за кордон, так і в межах власної країни, 76% здійснюють службові поїздки лише по Німеччині. Середня тривалість службової поїздки в країні, розташовані на іншому континенті, становить близько 12 - 13 днів, всередині регіону – 5 - 6 днів, а в межах власної країни – 3 - 4 дні.

Серед Європейських країн окрім Німеччини виділяються також Великобританія, Іспанія, Франція, Італія, Швеція та Швейцарія. Слід також зазначити особливе місце в діловому туризмі Бельгії з головним її містом Брюсселем, що є одночасно і столицею ЄС. Помітну роль на ринку ділового туризму відіграють країни Центральної та Східної Європи. З початком перебудови у суспільному та економічному житті вони стали предметом інтересу для ділових кіл Заходу. Особливо динамічно цей сегмент туристичного ринку розвивався у першій половині 1990 х рр. Якщо загальна кількість туристів, що прибу-

вають в країни Центральної та Східної Європи збільшилася з 1992 по 1995 р. на третину, то зі службовими цілями – на 60%. У результаті частка ділових подорожей в туристичному потоці регіону була найвищою в світі – близько 30% у 1995 р. Виняток склали дві країни: Румунія, де падіння обсягів ділового туризму в середині 1990-х рр. відбувалося внаслідок зростання темпів інфляції, та Болгарія, яка не могла подолати кризу фінансової галузі економіки та скорочення національного виробництва. У другій половині 1990-х рр. темпи зростання бізнес поїздок сповільнилися. Їх частка у в'їзних туристичних потоках скоротилася. Незважаючи на це, СОТ прогнозує посилення привабливості Центральної та Східної Європи як ринку ділового туризму в перших десятиліттях ХХІ ст.

Стрімко розвивається діловий туризм на американському континенті. Кожна восьма поїздка в Новому Світі відбувається зі службовою метою. Основні потоки ділових людей спрямовані в США, Канаду і Мексику, які лідирують на всіх сегментах туристичного ринку в Західній півкулі. У цих країнах у першій половині 1990-х рр. число бізнес подорожей постійно зростало, але різними темпами. У США динаміка службових поїздок вписувалася в загальну картину розвитку міжнародного туризму. У Канаді обсяги ділового туризму збільшувалися повільніше, ніж кількість прибуттів на відпочинок. У Мексиці темпи зростання бізнес подорожей перевищували аналогічний загальний показник туристичних прибуттів.

Потік ділових туристів набирає обертів і в Латинській Америці. З підйомом в економіці, розширенням і зміцненням торговельних зв'язків багато країн цього регіону зміцнили свої позиції на ринку ділового туризму. Збільшується кількість прибуттів зі службовими цілями в Парагвай, Гватемалу, Коста Ріку. У Південно Східної Азії перша половина 1990-х рр. характеризувалася зростанням числа службових поїздок, що визначав загальну динаміку туристичних прибуттів. У 1995 р. кожна п'ята поїздка в регіоні була діловою.

Справжній бум ділового туризму в середині 1990-х рр. стався в Індонезії. Нова індустріальна країна другої хвилі показувала найвищі темпи зростання прибуттів ділових людей в регіоні і до 1995 р. за кількістю бізнес поїздок обігнала Тайвань і Сінгапур. Кінець "індонезійському диву" поклала фінансова криза, що вибухнула в Південно Східній Азії і особливо сильно вдарила по Індонезії.

В Африці і на Близькому Сході діловий туризм розвивається досить нерівномірно. Підйоми і спади в динаміці прибуттів залежать головним чином від політичної ситуації в регіоні. Початок 1990-х рр. був відносно спокійним як на африканському континенті, так і на Близькому Сході, де набирала сили рух за мир. Останні кілька років політична ситуація на Близькому Сході загострилася, що, звісно, спричинило спад не лише пізнавального, лікувально-оздоровчого і релігійного туризму, але й ділової активності.

В Африці високі темпи зростання ділового туризму спостерігалися в Республіці Конго, Зімбабве та Ефіопії. За прибуттям в абсолютному вираженні лідирували Єгипет, Південно Африканська Республіка і Марокко. На Близькому Сході основні потоки ділових людей спрямовувалися в нафтовидобувні країни (Саудівську Аравію та ін), а також в Ізраїль та Йорданію. У другій половині 1990-х рр. політична ситуація загострилася. Ескалація напруженості на Близькому Сході, серія терористичних актів в Африці призвели до спаду в діловому туризмі.

3. Діловий туризм в Україні

Частка ділового туризму в світі, за оцінками експертів ВТО, становить майже 20%. Це один із економічно найефективніших видів туризму в світі. Майже 50% доходів авіакомпаній, 60% доходів готелів складає обслуговування саме цієї категорії туристів.

Сегмент ділового туризму в Україні розвинений досить погано – поки що в нашій країні мало туристичних агентств, які готові взяти на себе відповідальність за якісне виконання послуг в сфері business-travel. Організація ділових подорожей, які відбуваються з обов'язковою розважальною програмою, досить складне завдання. Проте є надія, що розширення міжнародних бізнес-контактів зумовить розвиток даної галузі.

Ринок ділового туризму України переживає не кращі часи: у 2010 р., за даними експертів, він скоротився не менше ніж втричі в порівнянні з 2008 р., за підсумками якого оператори заробили близько \$300 млн. Пояснення просте: попит впав. Більшість великих замовників — транснаціональних компаній — урізували бюджети на корпоративні заходи, що проводяться, як правило, за кордоном. Відповідно, скоротилися терміни поїздок, кількість учасників тощо. Інші замовники або перестали виділяти кошти взагалі, або економлять, організовуючи лише необхідні заходи в приміських або курортних готелях, що пропонують мінімальний набір послуг (проживання, харчування, кава-брейк, конференц-зал), і не вдаючись до допомоги туркомпаній і інших операторів ділового туризму. В першу чергу замовники скоротили витрати на банкети, екскурсії, а також тимблдінг, інтелектуальні і командні ігри, які раніше складали близько 30% бюджету корпоративних заходів. Це змусило піти з ринку близько 14% компаній-івенторів, які спеціалізувалися на розважальній складовій ділових заходів. Що стосується туроператорів, що обслуговували ділову клієнтуру, то вони залишилися на ринку завдяки корпорантам, а також індивідуальним діловим туристам. У другій половині 2010 р. замовники почали відновлювати бюджети, а в 2011 році взагалі спостерігався сплеск ділової активності, пов'язаний з проведенням виставок і збільшенням кількості ділових поїздок напередодні Євро-2012. Інтерес з боку деяких операторів і замовників з Кіпру, Туреччини і країн Європи до організації ділового туризму в Україні можна пояснити активною рекламою можливостей нашої країни на найбільших туристичних виставках, а також останніми подіями, що пов'язані зі стихійними лихами (Японія, Таїланд) і народними бунтами (Єгипет, Туніс, Сирія, Лівія), що спонукали замовників турбуватися безпекою своїх співробітників.

Нині діловий туризм відіграє значну роль у міжнародному, внутрішньому й іноземному туризмі України і перспективи його розвитку – найсприятливіші.

Закордонні фахівці високо оцінюють потенціал попиту на поїздки іноземних туристів в Україну. При цьому вони виділяють такі мотиви:

- великий інтерес іноземців до історії, культури, мистецтва нашої країни, до її різноманітної природи, національних особливостей;

- на перший план виходить бажання іноземців познайомитися із сучасним життям українців, з тими політичними, економічними і соціальними змінами в Україні, про які так багато пишуть і говорять за кордоном, особливо в діаспорі;

- велика відкритість нашої країни й суспільства, свобода пересування іноземців по території і ліквідація «закритості» багатьох міст (Миколаїв, Дніпропетровськ, Севастополь, Харків та ін.). Значно спрощені для іноземців візові, прикордонні, митні, валютні й інші формальності.

Іноземні туристи і туристичні фірми відзначають ряд недоліків, що негативно впливають на потенційний попит на туристичні поїздки в Україну. Крім складної політичної, соціальної й економічної ситуації в нашій країні в наявності обмеженість матеріально-технічної бази, відсутність належного готельного господарства, яке лише почало розвиватися належним чином напередодні проведення Євро-2012. Обсяги міжнародних контактів, що пов'язують Україну із зарубіжними країнами, постійно зростають, через що пріоритетом розвитку готельного бізнесу в Україні вважається будівництво комфорта-

бельних, зручно розташованих конгрес-готелів (як правило, категорій 4* і вище). У багатьох великих промислових і культурних центрах з кожним роком збільшується число готелів, оснащених всім необхідним для бізнес- і конгрес-туризму, а старі модернізуються з урахуванням запитів бізнесменів.

Сьогодні в Києві діловим туризмом займаються двадцять туристичних агентств. Вони оперативно надають бізнес-туристам різноманітні послуги, починаючи із зустрічі в аеропорту, транспортування по місту, бронювання місць в готелях, оренди конференц-залів, офісного обладнання, організації харчування, культурного та спортивного дозвілля і закінчуючи придбанням авіаквитків у зворотний бік. В даний час відповідати потребам ділових туристів в Україні прагнуть не лише туристичні компанії, готелі, але й авіакомпанії – поліпшення розкладу авіарейсів допомагає діловим туристам оптимальним чином збудувати свій графік, скориставшись, наприклад, нічним перельотом. Розвиток світових новітніх технологій в електроніці та супутникового зв'язку вже сьогодні вимагає від організаторів національного конгресового туризму проводити в Україні ділові конференції з використанням сучасних інноваційних технологій: за допомогою комп'ютера надсилати бізнес-туристам запрошення на конференції та конгреси, знайомити їх з програмою, надавати можливість слідкувати за виступами і, навіть, брати участь в обговоренні питань та голосувати дистанційно. Сучасна тенденція в організації конференцій, симпозіумів, конгресів, семінарів вже не орієнтується на глобальні відкриття або ж отримання нової інформації. Ділові люди, що працюють в різних сферах, в тому числі в науці, чекають від ділової поїздки не лише укладання нових вигідних договорів, але й підвищення творчої активності в результаті зміни обстановки та отримання нових незабутніх вражень про нову країну чи регіон, які можуть забезпечуватися лише національною специфікою. Чим більш диференційованою вона є, тим краще.

Діловий туризм в Україні повинен розвиватися на ґрунті особливої української національної специфіки, на усвідомленому рівні відтворення національного середовища, певному колориті і атмосфері. За таких умов нудна і виснажлива поїздка перетвориться на свято, здатне реально підвищити працездатність і творчу активність. Головне тут для приймаючої країни, є доброзичливе ставлення ділових людей до України і бажання відвідати її ще раз. На жаль, нинішні умови ділового туризму в Україні такого бажання у багатьох випадках не викликають.

Для вирішення нагальних питань ефективного розвитку іноземного туризму необхідно поліпшити політичну і соціально-економічну ситуацію в Україні, створити необхідні умови для розвитку міжнародного туризму. Необхідно нарощувати зусилля з розвитку матеріально-технічної бази іноземного туризму, підготовки фахівців високого рівня, розвитку необхідної інфраструктури. Особлива увага повинна бути зосереджена на просуванні й рекламуванні вітчизняного туристичного продукту за кордоном, створенні сприятливого іміджу нашої країни.

Висновок

Сьогодні діловий туризм відноситься до найбільш видатних феноменів XXI століття і є основним сегментом ринку гостинності. Згідно із прогнозами Всесвітньої туристичної організації, у найближчі десять років у світі очікується справжній бум бізнес-туризму. Кількість ділових поїздок зросте приблизно в 3 рази, при цьому доходи від ділового туризму збільшаться приблизно в 5 разів. Сучасний туризм із діловою метою стає найбільш перспективним видом туризму в силу своєї позасезонності, прогнозованості, орієнтації на клієнта з високим рівнем доходу.

Таким чином, завдяки інтернаціоналізації та глобалізації основних сфер життя суспільства, український діловий туризм підпадає під потужний вплив світових тенденцій. Завдяки небачено швидким темпам росту кількості ділових контактів, сфера ділового туризму у світі оформилась в самостійну високоприбуткову галузь економіки, яка має свої асоціації, друковані видання, наукові й освітні установи. Україна має всі можливості стати діловою туристичною державою світового рівня. Ефективний розвиток ділової туристичної діяльності безпосередньо залежить від надання організаційно-методичної та фінансово-економічної підтримки туризму з боку держави, зокрема на розбудову туристичної інфраструктури країни.

Список використаних джерел

1. Федорченко В.К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму. [Монографія]. За ред. Ничкало Н.Г. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2004.
2. Александрова А.Ю. Международный туризм: Учебник. – М.: Аспект Пресс, 2004. – С.185
3. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004.
4. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: Збірник нормативно-правових актів / За заг. ред. проф. В.К.Федорченка; Київ. Університет туризму, економіки і права. – К.: Юрінком Інтер, 2002.
5. Хлебникова Т. Один звонок – и вы избавлены от массы хлопот // Стиль жизни. – 2005. – № 6(46). – С.102 – 104.

Пушко Р.О.*

ВПЛИВ СОТ НА СТРАХУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У даній статті проаналізовано вплив умов членства України в СОТ на страхування сільського господарства. З'ясовано, що страхування аграрного сектору зазнало значних змін з моменту вступу України в СОТ. Досліджено стан реалізації заходів щодо державної підтримки сільського господарства та визначено напрямки розвитку страхування аграрних підприємств.

Ключові слова: сільськогосподарське страхування, аграрний сектор, СОТ, глобалізація, страхові продукти.

В данной статье проанализировано влияние условий членства Украины в ВТО на страхование сельского хозяйства. Выяснено, что страхование аграрного сектора претерпело значительных изменений с момента вступления Украины в ВТО. Исследовано состояние реализации мер по государственной поддержке сельского хозяйства и определены направления развития страхования аграрных предприятий.

Ключевые слова: сельскохозяйственное страхование, аграрный сектор, ВТО, глобализация, страховые продукты.

In this article explores the influence of the conditions of Ukraine's membership in the WTO on agricultural insurance. It was found that insurance of agricultural sector has undergone significant changes since Ukraine's accession to the WTO. Found the state of implementation measures of state support for agriculture and identified areas of insurance of agricultural enterprises.

Keywords: agricultural insurance, agriculture, WTO, globalization and insurance products.

Постановка проблеми. Ринок страхування аграрної продукції в Україні вже більше десяти років не може вийти із зародкового стану. Через фінансові потрясіння і призупинення державної підтримки аграрні підприємства і страхові компанії втрачають інтерес до таких послуг. Одні не вірять у виплату компенсацій, а інші не хочуть брати на себе високі ризики. Страхування сільського господарства ще не одержало в Україні значного розвитку, тому є дві головні причини. Перш за все, це недовіра в питаннях, зв'язаних зі страхуванням сільського господарства, яка в державі є загальним явищем. Подібні упередження підсилюються численними прикладами, що виникають в трансформаційних умовах, коли фермери намагалися обдурити страхові компанії, або коли страховики ухилялися від претензій по виплаті компенсацій, хоча вони були законні. По-друге, в середовищі ринку, що розвивається, подібно українському, страхування в сільському господарстві, хоч і вкрай необхідне для підтримки інвестування в сільське господарство - перебуває лише на ран-

* Аспирант, асистент кафедри фінансів Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ньому етапі свого розвитку. За цієї ситуації розвиток страхування в сільському господарстві часто збільшується недовірою надійних, обґрунтованих даних про можливі ризики. Поширення страхування в сільському господарстві в умовах ринку, що розвивається, часто виявляється в ситуації, коли без інформації в сільському господарстві не будуть використовуватися нові страхові продукти, а без них у сільське господарство буде направлятися все менше інвестицій, що у свою чергу, буде стримувати збільшення його продуктивності, а, отже, і заважати добробуту цього сектора економіки.

Аналіз досліджень і публікацій. Оцінці наслідків вступу до СОТ, а також проблемам розвитку сільського господарства України при вступі до СОТ були присвячені роботи вітчизняних та іноземних фахівців, вчених і практиків, це зокрема Єлісеєв К.П., Амбросов В.Я., Грищенко А.А., Петрова Г.Є., Шпакович М.М., Сергієнко О.М., Криворучко Н. В., Онегіна В. М., Шолойко А.С. та інші. Проте питання впливу членства у СОТ на різні галузі та сфери економіки досліджено недостатньо, особливо вплив на розвиток страхування аграрних підприємств.

Метою статті є розгляд впливу членства України в СОТ на страхування сільського господарства та аналіз змін в даній сфері, які були викликані приєднанням України до даної міжнародної організації. Завданням роботи є визначення можливих позитивних наслідків вступу на досліджувану сферу діяльності та внесення пропозицій щодо покращення ситуації в галузі.

Виклад основного матеріалу. Україна вступила до СОТ напередодні світової економічної кризи й, до того ж, не зовсім на зручних умовах, тому максимально отримати ефект від своєї присутності в організації не змогла. Також слід відзначити, що практично вся продукція, яка продається на вітчизняних ринках, виготовлена за межами України. Тобто, за час перебування України в СОТ відбулась колосальна експансія закордонних виробників на українській території та захоплення її економічного простору. Це позначається на наповнюваності держбюджету та сприяє втраті технологічності виробництва з погляду вимог ринку та конкурентоспроможності, кваліфікації робочої сили.

Членство України в СОТ стало стимулом для створення стабільного законодавства, привабливого ринкового та інвестиційного середовища, який сприяє проведенню структурної перебудови та модернізації економіки в цілому та окремих її галузей, сприяє підвищенню потенціалу експортно-технологічних виробництв, розширенню присутності на зовнішніх ринках [2, с. 20].

Отже, зі вступом нашої держави до СОТ, відбулися зміни в різних сферах діяльності: імпортно-експортній політиці, податковій та банківській сферах, у сфері інтелектуальної власності. Не пройшли зміни й повз сферу страхування.

Страховий захист сільськогосподарського виробництва скрізь у світі є оптимальним способом забезпечення безперервності, збалансованості та стабільності розвитку аграрного ринку та одним із ефективних методів повернення збитків в аграрному секторі, оскільки страхові компанії заздалегідь формують необхідні резерви для майбутніх виплат, не вдаючись до зовнішніх і внутрішніх позик. Основна мета страхування сільськогосподарських ризиків – це часткова чи повна компенсація суб'єкту господарювання збитків через несприятливі, в основному, природні явища. Об'єктивна економічна необхідність використання страхування в сільському господарстві пояснюється недостатніми можливостями держави й ринку щодо забезпечення широкої маневреності фінансовими ресурсами господарюючих суб'єктів.

Для реалізації переваг і нейтралізації можливих ризиків членства країни у СОТ опрацювання заходів аграрної політики має базуватися на визнанні об'єктивної необхідності

державної підтримки аграрного сектору на сучасному етапі його розвитку й може бути забезпеченим за:

- ретельного узгодження заходів аграрної політики, програм державної підтримки сільського господарства із вимогами СОТ, використання тих можливостей у забезпеченні державної підтримки, що передбачені угодами СОТ, зокрема, Угодою про сільське господарство;

- урахування досвіду інших країн з адаптації державної підтримки аграрного сектору до вимог СОТ [5, с.157].

Як і всі країни – члени СОТ, Україна не має обмежень на так звані "зелені" програми внутрішньої підтримки сільського господарства. Уплив яких на торгівлю відсутній або мінімальний, за умови, що ці програми відповідають вимогам, визначеним в Угоді СОТ про сільське господарство.

Отже, погоджений рівень державної підтримки сільського господарства, за умов певного реформування механізму надання такої допомоги, яка передбачає достатні можливості для захисту вітчизняного агропромислового комплексу в умовах членства у СОТ та відповідає сучасним потребам.

На сьогоднішній день з метою підвищення результативності надання бюджетного фінансування перелік програм державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників необхідно переглянути й забезпечити відповідність заходів державної підтримки умовам «зеленої скриньки».

Заходи «зеленої скриньки» включають: державні дослідницькі програми, програми боротьби зі шкідниками та захворюваннями, послуги з навчання, розповсюдження інформації та консультативні послуги, послуги з інспектування, маркетингу та просування товару на ринок, зокрема, інформації про ринок, послуги з інфраструктури, виплати за програмами охорони навколишнього середовища тощо. Вони не повинні справляти спотворювального впливу на торгівлю чи на виробництво, а підтримка повинна надаватися через урядові програми, що фінансуються за рахунок державного бюджету [1, с.19].

Крім того, існує ще низка видів державної підтримки сільського господарства, які мають бути реформовані під «зелену скриньку». До їх складу включають: селекцію у тваринництві та рослинництві, фінансову підтримку доходів виробників сільськогосподарської продукції, часткову компенсацію вартості складної сільськогосподарської техніки та страхових премій, а також інтервенційні операції та закупівлі сільгосппродукції до резервного фонду [1, с.23].

Вступивши до СОТ, Україна прийняла зобов'язання з обсягу заходів підтримки «жовтої скриньки» та отримала резерви зі збільшення державної підтримки за рахунок «зеленої скриньки» й модифікації надання податкових пільг.

Виходячи з викладеного вище, найоптимальнішим для України є варіант активної участі держави у розвитку системи страхування сільськогосподарської продукції при максимальному використанні можливостей приватного сектору.

Практика страхування сільськогосподарської продукції приватними компаніями в Україні вже напрацьована, компанії мають розвинену мережу відділень у регіонах, кваліфікований персонал. Доцільно використати цей ресурс. У разі побудови системи на принципах партнерства між державним і приватним сектором витрати держави обмежуватимуться лише бюджетними асигнуваннями для виплат страхових субсидій та покриття частини збитків у роки, коли стихійні лиха набувають масштабів катастроф. При цьому кошти на поповнення Фонду гарантування відшкодування катастрофічних збитків в такі роки можуть залучатись з державного бюджету на умовах позички з поверненням їх у визначений строк.

Здійснюючи консолідацію зусиль та балансування інтересів сільгоспвиробників і страхового ринку, держава зможе забезпечити створення необхідної інституційної структури та визначить оптимальний розподіл функцій між державним регулюванням та саморегулюванням, що забезпечить оптимальне перетворення існуючих реалій на ефективно функціонуючу систему з урахуванням позитивного міжнародного досвіду.

З дня вступу у СОТ страховики-нерезиденти отримали безпосередній, але обмежений доступ до страхового ринку України. Під час перехідного періоду (5 років) резидентам дозволили укласти договори страхування з іноземними страховими компаніями тільки у встановлених випадках: страхування ризиків пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники); перестрахування; страхового посередництва, такого як і брокерські агентські операції щодо перестрахування винятково зі страхування ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями та інших ризиків з вищенаведеного переліку; а також допоміжних послуг зі страхування, таких як консультаційні послуги, оцінка актуарного ризику і задоволення претензій [4, с.147].

Через п'ять років після вступу України у СОТ на території нашої держави будуть скасовані обмеження на посередницьку діяльність, пов'язану з укладенням договорів страхування з іноземними страховиками [3, с. 152].

Після вступу до СОТ залишилася чинною частина 9 статті 15 Закону України "Про страхування", згідно з якою страхові та перестрахові брокери-нерезиденти можуть надавати послуги лише через постійні представництва в Україні. Але згідно з останніми змінами такі брокери-нерезиденти не будуть зобов'язані бути зареєстрованими як платники податку на Україні, досить буде повідомити уповноваженому органу про намір здійснювати діяльність на території України. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України оприлюднює таку інформацію на своїй офіційній сторінці в мережі Інтернет і в друкованих засобах масової інформації. Зазначена норма, таким чином, значно спрощує процес входу страхових і перестрахових брокерів-нерезидентів на український страховий ринок, лібералізує національне законодавство шляхом встановлення рівних умов доступу до ринку для українських та іноземних брокерів.

Необхідно також відзначити, що планується повний допуск філій іноземних страхових компаній на ринок України через п'ять років після вступу у СОТ, що передбачено Законом України "Про внесення змін у Закон України "Про страхування" від 7 липня 2005 року. Розпорядженнями Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України ще в 2006 році затверджено: Порядок реєстрації філій страховиків-нерезидентів, Порядок ліквідації філій страховиків-нерезидентів, Положення про здійснення нагляду за діяльністю філій страховиків-нерезидентів та застосування заходів впливу за порушення ними законодавства про фінансові послуги, Вимоги до гарантійного депозиту філії страховика-нерезидента, Ліцензійні умови провадження страхової діяльності філіями страховиків-нерезидентів. Всі зазначені нормативно-правові акти набудуть чинності через 5 років після вступу України у СОТ, тобто в 2013 році.

Слід зазначити, що таке набуття чинності зазначеними змінами означатиме повний допуск філій іноземних страхових компаній на ринок України. Також слід звернути увагу на те, що через 5 років (з 2008р.) Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг отримає нове повноваження, яке полягає в можливості відкликати ліценцію на провадження страхової діяльності філією страховика-нерезидента, якщо останнього позбавили ліцензії на провадження страхової діяльності. Також передбачено зміни, що дозволять з 2013 року, тобто з моменту допуску на ринок страхових послуг філій страховиків-нере-

зидентів, поширити на їхню діяльність Правила проведення перевірок Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України, затверджені розпорядженням від 28.10.2003р. № 96, а також Положення про здійснення нагляду за діяльністю філій страховиків-нерезидентів і застосування заходів впливу за порушення ними законодавства про фінансові послуги та про внесення змін до деяких нормативно-правових актів, затверджене розпорядження від 16.11.2006р. [6, с. 35].

Отже, зміни в сфері страхування є досить суттєві, і тягнуть за собою ряд позитивних та негативних моментів. До позитивних віднесемо: розширення можливостей діяльності страховиків-нерезидентів на страховому ринку України, а разом з тим і поліпшення інвестиційного клімату, підвищення якості послуг та обслуговування клієнтів, конкуренція з боку іноземних страхових компаній слугуватиме основним стимулом розвитку вітчизняних постачальників послуг страхування, зокрема, розширювати асортимент послуг, покращувати якість, знижати ціни, повніше враховувати потреби клієнтів. До основних негативних наслідків можна віднести: звуження внутрішнього ринку для національних постачальників послуг, поглинання більш потужними іноземними страховими установами окремих вітчизняних страхових компаній.

На нашу думку, було б доцільним створити додатковий моніторинг (зовнішній) для контролю за виконанням всіх операцій у сфері аграрного страхування, забезпечити поінформованість про асортимент страхових послуг, здійснювати підготовку та перекваліфікацію кадрів, здійснювати подальший розвиток нормативно-правового забезпечення страхової справи, удосконалити методологію аграрного страхування.

Зі вступом до СОТ було виконано поступове зменшення експортного мита на живу худобу, шкірсировину, насіння олійних культур. Встановлено квоту на імпорт цукру-сирцю.

Законом України "Про встановлення тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини" від 30 листопада 2006 року, який набрав чинності з 1 січня року, наступного за роком вступу України до СОТ, встановлено щорічну квоту на ввезення в Україну з 1 січня до 31 грудня цукру-сирцю з тростини в обсязі 260 тисяч тонн за ставкою ввізного мита у розмірі двох відсотків його митної вартості. Зазначимо, що згідно з Доповіддю Робочої групи СОТ Україна зобов'язувалась збільшити квоту до 267,800 тисяч тон на рік протягом двох років після вступу.

З 1 січня 2009 почали діяти зменшені ставки експортного мита на живу худобу та шкірсировину, обумовлені Законом від 16 листопада 2006 року. Надалі щорічно ставки мита на ці товари зменшуються до досягнення ними рівня 10-20% в залежності від виду товару. З вступом до СОТ зменшилося експортне мито на насіння олійних культур (льону соняшнику та рижю), яке зараз становить 16%. Нещодавно, Україна подала заяву на перегляд умов членства у Світовій організації торгівлі (СОТ), яка передбачає захист не лише нинішнього виробництва, але і створення умов для появи нових сегментів. Цей документ був направлений до представництва країн-членів СОТ 14 вересня 2012 року і містить перелік з 371 товарних позицій, митні ставки які Україна хоче змінити.

Перерахування товарних позицій займає 15 з 86 сторінок заявки. Україна пропонує переглянути мита на м'ясо і м'ясопродукти (включаючи ковбаси, сосиски і м'ясні консерви), квіти, овочі і фрукти. Далеко не по всіх цих позиціях в країні є значне виробництво. Разом зі ставками на цибулю, часник, помідори, огірки, бобові, яблука, вишні та сливи передбачається зміна митних ставок на ввезення мандаринів, винограду, персиків і нектаринів.

Україна має намір добитися зміни експортних ставок на сільськогосподарську і ветеринарну техніку.

Таким чином, у поданій заявці пропонується не тільки захистити вже наявні в країні виробництва, але і створити можливості для відкриття нових потужностей. За оцінкою головного фахівця Інституту економіки і прогнозування НАН України Володимира Сіденко, включення в документ товарних позицій, які не мають значного обсягу виробництва, пояснюється фіскальними цілями. "В першу чергу в заявку увійшла переважна більшість прохань виробників. Проте також присутні спроби домогтися збільшення фіскальних зборів. Тому в такому вигляді заявка буде розглянута не як захист окремих виробників, а глобально - як спроба повернути більш високий рівень протекціонізму, що прямо суперечить принципам СОТ", - говорить експерт. Ситуацію ускладнює і те, що в документі відсутній аналіз того, як нинішні ставки заважають роботі бізнесу. "У заявці лише подані статистичні дані про обсяги імпорту і про ключові країни-імпортери. Тому неважко зрозуміти емоції торгових дипломатів - вони повинні будуть провести свої розрахунки по кожній з поданих до розгляду позицій"[7]. Ці всі можливі зміни митних ставок на сільськогосподарську продукцію можуть спричинити початок змін страхових продуктів у сфері аграрного страхування.

Варто також врахувати такий аспект як те, що інвестори зацікавлені в інвестиціях в експорто-орієнтовані сегменти аграрного сектору економіки, але вони потребують певного захисту своїх капіталовкладень, і тут значну позитивну роль зможе відігравати наявність ефективного страхування. Навіть за існуючої на сьогодні системи страхові компанії при взаємодії з державою в змозі забезпечити цей захист, що значно прискорить процес відновлення (модернізації) сільського господарства в Україні.

Висновки. Таким чином, з вище зазначеного, можна побачити, що зі вступом України до СОТ відбулися досить суттєві зміни в галузі страхування в цілому, а також ці зміни не обійшли стороною сферу аграрного страхування, особливо помітні можна буде побачити вже з 2013 року, коли набудуть чинності всі нововведення, які були передбачені вступом. Можна констатувати, що така гама змін, що відбулися та відбудуться в сфері страхування, повинні позитивно вплинути як на розвиток інфраструктури економіки, так і на всі економічні процеси, що відбуваються в країні.

Отже, Україна вступила до СОТ, реалізуючи прагнення створити економіку, яка завдяки використанню експортного потенціалу могла б успішно інтегруватися в європейські та світові економічні відносини. Ключовим питанням для України залишається впровадження структурних реформ економіки у такий спосіб, який би гарантував поліпшення ефективності роботи усіх секторів економіки.

Система аграрного страхування в Україні за умов членства в СОТ має розвиватися за такими напрямками:

- сприяння розвитку аграрного сектора, спрямоване на підвищення його спроможності впливати на процес розробки нових страхових продуктів та користуватися страховими послугами;
- удосконалення законодавства України, яке регулює надання страхових послуг аграрному ринку та надання сільськогосподарським виробникам державної підтримки зі страхування аграрних ризиків;
- інституційна розбудова, спрямована на зростання спроможності держави здійснювати свої функції у цій системі;
- стимулювання та сприяння розвитку та консолідації страхового сектора, спрямованого на підвищення його спроможності надавати кваліфіковані послуги аграрному сектору.

Наразі необхідним є реформування механізму надання державної підтримки відповідно до принципів СОТ. Пошук оптимальних шляхів для удосконалення підтримки сіль-

ського господарства й моніторинг зобов'язань, прийнятих у рамках СОТ, є одним із головних аспектів співпраці департаменту із відповідними структурними підрозділами Мінагрополітики.

Подальше дослідження буде ґрунтуватися на більш детальному аналізі аспектів, які впливають на розвиток страхування аграрного сектору національної економіки.

Список літератури

1. Амбросов В.Я., Онегіна В.М. Забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України у СОТ/ В.Я. Амбросов, В.М. Онегіна//Економіка АПК. – 2009. – №2. – С.15-22.
2. Грищенко А.А. Умови реалізації національних економічних інтересів України в регулятивній системі СОТ/ А.А. Грищенко// Актуальні проблеми економіки, 2009. - №9(99). – С. 19-25
3. Криворучко Н. В. Вступ України до СОТ та його наслідки для економіки регіонів / Н. В. Криворучко // Економіка і право – 2008. – № 1. – С. 149-157.
4. Петрова Г.Є. Вступ України до СОТ: умови та наслідки/ Г.Є. Петрова//Держава та регіони, 2009. - №2. – С. 146-152
5. Шолойко А.С. Страхування як елемент державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України в СОТ/ А.С. Шолойко//Облік і фінанси АПК: науково-виробничий журнал. –2010. – №4. – С. 155-158.
6. Шпакович М., Новіков С. Що змінилося з прийняттям України до СОТ/М. Шпакович, С. Новіков// Податки та бухгалтерський облік, 2008. - №55. – С. 30-43
7. РБК України// [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/zayavka-ukrainy-v-vto-po-peresmotru-tamozhennyh-stavok-predpolagaet-03102012090400/>

УДК 339.9

Різниченко Є.І.*

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

У статті розкривається та визначається концепт національних економічних інтересів країн. Розглянуто та проаналізовано основні підходи щодо суті та форм прояву національних економічних інтересів.

Ключові слова: концепт, економічні інтереси країн, глобалізація, міжнародна конкурентоспроможність, конвергенція, інтеграція.

В статье раскрывается и дается определение концепта национальных экономических интересов стран. Рассмотрено и проанализировано основные подходы относительно сути и форм проявления национальных экономических интересов.

Ключевые слова: концепт, экономические интересы стран, глобализация, международная конкурентоспособность, конвергенция, интеграция.

In the article, the concept of national economic interests of countries is described and defined. Fundamental approaches with respect to the forms of manifestation and the substance of national economic interests are discussed and analyzed.

Key words: concept, economic interests of countries, globalization, international competitiveness, convergence, integration.

Постановка проблеми. З точки зору індивіда економічні інтереси являють собою об'єктивні, зумовлені відносинами власності, спонукальні мотиви, стимули трудової діяльності, спрямовані на задоволення потреб кожної особи і суспільства в цілому. У реальному житті потреби набувають конкретної форми інтересів. Іншими словами, економічні інтереси - це усвідомлені економічні потреби, що мають спонукальну силу. Економічний інтерес - категорія суб'єктивно-об'єктивна. Суб'єктами економічних інтересів є окремі індивіди, сім'ї, домогосподарства, колективи, групи людей, спільнот, держава, суспільство в цілому. Об'єкти економічних інтересів - економічні блага (товари, послуги, інформація тощо).

Але з точки зору держави, все – не так просто. Найбільшою перешкодою у вивченні національної економіки є, очевидно, суб'єктивність дослідників. Досить часто вчені мають діаметрально протилежне розуміння економіки: одні з них вважають, що ринок найкраще організовує національну економіку, інші віддають перевагу директивно-централізованому плануванню; державні програми соціального захисту населення захоплюють одних і викликають незадоволення у інших.

Розходження в економіці країн, у їхній культурі, населенні, інфраструктурі, управлінні, національних цінностях і навіть в історії в тій чи іншій мірі впливає на економічні інтереси країн.

* здобувач кафедри Світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання національних інтересів країн, національної конкурентоспроможності та зростання глибоко досліджували такі вчені, як Р. Е. Ентова, Л. М. Красавіна, Д. Кругман, Д. Г. Лук'яненко, З.О. Луцишин, Р.Маккелі, Р. Манделл, М. Портер, О.І. Рогач, А.С. Філіпенко, В.І.Чужиков, О.І. Шнирков та інші.

Так, існує підхід, що економічні інтереси країни знаходять своє відображення у макроекономіці, яка залежить від таких факторів, як валютний курс, процентні ставки та дефіцит бюджету. Однак Японія, Італія, Південна Корея швидко підвищили рівень життя своїх громадян, не дивлячись на значні дефіцити їх бюджетів, а Італія та Пд. Корея до того ж мали ще й високі процентні ставки.

Інший підхід стверджує, що конкурентоздатність, а отже економічний інтерес, є наслідком дешевої робочої сили. Однак Швейцарія, Німеччина та Швеція досягли процвітання за умов високого рівня заробітних плат та дефіциту робочої сили. Крім того, держава повинна намагатися підвищити заробітну плату своїх громадян завдяки підвищенню конкурентоспроможності, інакше конкурентоздатність втрачає свій сенс.

Третій підхід пов'язує економічні інтереси з наявністю контролю над природними ресурсами. Однак, ми знову можемо навести приклад Німеччини, Італії чи Пд. Кореї, які не мають значних запасів природних ресурсів. Парадоксальним є факт, що велика кількість аналітиків вважають, що великі запаси корисних копалин не підвищують, а навпаки знижують рівень життя, особливо в країнах, що розвиваються.

Останнім часом популярності серед вчених набув підхід, що конкурентоздатність країни визначається політикою уряду країни, направленої на просування товарів на зовнішніх ринках, лобізм інтересів національних виробників, субсидування і т.д. Однак в Японії, Пд. Кореї та Німеччині важко віднайти приклади втручання держави в експортоорієнтовані галузі. Ще одним поясненням конкурентоздатності є відмінності практики управління в різних країнах, включаючи взаємовідносини менеджменту та робочої сили. Однак важко виокремити певну культуру управління на рівні держави, оскільки у будь-якій країні у різних пропорціях, але наявні компанії різного розміру, які належать до різних галузей та керуються капіталом з різних джерел надходження [9].

Виклад основного матеріалу. Концептуалізація – схема зв'язку понять, що відображають можливі тенденції зміни референтного поля об'єктів, що дозволяє продукувати гіпотези про їхню природу й характер взаємозв'язків; спосіб організації розумової роботи, що дозволяє рухатися від матеріалу й первинних теоретичних концептів до усе більше й більше абстрактних концептів. Концептуальну схему можна визначити як певну сукупність гіпотез і допущень про природу досліджуваних об'єктів, засновану на наявних теоретичних висновках, що охоплює тенденції й залежності (закони) між окремими компонентами досліджуваної області у відповідній сформованій системі понять, що дозволяє виходити (через інтерпретаційну схему) на рівень емпіричної роботи із заданими предметами (встановлення зовнішніх зв'язків понять) [7]. Концепт – це розумове поєднання (інтеграція) двох чи більше одиниць, ізольованих одна від одної через абстрагування та об'єднання за допомогою специфічного визначення. Організуючи матеріал своїх спостережень (перцепти) в концепти, а концепти – в концепти наступного рівня абстракції, людина в змозі сприйняти, ідентифікувати та інтегрувати величезний об'єм знань, які простягаються далеко за межі реалій, які безпосередньо сприймаються у певний конкретний момент часу.

Метою держави є зростання рівня життя населення, яке може бути досягнуто лише завдяки зростанню продуктивності виробництва, яке в свою чергу досягається завдяки ефективному використанню трудових ресурсів і капіталу країни. Стійке зростання ви-

робництва потребує постійного вдосконалення економіки. Національні компанії повинні постійно покращувати ефективність свого виробництва шляхом удосконалення технології, покращення якості продукції і т.д. Тому концепт економічних інтересів тісно пов'язаний з концептом конкурентоздатності країни.

Досвід конвергенції в Європейському Союзі та численні соціальні програми, що були ухвалені у Конгресом США, діяльність Світового банку щодо долання бідності в державах «третього світу» об'єднали на початку 1990-х як теоретиків, так і практиків у їх думці про те, що колективна взаємодія стане домінуючою в глобальній економіці. Однак, це не зовсім відповідало реальному стану справ, особливо на рівні ТНК та ТНБ, які розпочали у 90-ті роки ХХ ст. парадоксальний за своєю суттю процес злиття та поглинання з метою досягнення суттєвих конкурентних переваг у глобальній економіці, а тому колективна дія доволі швидко змінилася корпоративною, яку нерідко називають різновидом індивідуальної. Багато компаній перенесли значну частину своїх підприємств з Європи до Китаю, справедливо вважаючи, що «соціальний пакет» та відповідне законодавство в ЄС істотно зменшують глобальні конкурентні переваги [6].

Економічна глобалізація, проникаючи в усі сфери національної економіки, безумовно трансформує і економічну безпеку. Результати цих трансформацій у форматі неоліберальної парадигми (як моделі ліберального ринку), якими, за словами А.Сміта, керує «невидима рука», складні і суперечливі. З одного боку, національна економіка отримує більш широкі можливості в залученні іноземних інвестицій, отримує кредити від міжнародних фінансових установ, держава стає активним гравцем на міжнародному ринку товарів і послуг, відбувається лібералізація міжнародної торгівлі. З іншого боку, глобалізація економіки несе в собі цілий комплекс ризиків та загроз для позицій економічної безпеки, таких як: елімінація державного регулювання економікою, виклики, пов'язані з відкритістю національної економіки, втрата національного виробника під тягарем засилля імпортованих товарів.

Таким чином, можна стверджувати, що кожен підхід є неповним і жоден не є достатнім для визначення економічних інтересів країни. Автор розробив власну концепцію економічних інтересів країни, яка може бути проілюстрована на рис 1.

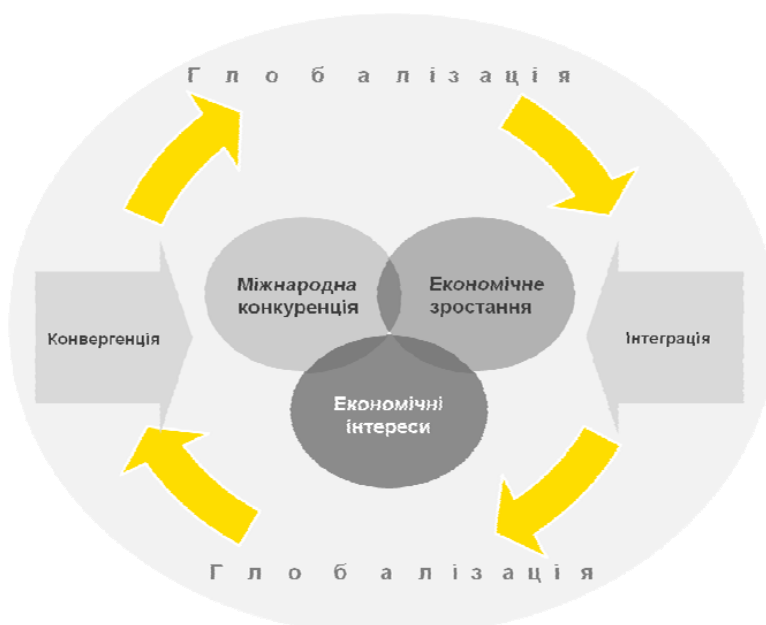

Рисунок 1. Концепт національних економічних інтересів
Джерело: розроблено автором.

Останні десятиріччя в результаті дерегуляції обсяг міжнародної торгівлі зростає значно швидше, ніж ВВП, а разом з ним зростало і середнє співвідношення обсягу імпорту до ВВП. Як наслідок, більшість країн зіштовхнулись з новим для них явищем – міжнародною конкуренцією, яка за своєю природою дуже схожа на внутрішню конкуренцію за винятком значно менших важелів її регуляції з боку держави [2].

Наслідком і одночасно причиною високої конкурентоздатності країни є еконо-

мічне зростання. Економічне зростання можна оцінити «позитивно», спостерігаючи за такими показниками, як обсяг і темпи зростання валового внутрішнього продукту, або ж «нормативно», складаючи суб'єктивне судження щодо таких питань, як розподіл прибутку та соціальна справедливість в економічній системі [9].

Теоретики часто намагаються оцінити як позитивні (технічна ефективність), так і нормативні (добробут) виміри сукупної економічної діяльності, роблячи ті чи інші припущення щодо правил, які регулюють процес пошуку корисності. Якщо припустити, що в суспільстві панують ідеальна конкуренція або досконале планування, то буде доволі просто тлумачити економічні результати та пропонувати основні напрямки економічної політики. Втім на практиці досконала конкуренція або планування трапляються надзвичайно рідко, та й чи бувають вони взагалі? Такі припущення можна зробити стосовно одних видів діяльності, тоді як інші види будуть неефективними, недосконало конкурентними (плановими), їх здійснюватимуть примусово (застосовуючи силу) та регулюватиме держава (за допомогою команд, адміністрування й регулювання). Важливу роль у функціонуванні економічних систем відіграють етичні норми, політика та культура суспільства. В культурах, базованих на комуналізмі, пошук корисності індивідуумами може бути забороненим або обмеженим, що докорінно змінює правила економічної поведінки, тоді як суспільства, де є конкуренція, можуть надмірно стимулювати прагнення особистої корисності. Ідеологія також може впливати на характеристики економічних систем, але звичай вона є другорядним чинником. Отже, без глибокого розуміння темпераментів, культури, менталітету, схильності до скоєння злочинів, дії інституцій і правил, що визначають економічну взаємодію, не можна з цілковитою впевненістю зробити висновки про функціонування економічної системи з багатьма учасниками, опираючись лише на основні принципи прагнення економічної корисності окремої людини або колективу. Навіть якщо людина має чітко визначені транзитивні вподобання й інтелектуальні здібності для того, щоб діяти послідовно в своїх власних інтересах у рамках обмеженої раціональності; навіть якщо її вчинки не диктовані магіякальною ідеєю чи згубною звичкою, — вона може вдатись до обману інших, а не шукати корисність згідно максимізації добробуту суспільства. Таким чином, функціонування реальних економічних систем визначається насамперед конкретною мотивацією людини, технологією та правилами міжособистісних людських стосунків у процесі пошуку корисності, а не ідеалістичними принципами. В цьому контексті, можна говорити про неможливість вироблення єдиного підходу до визначення економічних інтересів країн, адже кожна країна представляє собою набір унікальних характеристик, притаманних лише їй, які і визначають ступінь корисності для неї тих чи інших економічних чи соціокультурних благ. Однак, у широкому сенсі певну формалізацію провести можна [10].

Отже, ми бачимо, що конкурентоздатність, економічне зростання та економічні інтереси - взаємопов'язані між собою. Ключем конкурентоздатності країни є продуктивність виробництва та його динаміка, які і є економічним зростанням, яке в свою чергу має привести до зростання соціально-культурних показників економіки країни, без яких зростання продуктивності праці просто неможливе. Наприклад, підвищення заробітних плат має призвести до можливості отримання якіснішої освіти, яка в свою чергу збільшить людський капітал та зокрема кваліфікацію працівників, що є одним з основних факторів підвищення продуктивності виробництва. В свою чергу підвищення заробітних плат без підвищення продуктивності праці та, як наслідок, зростання виробництва, а відтак – конкурентоспроможності у середньостроковому та довгостроковому періоді – неможливо.

В контексті конкурентоспроможності економіки, глобалізація світової економіки має одним зі своїх наслідків відносно вирівнювання умов конкуренції на національних рин-

ках. В результаті забезпечення урядами режиму найбільшого сприяння і національного режиму, як того вимагають міжнародні норми правого регулювання економіки, національні і зарубіжні виробники опиняються в приблизно схожих умовах на ринках окремих країн або їх союзів. В даному випадку зовнішньоекономічна та міжнародна безпека повинні стати бар'єром від глобальних загроз для розвитку національної економіки і її виробників в рамках глобальної системи світової економіки. При цьому універсальною вимогою, що пред'являється до будь-якого національного економічного суб'єкта, виступає його конкурентоспроможність [8].

Глобалізація ж вимагає від країн спеціалізації у галузях та сегментах, в яких національні компанії функціонують найефективніше, та імпорту продукції, де ефективність – нижча, оскільки жодна країна не може бути конкурентоздатною у всьому. Конвергенція та інтеграція поглиблюють дію глобалізації. Інтеграція покликана поглибити дію глобалізації завдяки більшому рівню відкритості економік в рамках інтеграційних угруповань, що повинно призвести до більш ефективного використання переваг країни. Конвергенція в свою чергу поглиблює глобалізацію через певне уподібнення та вирівнювання розвитку економічних та політичних систем держав, а особливо - країн-учасниць інтеграційних угруповань, що дозволяє підвищити ефект від економічної взаємодії різних країн. Якщо глобалізація вимагає від країни відповідати міжнародним стандартам ефективності виробництва, то конвергенція та інтеграція можуть стосуватись таких питань, як міжнародні стандарти якості продукції чи регламентів щодо їх безпеки.

Висновки. Економічними інтересами країни є сукупність кількісних (динаміка зростання ВВП на душу населення, обсягу виробництва високотехнологічної продукції і т.д.) та якісних характеристик (соціально-економічні параметри, які характеризують якість життя населення та справедливості розподілу благ у країні) функціонування економіки країни, які забезпечують довгострокове економічне зростання (зростання кількісних та покращення якісних параметрів економіки) та здатність національної економіки конкурувати з економіками інших держав за рівнем ефективного використання ресурсів та інновацій в умовах інтеграції та конвергенції у глобалізованому світі.

Використана література

1. Глушко Т. П. Філософія економіки і соціальний прогрес // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія, Політологія. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2006. – Вип. 77. – С. 71–74.
2. Дудка Ю. П. Конкурентоспроможність економіки та економічна безпека України: проблеми взаємодії та взаємозв'язку у формат неоліберальної парадигми глобалізації/Вісник Хмельницького національного університету 2009, № 4, Т. 3
3. Європейська інтеграція/Уклад.:М.Яхтенфукс, Б.Колер-Кох;Пер. з нім. М.Яковлева.-К.:Вид. дім «Києво-могилянська академія», 2007.-394с.:іл..-(Актуал.світові дискусії)
4. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика : монографія / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2003. – 368 с.
5. Засади конкурентоспроможності в реаліях економіки знань : колективна монографія / Міжнародний інститут менеджменту (МІМ-Київ) ; за наук. ред. Ю. В. Полунєєва. – К. :Інжиніринг, 2007. – 256 с.
6. Конвергенція економічних моделей Польщі та України: монографія за найк.ред.Д.Лук'яненка, В.Чужикова, М.Г.Вожняка.-К.: КНЕУ,2010.-719с.
7. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. — Мн.: Изд. В.М. Скакун, 1998. - 896 с.

8. Полунєєв Ю. В. Підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни як домінанта стратегічного антикризового управління/Економічний часопис-XXI, 1-2'2011
9. Портер М. Конкуренция/ Пер. с англ.-М.: Издательский дом «Вильямс», 2006.-608 с.
10. Стивен Роузфілд. Порівнюємо економічні системи/Пер. з англ.-К.: «К.І.С.», 2005.-Х.370с.

*Стельмах О. В.**

ВПЛИВ БОРГОВОЇ КРИЗИ КРАЇН ЗОНИ ЄВРО НА УКРАЇНУ

Актуальність дослідження пов'язана з тим, що європейська боргова криза відіграє вирішальну роль на світових ринках. Боргові проблеми в розвинених країнах є основним чинником нестабільності в світовій економіці в даний час в тому числі і в Україні. Швидке охолодження світової економіки було одночасно і причиною, і наслідком кризи суверенного боргу в єврозоні. Криза суверенного боргу в ряді європейських країн ще більше загострилася у 2011 році і погіршила проблеми в секторі економіки та банківському секторі. Навіть сміливі кроки урядів країн зони євро для досягнення упорядкованого врегулювання суверенного боргу Греції супроводжувалися тривалими потрясіннями на фінансових ринках і зростанням занепокоєння з приводу можливого дефолту в деяких великих країнах в зоні євро, зокрема в Італії.

Метою даного дослідження є обґрунтування ролі зовнішніх дисбалансів в борговій кризі зони євро та визначення впливу кризи на Україну.

Предметом дослідження є аналіз впливу проблеми боргової кризи країн зони євро на Україну.

Після першого десятиріччя існування зона євро опинилася під сильним тиском. Розпочата криза у 2009-2010 роках у Греції призвела до ускладнень у всій єврозоні. Криза, викликана змінами у фінансових рахунках Греції, спочатку поширилася в Ірландії і Португалії, потім стала загрозою існуванню і для таких країн єврозони, як Італія та Іспанія [1].

Протягом довгого часу і директивні органи, і іноземні приватні інвестори ігнорували той факт, що різке погіршення зовнішньої позиції периферійних країн фінансувало в основному непродуктивні витрати (наприклад, інвестиції в нерухомість), так що стало важко погасити наростаючі боргові зобов'язання перед кредиторами. Сальдо рахунків поточних операцій в країнах периферії різко погіршилося напередодні кризи.

Проблема приватного боргу перетворилася на кризу суверенного боргу. Стрімко зростаюча вартість кредиту зробила приватне фінансування недоступним для урядів і банків в Греції, Ірландії та Португалії. Криза охопила Італію та Іспанію, де протягом літа 2011 року спостерігалася різке зростання витрат по суверенним борговим зобов'язанням. Коли справа стосується суверенного боргу, виявляється, що в зоні євро все відбувається не так, як в інших регіонах. Навіть незважаючи на те, що її рівень боргу відповідає рівню боргу в інших країнах з розвинутою економікою, зона євро охоплена кризою суверенного боргу. Але ж, зона євро - не єдина держава, і її договір забороняє державам-членам розподіляти зобов'язання між собою [2].

Криза в єврозоні істотно впливає на Україну, оскільки вона залежить від європейського попиту. Скорочення європейського попиту відбивається на попиті на українську продукцію, яка не є конкурентною. По суті, Україна може запропонувати тільки напівси-

* здобувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин, Одеський Національний Університет ім. І. І. Мечникова

ровинні товари або товари з низькою доданою вартістю переробної галузі, але не конкурентні механізми, машини, техніку, ідеї. Для України ризики пов'язані із затягуванням депресивних процесів в Європі, і вони набагато більш болючі, ніж для самої Європи.

Проаналізуємо статистичні данні щодо соціально-економічного становища України за січень–вересень 2012 року. У січні–вересні 2012р. порівняно з відповідним періодом попереднього року виробництво промислової продукції скоротилося на 1,2%. Зниження випуску продукції спостерігалось у більшості основних видів промислової діяльності.

За січень–серпень 2012р. обсяги експорту та імпорту товарів України становили відповідно 45267 млн.дол. США та 55367,2 млн.дол. і збільшилися проти січня–серпня 2011р. на 3% та 6,3%. Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 10100,2 млн.дол. (за січень–серпень 2011р. також від'ємне – 8167,7 млн.дол.)

Зовнішньоторговельні операції з товарами Україна здійснювала з партнерами з 209 країн світу.

До країн СНД було експортовано 37,1% усіх товарів, до країн ЄС – 21,4% (у січні–серпні 2011р. – відповідно 38,1% та 27,9%).

Серед країн СНД головними торговими партнерами за січень–серпень 2012р. як в експорті, так і в імпорті товарів були країни Митного союзу (Російська Федерація, Білорусь та Казахстан) [3].

Серед країн-членів ЄС найвагоміші експортні поставки товарів здійснювалися до Польщі, Італії, Німеччини, Угорщини та Іспанії.

Серед інших країн найбільше експортувались товари до Туреччини, Єгипту, Індії, Китаю та Лівану.

Серед найбільших країн-партнерів експорт товарів збільшився до Єгипту у 2,8 раза (за рахунок електричних машин, зернових культур, добрив), Казахстану – на 52,2% (цукру і кондитерських виробів з цукру, виробів з чорних металів, залізничних локомотивів) та Індії – на 19,4% (палив мінеральних, нафти і продуктів її перегонки, приладів та апаратів оптичних, фотографічних, жирів та олій тваринного або рослинного походження). Одночасно скоротився до Італії на 30,3%, Російської Федерації – на 8,3%, Польщі – на 6,5% та Туреччини – на 4,2%.

У загальному обсязі експорту товарів порівняно з відповідним періодом попереднього року збільшилася частка зернових культур, залізничних локомотивів, жирів та олій тваринного або рослинного походження, механічних машин. Натомість зменшилася частка чорних металів, палив мінеральних, нафти і продуктів її перегонки, руд, шлаку і золи.

Також збільшився експорт окремих товарів: цукру білого, кукурудзи, пшениці, тепловозів, олії соняшникової, добрив азотних, сигарет з тютюну і його замінників, хліба, кондитерських виробів, моніторів та телепроекторів, ячменю, вагонів залізничних і трамвайних.

Серед країн ЄС найвагоміші імпорتنі надходження товарів здійснювалися з Німеччини, Польщі, Італії, Франції та Чехії.

Збільшились імпорتنі Італії – на 20,9% (електричних машин, засобів наземного транспорту, крім залізничного, виробів з чорних металів), Польщі – на 10,4% (палив мінеральних, нафти і продуктів її перегонки, засобів наземного транспорту, крім залізничного, паперу та картону), Німеччини – на 6,5% (засобів наземного транспорту, крім залізничного, фармацевтичної продукції, механічних машин) [3].

У загальному обсязі імпорту товарів збільшилася частка механічних машин, засобів наземного транспорту, крім залізничного, електричних машин. Зменшилась частка палив мінеральних, нафти і продуктів її перегонки, пластмас, полімерних матеріалів, чорних металів.

Спостерігалось збільшення імпорту окремих товарів: свинини свіжої, охолодженої або мороженої, риби свіжої, охолодженої або мороженої, моніторів та телепроекторів, автомобілів легкових, автомобілів вантажних, продуктів переробки нафти, вугілля кам'яного, тракторів, медикаментів та добрив складних.

Ситуація в світовій економіці погіршується, темпи зростання економік різко сповільнилися, це стосується країн СНД, у тому числі України. Тому кращими зовнішньоторговельними перспективи не здаються. У підсумку - скорочення експорту, металургії, хімпрому. Єдине, що підтримує економіку України, це експорт продукції АПК. Але цього недостатньо. Все одно у державі спостерігається різке уповільнення темпів зростання економіки.

Таким чином можна зробити висновок про те, що проблеми однієї держави-члена стають проблемами для всіх і причиною цьому служить неповна економічна, фінансова та бюджетна інтеграція. Також криза в зоні євро є результатом взаємодії ряду базових факторів. Як і в інших країнах з розвиненою економікою, ці фактори включають не точну оцінку ризику, проведення протягом багатьох років необґрунтованої макроекономічної політики та слабкі пруденційні заходи. Криза в єврозоні істотно впливає на Україну, оскільки вона залежить від європейського попиту.

Список використаних джерел

1. Bayoumi, Tamim, Richard Harmsen, and Jarkko Turunen, «Euro Area Export Performance and Competitiveness» // IMF Working Paper № 11/140.- 2011.
2. Ruo Chen, Gian Maria Milesi-Ferretti, and Thierry Tresselt, «External Imbalances in the Euro Area» // IMF Working Paper.- WP/12/236.- September 2012.
3. Публікація документів Державної Служби Статистики України [Електронний ресурс] / Соціально-економічне становище України за січень–вересень 2012 року– Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/soc_ek/publ_u.html

УДК: 339.543.622

Харкова Л.О.*

ВПЛИВ МИТНИХ СОЮЗІВ НА СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ В КРАЇНАХ-УЧАСНИЦЯХ

В роботі висвітлено взаємозв'язок участі країни у інтеграційних угрупованнях, включаючи митний союз, та міжнародних виробничих системах. Розглянуто останні тенденції існування міжнародних виробничих систем в рамках інтеграційних угруповань, включаючи митний союз. Доведено, що участь у митному союзі країни, в якій знаходяться ланки міжнародних виробничих систем, можна порівнювати до порівняльних переваг економіки такої країни.

В работе показана взаимосвязь участия страны в интеграционном объединении, включая таможенный союз, и международных производственных систем. Рассмотрены последние тенденции существования международных производственных систем в рамках интеграционных объединений, включая таможенный союз. Доказано, что участие в таможенном союзе страны, в которой находятся звенья международных производственных систем, можно приравнять к сравнительным преимуществам экономики такой страны.

The research shows the interconnection of participation of a country in the regional trade agreements, including customs union, and in international producing networks. It also deals with the latest tendencies in existence of international producing networks in customs unions. The research proves that participation of a country involved in international producing networks in customs union may play be regarded as comparative advantages of the country.

Торгівельні відносини, які виникли у двадцять першому столітті, можна характеризувати як більш комплексні у порівнянні з визначенням поняття «торгівля», що існувало до 80-х років двадцятого століття.

Причинами такої комплексності є, зокрема, збільшення в останні десятиліття в глобальній економіці ролі міжнародних виробничих систем, які характеризуються розташуванням стадій виробництва в різних країнах, та тенденція до регіоналізації та інтеграції країн шляхом утворення різних торговельних угруповань, включаючи митні союзи.

У своїй діяльності мультинаціональні фірми розподіляють не лише стадії виробництва в різних країнах задля того, щоб зменшити витрати та використати свої порівняльні переваги. З цією ж метою вони також використовують аутсорсингові послуги з різних країн, що, в свою чергу, ще більше ускладнює міжнародні виробничі системи.

Виникнення таких нових форм міжнародної торгівлі потребує перегляду концепції преференційної торгівлі. Більшість моделей ефектів преференційної торгівлі базуються на

* Аспірантка кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: д.е.н., проф. Шнирков О.І.

припущенні, що країни торгують кінцевими продуктами, а отже метою виробників є захист таких продуктів.

Однак, враховуючи останні тенденції у світовій торгівлі країни часто виробляють проміжний продукт, а отже він є залежним від імпорту сировини з іншої країни. Відповідно, виробники такої проміжної продукції з метою зниження своїх виробничих витрат потребуватимуть меншого рівня захисту своєї продукції. Фактично, якщо в країні існує велика кількість фірм, задіяних у міжнародних виробничих системах, в такій країні відбувається асиметрична лібералізація торгівлі, тобто преференційні угоди передбачатимуть лібералізацію торгівлі в сферах, у яких задіяні проміжні ланки міжнародних виробничих систем та існування протекціоністських заходів у сферах, де такі ланки відсутні.

Країни, в яких розташовані різні етапи виробництва, будуть більш схильними до укладення преференційних торговельних угод із країнами, в яких знаходяться різні етапи того самого виробництва. Оскільки етапи виробництва можуть бути розташовані в декількох різних країнах, ефекти торговельних бар'єрів, такі як існування тарифних чи нетарифних бар'єрів, для конкретного етапу будуть пропорційними кількості разів, коли товар перетнув торговельні кордони таких країн. Крім того, країни можуть укладати преференційні торговельні угоди задля того, щоб захистити або «замкнути» торговельні відносини, таким чином зміцнюючи свою позицію основного постачальника виробничих ресурсів.

Теоретичні висновки щодо ефектів преференційної торговельної лібералізації можуть також змінюватись, якщо в припущеннях моделі з'являється такий фактор як існування міжнародних виробничих систем.

Так, розподіл етапів виробництва між країнами може полегшити ефект відхилення торгівлі при укладанні країнами преференційних торговельних угод. Можливість розподілу виробництва кінцевої продукції на різних етапах видозмінює розрахунок ефектів створення та розподілу торгівлі, і, таким чином, виникає можливість посилення ефектів створення торгівлі та послаблення ефектів відхилення торгівлі.

Міжнародні виробничі системи самі по собі не є новим явищем, однак в останні десятиліття їх роль збільшилась в деяких регіонах світу, а структура змінилась. В минулому країни, які в яких розташовували міжнародні виробничі системи, були здебільшого розвинутими країнами. Однак, з 80х років двадцятого століття в міжнародних виробничих системах істотно зросла частка країн, що розвиваються.

При аналізі регіоналізації виробничих систем варто також приділити увагу новим географічним моделям економічної концентрації на міжнародному рівні. Чим більше фірм – ланок виробничих систем переміщується в один регіон, тим більший попит на проміжні товари та послуги вони створюють, тим самим підвищуючи привабливість регіону для постачальників таких проміжних товарів та послуг або суміжних компаній. Крім того, регіональні виробничі системи частіше за все створюються навколо центру економічної активності. Відповідно, важливим фактором стає відстань між таким центром ділової активності та периферією, де знаходяться ланки виробництва.

В своїй роботі «Георгафія міжнародних інвестицій» Г. Шатц та А. Венелбел приходять до висновку, що велика кількість інвесторів зазвичай інвестують в країни, в яких знаходиться проміжне виробництво товарів для міжнародних виробничих систем, і які знаходяться недалеко від країн, в яких знаходяться самі інвестори. Так, США інвестує в Мексику, ЄС в Центральну та Східну Європу, Японія - в Азію. Саме за такою схемою формується основний потік прямих інвестицій з розвинутих країн у країни, що розвиваються.

Теоретичні та емпіричні дослідження функціонування міжнародних виробничих систем доводять, що крім вигод, які фірми отримують від використання фактору різниці за-

робітних плат та нових технологічних розробок, в разі зосередження різних ланок виробництва в різних країнах фірми також зіткнуться з додатковими видатками на менеджмент та контроль ланок виробництва, а також видатками на вивчення законів та порядків ведення бізнесу в тій чи іншій країні. Такі видатки можуть бути достатньо високими.

Задля уникнення вищезазначених витрат, а також подолання різниці в регулюванні питань ведення бізнесу між країнами-учасницями міжнародних виробничих систем, утворення виробничих систем має супроводжуватись укладенням преференційних торгівельних договорів між країнами.

Такі угоди мають включати положення про інституційне регулювання, конкурентну політику, трудове регулювання, розвиток інфраструктури та інші сфери, які можуть тим чи іншим чином впливати функціонування міжнародних виробничих систем.

Для того, щоб міжнародні виробничі системи функціонували успішно, шляхом гармонізації юрисдикцій має бути погоджений механізм регулювання такого виробництва. Саме тут і з'являється потреба в укладенні поглиблених торгівельних угод.

Теоретично механізм взаємодії міжнародних виробничих систем з поглибленими торгівельними угодами не є досконало дослідженим. Винятком є остання робота П. Антраса та Р. Стайгера «Переведення діяльності за межі країни та роль торгівельних угод». У цій роботі вчені доходять висновків про те, що перенесення виробництва за кордон створює нові ефекти для країн-учасниць торгівельної угоди. Так, споживачі та виробники кінцевої продукції знаходяться у різних країнах. Відповідно, компанії не відчують ефект умов торгівлі, оскільки він виникає вже після укладання угоди між іноземними споживачами та національними виробниками. В такому випадку виникає новий транскордонний ефект, викликаний перенесенням виробництва за кордон.

Реальні торгівельні угоди будуть більш комплексними у порівнянні з теорією, оскільки доступ до ринків необхідний буде більш ніж одній країні, задіяній у виробничій системі.

Митний союз за своєю суттю є ускладненою преференційною торгівельною угодою, що передбачає створення країнами-учасницями спільної митної території з усуненням митних бар'єрів всередині та створенням спільного зовнішнього тарифу для третіх країн.

Створення митного союзу передбачає збільшення обсягів торгівлі між країнами-учасницями за рахунок лібералізації торгівлі. Крім збільшення обсягів торгівлі наслідком створення митного союзу зазвичай є збільшення обсягів прямого іноземного інвестування в країни-учасниці, що, в свою чергу, може спричинити створення в країнах-учасницях ланок міжнародних виробничих систем.

Існування в рамках митного союзу єдиної внутрішньої митної території передбачає відсутність асиметричної лібералізації торгівлі, оскільки для всіх сфер передбачатимуться однакові умови скасування митних тарифів. Однак, створення країнами-учасницями митного союзу спільного зовнішнього тарифу по відношенню до третіх країн може призводити до ефектів відхилення торгівлі, якщо не всі країни, в яких розташовані ланки міжнародної виробничої системи, є учасницями митного союзу.

Чим більшою буде різниця у ставках митних тарифів для третіх країн до та після створення митного союзу, тим більшим буде ефект відхилення торгівлі в разі «невходження» всіх країн, у яких розташовані ланки виробництва міжнародних виробничих систем, до митного союзу. Цей факт має враховуватись при створенні митних союзів.

Як вже зазначалось, в разі створення в країні ланки міжнародної виробничої системи відбуваються певні структурні зміни в її економіці. Такі зміни є наслідком не лише збіль-

шення імпорту сировини та експорту вже переробленої продукції в галузі, в якій діє міжнародна виробнича система. Зазвичай міжнародні виробничі системи також використовують місцеві аутсорсингові послуги з різних питань.

Сучасні митні союзи існують у більш комплексних формах, ніж класичні митні союзи, метою яких є лише лібералізація торгівлі. Так, сучасні митні союзи характеризуються розширенням сфери дії та передбачають також відкриття ринків у сфері торгівлі послугами, у інвестиційній сфері, у сфері конкурентної політики, торгівельної взаємодопомоги, державних закупівель, інтелектуальної власності, електронної комерції, гармонізації стандартів та в деяких випадках у сфері праці та захисту навколишнього середовища. Тобто сучасні митні союзи фактично є поглибленими та розширеними.

Крім того, сучасні митні союзи часто характеризуються наявністю наднаціональних органів регулювання різних сфер, що спричинює певний рівень уніфікації законів та стандартів. Така уніфікація та спільне регулювання певних сфер полегшує функціонування міжнародних виробничих систем та зменшує їх видатки. Відповідно, міжнародні виробничі системи отримують додаткові переваги від функціонування у таких поглиблених митних союзах.

Щодо питання оптимізації розташування ланок міжнародних виробничих систем серед країн-учасниць митних союзів, пріоритетне значення має існування порівняльних переваг у країнах. На думку вчених, країни для розташування ланок виробництва міжнародних виробничих систем можна поділити на технологічно інтенсивні та працеінтенсивні [1]. Крім того, емпіричні дослідження доводять, що країни з вищим рівнем доходів спеціалізуються на виробництві високоякісної та технологічно місткої продукції, в той час як менш розвинуті країни частіше за все задіяні на праці містких стадіях виробництва [2]. В той же час, якщо країна не має яскраво виражених порівняльних переваг, пріоритетного значення набуває участь країни у певному інтеграційному об'єднанні.

Яскравим прикладом такої країни є Іспанія, яка є середньо розвинутою, з низьким технологічним потенціалом та порівняно дешевою робочою силою, країною, що входить до митного союзу ЄС. Якщо б на участь у міжнародних виробничих системах впливали лише порівняльні переваги країни, Іспанія в рамках ЄС мала б належати до країн, в яких розташовується працемісткі ланки виробництва, а із вступом до ЄС країн Центральної та Східної Європи, робоча сила в яких є дешевшою, мала б і взагалі перестати бути учасницею міжнародних виробничих систем.

В той же час, емпіричні дослідження доводять, що іспанські виробничі підприємства беруть активну участь у міжнародних виробничих системах з початку 90-х років. Торгівля товарами середнього ступеню обробки у 90-х роках відзначалась зростанням. Так, експорт таких товарів у 90-х роках зріс на 8,1% (5,1% до країн ЄС), а імпорт – на 7,2% (5% з країн ЄС). Така динаміка торгівлі товарами середнього ступеню обробки відобразилась у зростанні частки експорту цих товарів у структурі експорту Іспанії з 21% у 1990 році до 29% у 2011 році та частки імпорту в структурі імпорту Іспанії з 25% у 1990 році до 39% у 2011 році [3].

70% торгівлі товарами середнього ступеню обробки Іспанії припадає на країни ЄС. Причиною такої динаміки торгівлі, а також подальшого розвитку міжнародних виробничих систем в Іспанії є поглиблення інтеграції ЄС, внаслідок чого були скасовані торговельні бар'єри між країнами-учасницями.

Дослідженням факторів, які впливали на участь Іспанії у міжнародних виробничих системах протягом 1990-2011 рр., займались Л. Беласкес, К. Діас-Мора та Р. Гандой, які висвітлили результати свого дослідження у праці «Інтеграція в ЄС та міжнародні виробничі

системи» [4]. У своєму дослідженні вчені, застосувавши розширену гравітаційну модель довели, що визначальним фактором участі Іспанії у міжнародних виробничих системах є участь у митному союзі ЄС, в той час як порівняльні переваги Іспанії не відіграють більшу роль, ніж інші чинники, такі як географічне розташування, наявність транспортних мереж та телекомунікаційної інфраструктури.

Як висновок варто зазначити, що участь країн у інтеграційних торговельних угрупованнях є сприятливим фактором для участі країни у міжнародних виробничих системах. Участь країни у митному союзі передбачає скасування бар'єрів у торгівлі різних ланок виробництва міжнародних виробничих систем, при цьому, за рахунок створення спільної митної території, не створюючи ефекту асиметричної лібералізації торгівлі.

Механізми сучасних митних союзів є більш комплексними у порівнянні з класичним механізмом митного союзу та зазвичай передбачають розширення сфер дії митних союзів та існування спільного регулювання різних сфер. Участь країн у таких поглиблених митних союзах передбачає ряд переваг у створенні в них ланок міжнародних виробничих систем. Серед переваг, які має країна, що бере участь у діяльності міжнародних виробничих систем, участь у митному союзі у сучасних умовах можна прирівнювати до порівняльних переваг виробництва.

Література:

1. Diaz-Mora, C. (2002): "The Role of Comparative Advantage in Trade within Industries: A Panel Data Approach for the European Union", *Weltwirtschaftliches Archiv Review of World Economics*, vol. 138 (2), pp. 291-316;
2. Yeats, A.J. (2001): "How Big is Global Production Sharing?" in Arndt, S.W., Kierzkowski, H. (Eds.) *Fragmentation. New Production Patterns in the World Economy*, Oxford University Press, Oxford;
3. Belazquez, L., Diaz-Mora, C. and Grandoy, R. (2010): "El comercio de partes y componentes: una aproximación a la posición española en las redes de producción internacionales", *Principios: Estudios de Economía Política*, vol. 18, pp. 5-29;
4. Belazquez, L., Diaz-Mora, C. and Grandoy, R. (2011): "EU Integration and Production Networks", *Revista de Economía Aplicada*, pp. 1-20

УДК 339.9.012.421:/620.9:061.1ЄС

Чернецька О.В.*

МІСЦЕ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ГЛОБАЛЬНОМУ ПОДІЛІ ПРАЦІ (НА ПРИКЛАДІ ЕНЕРГЕТИЧНОГО РИНКУ ЄС)

Анотація У статті досліджено систему впровадження основних принципів економічного лібералізму на ринках електроенергетики та газу Європейського Союзу.

Ключові слова: Лібералізація, відкриття ринку, енергоефективність, ринок газу та ринок електроенергії, внутрішній енергетичний ринок.

Annotation The article examines the system of implementation fundamental principles of economic liberalism in the electricity and gas markets of the European Union

Keywords: Liberalisation, Market Opening, Energy Efficiency, Gas Market and Electricity Market, the Internal Energy Market.

Проблеми лібералізації Європейського ринку електроенергії та газу досліджували провідні вчені, Герцог Р., Марку Ж. (Франція), Локателлі Р., Чуді Г.-М. (Швейцарія), Габбе Г., Мюдріх Г., Кліп К. (Німеччина); Еберхардт П., Стасяк А., Зьоло З. (Польща); Зарді А. (Італія); Ілієва М. (Болгарія); Зверєв Й. (Росія); Тей Ю., (Словаччина) та ін. Основи лібералізаційної парадигми вивчали також українські науковці, такі як Філіпенко А.С., Шнирков О.І., Чужиков В.І., Бажал Ю.М.; Амоша О., Беленький П., Будкін В., Бураковський І., Луцишин Н., Макогон Ю., Мокій А. тощо

Енергетичний комплекс є основою розвитку сучасної промислової моделі Європейського Союзу. Великий перелік проблем і викликів, які постали в енергетичній сфері сьогодні, зумовлюють необхідність розробки та імплементації активної енергетичної політики на рівні Співтовариства.

Слід зазначити, що енергія у різних формах споживається всіма секторами економіки. Більшість енергії споживається транспортом (30%), промисловістю (28%) та домогосподарствами (27%). На сферу послуг і сільське господарство припадає лише 11% та 4% відповідно. У структурі енергоспоживання відбулися значні зміни. З 1990 по 2000 рік валове споживання енергії в ЄС-15¹ зросло на 10%, при цьому питома вага твердого палива знизилася на 29%, природного газу — зросла на 52%, атомної енергії — на +23%, поновлюваних джерел енергії — на +35%, нафти — на +8%.

¹ Так-звані старі країни члени ЄС (до розширення 2004 року), а саме Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія, Ірландія, Австрія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Іспанія, Португалія, Греція, Данія, Фінляндія, Швеція.

* здобувач кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Головний економіст Головного управління економіки та інвестицій Київської міської державної адміністрації.

Станом на 2012 рік валове споживання енергії у ЄС-27 сягнуло 1774 млн тонн нафтового еквівалента (дані м.т.н.е.). Нафта є найвагомим джерелом енергії (питома вага у споживанні енергії становить 36,7 %), вона переважно використовується у транспорті (56 % валового споживання нафти), як сировина у нафтопереробній промисловості (15 %), а також в інших галузях кінцевого споживання промислових товарів, послуг та в домогосподарствах (сукупна частка дорівнює 23 %). Крім того, нафта є сировиною для підприємств, що забезпечують опалення житлових будинків (6 %)

Природному газу належить друге місце у структурі енергоспоживання ЄС (24,6 %). Цей вид палива переважно використовується для виробництва електроенергії (29 %), опалення житлових будинків (29 %), потреб промисловості (25 %), має доволі невелике значення для транспорту. На третьому місці — тверде паливо (17,7 %), що переважно використовується для виробництва електроенергії (74 %) та на потреби важкої промисловості.

Таким чином, можна стверджувати, що структура споживання енергоресурсів не відповідає економічним інтересам ЄС: нафта, газ та вугілля у сукупності забезпечують майже 80 % споживчих потреб ЄС.

Частка атомної енергії постійно зростала і досягла 15 % у 2010 році (дещо знизившись у 2011 році до 14,2 %) від валового енергоспоживання ЄС. Проте останнім часом значно скоротився обсяг інвестицій у галузі, а також велика кількість АЕС у нових країнах-членах тимчасово зупиняють свою діяльність на вимогу Європейської Комісії. Це зумовлено бажанням підвищити рівень безпеки атомного сектора за рахунок виведення з експлуатації енергоблоків застарілих модифікацій (насамперед ВВЕР 440-230 та РБМК). До того ж, три старі країни—члени ЄС — Бельгія, Німеччина та Швеція — прийняли рішення у майбутньому цілковито відмовитися від атомної енергетики.

Останнім часом стрімко зростало використання енергії з відновлюваних джерел (енергія біомас, гідроенергетика, енергія вітру, сонця, геотермальна, фотогальванічна тощо), частка якої досягла 6,7 % у 2005 році. Енергія біомас успішно використовується для виробництва електроенергії, опалення, виробництва біопального для транспорту. Вітрова та гідроенергія використовуються для виробництва електроенергії. Використання енергії вітру зросло у сім разів у 1998—2011 рр.

Близько половини спожитої енергії виробляється в межах ЄС, отже, в даний час імпортна енергетична залежність Спільноти становить 50 %. При цьому, найбільша залежність від сирової нафти — ЄС імпортує близько 80 % від загального обсягу внутрішнього споживання нафти. Дещо нижча залежність від природного газу (54%) та вугілля (38%). Атомна енергія та енергія з відновлюваних джерел вважається повністю забезпеченими внутрішніми джерелами. Ситуація ускладнюється тим, що залежність продовжує зростати. Так, у 2005 р. чистий імпорт (імпорт мінус експорт) енергоресурсів у ЄС-25 зріс порівняно з 2004 р. на 4,5% і сягнув 950 млн тонн нафтового еквівалента. Рівень енергетичної залежності зріс із 54 % у 2004 р. до 56,2 % у 2005 р. Усі держави-члени, за винятком Данії, є чистими імпортерами енергоресурсів. Найбільший рівень енергетичної залежності мають Німеччина (61,1 %), Франція (54,5%), Італія (86,8%) та Іспанія (85,1 %). За оцінками експертів, за збереження сучасних темпів зростання енергоспоживання залежність від зовнішніх поставок енергоносіїв може сягнути 70 % у 2030 році (а з нафти — 94%).

Іншою проблемою, яка є похідною від попередньої, є недостатній рівень географічної диверсифікації імпорту енергоносіїв. Так, половина імпорту нафти-сирцю надходить до ЄС із трьох країн, а саме: з Російської Федерації (20 % загального імпорту нафти), Норвегії (20 %) та Саудівської Аравії (11 %)

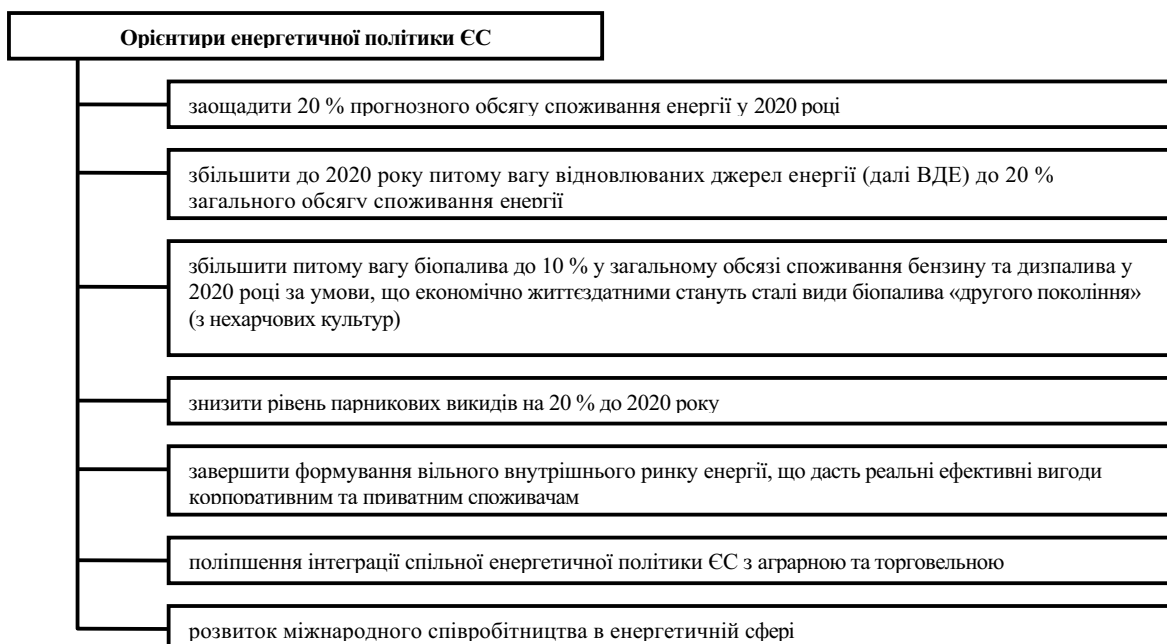
Ще одним наслідком залежності від зовнішніх постачань енергоносіїв є зростання кон'юнктурних ризиків, зумовлених коливаннями цін на світовому ринку на нафту та нафтопродукти. Так, ціни на рідке паливо подвоїлися протягом періоду з 1996 по 2011 рік. В основі цього є зростання цін на нафту, що спричинило відповідне подорожчання нафтопродуктів, зокрема бензину.

Отже, ключовими проблемами у контексті розвитку енергетичної політики ЄС є:

- невідкладна потреба в інвестиціях для задоволення попиту на енергію та модернізацію інфраструктури (близько 1 трлн євро протягом майбутніх 20 років);
- збільшення залежності від імпорту (до 2030 року близько 70 % споживання енергії в ЄС задовольнятиметься за рахунок імпортованих продуктів);
- недостатня географічна диверсифікація постачань енергоресурсів (більше половини обсягу споживання газу ЄС надходить від трьох країн — Росії, Норвегії, Алжиру; аналогічно і з нафтою, 50 % імпорту якої надходить з Росії, Норвегії та Саудівської Аравії),
- очікується, що глобальний попит на енергію та рівень викидів CO₂ зростуть до 2030 року на 60 %;
- до кінця століття очікується потепління світового клімату від 1,4 % до 5,8 %, що призведе до серйозних проблем у розвитку економічних та екологічних систем;
- недостатній рівень конкуренції на внутрішніх енергетичних ринках. Європи призводить до втрат споживачів енергії від завищених цін та ризику безпеки постачання енергії.

Враховуючи ці та низку інших чинників, органи ЄС виробили єдине бачення щодо цілей спільної політики ЄС в енергетичній сфері. Це насамперед забезпечення функціонування спільного енергетичного ринку, безпека постачань енергоносіїв до ЄС, сприяння зростанню енергоефективності та економії енергії, а також розвиток нових і відновлюваних форм енергії. У контексті визначених цілей покладено конкретні кількісні цільові орієнтири енергетичної політики ЄС. (Див рис. 1).

З рисунка можемо побачити, що всі цілі мають абсолютно визначений кількісний показник та термін виконання поставлених задач. Кожна країна-член Європейського Союзу має зобов'язання перед Єврокомісією виконувати ці цілі в передбачені відповідними директивами строки.

Спільна енергетична політика ЄС умовно пройшла низку етапів, які можна розглядати через призму загальних інтеграційних процесів та профільного енергетичного законодавства.

Вперше концепція масштабних реформ ринків електроенергії та газу була оприлюднена ще в 1988 р. Обґрунтовуючи необхідність цих реформ, Єврокомісія відзначала: «Понад інтегрований європейський енергетичний ринок буде сприяти зниженню собівартості енергії, що безпосередньо вигідно індивідуальним і промисловим споживачам, а також надасть позитивний ефект на структуру енергетичної галузі Співтовариства, сприяючи поліпшенню структури витрат та раціоналізації виробництва, передачі і розподілу енергії»².

Головною метою перетворень була лібералізація і об'єднання ринків, тобто створення Єдиного лібералізованого ринку електроенергії та газу (ЄЛРЕГ) з високим рівнем конкуренції. Це повинно було спричинити за собою вирівнювання та загальне зниження тарифів на енергоносії в різних державах-членах. Створення (а зараз - вдосконалення) ЄЛРЕГ було і залишається системоутворюючим елементом енергетичної політики ЄС.

Проте реальні дії почалися лише десятиліття по тому, з прийняттям першої електричної (1996 р.) і першої газової (1998 р.) директив.

Зрештою спільна енергетична безпека для держав-членів ЄС перестала бути абстрактною ідеєю. Європейський Союз активізував зусилля з метою диверсифікації джерел постачання енергоресурсів і шляхів їх транспортування та спрямував свою роботу на усунення розбіжностей у національних законодавствах цих країн для того, щоб:

- сформулювати єдині погляди у сфері енергетичної політики;
- усунути відмінності серед держав-членів в обсягах споживання різних видів енергоносіїв, частці відновлювальної енергетики, структурі та відкритості енергетичних ринків, залежності від імпорту енергоносіїв у країнах-членах ЄС;
- забезпечити рівний доступ усіх учасників до ринків газу та електроенергетики;
- розширення прав споживачів і досягнення найвищого рівня захисту та безпеки;
- створити єдину європейську енергосистему та поліпшити внутрішній взаємозв'язок європейських енергетичних мереж;
- збільшити використання альтернативних джерел енергії і зменшити споживання газу;
- створити стратегічні запаси енергоносіїв;
- започаткувати єдине європейське планування в енергетиці;
- посилити енергетичні відносини з третіми країнами.;
- побудова панєвропейського об'єднаного енергетичного ринку.

До 2000 р. цей напрям енергетичної політики ЄС знаходився, можна сказати, в експериментальній стадії. Переконавшись, що нова система регулювання ринків здатна функціонувати на практиці – енергетичні компанії, великі споживачі та державні регулюючі органи адаптувалися до нових правил, а країни-члени, раніше надзвичайно скептично ставилися до ідей лібералізації, пом'якшили свою позицію, - Європейський Союз перейшов до наступних кроків. У 2003 р. були прийняті друга електрична (№ 2003/54) і газова (№ 2003/55) директиви, що розвивають і деталізують основні положення реформи.

Одним з основних інструментів реалізації енергетичної політики у період з 2003 по 2006 рік була багаторічна програма дій у галузі енергетики під назвою «Європа інтелектуальної енергії» (Multiannual programme for action in the field of energy (2003—2006) «In-

² Commission of the EC. The Internal Energy Market. Commission Working Document. COM(88) 238 final. Brussels, 2 May 1988, p. 5.5.

telligent Energy Europe»). На відміну від попередньої П'ятирічної рамкової програми дій в енергетичному секторі (1998—2002) нова рамкова програма має у своїй структурі чотири спеціальні програми (замість шести), а саме: раціональне використання енергії та управління попитом на енергію (програма SAVE), розвиток використання нових та поновлюваних джерел енергії (ALTERNER), енергетичні аспекти транспорту (STEER) та міжнародна кооперація у сфері відновлюваних джерел енергії і енергоефективності (CO-PENER).

Для кожної спецпрограми пропонується шість інструментів:

- імплементація стратегії⁴
- створення фінансових та ринкових структур і інструментів⁵
- розвиток систем та обладнання, необхідних для прискорення комерціалізації демонстраційних проектів⁶
- розвиток інформаційної і освітньої інфраструктури енергетичного комплексу;
- моніторинг;
- оцінка впливу зазначених важелів і інструментів.

Проекти SAVE та ALTERNER вважались пріоритетними. На них було заплановано витратити 160 млн. євро, на решту проектів — лише 50 млн євро із загального бюджету обсягом 250 млн євро. Рамкова програма надала фінансування для більше, ніж 200 європейських: проектів в енергетичній сфері.

Іншою ініціативою, що доповнювала основний інструмент — Рамкову програму, — була громадська Кампанія «Стала енергетика Європи 2005-2008», завданнями якої було забезпечення високого рівня громадської обізнаності, розуміння та підтримки цілей спільної енергетичної політики; підвищення обізнаності державних службовців, причетних до реалізації енергетичної політики на всіх рівнях; обмін передовим досвідом, а також стимулювання приватних інвестицій у прогресивні технології, які забезпечують екологічно безпечний розвиток енергетики.

Застосування спільного загальноєвропейського підходу до регулювання енергетичної сфери вже дало позитивні результати. Так, споживання енергії в ЄС-25 протягом останніх 10—15 років зростало меншими темпами, ніж ВВП, що зумовило позитивну тенденцію скорочення енергоемності європейського виробництва.

Завдяки усуненню ринкових і технічних бар'єрів на шляху підвищення ефективності використання енергоресурсів та реалізації потенціалу енергозбереження в ЄС заплановано щорічне зниження енергоемності ВВП у розмірі понад 1 %, що означатиме скорочення енергоспоживання на 100 мегатонн нафтового еквівалента (що еквівалентно зменшенню викидів CO₂ на 200 Мт щорічно, що становить 40% зобов'язання ЄС за Кіотським протоколом).

У міру еволюції європейських поглядів на енергетичну сферу у спільній енергетичній політиці на перший план виходить проблема забезпечення сталого розвитку, що зумовлено зростанням глобальної загрози парникового ефекту та забруднення довкілля викидами вуглекислого газу. Своєю розв'язкою стратегія Співтовариства у сфері енергетичної політики отримала на Готенбурзькому саміті Європейської Ради 15-16 червня 2001 року, де було погоджено Стратегію Співтовариства щодо сталого розвитку, де передбачено низку заходів на рівні Співтовариства щодо збереження природи, зокрема й стосовно біологічного палива. У відповідь на пріоритети Готенбурга Європейська Комісія оприлюднила Послання «Стратегія Європейського Союзу щодо сталого розвитку», в якому запропонувала низку заходів, зокрема стосовно запобігання зміні клімату та поширення поновлюваних джерел енергії. Серед основних варто виокремити:

- зменшення викидів газів, що спричиняють парниковий ефект, щорічно до 2020 р. на 1 % від рівня, що існував у 1990 р. у контексті зобов'язань за Кіотським протоколом, а також спонукання провідних індустріальних держав до дотримання ними зобов'язань за Кіотським протоколом;
- запровадження оподаткування енергоносіїв з метою перенесення втрат від негативних екстерналій на відповідних суб'єктів господарювання;
- послідовне зменшення субсидіювання виробництва твердого палива та його споживання до 2010 р. одночасно із заходами з підтримки розвитку альтернативних робочих місць;
- запровадження заходів у сфері підтримки та розвитку альтернативного палива, зокрема біологічного, з метою доведення рівня його споживання транспортними засобами до 7% на 2010 р. та принаймні до 20 % на 2020 р.;
- забезпечення більшої підтримки досліджень, розвитку та поширенню технології щодо чистої та поновлюваної енергії та більш безпечної ядерної енергетики, зокрема у сфері утилізації ядерних відходів.

Сучасна політика ЄС в енергетичній сфері має три головні мети — конкурентоспроможність енергетичного сектора, сталий розвиток і безпека енергопостачання.

Перша мета (конкурентоспроможність) пов'язана із лібералізацією внутрішнього ринку енергоносіїв, забезпеченням дієвої конкуренції, створенням мережі ліній електропередачі, а також НДДКР (у сфері отримання чистого вугілля, скорочення фінансування вугледобувної галузі, розвиток альтернативної енергетики, підвищення енергоефективності, ядерних досліджень).

Друга мета (забезпечення сталого розвитку) охоплює розширення застосування поновлюваних джерел, підвищення енергоефективності, розвиток атомної енергетики, торгівля квотами шкідливих викидів.

Третя мета (безпека енергопостачання) конкретизується в таких елементах: управління європейськими запасами нафти та газу, потужність нафтопереробних підприємств, зберігання енергії, захист від терактів, розвиток внутрішнього діалогу.

У вересні 2009 р., після майже трирічної дискусії, був прийнятий так званий Третій пакет заходів щодо реформи ЄЛРЕГ, положення якого повинні були бути імплементовані в національні законодавства до березня 2011р.

Третій енергетичний пакет складається з п'яти документів:

1. Регламент ЄК № 713/2009 Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 р., що засновує Агентство з питань співробітництва регуляторів у сфері енергетики (Agency for the Cooperation of Energy Regulators);
2. Регламент ЄК № 714/2009 Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 р. про умови доступу до мереж транскордонних обмінів електроенергією, що скасовує Регламент ЄС № 1228/2003;
3. Регламент ЄК № 715/2009 Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 р. про умови доступу до мереж транспортування природного газу, що скасовує Регламент ЄС № 1775/2005;
4. Директива 2009/72/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 р. щодо спільних правил для внутрішнього ринку електроенергії, що скасовує Директиву 2003/54/ЄК;
5. Директива 2009/73/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 р. щодо спільних правил для внутрішнього ринку природного газу, що скасовує Директиву 2003/55/ЄК.

Сучасна політика Європейського Союзу будується на основі положень останньої Зеленої Книги у сфері енергетики «Європейська стратегія сталої, конкурентної та безпечної енергетики»

Отже, підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що лібералізація ринку електроенергії та газу Європейського Союзу мала певні передумови, спричинені зростанням попиту на енергоресурси, значний рівень залежності від імпорту та декількох світових нафтових криз, що спричинили стрімке зростання цін.

Для забезпечення громадян Євросоюзу та промисловості енергоресурсами за доступними конкурентними цінами, на інституційному рівні відбувались поетапні зміни з метою вироблення механізму ринкового регулювання енергетичної галузі.

Сучасний стан енергетичного ринку Європейського Союзу характеризується подальшими лібералізаційними процесами, демонополізацією, розвитком енергоефективності, екологічним контролем та забезпеченням сталого розвитку.

УДК 339.9

Шевченко І.В.*

ЛЮДСЬКИЙ РЕСУРС СТІЙКОЇ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ

В сучасних умовах глобальної економічної нестабільності відбуваються суттєві зміни факторів та пріоритетів економічного зростання, модифікація глобального поділу праці під впливом міжнародної конкуренції та сучасних технологій. Розвиток глобальних виробничих і вартісних ланцюгів відбувається з урахуванням людського ресурсу, продуктивності праці та вартості робочої сили. Відбуваються якісні зміни у національних та глобальних процесах використання людського ресурсу, реформи ринків праці, міжнародна трудова міграція, поширення професійних і соціальних стандартів.

Міжнародна конкурентоспроможність країн в сучасних умовах повинна враховувати не тільки економічні, інвестиційні, інституційні аспекти, а й людські, соціальні та інноваційні фактори. Конкурентоздатність можна визначити як здатність та результат фірми, галузі та країни створювати та реалізовувати продукти і послуги на глобальних і національних ринках на основі міжнародних конкурентних переваг, спроможність до лідерства у інноваціях, кваліфікації робочої сили, продуктивності праці.

Ідея стійкого економічного зростання спирається на розуміння обмеженості традиційних економічних моделей та політик, потреби врахування екологічних та соціальних наслідків та умов.

Концепція стійкої конкурентоспроможності країн сформована дослідниками ВЕФ. Її суть полягає у визначенні екологічних та соціальних складових конкурентоспроможності та доповнення її вимірювання відповідними показниками. Стійка конкурентоспроможність переносить акценти на якість економічного зростання, взаємодію економіки та екологічних і соціальних процесів, підтримання балансу економіки та соціальної стабільності.

На основі концепції стійкої конкурентоспроможності ВЕФ сформував більш комплексний вимірник, який названо «стійкісно-адаптований індекс глобальної конкурентоздатності» (Sustainability-Adjusted Global Competitiveness Index - GCI). Він відображає «набір інституцій, політик і факторів, що дають змогу підтримувати продуктивність нації протягом тривалого періоду за умов підтримання соціальної та екологічної стійкості» [1, с.52-53], здатність країн підтримувати не тільки кількісне зростання економіки, але і її соціальну стійкість та екологічну безпечність.

Порівняльний аналіз людського ресурсу (в економічному та суспільному сенсі) як фактора міжнародного поділу праці та конкурентоздатності країн повинен спиратися на комплекс кількісних та якісних параметрів працездатного населення. Системні тенденції формування та використання людського ресурсу, скорочення приросту та чисельності працездатного населення, збільшення пенсійного віку, високий рівень безробіття, концентрація трудового ресурсу в міських агломераціях є схожими для розвинутих країн та України.

* здобувач, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Глобальний поділ праці модифікується під впливом інтернаціоналізації трудового ресурсу в різних за рівнем конкурентоздатності країнах:

1) наявність та якість людського ресурсу, відносна вартість робочої сили відіграють суттєву роль у розвитку спеціалізації і кооперування, трансграничному розміщенні виробництва товарів, формуванні глобальних ланцюгів створення вартості;

2) зростає трансгранична мобільність людей за професійними та економічними мотивами та міжнародна міграція робочої сили;

3) професійна зайнятість та поділ праці розвиваються на основі глобального доступу до знань та інформаційних технологій;

4) сучасні технології та виробничі ланцюги ТНК ведуть до міжнародного поширення стандартів якості праці, кваліфікації, освіти;

5) розвиток глобального поділу праці та зайнятість змінюються під впливом офшорингу та аутсорсінгу;

6) глобальна мобільність людського ресурсу, транскордонні виробничі ланцюги обумовлюють вирівнювання вимог до освітнього рівня людей, продуктивності праці.

Відображенням зростання значення людського ресурсу та соціальних умов для країн на різних стадіях економічного розвитку враховано в методиці ВЕФ шляхом визначення питомої ваги соціальних факторів у загальному індексі конкурентоспроможності.

Глобальні ранги основних факторів конкурентоспроможності України в оцінці ВЕФ є суттєво диференційованими. Так, згідно звіту ВЕФ за 2012 рік по підсумковому індексу конкурентоздатності Україна займала 74 місце у глобальному рейтингу. При цьому частина факторів конкурентоздатності мала значно нижчі рейтинги в порівнянні із загальним рейтингом – так, за рівнем інституційних факторів країна оцінювалася на 132 місці, ефективності товарних ринків – на 117 місці [1, с.17-20].

Одночасно показники соціальних факторів є значно вищими ніж підсумковий рейтинг країни. Так, охорона здоров'я та початкова освіта – на 62 місці в світі, ефективність ринку праці – на 62 місці [1, с.17-20]. Сучасні умови розвитку людського ресурсу в Україні є досить конкурентними у світових вимірах.

Недостатній розвиток інституційних факторів економіки, неефективне включення в глобальний поділ праці не дають можливості стабільного зростання конкурентоздатності. Соціальні розвиток, ефективне використання людського ресурсу повинні стати основними цілями економічних реформ, факторами стійкої конкурентоздатності національної економіки.

Список літератури:

1. The Global Competitiveness Report 2012-2013 [Текст]: / World Economic Forum. - Geneva, 2012. - [сайт]. - Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf - Назва з екрана.

Ясковець Ю.В.*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Анотація. Стаття аналізує необхідність формування глобальної інфраструктури в сучасних умовах інтернаціоналізації та регіоналізації світової економіки. Розглядаються основні структурні елементи інтеграції інфраструктури національних економік у світову глобальну інфраструктуру.

Ключові слова: інтернаціоналізація, регіоналізація, інфраструктура, світова глобальна інфраструктура, виробнича інфраструктура, ринкова інфраструктура.

Аннотация. Статья анализирует необходимость формирования глобальной инфраструктуры в современных условиях интернационализации и регионализации мировой экономики. Рассматриваются основные структурные элементы интеграции инфраструктуры национальных экономик в мировую глобальную инфраструктуру.

Ключевые слова: интернационализация, регионализация, инфраструктура, мировая глобальная инфраструктура, производственная инфраструктура, рыночная инфраструктура.

Ступінь розробки теми:

У вітчизняній та зарубіжній літературі досліджуються проблеми формування та розвитку інфраструктури національних господарств. Зокрема, цій проблемі присвячені праці таких вчених як: Рибчук А.В., Р. Нурксе, П. Розенштейн-Родан, А. Хіршман, А. Янгсон, Х. Зінгер, І. Маєргоз, К. Мюлер-Бюлов, П. Самюельсон, А. Пізенті, П. Розенштейн-Родан, Г.А. Волощук, В. Жаміна, А.М. Ігнат'єв, А.В. Сидорович, А.Б. Титов, С.І. Тюльпанів, І.Ф. Чернявський. В їх роботах розкривається зміст та особливості виробничої, соціальної, інституціональної, економічної та ін. інфраструктури. Проте в умовах глобалізації зазначені напрями інфраструктурного розвитку національних господарств отримують новий імпульс для розвитку. Зокрема це стосується посилення впливу екзогенних чинників на розвиток інфраструктури національних господарств країн світу. Особливості цього процесу вимагають більш детального вивчення, оскільки врахування впливу глобалізації на розвиток економіки країн світу в сучасних умовах набуває вагомого значення. Саме цим і визначається доцільність розгляду питань, яким присвячується дана стаття.

Задачі:

- Визначити основні складові елементи національної виробничої інфраструктури країни.

* аспірантка кафедри Міжнародних економічних відносин і світового господарства Інституту Міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

- Дослідити процес формування глобальної світової виробничої інфраструктури.
- Визначити основні складові елементи національної ринкової інфраструктури країни.
- Проаналізувати систему складових глобальної світової ринкової інфраструктури.

Вступ

Однією з найважливіших характеристик функціонування світового господарства є інтенсивний розвиток інтеграційних процесів. Зростання економічної взаємозалежності держав та процесу інтернаціоналізації є факторами, які сприяють розвитку інтеграційних процесів у світовій економіці. Основною метою економічної інтеграції як якісно нового етапу інтернаціоналізації господарських зв'язків на сучасному етапі є тісне співробітництво та взаємопроникнення окремих національних економік. Важливим структурним елементом такого взаємопроникнення є інтеграція інфраструктур національних економік у світову глобальну інфраструктуру. Напрями інтеграції інфраструктури національних економік у світове господарство можна розглянути шляхом аналізу складових частин виробничої та ринкової інфраструктури національних економік країни.

Виклад основного матеріалу:

Виробнича інфраструктура є сукупністю інженерних комунікацій, агроеліоративних та інших споруд, що забезпечують нормальне функціонування усього виробничого комплексу та життєзабезпечення населення у межах певної території. У сучасних умовах добре телекомунікаційне забезпечення території є необхідною умовою успішного функціонування практично усіх галузей суспільного виробництва. Складовими елементами виробничої інфраструктури є:

- Транспортна система
- Система енергозабезпечення
- Система водо забезпечення і каналізації
- Система зв'язку та комунікації
- Сфера ділового обслуговування
- Складська система
- Інформаційна система [2; 81]

Таблиця 1. Фізичні складові виробничої інфраструктури (Складено на основі: Jeffrey E. Fulmer. Investor july/august 09 investment strategy guest article "What in the world is infrastructure?")

Таблиця 1.

Складові елементи виробничої інфраструктури національної економіки країни

Сектор	Основні складові
Електроенергетика	вугільні електростанції атомні станції газопоршневі електростанції гідроелектричні установки (дамби, гідроакмулювання енергії) електростанції на поновлюваних джерелах енергії резервні генератори транспортуючі трубопроводи передавальні підстанції; перетворювачі постійного струму розподільні трубопроводи трансформаторні підстанції

Сектор	Основні складові
Нафта та газ	буріння у відкритомуморі свердловини магістральнітрубопроводинеочищеноїнафти установка сепарації газу віднафти товарні паркинафти система вимірюванняякості і кількостінафти газозбираючитрубопроводи установкикомплексноїпідготовки газу нафтосховище системишвартуванняморськихтранспортнихзасобів нафтоперегінні заводи насосністанції газопереробні заводи магістральнігазопроводи перекачувальнікомпресорністанції сховище для природного газу регазифікація
Питна вода та стічні води	ріки, озера, природні і штучніводойми, водосховище, фільтраційніустановки водоочищення водосховища гідродинамічні труби водопроводи водовідливні установки станціїобробкистічних вод
Транспорт	дороги і автомагістралі мости тунелі центри управління дорожнім рухом перетин кордону вокзали морські порти; аеропорти вертолітні станції космодроми авіаційно-диспетчерська служба метро міська електричка магістральна система трамвай
Комунікації	бездротові послуги послугиwireline кабельні послуги служба радіомовлення

Процес формування глобальної виробничої інфраструктури в якості самостійного процесу обслуговування світового відтворювального процесу пройшов ряд етапів пов'язаних з суспільним та міжнародним поділом праці. Якщо перший великий поділ праці тільки заклав умови для виникнення об'єктів інфраструктури в майбутньому, то другий – відділивши ремесло від землеробства, обумовив необхідність продуктообміну між містом та селом, що закономірно привело до виникнення елементів інфраструктури. Третій поділ праці, коли торгівля стала самостійною сферою діяльності, в обіг було втягнуто нові території, виникла потреба у мережі торгових шляхів засобів перевезення, що й заклало основу для створення інфраструктури. Тобто розвиток глобальної інфраструктури завжди пов'язаний з розвитком та поглибленням поділу праці, який виступає передумовою створення інфраструктурної сфери в цілому. Зі своєї сторони, виробнича інфраструктура створює необхідні умови для поглиблення міжнародного поділу праці, спеціалізації та кооперування виробництва на національному рівні. [1; 8]

Важливою передумовою для подальшого розвитку глобальної виробничої інфраструктури є сучасний механізм інтернаціоналізації. Він, як результат науково-технічної революції відображає усі її тенденції, тому він досить гнучкий і реагує на всі зміни даної закономірності. Тим більше, що НТР обумовлює стрибкоподібний характер процесу інтернаціоналізації. Це обумовлено тим, що наукові відкриття отримують інтернаціональну форму і стають передумовою для народження саме виробничої інтернаціоналізації, котра не може реалізуватися без міжнародної виробничої інфраструктури. Тобто, мова йде про формування нових економічних структур – зразка глобальної виробничої інфраструктури.

Ринкова інфраструктура відповідно до структури продуктивних сил включає наступні складові: кадрову (організації та навчальні центри з підготовки кадрів), матеріально-речову (транспортні системи, складські й інші приміщення), наукову (посередницькі структури, які здійснюють купівлю-продаж патентів, ліцензій, ноу-хау та інших об'єктів інтелектуальної власності), інформаційну (всі типи бірж, оптові, брокерські, аудиторські організації), техніко-економічну (підрозділи підприємств і організацій, які встановлюють відносини спеціалізації, кооперування, комбінування виробництва з іншими підприємствами всередині країни та за її межами).

Суть ринкової інфраструктури становлять окремі функціональні ланки, які працюють у напрямі визначених конкурентних переваг. Відповідно, класифікацію ринкової інфраструктури складають наступні інституціональні структури:[4; 406-407]

1. Держава, завдання якої полягає у створенні адекватних ринковим перетворенням умов для ефективної діяльності суб'єктів господарювання. Такий підхід визначає обслуговуючу функцію держави як головну. Відповідно, завдання держави полягає у створенні конкурентного середовища, умов функціонування і розвитку якого визначаються, зокрема, інфраструктурою податкового механізму.

2. Інфраструктура ринків, до якої включені:

- Інфраструктура ринку товарів і послуг, де функціонують товарні біржі, система оптової і роздрібної торгівлі, фірми що постачають учасників конкуренції ринковою інформацією, послугами маркетингу тощо., численні компанії, що займаються посередницькою діяльністю, служби сервісу та інші ланки інфраструктури.

- Інфраструктура фінансового ринку, як система взаємопов'язаних елементів, які забезпечують акумуляцію вільних коштів, перетворення їх у позичковий капітал і перерозподіл цього капіталу між учасниками суспільного відтворення. Тобто елементи інфраструктури забезпечують взаємозв'язок і взаємодію між суб'єктами ринкової економіки і регулюють рух грошових потоків.

- Інфраструктура страхового ринку, як певна сфера економічних відносин і особлива соціально-економічна інфраструктура, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формується попит і пропозиція на нього. В інституціональному аспекті вона представлена акціонерним, корпоративними, взаємними і державними страховими компаніями. У територіальному аспекті традиційно виділяють місцевий страховий ринок, національний і світовий страхові ринки.

- Інфраструктура ринку інвестицій, у складі якої: ринок прямих капітальних вкладень; ринок об'єктів, що приватизується; ринок нерухомості; фондовий ринок; грошовий ринок, який пов'язаний з об'єктами фінансового інвестування – депозитними вкладками.

3. Регіональне інфраструктурне забезпечення в наступних аспектах:

- Виробнича інфраструктура
- Комунікаційна інфраструктура прикордонних регіонів
- Інфраструктура ринку туризму
- Інфраструктура управлінського консалтингу
- Екологічна інфраструктура

Сутність ринкової інфраструктури зумовлюється змістом ринкової економіки. Якщо ринкова економіка визначається як саморегулююча система, то механізм інфраструктури повинен характеризуватись самоорганізованими ринковими інститутами. Взаємозв'язок процесів організації і самоорганізації як відображення державного регулювання, з одного боку, і доступної суб'єктам господарювання свободи самовизначення – з іншого, в ринкових умовах здійснюється через механізм інфраструктури. Тобто інфраструктура виступає тим механізмом, який забезпечує синтез і взаємодію процесів організації і самоорганізації. Вказане положення стосується не тільки національної, але й глобальної економіки, тобто механізм глобальної ринкової інфраструктури забезпечує регулювання й саморегулювання процесів взаємодії суб'єктів світової економіки, окремих держав у планетарному просторі. Глобальна ринкова інфраструктура є системою взаємопов'язаних, взаємодіючих, субординованих інститутів і організацій, які функціонують ц глобальному середовищі. Ця система складається з наступних інститутів глобальної ринкової інфраструктури:

- Правила і норми, створені в процесі взаємодії окремих держав, фірм, ТНК.
- Норми міжнародної поведінки, напрацьовані і впроваджені міжнародними організаціями в рамках ООН і поза її межами.

- Правила і стандарти, розроблені регіональними об'єднаннями держав. Реалізація і контроль за дотриманням правил і норм здійснюється організаціями і установами, створеними на кожному з рівнів глобальної інфраструктури. Інститути й організації разом утворюють механізм глобальної ринкової інфраструктури. [1;8-9]

Інфраструктура ринку в її інституціональному змісті – це сам ринковий механізм, система цілей, норм і правил поведінки, певний правопорядок, що регулює економічні відносини суб'єктів ринку, які діють через відповідні інститути.

Зв'язок між розвитком національної інфраструктури країни та економічною продуктивністю або економічним зростанням залишається предметом невизначеності та дискусії. Інфраструктура є базовою ланкою в економіці країни, тому що завдяки їй стає можливим постачання води, електроенергії та телекомунікацій домогосподарствам. Базові послуги, такі як вода та електроенергія часто займають значну долю бюджетів домогосподарств країн, що розвиваються. Наприклад у Латинській Америці, домогосподарства у найбільш бідніших районах витрачають більше ніж 5% своїх доходів на воду та більше ніж 7% на електроенергію. У Східній Азії середня доля затрат домогос-

подарств на воду сягає від 0,8% (Китай) до 3,2% (Камбоджа), але може досягти до 16-33% в Індонезії. Що стосується енергетики, то середні затрати у В'єтнамі – 2,9%, у Китаї – 7,6%, у Індонезії – 9% та у Камбоджі – 24%. Інша частина інфраструктурних послуг належить підприємствам. Для малих виробників та місцевих фірм країн, що розвиваються доступ до дальніх ринків та контактів з потенційними клієнтами залежить від існування належного та відносно дешевого транспорту і телекомунікаційної сітки. Отже, в умовах інтернаціоналізації та регіоналізації світового господарства, для ефективного розвитку світової економіки стає необхідним процес інтеграції інфраструктури національних економік у світове господарство, тобто формування світової глобальної інфраструктури.[6; 5]

Висновки

1. В сучасних умовах розвитку світової економіки, коли домінують такі процеси як інтернаціоналізація та регіоналізація світового господарства, стає необхідним формування світової глобальної інфраструктури.

2. Інтеграція інфраструктур національних економік відбувається по двох основних напрямках: інтеграція виробничих інфраструктур національних економік у світову глобальну виробничу інфраструктуру та інтеграція ринкових інфраструктур національних економік у світову глобальну ринкову інфраструктуру.

Список використаних джерел

1. Верланов Ю.Ю. Інфраструктура: поняття, погляди на самоорганізацію. // Наукові праці. Економіка, історія, політологія, екологія, філософія. Стор. 5-9.
2. Рибчук А.В. Глобальна виробнича інфраструктура в системі закономірностей світового господарства // Проблемы материальной культуры – ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ. Стр.80-83
3. Сабадош В.І. Інфраструктура та її вплив на розміщення продуктивних сил. // Український державний лісотехнічний університет. Науковий вісник, 2002, вип. 12.7. Стор. 117-120
4. Ткач А.А. Механізм ринкової інфраструктури в контексті глобалізації. // Економіка: проблема теорії та практики. Випуск 191. 2004. Стор. 404-410
5. Stephane Straub. Infrastructure and Development: A Critical Appraisal of the Macro Level Literature // The World Bank. Policy research working paper 4590. April 2008. 46 p.

УДК:339.9

Гонча Л.А.* , Тихомирова М.В.**

АУТСОРСИНГ В УКРАЇНІ

Сьогодні аутсорсинг є поширеним видом діяльності, оскільки забезпечує скорочення витрат і збільшення рівня конкурентоспроможності.

Аутсорсинг передбачає передачу компанією частини її завдань або процесів стороннім виконавцям на умовах субпідряду. Угода, за якою робота виконується особам з зовнішньої компанії, яка зазвичай ще є і експертом в цьому виді робіт. Аутсорсинг часто використовується для скорочення витрат.

Найчастіше застосовується ІТ-аутсорсинг, тобто аутсорсинг інформаційних технологій, зокрема робіт зі створення та супроводу програмних продуктів. Очевидним є зменшення витрат, що пов'язані з великою заробітною платою програмістів в країнах з розвинутою економікою. Відповідно й утримання ІТ-підрозділів великих корпорацій вимагає колосальних витрат. Щоб їх зменшити, доцільно відмовитися від повного штату програмістів і передати деяку частину їхньої роботи іншим фірмам, в багатьох випадках — за кордон, що обходиться набагато дешевше. Так різниця в оплаті праці «всередині» компанії та «зовні» створює «офшорне програмування» як бізнес-напрямок.

До переваги аутсорсингу слід віднести зростання рентабельності бізнесу, скорочення витрат на обслуговування бізнес-процесів; концентрація всіх зусиль на основному бізнесі.

Передача супутніх бізнес-процесів на аутсорсинг дозволить направити зусилля на основну справу компанії, залучення чужого досвіду, аутсорсингова компанія спеціалізується на визначеному виді діяльності та обслуговує велику кількість фірм, що дозволяє їй досконало розбиратися у всіх поточних питаннях і використовувати напрацьований досвід.

Аутсорсингова компанія несе відповідальність за роботу, яку виконує згідно з договором на обслуговування та поточним законодавством. При збільшенні масштабів бізнесу підприємству слід наймати працівників, нести витрати на їхнє навчання, обладнання робочого місця, платити додаткові податки, компенсації тощо, що потребує часу та додаткових витрат і може призвести до зниження мобільності бізнесу і зростанню витрат. Для аутсорсингової компанії збільшення або скорочення масштабів бізнесу буде супроводжуватися лише переглядом вартості послуг, які передані на аутсорсинг.

Недоліками аутсорсингу є загроза невиконання конфіденційності. Аутсорсингова фірма гарантує, що витік інформації про замовника неможливий, але виконання цього пункту не може гарантуватися стовідсотково. В аутсорсинговій фірмі діє положення про комерційну таємницю клієнта, порушення якої несе збитки перш за все безпосередньо в самій аутсорсинговій компанії. Передача інформації про діяльність клієнта виконується тільки згідно з поточним законодавством, вартість аутсорсингу досить часто може бути вища за вартість ведення обліку внутрішніми працівниками. Як будь-яка фірма, аутсорсингова фірма потенційно може збанкрутувати, що породжує додаткові проблеми з пошуку іншої аутсорсингової фірми і передачі їй всіх справ.

* к.е.н., Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля

** студентка Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля

У світовому рейтингу виробників програмного забезпечення Україна займає 15 місце. У нашій країні налічується біля тисячі компаній, що займаються розробкою ПЗ: у сфері зайнято близько 25-30 тисяч українських фахівців. За словами президента Альянсу компаній-розробників програмного забезпечення, річна частка України у світовому аутсорсингу складає приблизно \$600 млн.

Один з видів аутсорсингу є офшорний аутсорсинг, який передбачає передачу некритичних для бізнесу процесів компаніям, що знаходяться в географічному віддаленні. Іншими словами — це взаємовигідне співробітництво компаній, при якій фізичне розташування офісів кожної з них не має значення. Найзначущішою при цьому є економія за рахунок різного рівня оплати праці.

Розрізняють такі види офшорного аутсорсингу - винос другорядних служб підтримки інфраструктури (ІТО-infrastructure technology outsourcing); винос некритичних для бізнесу процесів, що вимагають великого обсягу щодо некваліфікованої праці (BPO-business process outsourcing); розробка програмного забезпечення на замовлення (Software R & D, Application Development).

Щорічний обіг ринку офшорного аутсорсингу становить ≈ 315 млрд. \$. Найсильнішу позицію на ринку офшорного аутсорсингу займають Індія і Китай. Крім того, сильні позиції займають Росія, Пакистан, Бангладеш, Болгарія, Україна, Білорусь, Румунія, Філіппіни, Єгипет.

Дослідження індустрії офшорного аутсорсингу в Україні показує, що за останні три роки Україна, без сумніву, стала найпривабливішою ціллю для аутсорсингу в Східній Європі. Будучи другою за кількістю населення після Росії, а також завдяки радянській науковій спадщині і прагненню підприємців до успіху, країна може похвалитися найшвидше зростаючою індустрією розробки програмного забезпечення.

Згідно з даними провідного експерта російського та східноєвропейського ринків програмного забезпечення, офшорний аутсорсинговий ринок в Україні зріс у 2011 році на 47%, при цьому щорічно на ринку праці з'являється 30.000 випускників вузів — фахівців у сфері ІТ-послуг. Недостатня інтеграція з Європейським Союзом стримує зростання цін і виїзд ІТ-професіоналів із країни. Відомо, що Польща й інші нові держави-члени ЄС шукають кваліфіковані ІТ-ресурси в Україні. Німеччина також визнає можливості аутсорсингу в Україні — німецькі замовники використовують 6% всіх офшорних аутсорсингових ресурсів України.

Індустрія виграє завдяки безвізовому режиму з Євросоюзом і Північною Америкою та географічній близькості до Європи, але в той же час в Україні недавно відбувалися часті зміни в уряді. Доки зміни в уряді не впливають на бізнес у сфері аутсорсингу, державна політика в цій сфері, відіграє позитивну роль для довгострокових перспектив індустрії по розробці програмного забезпечення.

Індустрія добре розвинена в Києві, де працевлаштовано більше 50% усіх фахівців у сфері розробки програмного забезпечення, але водночас швидко розвивається у Львові і Харкові. Аутсорсингова індустрія досить розрізнена. З 70 опитаних компаній тільки у сімох за 2011 рік працювало більше 300 осіб, у той час як 21 компанія нараховувала біля 100 і більше співробітників.

Виходячи з цього можна сказати, що в умов здійснення антикризового управління припускають розробку методик оцінки ризиків застосування аутсорсингових операцій та розробку регламентів взаємодії замовника й виконавця з погляду дотримання балансу інтересів та розподілу економічного ефекту у стратегічній перспективі реалізації процедури санації або відновлення платоспроможності суб'єкта господарювання.

*Литвинюк А. Ю.**

ЗНАЧЕННЯ ОФШОРИНГУ ТА АУТСОРСИНГУ У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛЬНОМУ ПОДІЛІ ПРАЦІ

Офшорінг - це новий спосіб ведення бізнесу, породжений глобалізацією, що дозволяє компаніям знижувати витрати, збільшувати капіталізацію компанії і розвиватися більш швидкими темпами, оперативного реагуючи на зміни, що відбуваються на ринку. Тактика офшорінга стає тактикою виживання для компаній не тільки на світовому, а й на внутрішньому ринку. Але офшорінг - це не лише нові можливості, це і приховані загрози для національної економіки.

На тлі зростаючої глобалізації, керівництво компаній змушене шукати нові шляхи оптимізації господарської діяльності, що дозволяють зберігати і зміцнювати конкурентну перевагу на ринку.

Завдяки глобалізації багато компаній отримали можливість мінімізувати свої витрати, переносячи виробництва в країни з більш дешевою робочою силою. Офшорінг стає тактикою виживання для компаній не тільки на світовому, а й на внутрішньому ринку. Використання аутсорсингової / офшорінгової стратегії дає можливість компанії не тільки знижувати витрати і збільшувати капіталізацію компанії, але рости і розвиватися більш швидкими темпами.

Існує два види офшорінга: офшорінг через прямі іноземні інвестиції, тобто розгортання за кордоном власного або спільного виробництва, і так званий аутсорсинг, тобто укладання договорів з іноземними фірмами о виробництві необхідних проміжних продуктів.

За визначенням Всесвітньої торгової організації, аутсорсинг – це передача частини виробничих процесів сторонній фірмі. Аутсорсинг може бути внутрішнім і зовнішнім. Внутрішній аутсорсинг розуміється, як купівлю проміжних товарів і послуг у неафілійованій компанії, яка знаходиться в тій же країні. Коли така компанія знаходиться у іншій країні, то мова йде про зовнішній аутсорсинг.

Офшорінг, зокрема зовнішній аутсорсинг, стає сьогодні масовим явищем.

По суті офшорінг - це прояв порівняльних переваг, поєднаний з усіма вигодами і витратами такої зміни. При цьому країна, що приймає діяльність з надання послуг, виграє за рахунок країни, що виводить послуги в офшор, завдяки створенню робочих місць, залученню інвестицій та зростанню валютної виручки. З іншого боку, завдяки офшорінгу фірми можуть скоротити свої витрати, підвищити якість і поліпшити методи надаваних ними послуг, що підвищує їх конкурентоспроможність, надаючи позитивний вплив на економіку країн, де знаходяться ці компанії. На думку UNCTAD, при правильній економічній політиці баланс інтересів повинен бути урівноважений. Питання лише в тому, щоб замість протекціоністських і заборонних заходів була створена система мотивації зайнятості та розширення виробництва на батьківщині.

Офшорінговий аутсорсинг відкриває перед американськими і європейськими компаніями широкі можливості, які аж ніяк не обмежуються переведенням за кордон трудо-

* студентка, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

містких операцій з низькою доданою вартістю. Крім зниження операційних витрат офшорінгові компанії можуть запропонувати своїм клієнтам і чудову якість - навіть там, де потрібна робоча сила найвищої кваліфікації, - і відповідну базу для виходу на ринки нової продукції.

Стратегію офшорінга можна розділити на три основні етапи. На першому етапі офшорінг використовується як інструмент підвищення капіталізації та мінімізації витрат за рахунок залучення дешевої робочої сили. На другому етапі «на відкуп» стороннім організаціям віддаються вже деякі бізнес-процеси (наприклад, бухгалтерія або управління людськими ресурсами). І, нарешті, на третьому етапі офшорінг поряд з іншими бізнес-процесами починає створювати додаткову вартість, дозволяє компанії залишатися інноваційною, рости і розвиватися. Всі три етапи не обов'язково протікають в суворій послідовності один за іншим. У деяких компаніях вони можуть протікати одночасно - в залежності від того, як і наскільки точно компанія сформулювала свою аутсорсингову стратегію.

Список використаних джерел:

1. Д. Е. Крайнов, В. Д. Матвеев. «Офшоринг» - новый этап глобального разделения труда.
2. Экономическая газета: http://www.neg.by/publication/2004_11_16_4835.html.
3. Джон Хейгел. Офшоринг переходит в наступление: <http://www.cfin.ru/management/strategy/orgstr/offshoring.shtml>.

УДК 339.92

Ніколенко О.В.*

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО АУТСОРСИНГУ В КОНТЕКСТІ ПОСТКРИЗОВИХ ПРОЦЕСІВ

Світові процеси глобалізації призводять до постійного посилення міжнародної конкуренції між компаніями, галузями, країнами, що зумовлює прагнення основних суб'єктів міжнародних економічних відносин підвищувати їх конкурентоздатність в світогосподарській системі, в тому числі й шляхом використання переваг міжнародного поділу праці і поглибленої участі в ньому.

Світова фінансова криза ще більше загострює існуючі проблеми, змушуючи всі країни та їхні суб'єкти господарювання вести пошук нових форм міжнародного співробітництва, серед яких можна виділити і аутсорсинг. Ефективність використання аутсорсингової стратегії підтверджується світовою практикою, яка свідчить про те, що на сучасному етапі більше 50% західних компаній використовують аутсорсинг в своїй діяльності, а щорічний приріст кількості угод в сфері міжнародного аутсорсингу в 2009-2011 рр. склав близько 30% [7]. До того ж за даними журналу Fortune аутсорсинг здійснюють кожні дві із трьох корпорацій, що входять в рейтинг Top-100 найбільших корпорацій світу [8].

В зв'язку з поширенням міжнародного аутсорсингу підприємствам відкривається унікальна можливість отримання вигоди від використання переваг міжнародного поділу праці за рахунок можливого позиціонування на сучасному ринку як в ролі постачальника аутсорсингових послуг, так і в ролі їх замовника. Для України, в першому випадку, цього можна досягти за рахунок високої кваліфікації кадрів та низького рівня оплати праці, задовільного рівня розвитку інфраструктури, а в другому випадку – шляхом отримання доступу до певних більш дешевих ресурсів, нових технологій, що формує основу переходу підприємств на інноваційний шлях розвитку. Тим не менш, світова практика вказує, що замовниками аутсорсингових послуг найчастіше виступають більш розвинуті країни. Будучи ж постачальником даного виду послуг, країна також отримує досвід передового ведення бізнес-процесів, доступ до нових технологій тощо.

У промислово розвинутих країнах обсяг міжнародного аутсорсингу матеріальних ресурсів значно перевищує аутсорсинг послуг [2]. Проте розвиток технологій, технічний прогрес, особливо в обробці інформації, зв'язку і транспорті, створює все більш широкі можливості його використання у різних сферах. В результаті технологічного прогресу значна частина виробничих процесів, які ще недавно припускали високий рівень освіти і кваліфікації працівників, стають об'єктом переміщення в країни, що розвиваються з менш кваліфікованою, але дешевою робочою силою, насамперед: Індію, Філіппіни, Малайзію, Бразилію, Мексику, Китай.

Сучасні тенденції глобалізації це ключ до аутсорсингу. Незважаючи на економічну кризу, або більш того, завдяки їй аутсорсинг – одна з небагатьох галузей, що продовжила своє зростання в кризових умовах (рис.1) [1] [6]. Економічний спад навчив підприємства адаптуватися, входити і виходити з регіональних ринків, швидко приймати рішення [3]. Компанії, що бажають скоротити витрати в умовах слабого попиту, активніше, ніж будь-

* студент, Кіровоградський національний технічний університет

коли передають частини своїх бізнес-операцій до тих країн, де ці операції набагато дешевше, таким чином стимулюючи розвиток міжнародного аутсорсингу. Як результат, це збільшило доходи іноземних аутсорсерів на 13% і розширило кількість працівників на 18% [7].

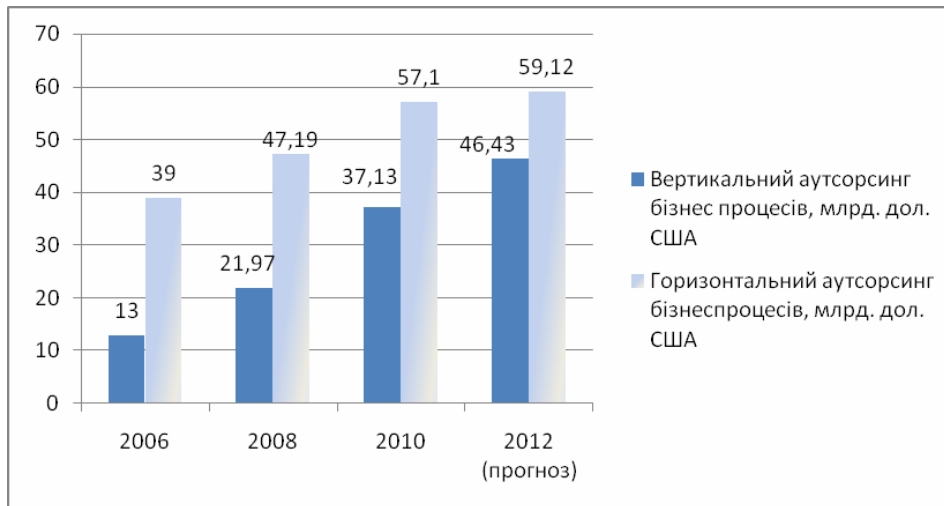

Рис. 1. Міжнародний аутсорсинг бізнес-процесів

(Total CAGR) становить 12,89%. За прогнозами СЕВ Towergroup обсяг аутсорсингових операцій в 2012 році збільшуватиметься [6].

Економічна криза надала аутсорсингу цілий ряд нових особливостей. Масштабні звільнення на Заході, особливо в США, наповнили ринок праці висококваліфікованими робітниками, які в свою чергу готові працювати за більш низьку заробітну плату. Як результат, простежується конфронтація сторін, де США та інші країни-замовники аутсорсингових послуг, певною мірою перетворюються на їх постачальника. Саме в США починає зароджуватися аутсорсинг управління знаннями, який передбачає управління процесами, що потребують глибокого вивчення та аналізу даних для прийняття рішень і відповідно висококваліфікованої робочої сили [4].

Економічний спад перерозподілив та визначив нові ключові фактори, що впливатимуть на розвиток аутсорсингу та пристосування бізнесу до нового ринкового середовища (рис. 2) [3] [5].

Рис. 2. Фактори розвитку аутсорсингу у посткризовий період

Отже, навіть у післякризовий період спостерігається зростання обсягів аутсорсингу бізнес-процесів на глобальному ринку фінансових послуг, до того ж горизонтальне інвестування переважає над вертикальним, щорічне загальне зростання

Таким чином, зниження витрат більшість фірм визнала визначальним фактором розвитку аутсорсингу, однак за даними проведеного дослідження, близько 50% підприємств виділяють реорганізацію бізнес-процесів, впровадження

ефективного ведення бізнесу на глобальному рівні, зменшення ризиків як ключові індикатори посткризового стану аутсорсингу [3].

Отже, світова фінансова криза стимулювала пошук і реалізацію нових форм та методів обґрунтованого та доцільного використання міжнародного аутсорсингу в системі світогосподарських відносин. Нові тенденції в контексті посткризового глобального поділу праці формують новий вигляд аутсорсингу, який характеризується більшою кількістю ризиків і вимагає значних фінансових, інтелектуальних і часових витрат. Динаміка в міжнародному бізнесі свідчить про широке розповсюдження аутсорсингу бізнес-процесів, знань та ІТ, що може значно розширити сферу аутсорсингових послуг.

Список використаної літератури:

1. Аксенов Е., Альтшулер И. Аутсорсинг. 10 заповідей і 21 інструмент. — СПб: Питер, 2009. 464 с.
2. Лепіхіна С.Н. Міжнародний аутсорсинг як форма розвитку глобального науково-технічного потенціалу // Міжнародний бізнес. – 2009.
3. Fersht Ph. Globalizing the Business is the Key to Outsourcing Today // Global Services Conference, May 20, 2009
4. Scott M. Outsourcing: Thriving at Home and Abroad // Business Week, May 4, 2009
5. Schaffhauser D. Research: Trends in Data Center Outsourcing // Sourcingmag, 2010
6. <http://www.executiveboard.com> – Corporate Executive Board, CEB Towergroup
7. <http://www.iaop.org/> – International Association of Outsourcing Professionals
8. <http://money.cnn.com/magazines/fortune/> – Fortune magazine, Top-100, 2010

*Познякова А.**

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Трудящі-мігранти роблять суттєвий економічний і соціальний внесок в економіки країн походження та призначення. Мігранти в середньому відсилають додому 13% свого доходу грошовими переказами, але 87% вони залишають в економіці країни проживання.

Прогнозується, що до 2050 року в порівнянні з сьогоднішнім днем чисельність населення зменшиться на 20 млн. чоловік, що, за оцінками МОП, може призвести до падіння середнього рівня життя в Європі на 20%. Щоб утримувати чисельність населення на постійному рівні, приплив мігрантів у «великій четвірці» країн ЄС - Франції, Німеччини, Італії та Великобританії - повинен вирости в три рази: з 237 000 до 700 000 чол. в рік.

При збереженні існуючих тенденцій в проміжку між 2000-м і 2050 роками населення Італії, наприклад, знизиться на 28%, Іспанії - на 24%. Естонія і Латвія, два нових члена ЄС, втратять близько 34% і 31% населення відповідно. Населення Японії зменшиться на 27 млн. (з 127 до 100 млн.) До 2050 року і, можливо, знизиться до рівня в 64 млн. у 2100 році.

Незважаючи на триваючі наслідки світової економічної кризи, загальна чисельність мігрантів в світі не знизилась в останні роки. Проте міграційні потоки в деяких розвинених країнах дещо сповільнилися під час і відразу після кризи - наприклад, в Об'єднаному Королівстві, Іспанії, Швеції та Новій Зеландії (UNDESA, у пресі).

Тим не менш, зміни в основних моделях руху не зазнали суттєвих змін, і, таким чином, світові потоки мігрантів, які росли протягом декількох десятиліть були майже незмінні: у 2010 році загальне число міжнародних мігрантів в світі оцінюється в 214 000 000 чоловік - в порівнянні з 191 млн в 2005 (UNDESA)

Станом на кінець червня 2011 року, за даними МОМ, більш ніж 600.000 мігрантів (у тому числі близько 280 тисяч громадян третіх країн) покинули країну імміграції (найбільше мігрантів серед працівників з Північної Африки), що працювали у Лівії до початку військових дій (UC Davis, 2011). Основні транскордонні переміщення були зафіксовані на кордоні з Тунісом і Єгиптом, 256000 і 184000 прибулих, відповідно. Значна кількість цих прибулих лівійські громадяни. Переважна більшість, з яких повсякчас перетинає кордон в економічних цілях, в той час як їхні родини залишилися в Єгипті. Міграція за межі регіону в основному спрямовувалась на Мальту і в Італію.

В Чад та Нігер, зокрема, 70000 та 80000 громадян, відповідно, повернулися додому з Єгипту і Тунісу, самостійно або за підтримки МОМ, протягом перших трьох місяців лівійського кризи.

З початку світової економічної кризи в 2007-2008 роках, численні прогнози були зроблені про потенційні наслідки кризи і щодо подальшого відновлення міграції. Найважливішими серед них варто виділити: різке скорочення міграційних потоків, різка зупинка зростання іноземного населення в країнах з високим доходом, радикальне скорочення

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Заблоцька Р.О.

припливу грошових переказів мігрантів до країн відправки, і збільшення зворотної міграції через високий рівень безробіття серед мігрантів, що проживають за кордоном. Наявні дані показують, що в даний час важко спрогнозувати майбутні моделі і масштаби міграційних потоків.

У Канаді, наприклад, число іноземних працівників, що в'їжджають в країну знову зростає (з 178 271 в 2009 році до 182 322 в 2010), досягнувши майже рівня, зареєстрованого в 2008 (агентство з громадянства та імміграції Канади, 2011). У Сполучених Штатах Америки, число прибулих в 2010 році було вище, ніж зареєстроване в 2009 році і 2008 році (476 049 *Vis-à-VIS* 463042 і 466558, відповідно) (Департамент США з Національної Безпеки, 2011). У Німеччині, іноземне населення збільшилося приблизно на 58 800 (0,9%), це перше зростання за останні п'ять років, після невеликого зниження в період між 2006 і 2009 (Федеральне статистичне управління - Destatis, 2011).

З іншого боку, в Об'єднаному Королівстві, передбачається, що кількість мігрантів скоротиться на 360000 чол. до 2015 року, в порівнянні з докризовим показником в липні 2008 року і знизить кількість робочої сили на 200000 чол. (Департамент Великобританії, щодо громад і місцевого самоврядування, 2009, цитується Ghosh, 2011: 73). В Ірландії, було підраховано, що чистий відтік в 60000 осіб відбувся в 2009 році; наразі чистий відтік складає близько 40000 осіб (Ghosh, 2011).

За даними світового банку в 2010 році найбільше мігрантів прибуло до США 42,8 мільйони, за ними слідує Російська Федерація (12,3 мільйони) та ФРН (10,8 мільйонів). Україна знаходиться, за даними світового банку, на 11 позиції за абсолютним числом іммігрантів (5,3 мільйони).

За числом мігрантів по відношенню до загальної кількості населення лідером є Катар, де 86,5 відсотків населення – іммігранти. Далі слідує Монако (71,6%), ОАЕ (70,0%) та Кувейт (68,8%).

Серед країн з яких найбільше виїжджали емігранти в 2010 році Україна займає 5 позицію з показником 6,6 мільйонів емігрантів. Цей показник випереджають лише Мексика 11,9 мільйонів, Індія 11,4 мільйони, Російська Федерація 11,1 мільйони та Китай 8,3 мільйони емігрантів.

У відносних показниках лідерами з еміграції були Сектор Газа 68,3% населення покинуло територію країни, Самоа 67,3% та Гренада 65,5%.

Отже, хоча світова фінансова криза й спричинила деякі сповільнення кількості мігрантів до розвинених країн, проте це не зменшило загальну кількість мігрантів у світі. Значний вплив на міграційні процеси в Північній Африці спричинили військові дії у Лівії. Проте загальна тенденція залишається незмінною: населення покидає країни, що розвиваються, зокрема Мексику, РФ, Китай мігруючи до розвинених країн, а населення найменш розвинених країн переїжджає в країни, що розвиваються. При цьому існує ряд малих країн, зокрема ОАЕ та Монако де значну частину населення складають мігранти.

Список використаних джерел:

1. В пошуках гідної роботи – права робітників-мігрантів: керівництво для членів профспілок. МОП 2010. - [Електронний ресурс] / Режим доступу до джерела: http://www.ilo.org/public/russian/region/eurpro/moscow/info/publ/tu_manual_ru.pdf
2. World Migration Report 2011 – COMMUNICATING EFFECTIVELY ABOUT MIGRATION. International Organization for Migration (IOM) 2011. - [Електронний ресурс] / Режим доступу до джерела: http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR2011_English.pdf

3. Migration and remittances Factbook 2011 2nd edition. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank 2011. - [Електронний ресурс] / Режим доступу до джерела:
<http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Factbook2011-Ebook.pdf>

УДК 339.91

Чучмай А. Ю.*

ПРОБЛЕМЫ ВКЛЮЧЕНИЯ УКРАИНЫ В ГЛОБАЛЬНОЕ РАЗДЕЛЕНИЕ ТРУДА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОЙ КОНКУРЕНЦИИ

В настоящее время глобальное разделение труда является определяющим фактором в развитии мирохозяйственных связей и одной из главнейших тенденций мирового хозяйственного прогресса[4].

Глобальное разделение труда – это наивысшая ступень развития общественного территориального разделения труда, которое опирается на специализацию производства отдельных стран на определенных видах продукции. Странаполучает наибольший экономический эффект при такой комбинации факторов, которая обеспечивает максимальное снижение материальных и трудовых затрат на производство продукции или выпуск продукции лучшего качества, в большем количестве при тех же затратах. Каждая страна-субъект глобального разделения труда стремится получить высокую экономическую эффективность отраслей национальной экономики, минимизацию затрат общественного труда и обеспечить конкурентоспособность товаров и услуг национальных производителей на мировых рынках. В странах, которые используют возможности и преимущества участия в глобальном разделении труда, как правило, наблюдаются гораздо более высокие темпы экономического и социального развития, например в Германии, Китае, Японии, Южной Корее, Сингапуре, Гонконге, Тайване [2].

Сегодня возникает вопрос о необходимости нового инновационного позиционирования Украины в геоэкономике для изменения качества участия страны в международных экономических процессах, прежде всего в глобальном разделении труда.

Вступлению Украины в интеграционные процессы мировой экономики препятствуют: архаичная структура экономики, межотраслевая специализация, недостаточное финансирование производств, старение основных фондов и низкий инновационно-технологический уровень производства, низкая конкурентоспособность продукции, которая обуславливает сырьевую направленность экспорта.

На современном этапе развития хозяйственные структуры не имеют достаточной экономической мотивации для решения задания технологической и структурной модернизации производства, формирования и освоения новых товарных рынков, а тенденцию старения основных фондов, которая негативно влияет на эффективность производств, не удается остановить из-за недостаточного финансирования. Доля промышленных предприятий, в которые внедряются инновации, составляет только 10%, когда в развитых странах нормой считается 60-80%. Национальную инновационную модель нужно формировать как систему, интегрированную в мировое научно-техническое сообщество. При этом возрождать научно-исследовательские и опытно-конструкторские институты университетского, академического и отраслевого уровней, которые имели бы такую тематическую специализацию и достигли такой результативности, что создали бы привлекательный инвестиционный климат.

* студентка 3-го курса ХНУ им. Каразина

В Україні діє найменш ефективна форма участі в глобальному розподілі праці, а саме, не внутріотраслева, а міжотраслева спеціалізація, яка характерна для менш розвинутих країн [1]. На сучасному етапі розвитку структура експорту України характеризується перевагою продукції сировинного сектору, а продукція машинобудівної та високотехнологічних галузей займає лише незначительну частку. Це обумовлює залежність України від рівня попиту та цін на сировину. При їх падінні, відбувається зниження експорту металургічної та хімічної промисловості, що в свою чергу призводить до зменшення надходжень коштів до бюджету та погіршенню торговельного балансу, з чим ми вже стикалися в період фінансово-економічного кризи в 2008-2009 роках [3]. Неблагоприятна структура українського експорту передбачає формування малоперспективної моделі міжнародної спеціалізації. Високий відсоток сировини в загальному експорті загрожує виснаженням динаміки сировинного експорту, уповільненням розвитку нових конкурентоспроможних експортних секторів та зменшенням стимулів для інвестицій в технологічній сфері. Оскільки сировинні галузі менш насичені висококваліфікованими кадрами, то це передбачає більш низьку додану вартість на одиницю продукції, порівняно з технологічним сектором. Перевага сировинних галузей не створює стимулів для підвищення рівня освіти, як конкурентної переваги на ринку праці та призводить до відтоку кваліфікованих кадрів, які не можуть реалізувати себе в країні. Рівень продуктивності в сировинних галузях значно нижчий, ніж рівень продуктивності в технологічних галузях, тому в Україні особливо гостро стоїть проблема стимулювання експорту товарів з високим рівнем доданої вартості та високотехнологічної інноваційної продукції.

Під впливом тенденції прискореної інтернаціоналізації продуктивних сил, яка виступає матеріальною основою глобального розподілу праці, основний акцент в міжнародних економічних відносинах, переноситься з торгово-економічних відносин в сферу безпосереднього виробництва. Таким чином для включення економіки України в глобальні процеси та структури, а саме, в глобальний розподіл праці необхідною є трансформація (інституціоналізація та лібералізація економіки), а також реструктуризація економіки, а саме, перехід до внутріотраслевої спеціалізації.

Щоб реалізувати свої економічні інтереси, Україна повинна правильно вибрати стратегію конкурентоспроможного участі в міжнародних зв'язках, в основі якої знаходиться проблема оптимальної структури національної економіки.

Література:

1. Будкін В. С. Новітні тенденції міжнародного поділу праці в контексті оптимізації включення до нього української економіки. 36 наукових праць, вип. 50. (Відп. Ред. В. Є. Новицький). - К., Інститут світової економіки і міжнародних відносин, 2006, с. 28
2. Павлюк В. І. Забезпечення конкурентних переваг підприємств оборонно-промислового комплексу України через формування нових ринків в системі глобального поділу праці // Теоретичні та прикладні питання економіки // Випуск 25, 2011. – с. 73-75
3. Пунько Б. М. Показниково-статистична оцінка та економіко-математичне моделювання розвитку національної економіки у глобальному економічному середовищі // Економічний часопис—XXI. 3-4' 2012.с.12-15
4. Філіпенко А. С. Методологічні засади міжнародної економічної політики // Економіка і управління. К., 2010, №3, с. 12-14

УДК 331.91

Петруняк Г.М.*

МІЖНАРОДНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Зосереджуючи увагу на глобальних посткризових вимірах і прикладаючи великі зусилля на інтеграційні процеси переважно уникаємо наслідків їх в минулому.

Капіталістична система господарювання на відміну соціалістичної, як відомо, зазнавала нещадних криз, але виявлялася найбільш живучою. Відбувались боротьба за сировинні і людські ресурси, за колоніальне панування, за поділ розділеного світу. Щодо міжнародного поділу праці в часи Антанти одні країни мали право виготовляти сільсько-господарський інвентар, другі – зброю, а інші з величезним природним і виробничим потенціалом – сокири.

Діяльність Великої і Малої Антанти, Common Market, Common Weealth, СЕВ не зазнала глибокого аналізу, не було враховано ряд позитивних тенденцій в їх діяльності, що могло дещо завбачливо пом'якшити стан сучасної кризи.

Згадаймо поділ світу на країни капіталістичні, соціалістичні і малорозвинені. Незважаючи на тогочасний стан у світі, Україна тривалий період залишалась високорозвиненою аграрно-індустріальною державою. І невідомо, що було б з нею при утвердженні на її території Третього рейху.

В даний час Українська держава з потужним науково-технічним потенціалом опинилась в числі останніх.

Сучасна ідея впровадження єдиної валюти на інтеграційних просторах не нова. Дені Дідро давав рекомендації щодо валютної системи Катерині II, а Микола Коперник пропонував запровадити польський злотий в Пруссії. Чому відбувся занепад валютних систем, зокрема, падіння золотого паритету (0,888г) долара. Відповідь на дане питання варто шукати у функціонуванні світової економіки, розглядаючи виробництво і споживання як взаємозв'язаний процес.

В сучасних умовах кожній державі необхідно оздоровлювати економіку шляхом створення сприятливого інвестиційного клімату, для розвитку всіх галузей господарства.

Стосовно валютного стандарту, котрий з доларового впевнено прямує до золотого, тобто повертається назад в минуле, хочеться сказати, що нічим не підтвержені банкноти не мають цінності.

Особливу увагу треба звернути на людський капітал. Це джерело перетворень світової економіки у злагоджену систему зі збереженням специфіки кожної держави.

* Львівський національний університет ім. Івана Франка

*Шило А. Е.**

ОСНОВНІ ПРОТИРІЧЧЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У наш час глобалізація утвердилася як одна з головних, фундаментальних тенденцій розвитку світової економіки. У різних країнах це поняття сприймається досить по-різному. Світ розділився на два табори—прихильників і критиків глобалізації і у кожного з них є вагомі аргументи.

Точної теорії стосовно глобалізації на сьогоднішній день не існує, незважаючи на те що вивчення даного явище займає перші місця в роботах найвидатніших вчених нашого часу. Глобалізацію світової економіки можна охарактеризувати як посилення взаємозалежності і взаємовпливу різних сфер і процесів світової економіки, що виражається в поступовому перетворенні світового господарства на єдиний ринок товарів, послуг, капіталу, робочої сили і знань.

Крім існуючої в даний час неоднорідності світового господарського середовища, невирішеним питанням продовжує залишатися майбутнє розвитку глобалізаційних процесів. Безумовно, існують сфери, в яких переважає глобалізації над попередніми етапами розвитку не викликає сумнівів. Перш за все, це стосується інформаційної та технологічної областей, де створено глобальний інформаційний простір, а технологічні зміни практично одночасно відбуваються у всьому світі завдяки інтенсивній конкуренції. З одного боку, обороти міжнародної торгівлі зростають випереджаючими темпами по відношенню до глобального валового продукту. Наприклад, з 1950 по 1993 рр. сумарний ВВП усіх держав світу зріс із 3,8 трлн. до 18,9 трлн. дол. США, а обсяг торгових оборотів – з 0,3 до 3,5 трлн. дол. США.

З іншого боку, 80% всіх ресурсів контролює так званий «золотий мільярд», який охоплює лише п'яту частину населення планети (у тому числі США і країни Західної Європи – 70% світових ресурсів). Процвітаючи 20% країн розпоряджаються 84,7% світового ВВП, на їхніх громадян припадає 84,2% світової торгівлі і 85,5% заощаджень на внутрішніх рахунках. 2 млрд. чоловік, які проживають переважно в країнах, що розвиваються, мають дохід нижче 2 дол. в день. Середня оплата праці за годину в Таїланді складає 0,5 дол., тоді як у Німеччині 32 дол. Прямі іноземні інвестиції в розвинуті країни складають 70%, тоді як в країни, що розвиваються лише 10% [1].

Суперечливість – одна з визначальних характеристик реального процесу, особливо такого масштабного і інтегрального, яким є глобалізація. З одного боку, сучасні форми вираження глобалізації сприяють збереженню стереотипів соціально-економічної поляризації, з іншого боку, з'являється тенденція до стратегічного подолання традиційної економічної «прірви» між розвиненими і країнами, що розвиваються. Фактично розвинутими країнами з ринковою економікою в рамках процесу глобалізації реалізується політика так званих «подвійних стандартів», коли ці країни, взявши на себе відповідальність за розвиток світового співтовариства в цілому, прагнуть проводити політику глобалізації в своїх власних інтересах. Таким чином, реалізація глобалізації в її сучасному вигляді може призвести до формування «нового світового порядку», заснованого на «асиметричній вза-

* Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара

мозалежності», коли основними суб'єктами цього процесу є провідні країни світу, а об'єктами – всі інші країни. Підштовхуючи менш розвинені країни до ліквідації торговельних перешкод і зберігаючи власні на основі політики подвійних стандартів, консервуючи економічну відсталість країн третього світу і зміцнюючи їх технологічну залежність, розвинені країни забезпечують собі непропорційно великі вигоди від глобалізації, поглиблюючи поділ світу на розвинений центр і відсталу, залежну периферію [1; 2].

Суперечливість процесу глобалізації так само можна простежити в розвитку глобальної конкуренції. Витрати на транспорт і комунікації скорочуються, потік інформації і технологій через кордони збільшується, національні інфраструктури стають все більш схожими одна на одну, а торговельні та інвестиційні бар'єри – все більш низькими. Результатом цих та інших подібних процесів стає явне зростання обсягів міжнародної торгівлі та міжнародних інвестицій. Тому, для все більшого числа галузей потрібно вже не національна, а глобальна стратегія.

Однак при розгляді глобалізації конкуренції можна зіткнутися з очевидним парадоксом: хоча компанії дійсно змагаються глобально, існують очевидні факти, які показують, що в забезпеченні конкурентної переваги важливу роль продовжує грати локальність. Материнські компанії переважною більшістю ТНК базуються в розвинених країнах, а значить, переводять в них одержувані прибутки. У цих країнах функціонує потужна виробнича, науково-дослідницька, соціальна інфраструктура. Ключові ресурси сучасної економіки – інформація і технологія – в більш повному обсязі задовольняють потреби національної економіки. У цих країнах більш високий платоспроможний попит і конкурентоспроможні якості [1; 3].

На думку більшості дослідників, глобальні ТНК і світові фінансові центри є головними генераторами ідей неоліберальної глобалізації. Знищуючи конкуренцію з боку національних товаровиробників у менш розвинутих державах з нестійкими, корумпованими урядовими структурами, вони залишаються поза рамками правового поля, орієнтованого на національне економічний простір.

Важливим моментом також є те, що економічні результати країн, регіонів і навіть міст в рамках окремих держав продовжують залишатися істотно різними. У багатьох галузях провідні конкуренти в основному зосереджені в одній або двох країнах. Ця тенденція проявляється особливо наочно, якщо галузі не входять в число тих, на чію діяльність активно впливає проведена державна політика, яка в значній мірі змінює реальну конкуренцію [1; 4].

Можна виділити ще одне протиріччя, яке стосується глобальних та індивідуальних якостей держав. Глобалізація веде до стирання, втрати національних економічних особливостей країн. Це відбувається тому, що в національну економіку приходять універсальні елементи, які функціонують більш ефективно. Підрозділ ТНК є більш конкурентоспроможним порівняно з будь-якою національною компанією, оскільки фінансується потужною материнською фірмою (обсяг виробництва і продажів найбільших ТНК світу перевищує ВВП не одного десятка країн), володіє надсучасними технологіями виробництва і управління, а значить, високою продуктивністю праці. Важливий чинник – економічна глобалізація – доповнюється глобалізацією культурною, суспільно-політичною і та ін. Завдяки цьому в суспільній свідомості самих різних націй формуються образи загального блага, універсальних цінностей, чи то демократичні ідеали або переваги споживачів у предметах побуту, харчування та ін. Це дозволяє ТНК легше формувати попит на свою продукцію на внутрішніх ринках багатьох країн. Такий тиск на споживача і національні компанії з боку транснаціональних веде до банкрутства національних компа-

ній, зростання безробіття, втрати контролю національного капіталу над споконвічно національними видами виробництва, а в соціальному житті – втрати моральних орієнтирів[3].

Також одним з протиріч глобалізації є неможливість держав регулювати економіку на національному рівні у відриві від світових господарських процесів і стану міжнародної кон'юнктури оскільки:

- суперництво країн за приплив іноземних інвестицій послабило використання традиційних інструментів макроекономічного регулювання;

- зростання внутрішніх фірмових трансакцій ускладнило реалізацію економічної та податкової політики;

- послабшав зв'язок зростаючого глобального ринку з географічною територією[4].

Глобалізація економіки – складний і суперечливий процес. З одного боку, вона полегшує господарську взаємодію між державами, створює умови для доступу країн до передових досягнень людства, забезпечує економію ресурсів, стимулює світовий прогрес. З іншого, глобалізація несе негативні наслідки: закріплення периферійної моделі економіки, втрату своїх ресурсів країнами, що не входять у «золотий мільярд». Глобалізація поширює конкурентну боротьбу на всіх учасників, у тому числі на слабкі країни, що призводить до розорення малого бізнесу, зниження рівня життя населення та ін. Саме тому у наш час зробити позитивні ефекти глобалізації доступними максимальній кількості країн, і при цьому пом'якшити її негативні наслідки – одна з найголовніших цілей міжнародної політики.

Список використаних джерел:

1. Байкова И. А., «Экономические противоречия глобализации», дата публикации: 23.12.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://viperson.ru/wind.php?ID=645488>
2. Противоречие процесса глобализации экономики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://infospy.ru/Articles/article_storyid_4259.html
3. Щербанин Ю.А., «Мировая экономика: Сложности и противоречия глобализации». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://neon-market.ru/432.html>
4. Противоречия глобализации и ее модели [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/12471013/politekonomiya/protivorechiya_globalizatsii_modeli

ЗМІСТ

Вязовик С.М. Современная парадигма развития туристско-рекреационной дестинации.....	3
Поліщук Л.С. Економічна конвергенція ЄС в умовах глобальної нерівномірності.....	9
Беліков В.С. Науково-технічне спрямування міжнародної кооперації України.....	14
Нанавов А.С. Вплив фінансової кризи на тіньовий банківський сектор розвинених фінансових систем сучасності.....	23
Остапенко Б.И. Инновационно-индустриальная социально-экономическая модель – новая парадигма конкурентоспособности в глобальном разделении труда.....	28
Сібекіна А.Ю. Спонукальні умови та теоретичні засади формування ЗВТВ умовах ГПП.....	30
Стаканов Р.Д. Міжнародна трудова міграція в глобалізованій економіці.....	34
Тонких О.Г. Особливості становлення і розвитку міжнародної конкурентоспроможності України.....	42
Турпетко О.А. Генезис світової фінансової системи.....	50
Циганов С.С. Інтеграція банківської системи України у світовий фінансовий простір.....	57
Чайка-Петегирич Л.Б. Особливості розвитку системи освіти в умовах активізації глобалізаційних процесів.....	60
Яремович П.П. Регіональний напрям розвитку міжнародних господарських логістичних комплексів.....	67
Анісімова О.Ю. Оцінка конкурентоспроможності країни у світовій економіці.....	76

Korneeva Julia Cross-sector division of labor: the case of Ukraine.....	79
Рилач Н.М. Теоретичні основи формування глобальної інноваційної системи.....	82
Соболевская А.А. Противоречия постиндустриального разделения труда как фактор глобального кризиса.....	93
Терон І.В. Вплив формування нової архітектури міжнародного та міжрегіонального поділу праці на соціально-трудова відносини в Україні.....	96
Хмара М.П. Роль високотехнологічних кластерів в глобальному поділу праці.....	99
Гасанов М.М. Роль банків у відновленні глобальної фінансової стабільності.....	101
Данилова Ю.Ю. Роль офшорних банківських зон у фінансовому секторі країн Європейського Союзу.....	104
Константинов П.В. Моделювання пріоритетів розвитку маркетингової інноваційної стратегії енергетичного комплексу України.....	107
Косьміна В.В. «Ефект переливу» як механізм непрямого впливу ТНК на експорт нових індустріальних країн Азії.....	114
Прохорчук І.В. Теоретичні аспекти розвитку міжнародного ділового туризму в Україні.....	116
Пушко Р.О. Вплив снт на страхування аграрних підприємств України.....	124
Різниченко Є.І. Концептуалізація національних економічних інтересів.....	131
Стельмах О. В. Вплив боргової кризи країн зони євро на Україну.....	137
Харкова Л.О. Вплив митних союзів на створення міжнародних виробничих систем в країнах-учасницях.....	140

Чернецька О.В. Місце європейського союзу в глобальному поділі праці (на прикладі енергетичного ринку ЄС).....	145
Шевченко І.В. Людський ресурс стійкої конкурентоздатності в умовах глобального поділу праці	152
Ясковець Ю.В. Основні напрями розвитку інфраструктурної інтеграції у світовому господарстві.....	154
Гонча Л.А., Тихомирова М.В. Аутсорсинг в Україні.....	160
Литвинюк А. Ю. Значення офшорингу та аутсорсингу у сучасному глобальному поділі праці.....	162
Ніколенко О.В. Розвиток міжнародного аутсорсингу в контексті посткризових процесів.....	164
Познякова А. Сучасні тенденції міграційних процесів.....	167
Чучмай А.Ю. Проблеми включення України в глобальне розділення праці в умовах сучасної конкуренції.....	170
Петруняк Г.М. Міжнародний поділ праці в історичному контексті.....	172
Шило А.Е. Основні протиріччя глобалізації світової економіки.....	173

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 110

(Частина II)

Засновано 1996 року.

Засновник: Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Свідоцтво про державну реєстрацію: К1 № 292 від 05.11.1998 р.

Науковий редактор: доктор юридичних наук, доц. Бірюков О.М.

**Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Протокол № 4 від 27 листопада 2012 року.**

Підписано до друку 29.11.2012.
Наклад 1000 прим.

Відділ оперативної поліграфії
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Тел. 483–11–25